PUBLICAREA SOCIETĂȚII PSHIOGGO CU SPRIJINUL SOCIETĂȚII FILOZOFICE S PETERSBURG ÎNTREBĂRI DE FILOZOFIE PSIHOLOGII JURNAL, fondat de prof N Ya Grotom și A A Abrikosov AN XXV Editat de L M Lopatin Cartea (I) IANUARIE FEBRUARIE - MOSCOVA Litografia tip a parteneriatului I N Kushnirvv I K ° str Pimenovskaya, suspin iom Biblioteca "Runivers" Biblioteca "Runivers " CONŢINUT Despre idealul social (Continuare) P Novgorodtseva I John Toland și părerile sale filozofice și religioase (Sfârşit) N Vinogradova Noua teorie a artei I Mandelstam i ■/' Fundamentele ideologiei lui Rosemini (Sfârşit) V Erna Conceptul de "simpatie" în filosofia lui D Hume S Tsereteli Dar Critică și bibliografie I Recenzie de cărți S t Kechekyan Viziunea etică asupra lumii a lui Spinoza Moscova Publicat la editura de carte "Calea" (jjy- j-XIV * st) C i p Carte E N Trubetskoy II Pliant bibliografic Societatea Psihologică din Moscova (Înregistrările întâlnirilor) Controversă Răspuns I S Vândut pentru o recenzie de către B V Yakovenko despre cartea "Cunoașterea și obiectul său, justificarea bunului simț" Anunturi Biblioteca "Runivers" Biblioteca "Runivers " Despre idealul social ') v Experiențe de îmbinare a principiilor personale și sociale prin fuziunea lor armonică Obiectivismul moral și subiectivismul moral - Analiza fundamentelor obiectivismului moral Învățătura lui Hegel Viața publică ca bază și finalizare a progresului moral Dezvoltarea insuficientă în obiectivismul moral a conceptului de personalitate Ciocnirea sarcinilor specifice Imposibilitatea reconcilierii lor armonice - Analiza fundamentelor subiectivismului moral Învățătura lui Tolstoi Îmbunătățirea personală ca singura cale corectă de progres moral Respingerea formelor sociale exterioare în numele unui ideal absolut Unilateralitatea subiectivismului moral Latura pozitivă a învățăturilor lui Tolstoi - Cea mai recentă controversă asupra chestiunii combinației dintre personalitate și societate Neclaritatea pozițiilor lor inițiale - Experiența sintezei individualismului și colectivismului prin reducerea lor la unitatea idealului absolut · O examinare a fundamentelor colectivismului absolut și individualismului absolut ne-a condus la concluzia că principiile societății și ale individului pot fi înțelese corect numai în legătură între ele și cu legea obiectivă a bunătății Aceasta confirmă poziția pe care am afirmat-o mai devreme: individul și societatea nu se reprezintă ca ceva autosuficient și opus substanțelor; cresc din aceeași rădăcină și se străduiesc spre aceeași lumină Ca imagine și cale a Absolutului în istorie, personalitatea conține b Întrebare Phil și psihic, KN II Întrebări de filosofie, KN Σ I Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV care sunt aspiraţii care depăşesc cu mult limitele conştiinţei subiective şi indică nevoia de interacţiune a persoanelor în creativitatea lor morală comună Progresul social apare astfel, legat organic de însăși esența individului: așa se realizează plenitudinea conștiinței personale, infinitatea posibilităților ascunse în ea Dar dacă legătura individului cu societatea este moral necesară și inevitabilă, nu se poate trage din aceasta o concluzie suplimentară despre posibilitatea armonizării complete a principiului personal cu cel social? Pornind de la o singură fundație și străduindu-se către un singur scop, progresul social și îmbunătățirea personală nu reprezintă oare doar două laturi ale unuia și aceluiași fenomen, care coincid în esență una cu cealaltă și luptă spre o armonie constantă? Se poate spune, așa cum a spus Vlad Solovyov, că "societatea este o personalitate completată sau extinsă, iar personalitatea este o societate comprimată sau concentrată?"') Sau sunt începuturile care găsesc reconcilierea nici în identitatea căilor lor, nu în posibilitatea fuziunii armonioase, ci în efortul pentru cea mai

înaltă unitate a idealului absolut? Aceasta este problema ulterioară care decurge din întrebarea generală a combinaţiei dintre individualism şi colectivism O soluţie sau alta a acestei probleme este de cea mai mare importanţă pentru construcţia idealului social În primul caz, dacă se admite posibilitatea unei fuziuni armonioase a individului cu societatea în vechile idei specifice despre armonia socială de neclintit ca scop al progresului social În al doilea caz, când coincidența individului cu societatea se referă la infinit, până la plenitudinea idealului absolut, devine evident că dezvoltarea personală și socială nu poate ajunge într-o armonie durabilă, *) Vlad Solovyov, Opere complete, Vol VP, p ib Prima ed Justificarea binelui Biblioteca "Runivers" OBIECTUL IDEALULUI PUBLIC că în limitele procesului istoric dintre ele este posibilă doar o împăcare temporară şi incompletă Atunci piatra de temelie nu este armonia socială, ci libertatea personală, nu perfecțiunea completă, ci dezvoltarea nesfârșită; Unitatea ideală a comuniunei se stabilește nu pe ideea unui echilibru forțat și neschimbător al vieții comune, ci pe principiul interacțiunii libere și mobile a persoanelor Din această perspectivă, progresul social este prezentat ca parte integrantă a vocației morale a individului, dar doar o parte și, în plus, una care, în forme specifice de implementare a acestuia, poate intra în conflict cu baza vieții morale Formula relației care, din punct de vedere al idealului moral, se stabilește între individ și societate, se remarcă astfel prin cea mai mare complexitate Dar pentru a elucida pe deplin această complexitate și a prezenta cu mai multă evidență corectitudinea unei decizii atât de complexe, să analizăm mai întâi acele alte decizii care provin din viziune opusă, din ideea armoniei principiului personal cu publicul Relația dintre individ și societate este simplificată aici, dar așa cum vom vedea acum, această simplificare este realizată în așa fel încât un principiu este în mod esențial sacrificat altuia Spre deosebire de direcțiile colectivismului absolut și ale individualismului absolut pe care le-am examinat anterior, opiniile pe care suntem pe cale să le luăm în considerare acum nu separă progresul moral de legătura lui cu un ideal transcendent Pe de altă parte, nu există nici o negație a laturii personale sau sociale a acestui progres: individul este adus în combinație cu societatea, este indicată legătura morală necesară între ele Metoda acestei combinații permite o întreagă gamă de nuanțe diferite Din totalitatea posibilităților care se deschid aici, ne vom concentra doar pe cele două verigi extreme ale acestei serii Personal combinat * Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV Începând cu publicul, evident, poți urma două căi opuse: fie de la societate la individ, fie, dimpotrivă, de la individ la societate Cu condiția ca o corespondență completă între aceste două principii să fie acceptată, pare posibil să se obțină atât îmbunătățirea personală din progresul social, cât și progresul social din îmbunătățirea personală În primul caz, când centrul de greutate este plasat în Forme sociale, în morala obiectivă, din care derivă orice altceva, avem de-a face cu obiectivismul moral În al doilea caz, când întreaga esență a progresului moral este transferată în conștiința subiectivă și publicul însuși devine exclusiv dependent de îmbunătățirea personală, avem în fața noastră un sistem de subiectivism moral La analiza acestor direcții opuse de gândire trebuie să ne întoarcem acum În vremurile moderne, expresia cea mai profundă și consecventă a acestor tendințe aparține, fără îndoială, lui Hegel și Tolstoi Peste aceasta, direcțiile indicate de noi nu s-au ridicat În același timp, ambii gânditori simt acea profunzime de inspirație, care este dată de o experiență pătrunzătoare a anumitor principii în

legătura lor cu viața Acel mod de îmbinare a individului cu societatea, pe care îl găsim la Hegel, nu mai poate satisface gândirea modernă, și totuși el rămâne un exemplu clasic de sinteza a acestor două principii în planul fuziunii lor armonioase Însăși erorile acestei construcții sintetice sunt extrem de semnificative: a le gândi iar și iar, a le căuta sursa, a clarifica legătura lor cu metoda generală a lui Hegel, nu este mai puțin instructiv decât a te familiariza cu aspectele valoroase și pozitive a acestei sinteze geniale Hegel a ajuns la ideea posibilității unei fuziuni armonioase a individului cu societatea în tinerețe În schițele originale ale acestuia s-a păstrat un panegiric   imaginea greacă a statului, în care libertatea cetățenilor era prezentată în armonie inseparabilă cu legile generale Imaginea acestei comuniuni armonioase a rămas pentru totdeauna în memoria lui Hegel și, deși mai târziu a subliniat în toate modurile posibile că principiul subiectivității a fost înaintat în vremurile moderne, idealul său a fost complet impregnat de ideea îmbinării acestui principiu cu moralitatea obiectivă întruchipată în societate Această idee stă la baza celebrei sale "Filosofie a dreptului"*) Recunoscând pe deplin pentru voința subiectivă dreptul la autodeterminare, dreptul de a recunoaște doar ceea ce consideră al său, Hegel consideră însă că acesta este un principiu pur formal, lipsit de un conținut determinat și, prin urmare, necesită inevitabil completare În această primă manifestare proprie în voința individuală, autodeterminarea nu coincide încă cu baza obiectiv rațională a voinței și de aceea apare sub forma unei obligații sau a unei cereri Atât acțiunile morale, cât și cele antimorale decurg în mod egal din voința subiectivă În acest domeniu, autodeterminarea este o căutare și o activitate care nu poate ajunge la nimic concret Numai în implementarea sa socială, morala devine identică cu baza sa rațională Ceea ce ar trebui să fie din punct de vedere al moralității personale se realizează aici (sub forma instituțiilor și obiceiurilor în care se întrupează spiritul moral)) Fără acest sprijin și sprijin din partea moralității publice, moralitatea personală se reduce la formalism gol, la răzvrătire despre datorie de dragul datoriei) Prezent aici cursul gândirii lui Hegel numai în acele limite, care sunt indicate de problema pe care o avem în vedere cu privire la relația dintre individ și societate Pentru o analiză mai detaliată a învățăturii sale, a se vedea cartea mea: Kant către Hegel) Philosophie des Rechts, si loS mier , și urm   Ceea ce este remarcabil în această viziune este efortul de a înțelege moralitatea socială - instituțiile, obiceiurile, legile - ca o extensie naturală și completare a efortului moral subiectiv Cu o perspicacitate strălucitoare și contrar altor afirmații foarte influente, Hegel a arătat că autodeterminarea persoanelor, autonomia voinței, este doar începutul vieții morale Pentru a nu căuta în spațiul gol, pentru a nu se înălța în aer, o persoană autonomă trebuie să aibă în față un mediu social concret: în conceptele și Formele sale de viață, el găsește o Fundație pozitivă pentru construcția sa În această soluție a problemei morale, Hegel găsește răspunsul la întrebarea care i-a atras de la bun început atenția deosebită: cum să organizeze viața religioasă și morală a oamenilor, cum să se asigure progresul moral Numai moralitatea subiectivă nu este suficientă pentru aceasta: sunt necesare baze solide de organizare socială pentru a întări calea perfecțiunii morale Iluminat de lumina adevărului pe care l-a descoperit, Hegel îi dă un sens necondiționat Legătura individului cu societatea capătă în el caracterul celui mai înalt adevăr moral Mediul social îi apare ca o

întruchipare vie a ideii de bine, care fără el rămâne abstractă și neputincioasă Subiectivitatea pură privează o persoană de baze solide și poate dezvolta o dorință atât de pasională pentru o ordine obiectivă, încât va fi gata să se aplece la o dependență completă și sclavă, fie și numai pentru a evita acest chin rezultat din golul interior și lipsa de conținut Dar, supunându-se acestei ordine, omul își găsește în ea propria ființă Moralitatea obiectivă nu este ceva străin subiectului Creându-i îndatoriri, ea nu limitează, ci mai degrabă îl eliberează, îl eliberează de subalterni Biblioteca Runiverse DESPRE IDEALUL PUBLIC a înclinaţiilor directe şi din asuprirea incertitudinii subiective Ea îi arată calea către cea mai înaltă libertate morală și, educându-i caracterul, transformă o simplă înclinație spre bunătate într-o virtute permanentă, o face o dispoziție, un obicei, o a doua natură De aceea, Hegel vede esenţa dispoziţiei morale în "să stea ferm pe terenul dreptului şi să se abţină de la orice schimbare, fluctuaţie şi diminuare a acesteia") Societatea capătă în ochii lui semnificaţia unei substanţe morale independente, în relație cu care persoanele se dovedesc a fi doar fenomene trecătoare: spiritul moral rezidă în instituții care rămân, și nu în persoane care trec) Din toate acestea rezultă clar că în învățăturile lui Hegel, morala publică nu este doar o continuare și completare a moralității personale, ci și expresia cea mai pură, durabilă și necondiționată a aspirațiilor morale Nu o relație, ci o coincidență armonioasă a individului cu societatea, i se pare filosofului nostru cel mai înalt adevăr moral Cu pasiune și entuziasm, el înfățișează adevărul etern al acestei fuziuni armonice Enigma lumii i se pare rezolvată, împăcarea realizată și, cu liniștea veselă a unui filosof care cunoaște secretul vieții și vede viitorul, își scrie Filosofia istoriei, această carte a soartei omenirii, unde începuturile atât de mult se întâlnesc cu ușurință capete, unde totul este indicat un loc, în care i se anunță omului vești blânde despre începutul porului copt al existenței sale, bătrânețea fericită a spiritului Contopindu-se cu substanța comună, se vede aici rezolvarea contradicțiilor morale, o ieșire clară și directă pentru individ Profund impregnat de adevărul acestui lucru Despre Philosophie des Rechts, §§ -) Phänontenologie des Geistes S $) Philosophie des Rechts, § · Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV contopindu-se, parcă izbit de urmele spiritului divin, întipărite în istorie, Hegel contemplă cu bucurie și voioșie aceste căi divine II i se pare acel om, acest binecuvântat ales al Spiritului Lumii și purtător de principii absolute, se apropie deja de tristul final al rătăcirii sale, unde nu mai există contradicții și lupte ale spiritului cu sine însuși Plin de încredere în fericita coincidență a bazei raționale a voinței umane cu legile lumii, Hegel este indignat "de exaltarea de sine monstruoasă și autoînșelarea nebună a subiectului, care este îngrozit și disperat de faptul că el este una cu universul, că natura eternă acționează în el și că nu este liber de legile ei eterne și de stricta lui necesitate ") Dimpotrivă, în conștiința acestei unități, el va trage "bucurie, libertate și pace", pe care, conform discursului funerar rostit la mormântul său, a putut să-l comunice celor din jur Unitatea și perfecțiunea planului lumii, logica și semnificația a tot ceea ce se întâmplă, asta este ceea ce iese în prim-plan în descrierea universului de către Hegel Ciocniri și contradicții tragice, lupta ireconciliabilă a particularului cu generalul, întorsăturile și catastrofele invizibile ale istoriei - toate acestea dispar în tabloul lui optimist: liniile drepte și clare, tonurile ușoare și însorite dau impresia nu numai de

armonie, ci și de asemenea o imagine strălucitoare a adevărului etern şi a frumuseţii Cum își exprimă Hegel însuși concepția sa despre istorie: (înțeleasă corect) istoria formează amintirea și Golgota spiritului absolut, realitatea, adevărul și certitudinea tronului său; fără aceasta ar fi rămas o singurătate fără viață; numai din cupa acestui tărâm al spiritelor se ridică, apreciindu-i, infinitul" *)) Werke, Bd I, S) Phãnomenologie des Geistes, S Biblioteca Runiverse DESPRE IDEALUL PUBLIC & Astfel, treptat, de la "căutarea pură și neliniștea și conștiința subiectivă se face o trecere la moralitatea obiectivă, socială, care duce la tronul spiritului absolut În această ascensiune de la autodeterminarea voinței autonome la contopirea cu absolutul, povara contradicțiilor și discordiei, căutărilor și incertitudinii este îndepărtată de la o persoană; înaintea lui se deschid cărări drepte și adevărate, orizonturi limpezi și fără nori Problema îmbinării individualismului cu colectivismul pare să fie rezolvată aici Progresul social este pus în legătură directă și inextricabilă cu sarcinile personale, autodeterminarea indivizilor se îmbină cu morala socială și totul este încununat cu armonia spiritului absolut Dar aici ar trebui să ne întrebăm ce se înțelege prin această imagine, norma de viață, baza ei substanțială și eternă sau realitate istorică? Într-unul din primele paragrafe din Filosofia dreptului, Hegel însuși explică că necesitatea dialectică nu trebuie confundată cu istoricul *) și, fără îndoială, realitatea pe care o trage în trăsături clare și armonioase este mai presus decât realitatea istorică obișnuită Aceasta nu este actuală viata cu contradictiile si ciocnirile ei, ci planul ei ideal moral Dar tocmai din acest motiv, ar trebui obiectat la imaginea idealizata a moralitatii sociale pe care o da Hegel Si intre timp, din aceasta imagine decurge acea distributie inegala a darurilor morale, pe care el o stabileste între individ şi societate morala publică este luată pentru plinătatea definiţiilor morale şi pentru realitatea unei aspiraţii ideale numai "căutarea şi neliniştea" cade în sarcina individului Între timp, dacă într-adevăr concret Vezi mai multe detalii în lucrare: "Kant și Hegel", pp - Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV Noul conținut al moralității este extras din societate, din condițiile istorice ale dezvoltării ei, iar dacă idealul moral este de neconceput fără implementarea sa socială, atunci nu rezultă de aici că societatea este norma supremă călăuzitoare pentru individ Dimpotrivă, așa cum am explicat mai sus, conceptul de personalitate stă la baza derivării unui ideal social Personalitatea nu este o Formă goală din care nimic nu poate fi dedus și la care totul poate fi limitat În timp ce împrumută de la societate conținutul istoric concret al idealului său, individul poate, totuși, să se opună societății cu propriile sale principii - cele care decurg din însăși ideea de individ Este mai presus de toate acel drept de autodeterminare, dreptul de a fi sine, care constituie însăși esența individului; acestea sunt principiile egalității și libertății care sunt asociate cu ideea individului ca valoare absolută care are o semnificație morală necondiționată ! [Gura toate aceste începuturi vor fi abstracte, dar nu sunt deloc goale Dimpotrivă, ele indică direcția și scopul progresului moral și, în acest sens, sunt principiile creatoare ale vieții sociale Dacă instituțiile generale creează o atmosferă adecvată dezvoltării morale a indivizilor și întăresc astfel cauza progresului moral, atunci scopul călăuzitor al acestui progres este dat de conceptul de individ, și nu de societate Hegel însuși definește sarcina istoriei ca "progres în conștiința libertății" și indiferent de modul în care se interpretează această definiție, ea nu poate fi dedusă decât din conceptul de

personalitate Luând orice conținut din conceptul de personalitate, Hegel consideră în același timp societatea ca o sursă de definiții ferme, care singure pot da o direcție concretă progresului moral Dar dacă *) Phiiosophie der Geschichte, S Biblioteca "Runivers" OBIECTUL PUBLIC IDEAL unsprezece este adevărat că conștiința publică pare a fi mai stabilă și mai permanentă, dacă este adevărat că pe pământul ei se creează instituții și obiceiuri, care sunt, parcă, moralitatea cristalizată, atunci nu este scutită, însă, de fluctuații și incertitudine , din erori si iluzii Instituțiile pot fi foarte imperfecte, iar obiceiurile crude și sălbatice, iar în acest caz, pentru conștiința morală dezvoltată a individului, ele nu vor fi un sprijin, ci un obstacol În raport cu aceste Forme solide de dezvoltare socială, conștiința morală a individului poate fi într-adevăr o "căutare pură" și neliniște, dar aici se arată superioritatea sa În general, sarcina organizării morale a societății, în comparație cu vocația morală a unei persoane, este o sarcină de ordinul cel mai de jos *) Legea morală se adaptează aici la o varietate de condiții empirice și la schimbarea relațiilor sociale și, în această întruchipare relativă, ea nu poate servi în niciun fel ca suport moral necondiționat pentru individ Dimpotrivă, în această manifestare temporală, el însuși este supus judecății ei, decurgând din acea căutare constantă a unui adevăr nou și superior, care îi este inerent prin natură La Hegel, atitudinea pare a fi inversă: bazele solide ale organizării sociale sunt plasate deasupra conștiinței personale Străduindu-se cu pasiune să găsească un punct de aplicare în lume pentru conștiința morală, să indice forțele prin care este asigurat progresul moral, Hegel ia în cele din urmă aceste forțe drept fundamentul însuși al moralității, identifică mijloacele cu scopul În societate, el vede nu doar un mediu care educă o persoană, ci și un organism moral independent, în raport cu care persoanele sunt doar fenomene trecătoare Între timp, ar trebui spus) miercuri Chicherin, Filosofia dreptului, p Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV Dimpotrivă, care sunt fundația și scopul? nu o societate, ci o persoană, că o organizație publică și progresul social sunt doar mijloace pentru dezvoltarea indivizilor în lupta lor pentru un ideal necondiționat Așa-numitul organism social nu are sine; -telnago fiind: exista numai la persoane; acestea sunt singurele realităţi prin care se manifestă spiritul de comuniune Organismul social nu este altceva decât o abstracție, prin care se înțelege totalitatea indivizilor De aceea, deși numai viața comună cu comunitatea sentimentelor și experiențelor care decurge din aceasta conferă conținut și întărire conștiinței morale a persoanelor, dar aceste experiențe și sentimente pentru fiecare membru al comunității capătă caracter moral doar atunci când trec prin ele conștiința lui personală: nici o altă conștiință unde ar putea dobândi sensul de îndatoriri autonome, nr A umple principiul moralității subiective cu conceptul de dezvoltare socială, așa cum am menționat deja mai sus, este marele merit al lui Hegel Baza și scopul moralității este individul, dar dezvoltarea individului are loc în condițiile mediului social De aceea legea morală nu poate rămâne indiferentă față de aceste condiții, ci trebuie să ceară ca ele să fie adaptate propriilor scopuri Societatea, conform sarcinii sale, nu ar trebui să fie o limitare a individului, ci extinderea sa până la finalizare Dar pentru ca acesta să fie potrivit pentru această sarcină, trebuie să fie organizat corespunzător, iar acesta este marele scop al progresului social Filosofia lui Hegel este expresia clasică a acestei idei a semnificației laturii sociale a moralității Totuși, aici a fost

ușor să cădem în exagerare: asta i s-a întâmplat lui Hegel, care a luat dezvoltarea socială drept un proces original care domină conștiința personală Între timp, după cum notează pe bună dreptate B N Chicherin, "nu fețe Biblioteca "Runivers" OBIECTUL PUBLIC IDEAL există pentru instituții și instituții pentru persoane Din ele vine perfecţionarea instituţiilor Acestea din urmă se dezvoltă și se îmbunătățesc tocmai datorită faptului că o persoană se desprinde de ordinea existentă și își prezintă cerințele și drepturile Tocmai aceasta este esența spiritului, că instrumentele sale sunt persoane rezonabile și libere Ele constituie însuși scopul sindicatelor ") Era destul de corect să recunoaștem marea importanță a instituțiilor sociale, a tradiției istorice, a regulilor fixe și a obiceiurilor publicului, care, asemenea primelor impresii ale unei personalități în curs de dezvoltare, îl educă și disciplinează și organizează astfel un progres moral colectiv Comunicarea cu mediul moral general, în profunzimea căruia se naște o persoană, conferă cu adevărat stabilitate și fermitate progresului moral: acel spirit invizibil, dar puternic al tradiției, care trăiește în fiecare societate, înfrânează extremele arbitrarului subiectiv, atenuează contradicțiile și contrastele , moderează furtunile amenințătoare ale revoltelor sociale și aduce totul la un anumit nivel Dar acest spirit de tradiție poate fi și un spirit de înapoiere și rigiditate, care împiedică dezvoltarea ulterioară De aceea dreptul individului de a se rupe de instituțiile existente și de a cere îmbunătățirea lor este atât de infinit de valoros La fel ca acel spirit al tradiției sociale, tot așa și acest spirit de protest personal este absolut necesar progresului moral și constituie elementele sale organice Între acești doi poli, marea vieții sociale se mișcă și se agită, când liniștitoare, când din nou furtunoasă, în funcție de care principiu este mai puternic Cum se poate afirma în același timp că spiritul tradiției, spiritul societății, este singurul ghid pentru dezvoltarea morală? ■| B N Chicherin, Filosofia dreptului, M Pp Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV Este interesant că Hegel, într-o remarcă întâmplătoare, este adevărat, recunoaște posibilitatea unor astfel de epoci când realitatea este o existență lipsită de sens și precară și când individului i se poate permite să se retragă din viața reală în viața interioară El citează ca exemplu poziția lui Socrate în rândul democrației ateniene în declin și al propriei sale epoci, când, după cum spune el, nu mai există respect pentru existent Sub formă de excludere și concesiune, ceea ce este de fapt principiul organic al dezvoltării este recunoscut aici Exemplul lui Socrate este o ilustrare cu adevărat excelentă a acestei rebeliuni legitime a individului împotriva mediului Dar marea imagine a înțeleptului atenian este doar un exemplu de acest fel De o mie de ori, mai târziu și mai devreme, în cazuri celebre din punct de vedere istoric, precum și în cazuri complet uitate, aceste exemple de protest personal împotriva tradițiilor sociale au fost repetate Așa este țesătura vie a istoriei omenirii Spre deosebire de Hegel, trebuie recunoscut că pentru dezvoltarea morală, nu mai puțin decât legătura cu o substanță morală comună și nu mai puțin decât un devotament calm față de instituțiile comune, sunt importante contradicțiile individului cu societatea și ciocnirile vieții sociale Complexitatea relațiilor de viață provoacă îndoieli și ezitare constante în problemele morale, dar în acest proces de luptă internă crește o personalitate morală Nu moralitatea incontestabilă a legendelor, ci o artă complexă și dificilă, o serie de acte creative, este o viață morală personală într-o societate dezvoltată Dar creativitatea morală care se manifestă astfel se reflectă și în

progresul vieții sociale: iar "în această viață personalitatea aduce acel spirit de căutare și neliniște, care este proprietatea conștiinței sale interioare Cea mai nouă filozofie morală îi aparține ') Philosophie des Rechts, § Biblioteca "Runivers" OBIECTUL PUBLIC IDEAL servitor de a elucida procesul complex de creativitate morală și de a opune vechilor scheme armonice despre coincidența individului cu societatea cu o nouă doctrină a divergenței și contradicției lor) În această ultimă analiză, este deosebit de demn de remarcat faptul că ciocnirile individului cu societatea capătă adesea caracterul unui conflict de îndatoriri eterogene care se impun individului Societatea, care stă deasupra individului, nu este o unitate continuă și închegată, iar îndatoririle pe care le impune individului nu sunt uniforme și consecvente Faptul este că în cadrul fiecărei uniuni politice mai extinse, de exemplu, există o serie întreagă de alte cercuri sociale în care un individ poate participa simultan Familie, moșie, clasă, biserică, naționalitate, diverse organizații profesionale și de partid, diverse departamente de stat și locale - toate aceste numeroase stratificări ale vieții publice creează o complexitate extraordinară a îndatoririlor Fiecare cerc, fiecare zonă de relații impune individului cerințe speciale, concurând și ciocnând unul cu celălalt În mijlocul acestor pretenții, individul trebuie să-și găsească drumul, într-un fel sau altul acceptând diversele îndatoriri care îi revin, subordonând una dintre ele altuia, sacrificând ceea ce este mai puțin important și drag față de ceea ce este mai important și mai valoros Această reconciliere și acord nu este în niciun caz întotdeauna ușoară și simplă Uneori se obține printr-un mare efort al voinței și o durere grea a inimii; uneori nu reușește deloc, iar lupta se termină mai tragic - în supunere forțată sau sacrificiu de sine: persoana este forțată să renunțe la acele îndatoriri pe care le-a recunoscut pentru sine ca fiind mai înalte și mai sacre,) Aici trebuie subliniat în special Simmel în Einleitung in die Moralwissenschaft bd Il, SS - Biblioteca "Runivers" p NOVGOROTSEV sunt făcuți să sufere și să moară pentru idealurile lor Poate cel mai evident și convingător exemplu al unei astfel de ciocniri este lupta pentru propria religie, pentru apartenența la o comunitate religioasă binecunoscută Puterea puternică a statului cu legile ei obligatorii pentru toți intră aici în conflict cu acea lume interioară a credințelor umane, care constituie sfântul sfintelor pentru individ Nu poate exista un acord între revendicările statului, care invadează tărâmul libertății interne, și cerințele unei conștiințe libere, care îi apără credința Același conflict dureros și dureros este lupta pentru naționalitate în state complexe ca compoziție, unde naționalitatea dominantă caută să asimileze subordonați Cerințele unității statului intră aici în conflict cu caracteristicile naționale, care pentru fiecare popor constituie elementul său natal, iar pentru poporul din subordine devin un legământ sacru, o relicvă prețioasă a trecutului, un înalt cult care leagă strămoșii cu descendenții II aici nu este posibil să cădem de acord atât asupra acestor cerințe, cât și asupra altor cerințe, având în vedere contradicția lor tranșantă între ele Dar, indiferent de aceste exemple de ciocnire mai evidentă și mai ireconciliabilă a diferitelor principii sociale, fiecare uniune individuală, fără a exclude o astfel de comunicare primară și strânsă ca o familie, poate impune unei persoane îndatoriri speciale care îi distrag atenția sau îl sustrage de la îndeplinirea altora atribuțiile În reconcilierea tuturor acestor cerințe diverse impuse persoanelor constă dificultatea sarcinii care se stabilește unei conștiințe morale dezvoltate Filosofia morală a lui Hegel nu ocolește aceste întrebări;

ea le cunoaște și le decide Dar în această decizie, care la prima vedere poate captiva prin claritatea clasică și simplitatea liniilor sale, afectează Biblioteca "Runivers" OBIECTUL PUBLIC IDEAL toată insuficienţa învăţăturii sale de bază După cum se știe, i se atribuie introducerea în filosofia dreptului a doctrinei uniunilor sociale Spre deosebire de vechea teorie, care alcătuia statul din atomi separați - indivizi, în sistemul lui Hegel a fost recunoscută o idee nouă, conform căreia, pe lângă stat și independent de acesta, persoanele sunt unite între ele printr-o comunitate de interese și nevoi private, conducând la crearea diferitelor grupuri și corporații În aceste conexiuni își găsesc expresia interesele private și caracteristicile individuale care se manifestă în societate Dar statul cuprinde toate aceste grupuri private, stabilește o legătură între ele și reduce toate scopurile private la unul mai înalt și necondiționat Asociațiile private servesc drept bază; dar ridicându-se deasupra lor, ea opune unitatea lor fragmentării lor, iar în acest sens atotcuprinzător este Forma în care este întruchipată ideea morală Aceasta este realitatea ideii morale, acesta este spiritul moral, ca o voință substanțială manifestată și clară pentru sine, care se gândește și se cunoaște și realizează ceea ce știe *) Astfel, contradicțiile și deosebirile uniunilor sociale se reduc aici la unitate printr-o unire superioară și necondiționată care este starea care întruchipează ideea morală Soluția dată de Hegel este extrem de clară și simplă, parcă ar indica imediat o ieșire din toate conflictele și contradicțiile, dar își păstrează forța doar cu condiția ca statului să se recunoască o semnificație morală necondiționată Totuși, este suficient să ne întrebăm, chiar și din punctul de vedere al lui Hegel, dacă acest sens este întotdeauna reținut de stat Se afla statul roman, care îi persecuta pe creștini, în culmea unei idei morale absolute? Pentru o lungă perioadă de timp- b Philosophie des Rechts, J Întrebări de filosofie, KN I I Biblioteca "Runivers" P POVGOIYUDTSEVT, Oare epocile temporare de barbarie și despotism, cruzime și arbitrar nu mărturisesc despre respingerea frecventă a statului din acea esență înaltă pe care Hegel o pune pe ea? Și el însuși, după cum am văzut, admite că există epoci în care realitatea este o existență lipsită de sens și precară și când personalității i se poate permite să se retragă din viața reală în viața interioară Vorbind despre stat ca fiind cea mai înaltă și absolută uniune, Hegel are mai degrabă în vedere sensul său ideal, capacitatea sa de a fi cea mai înaltă unificare a tuturor scopurilor vieții umane; el vorbeşte despre acea stare care este justificată de raţiune şi cerută de ideea morală Dar dacă statul trebuie totuși justificat înaintea rațiunii și a ideii morale, atunci, în consecință, în sine nu are o semnificație absolută și este imposibil ca o persoană care trebuie să caute încă o stare ideală să vadă criteriul suprem al vieții în o stare reală Armonia individului cu suveranul se încadrează astfel în sfera idealului, este retrogradată la o distanţă infinită, iar pentru realitatea concretă rămâne doar străduința pentru acest scop îndepărtat Hegel a căutat o cale de ieșire din conflictul de îndatoriri în acțiunea unificatoare a statului Alții considerau că biserica este o unitate atât de supremă și absolută tonalitate, umanitate Dar în raport cu toate aceste principii unificatoare, trebuie spus că sensul lor depinde de corespondența lor cu un scop moral necondiționat Și întrucât această corespondență este determinată de conștiința persoanelor, în final, conceptul de personalitate trebuie recunoscut ca principiu suprem, iar diferitelor asociații sociale care se ridică deasupra ei trebuie să li se atribuie rolul de Forme temporare de implementare a ideal absolut Desenează în

mod consecvent punctul de vedere pe care îl găsim la Hegel, nicio posibilitate Aici pare inevitabil Biblioteca Runiverse DESPRE IDEALUL PUBLIC unul din două lucruri: fie să admită că o anumită uniune socială în sine are o valoare absolută și nu cunoaște nimic mai înalt decât ea însăși, fie să respingă complet semnificația necondiționată a oricărei întruchipare concretă a idealului și să caute alte scheme de morală progres Prima ieșire duce la colectivismul absolut cu toate extremele sale, a doua duce la o astfel de combinație a colectivismului cu individualismul, unde individul este recunoscut ca bază, iar societatea este doar dezvoltarea și completarea ei Hegel a arătat calea corectă de rezolvare a problemei, dar, dus de perspectiva care s-a deschis aici, a căzut în exagerări evidente După cum se poate observa din prezentarea de mai sus, principala greșeală a lui Hegel a fost că a acordat progresului social o semnificație absolută, că i-a subordonat complet principiul personal Dar acest lucru a fost posibil doar pentru că a pornit de la ideea armoniei complete a individului cu societatea El credea că în societate "subiectivitatea, acest temei necesar pentru existența libertății, devine adecvată însuși conceptului și esenței libertății* Pe baza moralității obiective, persoanele "intră în posesia efectivă a propriei ființe, a universalității lor interioare**) Pe scurt, individul se regăsește în societate, își găsește satisfacția deplină și deplină Din această perspectivă, era destul de firesc să scoatem în prim plan semnificația absolută a organizării sociale Dar conceptul de personalitate nu a primit recunoașterea cuvenită ca urmare a acestui fapt: momentul originalității și particularității persoanelor a fost absorbit de momentul comunității și unității lor Acesta este sistemul obiectivismului moral în principalele sale prevederi și rezultatele finale Complet diferit în contururile sale este sistemul *) Philosophie des Redits, - O* Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV subiectivismul moral, a cărui expresie cea mai profundă o găsim la Tolstoi · Ar fi cea mai mare neînțelegere să spunem că acest sistem nu are un ideal social propriu și că nu recunoaște valori transcendentale superioare Tolstoi crede cu fermitate în legea obiectivă a binelui care leagă oamenii, iar principiul principal al filozofiei sale morale constă în ascultarea necondiționată de această lege a tuturor relațiilor personale și sociale În această privință, nu mai puțin decât Hegel, el este antipodul lui Nietzsche, ale cărui păreri nu i se par decât "originalitate băiețească", "contur de gânduri imorale, nefundamentate" *) Individualismul absolut, care respinge atât problemele sociale, cât și cele religioase, este străin și de neînțeles spiritului său Dar nu mai puțin străin îi este colectivismul absolut, îndumnezeind principiul social) La baza concepției lui Tolstoi asupra lumii, așa cum o definește el însuși, nu stă un principiu personal sau social, ci "unul creștin sau divin " Dar acest monitor religios este realizat cu o aderență atât de constantă, cu un absolutism atât de ireconciliabil încât întreaga zonă a umanului temporar, întregul Coepa și convexul înainte ca acesta să-și piardă sensul De aici curge și subiectivitatea sa morală, s-a bazat complet pe puterea și *) Opere ale contelui L N Tolstoi Ediția a XII-a M Partea XIV p ("Ce este religia și care este esența ei *") Citez toate fragmentele din scrierile lui Tolstoi din această ediție în același volum în care a apărut inițial, fără abrevieri) Vezi critica potrivită și perfect corectă a colectivismului Ch XIV, p - ; cf în special remarci împotriva marxismului Ch XIV, p Biblioteca "Runivers" OBIECTUL IDEALULUI PUBLIC profunzimea inspirației sale religioase, credința sa fermă în progresul moral neclintit, în inevitabila venire a împărăției lui Dumnezeu pe

pământ Tolstoi însuși își exprimă viziunea de bază asupra vieții în felul următor: "Trăiesc atunci pentru a împlini voința Celui care m-a trimis la viață Voința lui este ca eu să-mi aduc sufletul la cel mai înalt grad de perfecțiune în dragoste și, prin aceasta, să contribui la stabilirea unității între oameni și toate creaturile din lume " Sensul vieții, conform definiției sale, este "a stabili împărăția Dumnezeu pe pământ, adică să înlocuiască convieţuirea violentă, crudă, ură a oamenilor cu iubitoare şi frăţească ") În conformitate cu aceasta, toate relaţiile umane atât cu oamenii, cât şi cu lumea trebuie să fie afirmate pe credinţa în Dumnezeu "Dumnezeu pentru mine este ceea ce eu mă străduiesc, aceea pentru care constă viața mea și care, prin urmare, este pentru mine; dar cu siguranță există așa ceva încât nu pot să-L înțeleg, nu pot să-L numesc Sunt fără El, dar numai atunci este nu este înfricoșător când sunt cu El "-" Dumnezeu Acesta este etern, infinit, ne conduce, cere neprihănire de la noi ") Tolstoi experimentează profund și direct un sentiment religios:" principalul lucru în acest sentiment - conștiința de securitate deplină, conștiința că El există, El este bun, El mă cunoaște și sunt complet înconjurat de El, am venit de la El, mă duc la El, sunt o parte din El, copilul Lui: tot ce pare rău , asa pare doar pentru ca eu cred in mine, si nu in El, si din viata aceasta, in care este atat de usor sa fac voia Lui, pentru ca aceasta vointa este si a mea, nu pot cad nicaieri decat in El, si in El acolo este bucurie deplină și bine")) Cap XX, p ("Pentru ceea ce trăim")) Ch XIX, p o ("Despre sensul vieții")) Ch, XIV', pp - (Gânduri despre Dumnezeu) Partea XIV, p iz (la fel) Biblioteca "Runivers" p NOVGOROTSEV În acest sentiment religios se afirmă și filosofia morală a lui Tolstoi El constată că există trei atitudini diferite față de lume: i) personal primitiv,) social păgân și) creștin sau divin Primul este că "omul se recunoaște ca o ființă autosuficientă, trăind în lume cu scopul de a dobândi în ea cel mai mare bine personal posibil " oameni, chiar și omenire (o încercare de religie a pozitiviștilor") În fine, atitudinea creștină față de lume constă în faptul că "sensul vieții este recunoscut de o persoană nu mai în atingerea scopului său personal, sau a scopului oricărui ansamblu de oameni, ci doar în slujirea acelei Voi care l-a produs și întreaga lume să atingă alte scopuri decât ale lui " ci scopurile acestei Voi ") A duce la îndeplinire în lume și în relațiile umane legea lui Dumnezeu, a trăi după Dumnezeu - aceasta este baza moralității calea către această realizare este iubirea: "dragostea este manifestarea în sine (conștiința) a lui Dumnezeu - și, prin urmare, dorința de a ieși din sine, de a te elibera, de a trăi o viață divină Și această dorință îl cheamă pe Dumnezeu, adică iubire în alţii Ideea mea principală este că iubirea cheamă iubire în alţii Dumnezeu, trezit în tine, provoacă trezirea aceluiaşi Dumnezeu şi în alţii"*) Cugetând asupra acestor definiții ale lui Tolstoi, în sinceritatea pătrunzătoare cu care le trăiește și le exprimă, înțelegem de ce pentru el întreaga cale a progresului moral se reduce la perfecțiunea interioară a personalității Pentru sine, întreaga lume a renascut de când, în adâncurile sufletului său, a chemat la Dumnezeu și L-a simțit pe Dumnezeu în sine sub formă de iubire De aici el așteaptă renașterea întregii omeniri Dar Cap XIV, p - (Religie și morală) Vezi T XIV, p și urm , pentru mai multe detalii în acest sens ("Împărăția lui Dumnezeu este în tine")) Cap XIV, p i ("Gânduri despre Dumnezeu") Biblioteca "Runivers" OBIECTUL PUBLIC IDEAL după cum explică el însuși, procesul de perfecțiune interioară, creșterea iubirii într-o persoană nu o închide în sine, ci, dimpotrivă, o alungă din sine "Cel care se străduiește pentru îmbunătățirea vieții

omenești, pentru întemeierea Împărăției lui Dumnezeu, fără a o întemeia în sine, se înșală la fel de bine și nu își îndeplinește desemnarea, ca și cel care se străduiește pentru o astfel de îmbunătățire personală, care nu are scopul de a stabili Împărăția lui Dumnezeu în afara lui O persoană este pusă în astfel de condiții încât singurul bine adevărat și rezonabil pentru ea constă în străduința pentru auto-îmbunătățirea personală; perfecţionarea personală este de aşa natură încât se realizează numai atunci când o persoană se recunoaşte pe sine ca un instrument al lui Dumnezeu pentru stabilirea Împărăţiei Sale "*) Potrivit lui Tolstoi, aici există o corespondenţă completă şi o armonie inevitabilă: "în măsura în care o persoană atinge perfecțiunea interioară, prin aceea că în măsura în care stabilește Împărăția lui Dumnezeu și numai în stabilirea Împărăției lui Dumnezeu avansează către perfecțiunea interioară Fără să-mi dau seama că efortul meu contribuie la stabilirea Împărăției lui Dumnezeu Dumnezeu apropiindu-se de desăvârşirea Tatălui, n-ar fi viaţă Şi de aceea, fiecare dintre noi trăieşte numai în măsura în care întemeiază Împărăţia lui Dumnezeu în afara lui şi se desăvârşeşte în sine" *) Astfel, la întrebarea - cum se realizează progresul moral? - Tolstoi răspunde fără ezitare cu îmbunătățirea individului, care este în același timp îmbunătățirea societății "Orice adevărată iluminare și corectare a sinelui îi luminează și îi corectează în mod inevitabil pe alții, și numai aceasta înseamnă că îi luminează și îi corectează cu adevărat pe alții, în felul în care un foc aprins nu poate să strălucească și să încălzească doar obiectul care arde în el, dar este inevitabil strălucire și cald în jurul tău, dar strălucește i) Ch XX, p ("Pentru ceea ce trăim")) Ibid pp - Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV și se încălzește în jurul său doar atunci când se arde " Și acest act de iluminare morală a personalității va ajuta să aibă limite, nu poate să se oprească asupra niciunui set anume de persoane și să se limiteze la el Adevărata iluminare cuprinde pe toată lumea, întreaga umanitate , cu legea comună a iubirii, atitudine față de Dumnezeu și străduință pentru el, pentru că Dumnezeu este unul pentru toți și atitudinea tuturor oamenilor față de Dumnezeu este una și aceeași același ideal al celei mai înalte perfecțiuni și doar străduința pentru el distruge dezbinarea și ne apropie unii de alții") De aceea Tolstoi duce principiul comuniunii și unității până la ultima limită logică, iar dincolo de această limită nici nu-l înțelege, nici nu-l acceptă "Unitatea este cheia care eliberează oamenii de rău Dar pentru ca această cheie să-și îndeplinească scopul, este necesar ca ea să fie înaintată până la capăt, până în locul în care se deschide, și să nu se rupă singură și să nu rupă încuietoarea La fel este și unitatea, pentru ca ea să producă consecințele benefice inerente ei, trebuie să aibă drept scop unitatea tuturor oamenilor, în numele unui principiu comun tuturor oamenilor, recunoscut în mod egal de toți Și o astfel de unitate nu poate fi decât unitate bazată pe acea bază religioasă a vieții, care singura unește oamenii "') Dar tocmai această încredere că numai unitatea completă și totală îi salvează pe oameni de răul îl determină pe Tolstoi să nege orice "unitate a unor părți mici sau mari ale umanității în numele unor obiective private, limitate " "Fie că este vorba de unitatea unei familii, o bandă de tâlhari, o comunitate sau un stat, o "sfântă uniune" a statelor, astfel de uniuni nu numai că nu contribuie, dar !) Ch XX, p (Gânduri despre autoperfecţionare)) Partea XIX, p ("Mișcarea socială de mii de oameni în Rusia">) Partea XX, pp - ("Congresul Slav la Sofia") Biblioteca "Runivers" OBIECTUL PUBLIC IDEAL împiedică mai ales adevăratul progres al omenirii" *) Astfel, toate

formele relative de progres social sunt respinse în numele unui ideal absolut "Totul până la capăt, până la ultimele concluzii, oricât de străine sau neplăcute ar fi pentru noi Totul sau nimic") "Învățătura lui Hristos diferă de învățăturile anterioare prin aceea că îi călăuzește pe oameni nu după reguli exterioare, ci prin conștiința interioară a posibilității de a atinge perfecțiunea divină Și în sufletul omului nu există moderate reguli ale dreptății și filantropiei, dar idealul divinului deplin, infinit Numai străduința pentru această perfecțiune deviază direcția vieții umane de la starea animală la cea divină, în măsura în care este posibil în această viață Pentru a reduce cerințele a idealului înseamnă nu numai a reduce posibilitatea perfecțiunii, ci și a distruge idealul însuși ") Strâns legată de acest absolutism moral este convingerea fundamentală a lui Tolstoi că orice activitate socială este inutilă și inutilă, că "adevărata îmbunătățire socială se realizează numai prin îmbunătățirea religioasă și morală a indivizilor" și că "îmbunătățirea socială cu ajutorul Formelor externe" este doar "iluzie dezastruoasă" oprirea "progresului adevărat") Tocmai dorința pasională pentru o reînnoire totală și necondiționată, setea religioasă pentru o viață comună conform legii iubirii, îl îndepărtează pe Tolstoi de activitățile sociale obișnuite, în care nu crede Idealul social în sensul unității iubitoare a tuturor pe baze religioase și pentru el este coroana aspirațiilor morale ale unei persoane, dar calea către acest ideal constă exclusiv prin Ibid, p) Ibid pagina) Partea XIX, p ("Mișcarea socială de mii de oameni în Rusia*) •) Partea XIX, p ("Despre mișcarea socială în Rusia *") Biblioteca "Runivers" ñ P NOVGOROTSEV educarea individului la perfecțiunea divină infinită Schițând sistemul obiectivismului moral, am văzut că punctul de plecare și punctul determinant al acestuia este problema modului de organizare a vieții religioase și morale a oamenilor, a modului de asigurare a progresului moral Hegel subliniază tocmai importanța mediului social și a ordinii de stat pentru dezvoltarea morală tocmai pentru că îmbunătățirea personală i se pare insuficientă Este remarcabil că ultimul argument al subiectivismului moral al lui Tolstoi este o afirmație care răspunde la aceeași întrebare, dar o rezolvă într-un sens complet opus Când analizează argumentele împotriva abolirii statului și a dreptului și vorbește în favoarea căilor pur subiective ale ordinii morale, baza sa cea mai importantă este credința în rigoarea progresului moral, pentru care nu este nevoie de suporturi externe "Progresul omenirii nu se face în așa fel încât cele mai bune elemente ale societății, care au preluat puterea, folosind violența împotriva acelor oameni care sunt în puterea lor, să-i facă mai buni, așa cum cred atât conservatorii, cât și revoluționarii, ci se realizează, în primul rând , - și cel mai important - faptul că oamenii, în general, în mod constant și neîncetat, asimilează din ce în ce mai conștient înțelegerea creștină a vieții și, în al doilea rând, că chiar și indiferent de activitatea spirituală conștientă a oamenilor, oamenii în mod inconștient, ca urmare a chiar procesul de preluare a puterii de către unii oameni și înlocuirea lor cu alții, sunt conduși involuntar la o atitudine mai creștină față de viață"*) La întrebarea lui Hegel, cum să se asigure progresul moral, Tolstoi răspunde că este în siguranță și astfel că prin puterea vieții, ghidată de dictatele unei Voințe superioare, acest progres se face de la sine) Partea XIV, pagina Biblioteca Runiverse DESPRE IDEALUL PUBLIC în mod constant și neîncetat De aceea el neagă atât de hotărât și categoric nevoia de asistență externă pentru dezvoltarea morală a omenirii Niciodată și în nimeni negarea Formelor

sociale exterioare nu s-a ridicat la astfel de înălțimi ale patosului moral ca la marele înțelept rus Individualismul aristocratic al lui Nietzsche, care îl ridică împotriva turmei vieții sociale, împotriva politicii și a statului, are un strop de un fel de estetism imoral rece La Tolstoi, negarea activității sociale și politice provine din absolutismul moral, dintr-o credință neclintită și arzătoare în puterea binelui Caile si formele concrete ale progresului social i se par nu numai prea imperfecte si departe de a fi ideale, dar in acelasi timp neputincioase sa adauge ceva la functionarea incontestabila a legii iubirii "Schimbarea formelor de viață, în speranța prin acest mod de a schimba proprietățile și viziunile asupra lumii ale oamenilor, este același lucru cu schimbarea lemnului de foc umed într-un cuptor în moduri diferite, bazându-se pe faptul că există o astfel de aranjare a lemnului de foc umed în care ei se va aprinde Numai lemnele uscate vor arde, indiferent de modul în care ar fi stivuite " Tolstoi pune în contrast această neputinţă a reformelor exterioare cu acţiunea atotputernică a renaşterii interioare "Căutaţi Împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui, şi toate celelalte vi se vor adăuga" este legea de bază a vieții umane Trăiește rău, împotriva voinței lui Dumnezeu și niciun efort al tău nu îți va aduce bunăstarea pe care o cauți Trăiește bine, conform voinței lui Dumnezeu și fără a depune niciun efort pentru a obține această bunăstare și va veni automat între tine și într-un mod la care nu te-ai gândit niciodată ") Predicarea reorganizării sociale i se pare lui Tolstoi a echivala cu a spune asta !) Ch XIX, p jS ("Către personalitățile politice")) Partea XVI, p ("Poporului muncitor") Biblioteca "Runivers" • P NOVGOROTSEV că "oamenii nu trebuie să meargă singuri, cu propriile picioare, unde vor și unde au nevoie, ci că se va aduce sub ei o astfel de podea, de-a lungul căreia ei, fără să meargă cu propriile picioare, vor ajunge acolo unde ei au nevoie de" ') Cel mai important lucru este să te îmbunătățești, să cultivi un sentiment de iubire în tine și să-i infectezi pe alții cu dragoste "Există o singură mântuire adevărată: împlinirea voinței lui Dumnezeu de către fiecare persoană în sine, adică în acea parte a lumii care este singura supusă autorităţii sale Acesta este principalul, singurul scop al fiecărei persoane și, în același timp, acesta este singurul mijloc de a influența pe ceilalți ai fiecărei persoane individuale: și, prin urmare, asupra acestui lucru și numai asupra acestuia, ar trebui îndreptate toate eforturile fiecărei persoane ") calea cheamă la activitate "acea singură persoană asupra căreia fiecare are putere reală, legitimă și neîndoielnică, și anume pe sine însuși"') Dar puterea luminii adevărate este de așa natură încât, aprinzându-se într-un suflet, se comunică altora "Oamenilor li se pare că pentru succesul unei afaceri trebuie să fie "totul", sau cel puțin mulți, dar "mulți" trebuie să fie doar pentru o faptă rea Pentru o faptă bună este suficient să fii singur, pentru că Dumnezeu este mereu cu cei care fac o faptă bună Și cu cine este Dumnezeu, mai devreme sau mai târziu toți oamenii vor fi alături de el "*) Din nou, ideea principală a lui Tolstoi este clar subliniată, că pentru o persoană cel mai important lucru este ca Dumnezeu să fie cu el Îndeplinesc legea lui Dumnezeu, oamenii "primesc probabil binecuvântarea spirituală interioară a conștiinței acordului cu voința lui Dumnezeu și o creștere a iubirii în ei înșiși și în ceilalți, iar împreună cu aceasta și în viața publică, cea mai mare binecuvântare adevărată disponibilă pentru ei; retrăgându-se din ea, probabil că își înrăutățesc situația "Aceasta este calea, mergând dar care) Ch XI\, p ("Împărăția lui Dumnezeu este în Vast)) Ch XIX, p ("Regândește")) Cap XVI, p ("Sclavia timpului nostru"))

Partea XIV, p ("Poporului muncitor") :i) Ch XIV, p ("Singurul remediu"! Biblioteca "Runivers" OBIECTUL PUBLIC IDEAL oamenii probabil scapă de suferințele lor și primesc probabil cel mai mare bine interior-duhovnicesc și exterior trupesc și primesc nu numai pe unii aleși, ci pe toți oamenii fără nicio excepție "*) Pentru Tolstoi, lumina iluminării religioase interioare strălucește puternic, iar soarta formelor sociale exterioare se estompează complet înaintea acestui lucru Ce și cum va fi cu formele existente de ordine socială, acest lucru nu-l interesează Este important ca o persoană să fie de acord cu conștiința "Nu știu ce va ieși din asta Cred doar că nimic rău nu poate veni din faptul că mă comport așa cum îmi dictează conștiința Aici, toată profunzimea acestui sistem de subiectivism moral devine deosebit de clară pentru noi Toate acestea se bazează pe cel mai sincer entuziasm religios, pe cea mai fermă convingere în rigoarea progresului moral Tolstoi abordează problema căilor progresului adevărat din unghiuri diferite, iar concluzia lui rămâne de fiecare dată aceeași: personală, perfecțiune, care duce la unitatea tuturor pe bază religioasă Din punctul de vedere al absolutismului moral, proclamând Formula: "totul sau nimic", Tolstoi, cu inevitabilitate logică, ajunge la respingerea unor Forme specifice ale moralității obiective Unitatea tuturor, în opinia sa, este compusă din unități separate , indiferent de orice legături intermediare, conexiunile intermediare deviază doar de la un singur scop final Această predică de îmbunătățire personală este adesea auzită în anii grei ai declinului social, pe fondul disperării și apatiei generale Uneori se ascunde în spatele unei dorințe ipocrite de a justifica fie indiferența față de binele comun, fie neputința cuiva în fața ciocnirilor complexe ale vieții Cu aceşti ipocriţi sau laşi *) Ibid pagina -) Ch XVI, p , - (PaõcTBO al timpului nostru") Biblioteca "Runivers" treizeci P NOVGOROTSEV Învățăturile lui Tolstoi nu au nimic în comun cu fenomenele Vocea lui a sunat la fel în anii de entuziasm public și în momentele de dezamăgire generală Ceva atemporal și etern, care se ridică singur și maiestuos deasupra răului zilei, deasupra schimbării grăbite a evenimentelor, se aude în acest glas Ca o stâncă inexpugnabilă, de care se sparg fără urmă până și cele mai furtunoase valuri, Tolstoi stătea în mijlocul tulburărilor vieții sociale rusești, în mijlocul strigătelor generale fie de bucurie, fie de disperare care răsunau în jurul lui Stătea singur cu propriile sale gânduri și înțelegeri, fixându-și ochii spre eternitate, îndreptându-se neobosit spre Dumnezeu, spre care aspira cu cele mai profunde nevoi ale sufletului său Slavofilii, Gogol, Dostoievski predicau și ei îmbunătățirea personală, dar ce diferență uriașă între toți și Tolstoi În timp ce învățătura lui poartă sigiliul completității ingenioase, afirmațiile lor sunt uimitor de prost luate în considerare, chiar până la naivitate Din toate părțile, închisă, parcă turnată dintr-un singur metal, învățătura lui Tolstoi se distinge prin puternică unilateralitate și implacabilitate "Totul sau nimic!" exclamă, ca un nou Brand, fără să se teamă de consecințe, oricât de neplăcute ar fi acestea pentru o persoană Forme imperfecte ale realității înconjurătoare, dar această completitudine strălucită a învățăturii lui Tolstoi face ca doctrina lui să fie cea mai mare expresie consistentă a sistemului subiectivismului moral După analizarea și evidențierea punctelor forte ale învățăturilor lui Hegel, nu ne este greu să ne opunem afirmațiilor unilaterale ale lui Tolstoi de alt fel de vedere, subliniind semnificația Formelor exterioare și a moralității obiective Acum, când în literatura rusă pe termen lung eu Biblioteca "Runivers" OBIECTUL IDEALULUI PUBLIC disputa variabilă dintre tendința obiectivă

și cea subiectivă poate fi considerată în mare măsură soluționată, a lupta împotriva unilateralității subiectivismului ar însemna a sparge o ușă deschisă În prezent, adepții slavofililor recunosc, de asemenea, că în cauza progresului moral sunt importante nu numai eforturile personale, ci și evenimentele sociale, care "prin reglarea forțată a acțiunilor oamenilor, provoacă atrofia sau dezvoltarea accelerată a înclinațiilor corespunzătoare în fiecare persoană individuală" *) b Pe de altă parte, adversarii moderni ai slavofililor sunt de acord că mijloacele politicii şi ale dreptului trebuie completate cu Factori morali, educarea societăţii în spiritul solidarităţii Dacă renunțăm la expresiile neglijente și exagerările evidente în repetarea modernă a vechii dispute, atunci se dovedește că esența disputei nu se rezumă la opoziția unei cauze publice la o ispravă personală, ci la o altă înțelegere a disputei sarcina de a educa indivizi în scopul progresului social Desigur, chiar și aici este loc pentru dezacorduri ascuțite: există un întreg abis între modul în care P N Cu toate acestea, nu este mai puțin evident că, în această nouă formă proprie, vechea dispută este eliberată de fostele sale opoziții fără speranță: ambele părți recunosc în mod egal atât momentele personale și sociale, cât și principiile subiective și obiective ale progresului social, ci doar formulează relația lor diferit Cred, însă, că vechea controversă, deși a intrat într-o nouă fază, tot nu se va îndepărta de locul ei până la problema relației !) M Gershenzon Note istorice M , p iib) P N Milyukov, în colecția: "Intelligentsia în Rusia" SPb ioio p Vezi ibid , p) "Repere", p ; Biblioteca "Runivers " P NOVGOROTSEV indivizi cu societatea II aici, filosofia morală a lui Tolstoi este cea mai mare învățătură pentru noi, deoarece ideea de îmbunătățire personală este gândită în ea până la finalul ei logic Din punctul de vedere al lui Tolstoi, este destul de consecvent să declarăm această idee ca unică salvatoare, dar numai pentru că între individ și umanitatea perfectă, între isprava morală a unui individ și idealul absolut, el distruge toate verigile intermediare, toate etape relative concrete Acesta este singurul punct de vedere din care subiectivismul moral decurge cu o consistență impecabilă: presupune inevitabil absolutismul moral, negarea formelor temporale și relative ale progresului moral Pentru acel ideal absolut, care cere totul sau nimic, nu poate exista altă ieșire: este clar că pentru unitatea tuturor pe bază religioasă este nevoie tocmai de perfecțiunea personală a fiecăruia și nu este nevoie de nimic altceva Dacă toți oamenii ar fi perfecți, atunci întreaga umanitate ar fi perfectă Cu toate acestea, această construcție abstractă este distrusă de Faptul simplu și incontestabil că nu trăim la culmea unui ideal absolut, ci într-o lume a Formelor relative Nu poate fi vorba de perfecțiune universală aici și pentru cel care cântărește întreaga forță practică a acestei propoziții, va deveni clar că este imposibil să se afirme progresul social doar pe perfecțiunea personală În limitele progresului istoric, o astfel de îmbunătățire va fi întotdeauna soarta unora, și nu a tuturor, și a lui Vlad Solovyov a avut dreptate când, opunându-se subiectivismului abstract, a spus: "A crede că simpla virtute a câtorva oameni cei mai buni este suficientă pentru a regenera moral pe toate celelalte înseamnă a trece în acea zonă în care se nasc pruncii din tufe de trandafiri și în care cerșetorul din lipsă de pâine ba se mănâncă plăcinte dulci La urma urmei, întrebarea aici este exactă Biblioteca "Runivers" OBIECTUL PUBLIC IDEAL nu numai dacă eforturile morale ale unui individ sunt suficiente pentru îmbunătățirea lui, ci și dacă este posibil ca alți oameni care nu depun eforturi morale să înceapă să le facă" Pentru noi,

obiecțiile împotriva subiectivismului moral din partea unui gânditor care poate fi cel mai puțin suspectat că este dependent de politică sunt extrem de valoroase Nu este o sete de activitate publică și nu o credință exagerată în puterea unei ordini sociale, ci o simplă consistență filozofică care îl face pe Vlad Solovyov să spună că mai mult de o îmbunătățire personală este importantă pentru progresul moral Recunoscând necesitatea unor pași relativi de progres), Vlad Solovyov a ajuns la concluzia despre semnificația morală a tuturor mijloacelor relative care contribuie la afirmarea istorică a idealului absolut Folosind exemplul abolirii legislative a iobăgiei, el arată foarte bine semnificația politicii pentru progresul moral: "acest act extern de stat ridică imediat nivelul conștiinței noastre interioare, adică face ceea ce mii de ani de predicare morală nu ar putea face singuri Desigur, această mișcare socială și acțiune guvernamentală în sine au fost condiționate de predica anterioară, dar pentru majoritatea, pentru întregul mediu social, această predicare a căpătat putere doar atunci când a fost întruchipată în evenimente organizate de autorități Datorită constrângerii exterioare, instinctele brutale au pierdut oportunitatea de a se manifesta, au trebuit să treacă într-o stare inactivă, treptat s-au atrofiat din lipsă de efort și au dispărut în majoritate și au încetat să se transmită generațiilor următoare ") Iată o obiecție elementară, dar și de necontestat despre *) Justificarea binelui Poli Sobr op T VII, p -) Ibid pagina) Ibid pagina Întrebări de filosofie KN , Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV împotriva subiectivismului moral Fapt istoric: progresul moral relativ vorbește de la sine și servește ca o respingere vie a cerințelor moralismului abstract Ne rămâne să întărim această poziție generală și indiscutabilă doar prin considerarea că însuși Tolstoi, în măsura în care se întâmplă să treacă pe pământul condițiilor concrete de viață, involuntar și imperceptibil pentru el însuși, ia punctul de vedere al unui relativ și gradual îmbunătățirea vieții Când, de exemplu, cântărește toată puterea obstacolelor, externe și interne, stând în fața unei persoane pe calea îmbunătățirii sale, el este gata să facă concesii vieții, gata să fie de acord cu faptul că perfecțiunea necondiționată nu poate se realizează imediat J) "Între ordinea existentă a lucrurilor, bazată pe violență brutală, și idealul de viață, care constă în comunicarea oamenilor, pe baza unui acord rezonabil, aprobat de obiceiuri, există un număr infinit de pași pe care omenirea a parcurs continuu și este mers, iar apropierea de acest ideal se realizează doar în măsura eliberării oamenilor de la participarea la violență, de la folosirea ei, de la obișnuința acesteia ") " Din toate nedreptățile devenite obișnuite, oamenii au fost eliberat brusc, nu imediat după ce cei mai sensibili oameni și-au recunoscut malignitatea, ci prin impulsuri, opriri, întoarceri și din nou noi impulsuri de eliberare, asemănătoare nașterii, așa cum sa întâmplat recent cu: distrugerea sclaviei ")" Creștinismul pentru majoritatea oamenii, după cum spunea profesorul său, nu puteau fi realizați imediat, dar trebuia să crească ca un copac imens din cel mai mic cereale II deci a crescut și a crescut acum, dacă nu încă în realitate, în mintea oamenilor timpului nostru *) Tolstoi, partea XVI, p ("Sclavia timpului nostru**)) Ch XVT, p ("Sclavia timpului nostru")) Partea XVI, p ("Marele păcat")) Cap XIV, p ("Împărăția lui Dumnezeu este în tine") Biblioteca "Runivers" OBIECTUL PUBLIC IDEAL În toate aceste afirmații ale lui Tolstoi, ideea treptată a progresului moral este exprimată cu o claritate deplină și, în consecință, a inevitabilității pașilor de perfecțiune relativă Dar acest gând este

exprimat și imediat abandonat de el: firul judecăților adresate lumii relative și condiționale se rupe chiar de la început, dar apelează la un sunet ideal absolut în mod persistent și puternic Odată cu progresul treptat, Tolstoi recunoaște și necesitatea unor reforme sociale: de exemplu, el cere eliberarea pământului de proprietatea privată, instituirea unui impozit unic) Dezvoltând ideea acestor reforme, ar trebui să ajungem la ideea unei reglementări externe a vieții și la ideea de guvernare Tolstoi lasă din nou această latură a întrebării nesupravegheată și, dimpotrivă, apără cu ardoare și hotărâre ideea că acele schimbări sociale, pe care le consideră inevitabile, ar trebui să decurgă din conștiința religioasă, din iluminarea lumii interioare a omului *) Toate acestea sunt consecințele acelui entuziasm religios care predomină în învățătura lui Tolstoi, în fața căruia totul extern și convențional pare nesemnificativ și nesemnificativ Subiectivismul moral îl străbate peste tot ca un motiv determinant și chiar și ideea de reforme externe este asociată cu aceasta Insuficiența și unilateralitatea subiectivismului moral este evidentă Soluția problemei organizării sociale este pusă aici în legătură cu iluminarea conștiinței morale: "Dacă oamenii ar înțelege că singura modalitate de a salva oamenii de suferința lor este ca oamenii să nu mai trăiască o viață egoistă, păgână și începe să trăiești o viață de umanitate comună " ') Vezi, de exemplu, articolele: "Despre pământ", "Marele păcat", "Singura soluție posibilă la problema pământului", partea a XVI-a) Vezi mai ales articolul: "Marele păcat" * Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV Dar atâta timp cât oamenii înțeleg acest lucru, problema hegeliană rămâne în toată forța ei: cum se asigură progresul moral, cum se organizează viața morală a oamenilor în limitele unui proces istoric convențional Și această problemă rămâne nerezolvată de Tolstoi Dar dacă subiectivismul moral cere în mod necesar desăvârșirea sa, atunci, pe de altă parte, în forma în care este exprimat de Tolstoi, poartă în sine și un mare adevăr Întrucât este vorba de definirea unui ideal social absolut, el nu are doar dreptate, ci este eminamente nou și modern Cu cererea sa de unitate universală, el pare să spună tuturor celor care pun cea mai înaltă limită asupra Formelor relative de viață: vă înșelați cu toții; nici un popor, nici o clasă, nici un stat, nici o uniune sacră a statelor nu poate fi o limită morală absolută "Numai unitatea tuturor oamenilor, în numele unui principiu comun pentru toți oamenii, recunoscut în mod egal de toți", poate fi scopul absolut al aspirațiilor morale Îmbunătăți de conștiința acestui adevăr, crezând profund în semnificația lui reală și posibilă punerea în aplicare, Tolstoi nu a făcut-o și condițională - aceasta a fost greșeala lui, dar în definirea esenței idealului absolut el a dezvăluit cea mai mare profunzime a înțelegerii morale și în această parte a învățăturii sale morale va rămâne nemuritoare, așa cum va rămâne nemuritoare în completitudinea clasică a liniilor sale principale Am remarcat mai sus că doar caracterul necondiționat cu care se realizează subiectivismul moral la Tolstoi face posibilă negarea consecventă a semnificației Formelor sociale concrete În această condiție, devine cu adevărat clar de ce viața interioară a individului este recunoscută drept "singura durabilă *) Ch XIX, p ("Către personalitățile politice") Biblioteca "Runivers" OBIECTUL PUBLIC IDEAL baza pentru toată construcția socială", motiv pentru care "principiile autosuficiente ale ordinii politice" sunt respinse Când aceste propuneri sunt proclamate de scriitori care nu urmează deloc calea absolutismului moral, atunci aici ne întâlnim cu cea mai evidentă neînțelegere, așa cum este ușor de observat în exemplul recent al autorilor celebrei culegeri "Vekhi" În

acele dispute care au avut loc în legătură cu apariția lenei acestei colecții, nu ar fi greu de detectat ecouri ale vechilor scheme armonice despre posibilitatea ca o persoană să coincidă cu societatea A fost foarte corect că autorii lui Vekhi au vrut să smulgă politica de izolarea la care o condamnă înțelegerea sa "exterioară" și de a elimina dominația asupra oricărei alte vieți spirituale independent de dar această luptă legitimă împotriva colectivismului absolut nu justifică trecerea la subiectivismul moral Este necesar să se sublinieze în orice mod posibil semnificația educației ca "munca pozitivă a unei persoane asupra ei înșiși", dar aceasta nu implică în niciun caz necesitatea de a respinge impactul pozitiv asupra unei persoane a unui mediu bine organizat Este infinit de important și necesar să vorbim despre importanța îmbunătățirii persoanelor pentru progresul social, dar este o exagerare să afirmăm că ideea de îmbunătățire internă, mai degrabă decât ideea de organizare externă, ar trebui să stea la baza a politicii Posibilitatea acestor exagerări mi se pare extrem de caracteristică: se explică prin faptul că în baza unor astfel de afirmații nu are o idee clară a discrepanței dintre principiul personal și principiul public, a necesarului lor distincţie Trebuie insistat asupra ideii de perfecțiune internă, nu pentru că ar fi singura bază a politicii, nu din punct de vedere politic sau social, ci pentru că) Vezi colecția: "Vekhi" (articol de P B Struve) Biblioteca "Runivers" p că progresul social nu acoperă sarcinile individului Este, desigur, necesar și pentru progresul social, dar atunci când luăm această sarcină drept bază a politicii, ea amenință cu o asemenea confuzie de concepte care denaturează complet esența câmpului politic și ne conduce la vechile erori ale Leibniz și Wolff Nu mai puțin unilaterale, însă, trebuie recunoscute afirmațiile opuse, care pornesc din dorința de a sublinia cât mai mult posibil semnificația politicii și pentru îmbunătățirea personală Când ni se spune că "educația" nu exclude deloc "politica", ci servește aceluiași scop - "îmbunătățirea oamenilor împreună cu instituțiile"; când se spune că "educația nu numai că nu înlocuiește instituțiile, ci, dimpotrivă, presupune ca ele să existe deja și ea însăși devine posibilă doar ca o completare ulterioară la ele "'), iar aici se repetă aceeași greșeală: dintr-un unghi diferit de vedere, dar în aceeași iluminare, educația este luată din punct de vedere politic și social, și nu personal Între timp, este clar că educația, înțeleasă în sens larg, servește nu numai aceluiași scop ca și politica, ci și un alt scop independent, că are în vedere nu numai îmbunătățirea oamenilor în legătură cu instituțiile, ci și independent de instituții Este adevărat că politica ar trebui să aibă un domeniu autonom, dar și morala personală ar trebui să fie autonomă Cu siguranță nu vorbim aici despre cererea de educație morală a maselor, care precedă reformele politice - o astfel de cerere se bazează tocmai pe baza confuziei dintre politică și morală; - este vorba despre recunoașterea întregii largimi a sarcinilor viața personală, recunoscând că îmbunătățirea personală nu este epuizată de educația publică că viața spirituală a individului este mai largă decât politica ') Vezi colecția de articole: "Intelligentsia în Rusia", pp iSu și iSõ (articol de P N Milyukov) Biblioteca "Runivers" OBIECTUL PUBLIC IDEAL Și aici, predica lui Tolstoi este cea mai mare lecție pentru noi, deoarece reprezintă sistemul subiectivismului moral în toată puritatea propozițiilor sale de bază Comparând-o cu învățăturile moderne apropiate în spirit, descoperim imediat în acestea din urmă ambiguitatea principiilor lor inițiale, așa cum vedem o ambiguitate similară în învățăturile care vizează respingerea lor Și această

ambiguitate, așa cum am menționat deja mai sus, stă în legătură directă cu incertitudinea relației pe care toate aceste învățături o stabilesc între individ și societate · O comparație a sistemelor obiectivismului moral și subiectivismului moral ar fi trebuit să ne conducă la concluzia că, în problema mijloacelor și căilor de progres social, totul depinde de înțelegerea corectă a legăturii dintre absolut și relativ și individ cu societatea Am vorbit deja destul mai sus despre măsura în care diferența de progres social între momentele relative și absolute pare să fie semnificativă *) Aici, încheind acest paragraf, trebuie să ne oprim asupra acelor concluzii generale la care duce o examinare a chestiunii relației individului cu societatea Așa cum ne-am putea convinge de acest lucru, modul corect este să ne ferim în egală măsură atât de izolarea individului și a societății și de ridicarea lor la nivelul principiilor originale și autosuficiente, cât și de convergența lor într-o unitate indistinguită Aici este necesar să se combină principii parțial similare, parțial divergente, care necesită reconciliere și, în același timp, incapabile de unitate completă Individul se maturizează în societate și din mediul social primește conținutul specific al moravurilor sale ") Vezi § III Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV dar, în același timp, ea trage principiile călăuzitoare ale acestui conținut și criteriile moralității în conștiința ei, în conștiința ei autonomă În societate, găsește sprijin și îndrumare pentru acțiunile sale, dar în același timp, datorită conștiinței sale autonome inerente, poate critica orice conținut dat al regulilor sociale și poate urca la definiții noi și mai înalte Societatea este necesară individului, ca mijloc de dezvoltare a ei, de manifestare a vocației sale morale, dar poate fi și o piedică pentru nevoile sale morale superioare Complexitatea acestei relații este subliniată și de faptul că relația societății cu o persoană nu poate fi imaginată în așa fel încât oricare dintre aceste principii să fie un scop, iar celălalt să fie un mijloc Personalitatea este un început absolut, dar nu autosuficient: o societate care i se opune, la urma urmei, acestea sunt alte persoane care poate nu sunt mijloace, ci doar scopuri pentru un anumit individ Fiind o persoană și pretinzând o semnificație morală necondiționată, trebuie să recunosc și la alte persoane aceeași valoare necondiționată Nu pot vedea în societate, adică în altele, numai mijloace pentru scopurile mele, trebuie să recunosc pentru ei semnificația acelorași scopuri morale ca și ei, adică întreaga societate trebuie să mă recunoască Ceea ce se creează aici nu este o relație între mijloace și scopuri, ci o relație mai complexă a interacțiunii scopurilor De aici rezultă clar că societatea își primește sensul - scopuri nu pentru că reprezintă un fel de substanță morală independentă, care, prin dreptul său inerent, poate cere supunerea și sacrificiul de sine de la individ, ci doar pentru că este formată din persoane legate între ele unitatea idealului moral Astfel, sensul societății este derivat și condiționat, deoarece depinde de drepturile indivizilor, între timp Biblioteca "Runivers" OBIECTUL PUBLIC IDEAL întrucât sensul individului în raport cu societatea este primar şi necondiţionat Pe de altă parte, este evident că acolo unde avem de-a face cu interacțiunea etică a scopurilor, și nu cu subordonarea tehnică a mijloacelor față de scopuri, relația capătă caracterul unei căutări și mobilități constante În timp ce supunerea este determinată de formula simplă și clară de a servi principiul inferior celui superior, interacțiunea morală are întotdeauna în fața ei sarcina dificilă de a combina și reconcilia principii omogene, între care nu poate exista o corelație stabilită o dată pentru totdeauna Din

natura specială a relaţiei morale dintre societate şi individ rezultă, în sfârşit, propoziţia extrem de importantă că între aceste două principii - personal şi social - rămâne întotdeauna o anumită discrepanţă şi nu poate exista o armonie deplină După cum am stabilit, societatea este sacră pentru individ nu în sine, nu datorită substanțialității sale morale, ci pentru că este formată din indivizi Astfel, posibilitatea morală de acord necondiționat a individului cu mediul nu se referă la Forme specifice ale societății, ci doar la acea bază necondiționată a Formelor sociale, care este dată de vocația nesfârșită a individului Întrucât progresul social se afirmă pe străduința pentru un ideal infinit, care decurge din esență, personalitate, până acum sarcinile personalității coincid cu conceptul de dezvoltare socială Dar această coincidență se referă la efort, nu la realizare, iar fiecare realizare, fiecare oprire a progresului social la un anumit stadiu, creează în mod necesar individului nevoia de critică și de mișcare ulterioară Cât de bine exprimă Vlad acest gând Solovyov, "în timpul tranziției de la formele inferioare ale vieții colective la cele superioare, personalitatea, datorită infinitului său inerent Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV potențialul de a înțelege și de a lupta pentru ce este mai bun, este în reprezentanții săi aleși începutul mișcării și progresului (un element dinamic al istoriei), în timp ce acest mediu social, ca realitate deja atinsă, la fel de complet în ea și în gradul său de obiectivare a conţinutului moral, reprezintă în mod firesc latura inertă, protectoare (un element static al istoriei) Atunci când persoanele individuale, mai talentate sau mai dezvoltate decât alții, încep să experimenteze efectul mediului lor social nu ca împlinire și finalizare a vieții lor, ci doar ca o limitare externă și un obstacol în calea aspirațiilor lor morale pozitive, atunci devin purtători de cea mai înaltă conștiință socială ') Dar tocmai ca urmare a acestui fapt, sarcina coordonării complete a individului cu mediul este legată de infinit: personalitatea, în virtutea infinitității sale interne inerente, poate fi în final și necondiționat solidară cu mediul social și nu în ea limitări date, dar numai în integritatea ei infinită, care se manifestă treptat după măsura în care Formele generale, în interacțiunea cu persoanele individuale, se extind, se ridică și se îmbunătățesc) Solidaritatea necondiționată a individului cu mediul social se referă astfel la momentul integrității infinite a comunicării, i e la un ideal de neatins şi transcendent Cât despre conc- H Justificarea bunătății, vezi Poly Sobr op T VII, pp :) Ibid p Alături de aceste definiţii foarte diferite, găsim la Vlad , Solovyov şi prevederi complet incorecte că "Societatea este o personalitate completată sau extinsă, iar personalitatea este o societate comprimată sau concentrată** ' p ї́őI și chcho "fiecare grad de conștiință morală se străduiește în mod inevitabil la realizarea ei personal-socială", în urma căreia societatea poate deveni și o realizare completă și cuprinzătoare a moralității" (p aro Evident, astfel de definiții nu pot decât ne referim la un ideal transcendental supraistoric, după cum rezultă din afirmațiile lui Vlad Solovyov însuși, citate de noi în text, este absolut greșit să le aplicăm realității istorice concrete Biblioteca "Runivers" OBIECTUL PUBLIC IDEAL Forme imaginare ale publicului, atunci, din cauza nemărginirii interioare a personalității, nu sunt în stare să o satisfacă Dar indiferent de această proprietate a infinitului, există o altă latură a personalității, care subliniază și mai mult momentul necoincidenței sale cu mediul social: aceasta este originalitatea ei Dreptul unei persoane la recunoașterea semnificației

sale necondiționate se bazează nu numai pe efortul moral inerent pentru un ideal infinit, ci și pe natura sa inerentă de singularitate și de neînlocuit Personalitatea nu este doar centrul relațiilor cu ceilalți, așa cum se pretinde uneori: este, în primul rând, o unitate originală și integrală, o ființă specială și de neînlocuit În afara conexiunilor sociale, personalitatea, desigur, nu se poate dezvolta: se va stinge și va muri Dar nu numai aceste conexiuni formează o personalitate: independent de ele, fiecare persoană în sine poartă înclinații deosebite și abilități speciale, în această combinație specială care nu este repetată de alții Goethe și Pușkin, Kant și Tolstoi au adăpostit în sine mari înclinații, indiferent de impactul asupra lor al mediului social în care doar și-au dezvoltat înclinațiile și s-au manifestat Dar, în mod similar, fiecare individualitate poartă în sine propriile sale caracteristici, care, desigur, sub aceste sau alte influențe se pot dezvolta într-un fel sau altul, dar care îi sunt inerente ca personalitate dată, diferită de oricare altele Concepem această natură particulară a personalității nu doar ca un Fapt psihologic, ci în același timp ca o vocație morală În această sursă originală și de neînlocuit de viață personală recunoaștem lucrul cel mai esențial din ea, baza morală și justificarea ei morală, ca o monadă spirituală deosebită, diferită de toate celelalte și în această diferență bazându-se pe conștiința originalității sale și de neînlocuit   Dar de îndată ce punem accent pe această latură a individului, devine imediat evident că armonia individului cu societatea este posibilă numai în acel tărâm inteligibil al libertății, în care solidaritatea necondiționată și atotcuprinzătoare este combinată cu infinitatea diferențelor individuale În condițiile vieții istorice, nu există o astfel de armonie și nu poate exista După cum descoperă indiscutabil sociologia modernă, în cursul dezvoltării culturale apar în mod natural și inevitabil tendințe care se află în contradicție directă cu nevoia individului de autoafirmare individuală Cultura înaltă mărește ușurința și libertatea vieții, dar în același timp dezvoltă o asemenea putere de egalizare și depersonalizare, încât persoana individuală trebuie să lupte în toate modurile posibile pentru a-și apăra individualitatea II nicio formă a publicului nu poate schimba această poziţie Bunurile culturale, care ridică standardul vieții comune, sunt oferite indiferent oricui și oricărei persoane cărora le pot fi disponibile; dar toate aceste beneficii, luate laolaltă, nu pot înlocui personalitatea acelei satisfacții interioare pe care o extrage din adâncul propriei ființe Analiza de mai sus ne conduce la concluzia că individul și societatea sunt începuturile corelative, dar nu coincidente Numai în lumina acestei concluzii extrem de importante poate fi rezolvată problema reconcilierii individualismului cu colectivismul Ideea de armonie între individ și societate duce de obicei la absorbția unui principiu de către altul: fie îmbunătățirea personală este dizolvată în progresul social, fie, dimpotrivă, progresul social este realizat exclusiv dependent de îmbunătățirea personală Așa se creează extremele obiectivismului moral și subiectivismului moral Creați o societate perfectă ') Vedea volumul "Criza conștientizării juridice contemporane", p -   Vei obține o personalitate perfectă, spun unii Creează-ți o personalitate perfectă și vei ajunge într-o societate perfectă, spun alții Ici-colo, între perfecţionarea personală şi progresul social, se stabileşte armonie deplină, se pune semn de egalitate Ici și colo, pornind de la un capăt, vin la celălalt și primesc tot ce le trebuie, și de aceea unii spun: totul este în Forme

sociale, iar alții: totul este într-o străduință personală Dar numai atunci ne vom face o idee clară a relației dintre conceptele luate în considerare, atunci când înțelegem că nu pot fi reduse unul la altul Perfecțiunea personalității este necesară pentru progresul societății, dar nu este singura, ci în plus există și evenimente sociale cunoscute Progresul Formelor sociale este necesar pentru perfecţionarea personală, dar nu este singur, ci, mai mult, eforturile proprii ale individului Astfel, unilateralitatea contrariilor obiectivismului moral și subiectivismului moral este eliminată Soluţia problemei nu constă în recunoaşterea primatului vieţii spirituale a individului asupra Formelor exterioare de viaţă comunitară Această afirmație este incontestabilă, dar luată într-o unilateralitate abstractă, poate fi ea însăși o sursă de neînțelegere Desigur, individul este atât baza societății, cât și rădăcina progresului social, dar acest lucru nu numai că nu diminuează semnificația formelor exterioare de viață comunitară, ci, dimpotrivă, le conferă cea mai mare valoare Ca aspect special al vieții spirituale a individului, Formele sociale sunt parte integrantă a acestei vieți Ele servesc ca acel ciment de legătură, acea legătură de construcție, fără de care nu poate exista construcție socială Iar cei care vorbesc cu dispreț despre Formele exterioare ale vieții comunitare, pentru a sublinia primatul vieții spirituale a individului, cad într-o evidentă unilateralitate Ideea nu constă numai în primatul individului asupra societății, ci în inevitabila discrepanță a acestora Poti pleca Biblioteca "Runivers" βП NOVGOROTSEV de la ideea de personalitate și ajungem la fuziunea sa completă cu societatea, dacă doar punem un semn egal între ei și căutăm armonia lor deplină Dar atunci când ideea necoincidenței individului cu societatea este luată ca bază a filozofiei sociale, nu putem recunoaște nici corectitudinea unei astfel de fuziuni, nici admisibilitatea afirmațiilor unilaterale despre avantajele îmbunătățirii personale asupra progresului social sau invers Aici se delimitează materia personală și cea publică și, în același timp, se îmbină cu cea mai înaltă legătură a idealului absolut Poziția principală este subliniată și prezentată că o persoană este salvată nu numai prin activitatea socială, ci în primul rând prin isprava și munca sa Și, în același timp, se apără și o afirmație paralelă că o societate perfectă se creează nu doar prin eforturi personale, ci și prin una colectivă! creativitatea grupurilor publice și a evenimentelor publice Din acest punct de vedere nu este nevoie să vorbim despre superioritatea moralității asupra politicii, sau a politicii asupra moralității Dacă viața spirituală a individului este mai largă și mai profundă decât politica și publicul, atunci nu rezultă că politica nu contează în cont propriu, deși îngust, dar absolut necesar Experiența secolului al XIX-lea a arătat cu o claritate deosebită că mijloacele politice nu sunt atotputernice; dar aceeași experiență a arătat că aceste mijloace sunt indispensabile pentru propriile lor scopuri O înțelegere clară a acestei distincții între politică și morală se realizează numai atunci când problema relației individului cu societatea este formulată cu precizie și tocmai atunci când se clarifică problema conexiunii lor necesare și inconsecvenței inevitabile (Va urma) P Novgorodtsev Biblioteca "Runivers" John Toland și părerile sale filozofice și religioase (Terminare) ~) v Atingând problema perspectivei generale a lui Toland, nu putem ocoli opera ulterioară a scriitorului, care a apărut cu puțin peste un an înainte de moartea sa Îi înțelegem "IIIantestikon", care în forma sa exterioară seamănă cu un fel de parodie, dar în esența sa conține germenul și chiar într-un anumit sens

dezvoltarea unei anumite doctrine filosofice Această lucrare a apărut anonim (adresa către cititori este semnată: Janus Junius Euganesis), în latină, în și a apărut ulterior în traducere în engleză Titlul complet al lucrării este următorul: "Pantheistikon sau formula pentru glorificarea societății socratice; este format din trei părți, care cuprind: I) morala și învățăturile panteiștilor,) mărturisirea și filosofia lor,) libertatea și legea lor, a nu înșela și a nu fi înșelat; eseul este precedat de un discurs despre societățile antice și noi ale oamenilor de știință, precum și despre universul infinit și etern; anexa conţine un scurt discurs despre urmărirea filozofiei duale a panteiştilor şi a acestora x) "Întrebări de filosofie*", KN Biblioteca "Runivers" N VINOGRADOV ideea celui mai bun și mai perfect om Cosmopolis MDCCXX ') Într-o adresă către cititor, plasată în prefața eseului, autorul exprimă o invitație de a intra în noua societate pentru a se simți pe deplin mulțumit și fericit) Apoi, se face o caracterizare a discursurilor de masă filozofice din lumea antică, așa-numitele simpozioane, care ne sunt atât de bine cunoscute din dialogurile lui Platon Astfel de convorbiri, dupa spusele lui Toland, sunt purtate in randul unor contemporani, care uneori organizeaza intalniri asemanatoare discutiilor socratice si poarta numele de "socraticae sodalitales" Aici se intelege, continua Toland, filozofi care nu se lasa purtati de cuvintele vreunui o anumită persoană nu se află sub puterea doar a educației sau obiceiurilor, nu este legată de credințele și legile domestice, explorează toate chestiunile, atât cele sacre, cât și cele lumești, destul de liber, cu cea mai mare liniște sufletească, răsturnând jugul oricărei prejudecăți Acești gânditori sunt numiți panteiștii având în vedere doctrina lor particulară despre Dumnezeu ѣ și despre lume, fiind în același timp în opiniile lor complet opuse reprezentanților doctrinei epicuree Panteiștii nu permit niciun amestec primar, nu cred în soartă sau întâmplare și fac nu presupunem că există vreun creator (opificem) al lumii, dar ei sunt de acord cu Lin, cel mai vechi și mai sacru reprezentant al "științei secrete" (reconditionis scientiae): ex Toto quidem sunt omnia et ex omnibus est Toium) Panteisconul sau formula de celebrare a societății socratice, împărțit în trei părți, care cuprind panteștii sau membrii: I) moravurile și axiomele,) zeul și filozofia, IG) dreptul libertarian și nefalsificator și falsificarea; este precedat; Despre vechile și noi asociații ale celor învățați, precum și despre infinitul și eternul Univers - Diatribe; Se depune: Despre dubla filozofie pe care o urmăresc panteiştii şi despre ideea celui mai bun şi mai împodobit om - Dissertatiuncula Cosmopolis) Toland Panteiscon, , p · Biblioteca "Runiverse" JOHN TOLAND ȘI PRINCIPELE SA FILOZOFICE ȘI RELIGIOASE (Stob Phys : âz παντό; ίέ τά πάντα ζαί εζ πάντων τό παν έστί), i e din tot (a venit) totul și din tot întregul *) Sensul acestor cuvinte, explică în continuare Toland, în continuare Universul (world-mundus este doar o parte nesemnificativă, vizibilă a acestui univers) este infinit în spațiu și forță (virtute), dar unul în continuitatea (continuatione) a întregului și contiguitatea (contiguitate) părților El este nemișcat ca întreg, dar mobil în părți sau prin intervale, infinit ca număr Posedă indestructibilitate și necesitate, adică etern în existenţa şi durata sa Este posedat de un anumit motiv excepţional (ratione), deși nu i se poate aplica întregul nume al facultăţii umane de înțelegere (dacă există o asemănare, aceasta este departe de a fi completă) În fine, toate părțile constitutive ale acestui univers sunt întotdeauna identice cu ele însele, ca elemente constitutive constante în procesul de mișcare) Această mișcare, în legătură cu activitatea minții lumii

menționate anterior (aceasta din urmă fiind forța și armonia întregului infinit), dă naștere la toate nenumărate lucruri, fiecare dintre ele conține materie și formă, iar Forma nu este altceva decât o aranjarea particulelor în fiecare tel Acest lucru ne dă dreptul să afirmăm că totul în univers este guvernat în modul cel mai corect și în cea mai perfectă ordine Acest univers conține în sine multe lumi infinite, care, ca părți ale acestui univers, diferă în atributele lor, deși aceste părți în raport cu întregul nu pot fi concepute ca ceva complet separat Mișcarea care are loc în părțile universului nu diminuează perfecțiunea acestuia din urmă, căci în acest fel se creează noi perfecțiuni - în virtutea creativității neîncetate Nu poate fi dăunător să răspunzi la acest perfect d) Ib , p -) Ib ? rr -la Întrebări de filosofie KN I I Biblioteca "Runivers" II VINOGRADOV MUNCA NATURII SI ACEA împrejurare ASTA E MULT !; τ·λ άναζάεσ) ίΐαι, Diog Laert), adică de la unul s-a întâmplat totul și la același lucru se întoarce Dumnezeu este o astfel de forță și energie a întregului, creatorul și conducătorul a tot ceea ce există, luptă mereu spre cel mai bun scop ■ Acesta este spiritul (mens) sau sufletul universului (animus universi), iar de la acest nume "Dumnezeu" "Tovarăşi sau prieteni socratici" au primit numele "panteişti*· J,j Toland dezvoltă toate prevederile tocmai date în prefața la Panthepsticon-ul său În continuare, în eseul propriu-zis, autorul încearcă din nou să formuleze principiile de bază ale viziunii panteiste asupra lumii, stabilite în opoziție cu viziunea tradițională religioasă asupra lumii Așadar, spune el: ne-am dat adevărului și libertății pentru a scăpa de tiranie și superstiție * În lume, continuă el, totul este unul și unul este totul în toate În ea trăim, ne mișcăm și avem ființa noastră sfârşitul tuturor *) Pentru scopul nostru imediat, nu reprezintă!, expunerea ulterioară a tratatului lui Toland nu are o semnificație specială, mai ales că conține în cea mai mare parte o descriere a acelor relații care există între membrii acestui *) Ib rr -) Ib R) Ib rr - Biblioteca "Runivers" JOHN TOLAND ȘI PRINCIPELE SA FILOZOFICE ȘI RELIGIOASE de uniuni de panteiști Să spunem doar că autorul încearcă să descrie întregul mod de viață al acestor noi gânditori cu trăsături strălucitoare Așadar, potrivit lui Toland, tonul general al comportamentului lor nu dezvăluie nicio sumbră și sv- egal, dar, dimpotrivă, poartă pecetea eleganței și rafinamentului, fiind în același timp departe de orice fel de depravare Legile lor sunt drepte și rezonabile Tot comportamentul lor este străin de orice fel de licențiere - dimpotrivă, nu numai că cultivă modestia, abstinența, dreptatea și, în general, tot felul de virtuți, dar îi încurajează și pe alții la aceeași viață prin exemplul propriei activități J) În ceea ce privește religia panteștilor, ea este simplă, clară, accesibilă oricui, lipsită de orice element egoist, neîmpodobită cu fabule, nu ademenește sufletele omenești cu legende fără sens sau superstiții murdare, nu prinde și în plasa ororii , nu urmărește scopul partidului cu încălcarea interesului public, nu denoiește reprezentanții altor religii și, cu atât mai mult, nu îi speriem cu pedepse sau chinuri excepționale *) În ultimele pagini ale micului său tratat, Toland subliniază necesitatea unei laturi exoterice și ezoterice în această nouă doctrină filozofico-religioasă și își încheie lucrarea cu schița idealului omului perfect, așa cum acesta din urmă este înfățișat de Cicero în tratatul său De legibus VI Concepțiile filozofice ale lui Toland tocmai enunțate dezvăluie o întreagă gamă de influențe pe care acest gânditor le-a experimentat în procesul de formare a viziunii sale asupra lumii Unele dintre aceste influențe au fost deja observate Í) Ib , p) Ib , pp - e Biblioteca "Runivers" N

VINOGRADOV noi în însăși expunerea opiniilor lui Toland și, în acest caz, trebuie să punem pe primul loc profesorul său principal de filosofie, Locke Am menționat deja că concepțiile epistemologice ale lui Toland despre Toland se bazează în întregime pe epistemologia lui Locke, care și-a publicat principala lucrare filosofică (An Essay on the Human Mind) relativ puțin (în) înainte de apariția tratatului lui Toland Evident, Locke, cu construcțiile sale epistemologice, a făcut o impresie puternică asupra minții tinere a lui Toland, iar acesta din urmă a decis să-și îmbrace propriile argumente în Formulele epistemologiei lui Locke Cu o cunoaștere mai strânsă cu "Experiența" lui Locke, în comparația ei cu principalele concepții epistemologice ale lui Toland, această dependență a acestuia din urmă față de prima se dezvăluie în mod deosebit de vizibil Ea privește și principiile epistemologice generale, deoarece aici cunoașterea însăși este considerată percepție de conformitate sau inconsecvență două idei și nu se poate extinde dincolo de această corespondență') Se poate afirma și în raport cu doctrina probabilității, când prin aceasta din urmă Locke înțelege apariția corespondenței pe baza unor dovezi care nu exclud erorile) a afectează interpretarea unui subiect mai special, și anume relația dintre rațiune și credință, precum și între cunoașterea naturală și revelație certitudinea sau probabilitatea unor astfel de presupuneri sau adevăruri la care spiritul ajunge prin deducție din ideile obținute prin folosire a facultăților sale naturale - senzația și realismul *) Locke Eseu despre înțelegerea umană, b IV Lucrările oí Io'ke, v II, p Londra, j Ib , v III, p Biblioteca "Runivers" JOHN TOLAND ȘI PRINCIPELE SA FILOZOFICE ȘI RELIGIOASE xii ') În ceea ce privește definiția credinței (religioase), aceasta din urmă, potrivit lui Locke, este de acord cu o propunere formată nu prin deduceri ale rațiunii, ci pe baza încrederii în propunător, ca și în cazul unei propuneri care într-un mod neobișnuit vine din Dumnezeu Acest mod de a dezvălui adevărul oamenilor, continuă Locke, îl numim revelație) Această definiție a credinței din prima dată pare să dezvăluie prezența unui element supranaturalist în epistemologia lui Locke, dar o analiză ulterioară a concepțiilor sale asupra esenței credinţa şi relaţia ei cu raţiunea nu justifică o asemenea presupunere Astfel, potrivit lui Loya, revelația tradițională nu poate transmite o nouă idee simplă) Nicio persoană inspirată de Dumnezeu, continuă Locke, nu poate comunica altora prin revelație orice idei simple noi pe care nu le-ar fi primit anterior prin senzație sau reflecție Oricare ar fi lucrurile dezvăluite, an Pavel, când a fost prins până în al treilea cer și orice idei noi ar putea percepe sufletul său acolo, întreaga descriere a acestui loc, în măsura în care a putut să o facă inteligibilă pentru alții, este că acestea erau lucruri pe care "ochiul nu le văzuse" , urechea n-a auzit, n-a cuprins inima omului*) În ideile noastre simple, baza și singurul subiect al tuturor conceptelor și cunoștințelor inferioare, suntem complet dependenți de mintea noastră, adică din facultățile noastre naturale și în niciun caz nu putem obține aceste idei din revelația tradiționalului Locke o deosebește pe aceasta din urmă de revelația originală sau originală, prin care el înțelege primele impresii ale sufletului, care sunt primite direct de la Dumnezeu însuși și pe care nu le putem) Ib , p g Ib , r) Ib , pp - J Ib , p - Biblioteca "Runivers" N VINOGRADOV vrem să nu punem limite Între timp, revelația tradițională cuprinde doar impresiile transmise altor oameni prin intermediul cuvintelor și, în general, a modurilor obișnuite în care ne comunicăm ideile unul altuia J) Prin urmare, continuă Jokk, revelația tradițională ne poate învăța lucruri care sunt

cognoscibile de minte, dar nu cu atâta siguranță pe cât este posibil din partea minții Astfel, orice adevăr, la a cărui descoperire clară ajungem prin cunoașterea și contemplarea propriilor idei, va fi întotdeauna mai de încredere pentru noi decât acele adevăruri care ne sunt comunicate prin revelația tradițională Motivul pentru aceasta este că a ști că o anumită revelație a venit inițial de la Dumnezeu nu poate fi niciodată la fel de sigur ca a cunoaște printr-o percepție clară și distinctă a congruenței sau inconsecvenței propriilor noastre idei Prin urmare, concluzia firească este că revelațiile nu trebuie permise în ciuda dovezilor clare ale rațiunii și nu putem niciodată să luăm drept adevăr nimic direct contrar cunoștințelor noastre clare și separate Astfel, nici o propoziție nu poate fi luată ca o revelație divină și nu poate provoca un acord corespunzător dacă aceasta contrazice cea mai convingătoare protecția cunoașterii pentru noi - cunoașterea intuitivă Rațiunea este un judecător deplin în toate lucrurile în care avem dovezi clare, ea urmează una dintre ideile noastre şi în general din principiile de bază ale cunoaşterii În acord cu rațiunea, revelația își poate întări poruncile, dar nu le poate priva de forța lor obligatorie, nu ne poate obliga, în prezența unor decizii clare și evidente ale rațiunii, să le abandonăm în favoarea unei opinii contrare sub pretextul că aceasta este o chestiune de credinţă: credinţă ífaitli) nu are *) Ib , pp -) Ib , p) Ib , pp - Biblioteca "Runiverse" JOHN TOLAND ȘI PRINCIPELE SA FILOZOFICE ȘI RELIGIOASE autoritate în fața dictaturilor clare și evidente ale rațiunii *) De aici rezultă clar că raţiunea nu poate fi exclusă în niciun fel de la judecarea adevărului revelaţiei Cel care nu vrea să se predea tuturor absurdităților sugestiei și erorii, trebuie să pună la încercare lumina interioară călăuzitoare Iluminând sufletul cu lumină supranaturală, Dumnezeu nu stinge lumina naturală Motivul în fiecare caz ar trebui să fie ultimul nostru judecător și ghid *) Rațiunea este revelația naturală prin care Tatăl etern al luminii și izvorul oricărei cunoștințe le comunică oamenilor o parte din adevărul pe care numai el l-a inclus în limitele facultăților lor naturale Revelația este rațiunea naturală, extinsă de o nouă serie de descoperiri, care sunt comunicate direct de Dumnezeu însuși și pentru adevărul căreia rațiunea garantează dovezile și dovezile originii lor de la Dumnezeu Astfel, cel care îndepărtează mintea pentru a face loc revelației, îndepărtează ambele surse de lumină și acționează aproape în același mod ca și când ar fi convins pe cineva să-și scoată ochii pentru a percepe mai bine lumina îndepărtată a unei stele invizibile în un telescop) Aceste referiri la scrierile lui Locke sunt destul de suficiente pentru a arăta că Toland este studentul său direct în domeniul problemelor epistemologice Dar vedem că Toland merge chiar mai departe decât profesorul său în unele puncte, mai ales când se pune problema relației dintre rațiune și credință, revelație naturală și supranaturală Astfel, Locke admite că pot exista lucruri a căror înțelegere este dincolo de rațiunea umană Acestea sunt astfel de prevederi, care, de altfel, sunt cuprinse și în ') Ib , p) Ib , p '*) Ib , p - Biblioteca "Runivers" N VINOGRADOV Sursa principală a religiei creștine este Evanghelia Takovs conform lui Locke, afirmația că morții vor învia și vor trăi din nou și alte asemenea propuneri Toate aceste afirmații, ca inaccesibile cunoașterii de către rațiune, constituie un subiect aparte al credinței religioase, cu care rațiunea nu are nicio legătură directă *) Între timp, am văzut deja că Toland nu găsește nimic în Evanghelie, a cărui înțelegere ar depăși puterile naturale ale minții umane Astfel, în acest punct, Toland diferă esențial de Locke, ducând principiul raționalismului teologic mult mai

departe decât profesorul său spiritual Dar prin aceasta Toland nu elimină complet elementul supranaturalist din construcțiile sale filozofice Așadar, știm că el recunoaște realitatea miracolelor, ca astfel de fenomene care nu intră în contradicție totală cu rațiunea umană, căci în acest caz vorbim doar de o astfel de forță care depășește puterea umană, în care nu există nicio contradicție cu esența omului mintea cehă Toland, după cum știm, a negat doar acele miracole care păreau vădit absurde, dând naștere prin faptul existenței sale unei contradicții ireconciliabile chiar în adâncul minții umane În legătură cu aceste trăsături ale concepției teologice a lui Toland, cu greu se poate fi în dezacord cu cunoscutul istoric al deismului, Lechler, care notează că atunci când vine vorba de natura unui miracol, Toland gândește aici încă supranaturalistic și, prin urmare, nu poate fi numit un pur raționalist, ci mai degrabă să fie desemnat cu numele b "supranaturalist rațional" sau raționalist-supranaturalist Dar asta este dar în acest raționalism teologic Toland merge mult mai departe decât Locke, protestând în mod constant împotriva acelor distorsiuni ale nervilor ') Ib-, r g) Eechler G Geschichte des englïsclien De' smus, Stuttgart, :, S Biblioteca "Runivers" JOHN TOLAND ȘI PRINCIPELE SA FILOZOFICE ȘI RELIGIOASE ale religiei creştine, care, în opinia sa, sunt atât de frecvente în formele tradiţionale ale creştinismului de mai târziu Demn de remarcat în acest sens este Tetradimul lui Toland, care este o combinație a mai multor lucrări ale sale, executată în spiritul raționalismului teologic consistent Astfel, în prima dintre aceste lucrări, sub titlul "Hodeguș" (adică, un ghid), Toland încearcă să limiteze abuzul conceptului de "minune" în religia biblică, dovedind, printre altele, că stâlpul de foc care a mers înaintea evreilor în timpul rătăcirii lor în deșert, nu a reprezentat nimic miraculos, ci a fost o creație pur umană, deoarece toate acestea erau necesare în scopul orientării naturale într-o zonă necunoscută *) Într-un alt eseu, plasat în aceeași ediție sub titlul "Hypatia" *), Toland deplânge soarta tragică a celebrului filosof alexandrin, considerându-l pe Arhiepiscopul Chiril al Alexandriei "principalul instigator al acestei crime, căci Chiril invidia faima pe care Hypatia și-a dobândit-o prin învățarea și filosofia ei) Canonizarea lui Chiril, continuă Toland, este umilită iem pentru religia creștină) unul dintre eseurile următoare, plasat în aceeași "Tetradime", subliniază ideea pe care Toland o subliniază constant în "Creștinismul fără secrete" al său, și anume că conceptul de "mister" era absent în creștinismul timpuriu și că apariția sau, mai bine zis, afirmarea acestui concept se referă la perioada patristică, când Părinții Bisericii au pecetluit cele mai comune f) Toland Tetradymus, Londra,) Titlul complet al acestei lucrări este următorul; "Hipatia sau povestea celei mai frumoase, mai virtuoase, mai învățate și, în general, cea mai desăvârșită femeie, sfâșiată de clerul Alexandriei pentru a satisface mândria, invidia și cruzimea Arhiepiscopului Alexandriei Chiril, numit nemeritat un sfânt*) Toland Hvpatia, Londra, , p '■) Ib , P- - Biblioteca "Runivers" S I VINOGRADOV acțiuni noi în viața unei persoane Păcat, spune Toland, pentru acei Părinți ai Bisericii care au făcut acțiuni atât de obișnuite precum mâncatul: pâinea, - - consumul de vin, scufundarea în apă sau chiar abluția au început să fie considerate taine groaznice și inexprimabile Ele (acțiunile) sunt imagini senzuale de înțeles și destul de adaptate, foarte semnificative pentru lucrurile pe care le reprezintă, dar nu conțin! Toate aceste fragmente din diferitele scrieri ale lui Toland mărturisesc că autorul lor, în tratatele sale, a atins o întreagă gamă de probleme teologice,

discutându-le în spiritul raționalismului, adică, avansarea constantă a unui element de evaluare intelectuală conștientă în considerarea a tot ceea ce are legătură cu esența credințelor religioase și, în special, prevederile de bază ale religiei creștine Toland tocmai din această cauză poate fi numit unul dintre fondatorii raționalismului teologic, care a primit o expresie mai radicală ceva mai târziu, deja în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, și nu mai în patria Toland, ci în Germania și mai ales în Franța Dar nu este sarcina noastră să descriem în detaliu istoria acestei direcții și este mult mai important pentru noi să notăm și alte puncte din viziunea lui Toland asupra lumii, care își asumă și influențe corespunzătoare pentru a explica geneza lor Înțelegem conceptul panteist în viziunea despre lume a lui Toland, despre care am vorbit când i-am caracterizat I antheist-con "Autorul acestui tratat nu își pune sarcina de a oferi o expunere completă și distinctă a întregului sistem de panteism, el vrea să contureze doar punctele esențiale ale acestei viziuni asupra lumii, încercând în același timp să caracterizeze implementarea practică a acestora *) A ateriza Tetradymus, Londra, , p Biblioteca "Runivers" JOHN TOLAND ȘI PRINCIPELE SA FILOZOFICE ȘI RELIGIOASE de principii în adâncul unei "frări filozofice" speciale care profesează această viziune asupra lumii Acest tratat de Toland a fost scris chiar în ultimii ani ai vieții sale și este dificil pentru noi să spunem cât de mult au fost inerente acestui gânditor aceste elemente de bază ale viziunii panteiste asupra lumii în perioadele anterioare ale operei sale filozofice Un interes pentru gânditorii de tip panteist s-a manifestat, fără îndoială, la Toland în primii ani ai activității sale literare, așa cum se poate aprecia din scrisorile mai sus menționate către Serena, unde, de altfel, sunt analizate părerile lui Spinoza Adevărat, am văzut că Toland în acest caz prezintă obiecții substanțiale la unele dintre punctele principale din învățătura filozofului olandez, dar în același timp vorbește cu cea mai mare laudă a personalității și sistemului acestui gânditor) Dar totuși, dacă avem în vedere construcția panteismului care apare înaintea noastră în Pantheisticon, atunci sursa lui poate fi văzută cu greu în filosofia lui Spinoza O cunoaștere mai atentă a principalelor puncte ale viziunii panteiste asupra lumii a lui Toland relevă o legătură mult mai strânsă între aceste construcții ale gânditorului englez și acele tipuri de panteism pe care le întâlnim în filosofia antică și mai ales în filosofia Renașterii și în perioada următoare om epocă Aici este în principal necesar să remarcăm influența asupra lui Toland a celebrului Giordano Bruno, ale cărui scrieri, *) Părerile lui Toland asupra esenței spinozismului sunt expuse în articolele sale publicate sub titlul general Letters to Serena* (Scrisori către Serena), dar în realitate adresate nu Serenei (Regina Sofia a Prusiei - Charlotte), ci uneia olandez, cu care Toland a avut o corespondență despre umbra lui Spinoza (a -a și a $-a scrisoare în "Scrisori către Serena" Londra,) Dar având în vedere faptul că unele dintre problemele care sunt tratate în aceste scrisori au fost Toland și în corespondența cu Serena, a cărei corespondență nu este epuizată de scrisorile plasate în această colecție, Toland a găsit posibil să desemneze toate cele publicate în acest caz cu denumirea comună "Scrisori către Serena") Toland "Scrisori către Serena", Londra, , pp - - Biblioteca "Runivers" I VINOGRADOV au fost, cred, bine cunoscute lui Toland În aceasta așteptăm două lucrări postume ale gânditorului caracterizat, publicate pentru prima dată după manuscrisul lui Toland în de Des Maizeaux Prima dintre ·τπχ·: lucrări poartă titlul "De genere, loco et tempore morțiș Jordani

Bruni Nolani" (adică "Despre genul, locul și timpul morții lui Giordano Bruno Polanskago"), fiind prezentată ca o scrisoare către un anumite "Viroillustrissimo Baroni I loin ·!· -dorfio O altă lucrare a lui Toland este o introducere în traducerea în limba engleză a cărții lui Giordano Bruno "An account of Jordaiio Brunos Book Of the infinite universe and nenumerable \worlds~" Toate acestea ne convinge cu siguranță că Toland cunoștea bine cele mai importante curente ale panteismului și tocmai în expresia acestei tendințe pe care o întâlnim în Italia, atât în Renaștere, cât și într-un timp ceva mai târziu Tocmai aici se află sursa acelor concepte de bază, pe care le dezvoltă în "Calul panteist" al său Într-o anumită măsură, colorarea naturalistă a acestui panteism aruncă o oarecare lumină asupra acelei trăsături din viziunea lui Toland asupra lumii, pe care F A Lang a considerat cel mai convenabil să o caracterizeze drept materialism) "Între liberi gânditori englezi care s-au alăturat lui Locke și și-au dezvoltat gândurile în continuare, nimeni, spune F A Lange, "se apropie atât de materialism precum John Toland" , în cuvintele lui Lange, însuși miezul întregii întrebări materialiste *) "Această scrisoare", continuă Pange, *) Vezi începutul acestui articol în Questions of Philosophy, cartea , pagina dy) Lange F A Geschichte des Matertalisnius, Au!! , Leipzig, i'-mi,, B ! S V Ib , p Biblioteca "Runivers" JOHN TOLAND ȘI PRINCIPELE SA FILOZOFICE ȘI RELIGIOASE ar putea purta titlul "Force and Matter" dacă titlul propriu-zis "Mișcarea ca proprietate esențială a materiei (Noțiunea esențială a materiei) nu ar fi chiar mai clar"') Dar, în ciuda tuturor fragmentelor citate de Lange din această lucrare Toland, încă nu putem numi autorul său materialist real El nu are conceptul tipic materialist al identității complete a psihicului și fizicului, în legătură cu încercarea de a deriva toate cele mai importante proprietăți ale spiritului din calitățile de bază ale materiei Lange subliniază că, dacă Toland încearcă să dea o explicație mecanică pentru mișcările voluntare ale animalelor, el înțelege aici procese pur materiale în care se găsesc aceste mișcări) De asemenea, o interpretare pur materialistă a concepției panteiste a lui Toland este împiedicată de considerație că Toland nu consideră lumea reală, ca și materialiștii din antichitate, ca fiind apărută întâmplător, după nenumărate încercări eșuate, ci ia o anumită maiestuoasă, "totul" invariabil inerent oportunitatea) Cu aceasta încheiem scurta noastră descriere a concepțiilor filozofice ale lui Toland Nu ne vom opri asupra controversei care a fost provocată de lucrările lui Toland, și mai ales de "Creștinismul fără secrete" a acestuia Această controversă nu prezintă un interes filozofic serios, deoarece adversarii lui Toland erau persoane exclusiv din tabăra teologică tradițională, care rareori putea sta în fața teren de un imparțial și de volum *) Ib , S) Ib , S Ib , S Biblioteca "Runivers" N VINOGRADOV o discuție activă a subiectului Este mult mai important pentru noi să cunoaștem soarta ulterioară a principalelor concepte filozofice ale lui Toland și ne vom întâlni cu această întrebare în eseurile noastre ulterioare dedicate caracterizării mișcării ideilor religioase în Anglia în secolul al XVIII-lea Acolo va trebui să remarcăm constant prezența acelor concepte de bază care au apărut atât de clar în această scurtă descriere a punctelor de vedere ale gânditorului englez Aceasta este, în primul rând, un fel de epistemologie pe bază empirico-raționalistă, originară de la Locke și însoțită de consecințe binecunoscute pentru gândirea teologică Aceasta se referă la slăbirea treptată a elementului supranaturalist și la afirmarea metodei istorice în examinarea și critica principiilor fundamentale ale religiei în general și, în

special, ale religiei creștine De aici trecerea firească la formele mai radicale de deism și raționalism teologic pe care le găsim atât în Anglia, cât și pe continent Dar în același Toland găsim o altă trăsătură, tipică anumitor curente deiste ale secolului al XVIII-lea, și anume acea colorare panteistă, care, fără îndoială, este inerentă viziunii asupra lumii a lui Toland, așa cum se poate observa mai ales din ultima sa lucrare Ambele elemente din viziunea lui Toland asupra lumii nu sunt pe deplin consistente, mai ales dacă comparăm construcția generală a primei și ultimei lucrări ale acestui gânditor Dar această inconsecvență își poate găsi o explicație în însăși geneza viziunii asupra lumii a lui Toland, întrucât între aceste lucrări se află un întreg sfert de secol, timp în care însăși esența viziunii asupra lumii ar putea suferi o evoluție semnificativă În lumina acestei presupuneri, este destul de înțeles că Toland se elibera treptat de acele elemente de supranaturalism care sunt încă prezente în "Creștinismul fără secrete" al său Pe de altă parte, exprimarea mai liberă a filozoficului și teologic Biblioteca "Runivers" JOHN TOLAND ȘI PRINCIPELE SA FILOZOFICE ȘI RELIGIOASE Părerile lui Toland ar putea fi împiedicate de forța tradiției religioase, care a fost întotdeauna atât de semnificativă și chiar puternică în Anglia S-ar putea crede că datorită ei Toland a simțit o simpatie deosebită pentru reținerea elementelor exoterice și ezoterice în construcțiile filozofice, pe care încearcă să le noteze în învățătura sa În importanța singulară a acestei tradiții religioase constă și sursa acelui compromis pe care îl găsim adesea în diferitele expresii ale deismului englez și ale raționalismului teologic Dar despre toate acestea va trebui să vorbim deja în eseurile noastre ulterioare N Vinogradov Biblioteca "Runivers " / Biblioteca "Runivers " Noua teorie a artei Experiență de construcție metodologică Was plagt ihr, arme Thoren, viei Zu solchem Zweck die holden Musen?* Fa și s/ eu - În Germania, în ultimul deceniu, o nouă știință a luat naștere sau, mai bine zis, s-a desprins de cunoștințele estetice Se numește-Kunstlehre, doctrina artei Unul dintre fondatorii noii științe, profesorul Konrad Lange de la Universitatea din Tübingen, motivează în următoarele cuvinte scindarea care a avut loc și indică subiectul studiului artei: "Văd prima condiție pentru succes în acea estetică în cele din urmă delimitează serios arta de natură Și de aceea, în primul rând, știința nu are nevoie de estetică, ci de doctrina artei Numai de aici rezultă clar că o astfel de învățătură nu trebuie să constea în definirea frumosului, ci în studiul activului artistic Studiul "activului artistic" l-a condus pe Konrad Lange la așa-numita "teorie a iluziei", care a câștigat deja o mare popularitate Voi consacra unul dintre capitolele următoare expunerii și criticii sale Indiferent de atitudinea mea față de această teorie, cred că este destul de corect și oportun să pun întrebarea în felul pe care și-o propune noua școală Întrebări de filosofie, KN I I Biblioteca "Runivers" • I MANDELSHTAM Până de curând, estetica și arta erau considerate zone indisolubil legate Deci, dacă apelați, de exemplu, la "Dicționarul de concepte filozofice" l), atunci sub cuvântul "Artă" veți citi "vezi Estetica", iar sub cuvântul "Estetică" veți găsi aproximativ o sută de nume de filozofi și aproximativ două sute de definiții și zicători conform conceptului, care, fără discernământ, intercalate, se numește fie artă, fie estetică, fie "estetică" ("das Aes-thetische") Astfel, filosofia susține că acești termeni servesc ca icoane pentru același domeniu Dar ce leagă, strict vorbind, arta de estetica? Această legătură este sugerată în acele teorii ale artei care susțin că arta constă în producerea de reprezentări estetice Să presupunem că acest lucru este

adevărat Dar chiar și cu această presupunere, identificarea artei cu estetica este complet inacceptabilă Pentru a identifica cantitățile, este necesar în primul rând ca acestea să fie proporționale Să vedem dacă conceptele luate în considerare sunt pe măsură Estetica este o anumită zonă a reprezentărilor (zona frumosului) Arta este un fel de activitate (artistică - Künstlerische Tãtigkeit) Nu este clar doar din aceasta că ne confruntăm aici cu două întrebări complet diferite, în fața a două sarcini diferite ale cunoașterii? Prima dintre acestea este sarcina psihologiei, pentru că reprezentarea frumosului este, fără îndoială, un fenomen psihologic Această sarcină se reduce la cunoașterea naturii frumosului Fie ca activitatea artei să constea în crearea frumuseții De aici rezultă că cunoașterea naturii acestei activități este și sarcina psihologiei? Desigur că nu Chiar și în acest caz, între artă și estetică, se poate găsi o legătură exclusiv "cauzală", dar aceasta nu dă dreptul de a le îmbina Arta evocă idei estetice Dar o acțiune care provoacă anumite fenomene nu ar trebui să aparțină deloc categoriei acestor fenomene Ingineria electrică ne învață să provocăm fenomene electrice, dar o știință cu totul specială este dedicată elucidării naturii acestor fenomene Și dacă inginerie electrică pentru Wõrterbuch der Philosophischen Begrífe-von Dr Rudolph F Isler Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI atârnat în dezvoltarea sa de succesul teoriei fenomenelor electrice, atunci ar vegeta la fel ca știința artei, căci natura acestor fenomene este la fel de nedezvăluită ca natura ideilor estetice Prin urmare, chiar și presupunând că activitatea artei slujește esteticii, trebuie admis că acestora ar trebui să li se consacre discipline complet separate, ca concepte aflate pe planuri complet diferite Și mai surprinzător este însă faptul că confuzia estetică cu arta se observă chiar și în rândul acei gânditori care în niciun caz nu consideră arta ca fiind în slujba esteticii Acest lucru poate fi explicat, desigur, numai prin forța obișnuinței anumitor asociații Între timp, o astfel de confuzie a condus gândirea filozofică la cele mai mari erori Întrebarea despre ce este arta este una dintre cele mai discutabile întrebări din teoria artei și, între timp, este, desigur, o întrebare cardinală După cum am menționat deja, Dicționarul de concepte filozofice oferă de răspunsuri la acesta și toate sunt atât de contradictorii încât se anulează reciproc și, în urma cercetărilor, se obține zero Până când știința artei nu va fi separată de estetică, ea nu va ieși din impas, iar acest lucru se va dovedi în continuare în lumina metodologiei II Ceea ce este arta este una dintre acele probleme la care, în cuvintele lui Heine, un prost așteaptă un răspuns, toate încercările de a o rezolva au fost până acum fără rezultat Și am preluat sarcina de a o rezolva după ce nu s-a dovedit a fi în puterea giganților gândirii umane, aș fi dat dovadă de o îndrăzneală care nu corespunde deloc puterilor mele, dacă nu aș fi acționat în totalitate conditii diferite În primul rând, așa cum am menționat deja mai sus, elimin estetica din câmpul meu vizual, iar acest lucru face posibilă ocolirea tuturor recifelor pe care navele s-au prăbușit și continuă să se prăbușească Starea deplorabilă a științei artei se datorează în principal faptului că a fost forțată să împărtășească toate greutățile cu știința esteticii Acest ultim * Biblioteca "Runivers" I MANDELSHTAM Știința, în comparație cu prima, este într-adevăr extrem de complexă și nedezvoltată, deoarece ea constituie o ramură a științei la fel de complexă și nedezvoltată a psihologiei Din legătura existentă până acum între estetică și artă, ambele ramuri ale cunoașterii s-au distrat prost Și în ultimul timp, nu numai teoreticienii artei, ci și reprezentanții de cealaltă parte -

esteticii - încep să își dea seama de ilegitimitatea acestei legături și de necesitatea rupei ei "Pentru estetică, problema vieții este delimitarea esenței frumosului de esența artei", spune Richard Hamann în cartea sa recent publicată) Știința artei are nevoie de el la fel de mult În cele ce urmează, arta este considerată în deplină izolare, iar aceasta este prima garanție a succesului cercetării mele În al doilea rând, din punct de vedere metodologic, punctul meu de vedere nu coincide atât de mult cu cel general acceptat, încât întreaga întrebare este, parcă, transferată într-un alt plan, în care, după cum se dovedește, soluția ei nu prezintă nicio dificultate Mai mult, în noul plan, soluția poate avea proprietatea de acuratețe absolută, întrucât știința logicii poate fi considerată absolut exactă, deoarece este singura știință cu care trebuie să operez Nici la metafizică, nici la biologie, nici măcar la psihologie, nu mă voi apela pentru vreo afirmație, și fără aceasta nici una dintre teoriile existente ale artei nu poate face Și dacă trebuie să ating aceste domenii, atunci doar ipotetic, iar cititorul este lăsat să rămână perfect sceptic cu privire la prevederile relevante Ele ne vor fi utile doar ca ilustrații sau completări la prevederile de bază - utile, dar nu necesare, pentru că și fără ele tezele mele se bazează ferm pe legile la fel de stabile ale gândirii logice Încrederea în sine pe care cititorul o poate auzi în această afirmație este inspirată în mine de faptul că am în mâinile mele o metodă puternică care până acum nu a fost aplicată la investigarea chestiunii în discuție *) "Estetică* Moscova, Traducere de N V Samsonov Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI Vorbesc despre regulile pentru educația științifică a conceptelor de clasă predate de L I Petrazhitsky *), Familiarizarea cu aceste reguli este absolut necesară pentru înțelegerea a tot ce urmează și, prin urmare, sunt obligat să afirm, parțial în extras, parțial în repovestire, pt cititorii care nu sunt familiarizați cu doctrina corespunzătoare, principalele sale prevederi III "Prin formarea conceptelor generale, știința atinge orientarea în fenomenele lumii" Fiecare concept general cuprinde o anumită clasă de fenomene "Conceptele proprii ale diferitelor clase de obiecte sunt esențiale nu numai pentru orientarea în lumea fenomenelor și sistematizarea corespunzătoare a cunoștințelor dobândite, ci și pentru dobândirea cunoștințelor în sine, pentru crearea adevărurilor științifice Studiul științific-metodic și sistematic al unei categorii cunoscute de fenomene presupune existența unui concept științific al clasei corespunzătoare de fenomene / Astfel, pentru studiul științific al categoriei de fenomene îmbrățișate de conceptul de artă este necesară în primul rând stabilirea științifică a acestui concept În știință, există două moduri de stabilire a conceptelor generale - una recomandată în mod tradițional de manualele de logică, cealaltă folosită efectiv în formarea conceptelor Amândoi nu rezistă controlului Primul este că, pentru a forma un concept al unei anumite clase, fenomenele acestei clase sunt analizate, sunt comparate între ele pentru a găsi caracteristici comune pentru toate, iar apoi sunt comparate cu alte fenomene, în principal legate, a alege din suma găsită a unor astfel de trăsături comune, care ar fi, împreună cu acestea, distinctive pentru fenomenele clasei luate în considerare Pe scurt, primul mod de formare a unui concept constă într-o simplă abstractizare dintr-un grup omogen de fenomene observabile și reprezintă un cerc vicios clar, până când Prof L I Petrazhitsky Introducere în studiul dreptului și moralității § ^Formarea conceptelor de clasă şi a criteriilor de corectitudine a teoreticului: unele concepte şi judecăţi* Biblioteca "Runivers" I MANDELSHTAM este evident

că chiar și mulți gânditori care folosesc această metodă sunt conștienți de inutilitatea ei și nu o renunță doar din lipsa uneia mai bune Într-adevăr, un concept poate fi extras dintr-un grup omogen de fenomene numai dacă se știe dinainte că aceste fenomene sunt omogene, iar omogenitatea fenomenelor se poate stabili doar pe baza acestui concept Când se formează conceptul, "este încă o chestiune de a găsi astfel de semne prin care ar fi posibil cu temeiuri științifice să se atribuie sau să nu se atribuie fenomene cunoscute" clasei dorite, "dar între timp, într-un mod ciudat, este se dovedește că înainte de a găsi și educare științifică a unui astfel de criteriu, cercetătorii știu deja că așa și cutare fenomene" aparțin clasei cerute Metoda enunțată există, strict vorbind, doar în teorie, dar în realitate domnește alta "De fapt, formarea conceptelor și justificarea definițiilor propuse (în măsura în care este întreprinsă în general) se bazează pe obiceiuri generale sau profesionale de a numi " - "Criteriul utilizat în selecția exemplelor specifice de clase definite și opuse , de obicei și tipic, constă în obiceiurile de a numi astfel de obiecte așa și așa și altele altfel Pentru a permite cititorului să înțeleagă corectitudinea propozițiilor de mai sus în raport cu teoriile existente ale artei, dau mai jos un extras din cartea lui Tolstoi "Ce este arta", unde gândirea lui Petrazhitsky este exprimată și mai clar: "Estetica existentă nu nu consta în ceea ce ne-am putea aștepta de la activitatea mentală care se numește știință, și anume, să determine proprietățile și legile artei, sau proprietatea gustului, dacă gustul decide problema artei și demnitatea ei, sau frumusețea, dacă este conținutul artei și apoi, pe baza acestor legi, să recunoaștem drept artă acele opere care se încadrează în aceste legi și să le renunțăm pe cele care nu se încadrează sub ele - ci constă în a recunoaște un anumit fel de opere ca fiind bune pentru că ne plac - a formula o teorie a artei conform căreia ar intra în această teorie tot ceea ce funcționează care este pe placul unui anumit cerc de oameni Există un artistic Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI canonul conform căruia în cercul nostru lucrările preferate sunt recunoscute ca artă (Fidias, Sofocle, Homer, Tizian, Rafael, Bach, Beethoven, Dante, Shakespeare, Goethe etc), iar judecățile estetice trebuie să fie de natură să surprindă aceste lucrări În continuare, voi continua să expun teoria lui Petrazhitsky Deci, de fapt, cercetătorii se ghidează după obiceiul de a numi, iar cel de-al doilea mod de formare a conceptelor de clasă poate beneficia doar lingvisticii, poate rezolva probleme exclusiv lingvistice "În ceea ce privește știința în general, al cărei subiect nu sunt cuvinte, nu nume, ci fenomene", atunci sarcina ei este "în formarea și definirea unor astfel de clase de obiecte care ar fi potrivite pentru crearea unor dispoziții științifice în relație acestora și corectează sistematic localizarea acestora Formarea unei clase de fenomene se bazează pe stabilirea unei caracteristici comune tuturor acestor fenomene, dar stabilirea unei astfel de caracteristici trebuie realizată într-un mod direct opus celui recomandat de logică și care este enunțat mai sus Nu este necesar să selectați un semn pentru fenomene, ci fenomene pentru un semn Calea tradițională este eronată, indiferent de cercul vicios cuprins în ea, și pentru că necesită o "revizuire a unei multitudini insondabile de obiecte" esențial imposibilă O astfel de vedere este complet redundantă "Unde și din orice motiv, ne poate veni în minte reprezentarea oricăror proprietăți, semne să le conducă în atribute de clasă și astfel să formeze concepte și clase de clasă", pentru "orice gând corespunzător schemei: tot ceea ce are atributul a va fi un concept de clasă, iar toate obiectele

imaginabile corespunzătoare unei astfel de idei (toate obiectele care au proprietatea a) va alcătui clasa În același timp, în știință, desigur, nu toate clasele astfel formate au importanță, ci doar acelea față de care este posibil să se construiască așa-numitele teorii științifice "adecvate" Care este particularitatea unor astfel de teorii va fi descris mai târziu Acum trebuie să răspundem la următoarea întrebare Care este acel semn aleatoriu sau non-aleatoriu a, față de care putem presupune că este capabil să servească drept bază pentru educație Biblioteca "Runiverse" eu MANDELЬШТАМЪ ora de stiinte? S-a subliniat deja mai sus că astfel de semne ne sunt de obicei indicate prin obiceiurile de a numi unele lucruri într-un fel, altele în altul Aceste obiceiuri sunt comune și profesionale *) Și aceste obiceiuri generale merită o atenție deosebită pentru ele însele, deoarece "în domeniul schimbului național de impresii, informații și opinii, o adaptare particulară, "inconștient ingenioasă" adaptare a numelor la orientarea corespunzătoare în lumea fenomenelor Ceea ce se întâmplă este dezvoltarea unor nume diferite pentru grupurile eclectice prefabricate de obiecte și formarea unor nume și clase autentice de clasă Acestea sunt presupozițiile metodologice ale investigației mele, expuse aici, în mod necesar, doar în termeni generali Folosindu-mi mi-am propus sarcina de a construi o clasă adecvată metodologic conceptului de "artă", astfel încât sarcina mea să fie de o cu totul altă ordine decât cea care a stat întotdeauna în fața teoreticienilor artei și continuă, din păcate, să stea în picioare chiar înaintea celor ale teoreticienilor noștri contemporani care proclamau separarea artei de estetică Ca atribut de clasă dorit al artei, voi ridica acea proprietate a acesteia care decurge din interpretarea acestui cuvânt, căci cred în geniul inconștient al limbajului uman, care se verifică și se justifică În același timp, subliniez că clasa de educat, dacă o numesc artă, nu este în sensul atașată artei de către cutare sau cutare pătură sau cerc al societății, nemergând vreun canon artistic despre care vorbește Tolstoi, ci doar în sensul desemnării clasei științifice, în raport cu care este posibilă formarea unor teorii științifice adecvate , IV În primul rând, este necesar să subliniem că în toate limbile (Kunst, ars, art, etc) arta este sinonim pentru două concepte absolut eterogene: i) o calitate care poate marca orice activitate și care, în plus la numele "artă", se mai numește - îndemânare, agilitate, Profesional, adica special-practic Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI îndemânare și) activitate specială, care este de obicei numită artistică sau artă și care este subiectul propriu-zis al acestui studiu O persoană care deține artă în primul sens, adică o persoană pricepută se numește maestru (Meister, maître), iar cel care deține artă în al doilea sens este numit artist (Künstler, artiste); dar întrucât activitatea artistică necesită de obicei o anumită pricepere, cuvântul artist este adesea înlocuit cu cuvântul maestru (Künstler-Meister, artiste-maître) De aici rezultă o confuzie a două concepte, ceea ce duce la mari neînțelegeri, care trebuie luate în considerare într-unul din capitolele următoare Două semnificații diferite conținute în cuvântul "artă" sunt restaurate în adjectivele derivate din acest cuvânt Primul sens îi corespunde adjectivului "sbearful"' (kunstvoll, avec art), al doilea - "artificial" "(künstlich, artificiel) Prima corespondență este evidentă, a doua necesită explicații Într-adevăr, se pare că "artificial" este același cu "artistic", iar "activitatea artistică" poate fi numită "activitate artificială" Expresia "activitate artificială" sună într-adevăr absurd, dar dacă ne amintim de acea activitate, adică, munca se exprimă întotdeauna în impactul (al

cuiva asupra ceva), apoi, făcând o substituție, obținem formula: arta în sensul activității artistice este un impact artificial Impactul cui și asupra cui, vom analiza în detaliu mai târziu Să spunem deocamdată în linii mari, pentru că este de la sine înțeles - asupra psihicului cuiva Toate cele de mai sus nu sunt un joc de cuvinte arbitrar Înțelepciunea populară, geniul inconștient, s-a reflectat în producerea cuvântului "artificialitate" din cuvântul "artă", în compararea acestor concepte Acest lucru nu poate fi explicat întâmplător, pentru că aceeași "șansă" este observată în toate limbile Deci, este necesar să găsim o altă explicație pentru aceasta, iar în această explicație este cheia soluționării problemei Dar să definim mai precis, pentru a evita neînțelegerile, ceea ce ar trebui înțeles ca efect artificial asupra psihicului Biblioteca "Runivers" I MANDELSHTAM Amintiți-vă că știința naturală modernă se ridică din punctul de vedere al faptului că elementele aparatului psiho-fizic complex au fiecare funcție biologică determinată și că elementele din toate timpurile au ca scop menținerea și continuarea vieții, adaptarea fizica, mentala si sociala pe care o conduce viata noastra Recurg la această referire la principiul biologic nu pentru a justifica, ci doar pentru a-mi clarifica gândirea Și așa, dacă apariția în noi a oricărei experiențe se datorează rolului ei specific, dacă intră în acțiune atunci când o rațiune vitală, ca să spunem așa, reală o cere, atunci avem de-a face cu o experiență naturală Dacă, pe de altă parte, creăm intenționat, intenționat, condițiile în care ar trebui să apară o anumită emoție, atunci trebuie să recunoaștem originea ei ca fiind artificială Aceste condiții pot fi fie similare cu acele circumstanțe reale ale vieții care sunt capabile să evoce aceeași emoție, fie pur și simplu echivalente cu aceste circumstanțe de viață în vigoare Această distincție corespunde împărțirii general acceptate a artelor în imitative și non-imitative Această împărțire este destul de acceptabilă pentru mine, cu o singură avertizare Este mai corect să vorbim despre "elemente imitative" în artă, și nu despre "arte imitative", deoarece în forma sa pură artele neimitative nu există, elemente de imitație sunt întotdeauna amestecate cu ele Muzica recurge la onomatopee, dansul la pantomimă, arhitectura la reprezentări sculpturale Aplicat la elementele imitative din artă, se poate susține că activitatea artei constă în crearea de ocazii imaginare, în trezirea iluziei și a autoînșelăciunii conștiente (În acest sens, teoria mea este în contact cu teoria iluzorie a artei, care va fi discutată mai târziu) În ceea ce privește elementele inimitabile din artă, acestea nu joacă rolul unor motive imaginare ale experiențelor, ci doar motive care le înlocuiesc pe cele reale Dar chiar și elementele non-imitative din artă au acea trăsătură în comun cu elementele imitative, cu care sunt create Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI unsprezece scopul special de excitare a experiențelor și, pe această bază, sunt supuse includerii în clasa generală cu elemente imitative Obținem astfel următoarea definiție: Activitatea artei constă în crearea deliberată, artificială, a unor asemenea condiții, care, în sensul de a trezi orice fel de experiență, înlocuiesc acele împrejurări reale, de viață, în care astfel de experiențe ar putea apărea involuntar Activitatea artei poate consta fie în falsificarea acestor împrejurări reale, caz în care arta este imitativă, fie în aplicarea unor metode care sunt diferite de circumstanțele vieții, dar numai egale cu aceste împrejurări în efectul lor, caz în care arta nu este -imitativ *) Astfel, pentru a atribui orice efect "și psihicul" artei, sunt necesare două condiții: i) ca efectul să fie făcut în mod intenționat,) să existe o împrejurare

naturală care ar putea da naștere aceluiași efect ca efectul luat în considerare, cu alte cuvinte, că acest efect este un substitut pentru o asemenea împrejurare naturală Deci, de exemplu, s-ar putea să fiu întrebat: nu este vorbirea umană, prin natura sa, un mijloc de a influența în mod deliberat psihicul altuia și, în acest caz, nu este, în sensul meu, nicio conversație, conversație, scrisoare, prelegere , doar de la o persoană la alta o artă? cuvânt inversat de convingere, poruncă, cerere etc Desigur că nu Cuvântul, prin natura sa, este un mijloc de influență naturală asupra psihicului în sensul transmiterii gândirii de la o persoană la alta; reacționarea la un cuvânt este o funcție normală a aparatului nostru mental; în funcțiile sale de bază, luate de la sine, nu înlocuiește nicio altă împrejurare naturală Dar arta verbală există? - Da, dar esența artei verbale nu constă în folosirea cuvintelor - (aceasta este doar diferența ei față de alte arte care folosesc vopsele, lut, sunete etc pentru comun tuturor artei) - esența ei constă în ceea ce este esența artei în general În fiecare oră din viața noastră întâlnim oameni care, prin vorbirea lor, trezesc în mod firesc în noi, adesea chiar intenționat, o reacție psihică Dar dacă astfel de oameni sunt reproduși cu ajutorul cuvintelor unui scriitor de ficțiune, atunci aceeași reacție este evocată în noi de ficțiune sticky înlocuiește întâlnirile de viață și impresiile pentru noi, prin urmare este o artă Iată linia de graniță dintre artă și viață A ști să-l stabilească este necesar pentru o atitudine corectă față de teoria expusă Biblioteca "Runivers" I MANDELSHTAM v Clasa adecvată pe care am format-o este nemăsurat mai largă decât permit obiceiurile obișnuite de numire și canoanele acceptate, dar toate obiecțiile bazate pe ele ar fi la fel de greșite ca și obiceiurile în sine; puritatea științifică a definiției noastre nu poate fi pătată de ele Adepții diferitelor alte teorii ale artei se vor întâlni, desigur, cu cea mai mare neîncredere, dacă nu chiar dispreț, definiția pe care o apăr Obișnuința de a fi în dușmănie unii cu alții fără a determina obiectul de dușmănie, cei neobișnuiți să fie ghidați de metodologia științifică vor duce la atitudinea lor ostilă și la rezultatul cercetării mele Și, între timp, aduce reconciliere în taberele în război Limitele de clasă pe care le-am stabilit se vor adapta cu ușurință teoriilor existente: în fiecare dintre ele există un sâmbure de adevăr Să le considerăm, în acest scop, în termeni generali Toate teoriile existente ale artei sunt caracterizate în primul rând de defecte metodologice generale, datorate, desigur, faptului că creatorii acestor teorii pur și simplu nu au fost preocupați de corectitudinea metodologică a construcțiilor lor Supunând teoriile artei criticii din punct de vedere al metodologiei, voi folosi din nou critica paralelă a aceluiași L I Petrizhitsky, consacrat teoriilor juridice i) Avocații nu știu ce este dreptul în general, deși știu multe despre tipurile și subspeciile sale - despre dreptul penal, de stat, internațional etc Paralel cu ei, teoreticienii artei știu multe despre muzică, pictură, teatru etc dar ei nu știu ce este arta în general, "Dar este complet greșit să crezi că este posibil să construiești și să dezvoltăm o știință a dreptului și să rezolvi științific diverse întrebări conexe, lăsând nerezolvată întrebarea ce este legea, ce fenomene și pe ce motive ar trebui clasificate drept juridice și cum să le distingem de alte fenomene Toate acestea, desigur, sunt absolut adevărate în raport cu art Deci, primul viciu științific este absența definițiilor generice în timp ce prezența unora specifice Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI) Inadecvarea teoriei Unul dintre ei este "șchiopătând", adică nu sunt legate de toate fenomenele la care se aplică, altele "sar", adică se

aplică și acelor fenomene la care nu se aplică Astfel, de exemplu, cea mai răspândită dintre teoriile artei, tocmai cea care o leagă de ideile estetice și, fiind formulată în diverse moduri, se rezumă la faptul că arta este creația acestor idei, suferă atât de viciu a șchiopătării și viciul săriturii Într-adevăr, așa cum vom vedea din cele ce urmează, pe de o parte, arta creează mult mai mult decât idei estetice - și în acest sens teoria este șchiopătă; pe de altă parte, nu numai arta evocă idei estetice - în acest sens sens, teoria sare) Acceptarea experiențelor interne, individuale pentru cele reale Cea mai mare eroare din această categorie de teorii vicioase este credința în existența frumuseții obiective Este timpul să punem capăt acestei absurdități metafizice și să acceptăm odată pentru totdeauna axioma că frumusețea nu există în afara psihicului nostru Evidentitatea acestei axiome, în esență, nu este contestată de nimeni și totuși, de fapt, nu suntem obișnuiți să fim ghidați de ea Suntem încă se pare că frumusețea Venusului de Milo este calitatea ei obiectivă, la fel, de exemplu, ca și faptul că este sculptată din marmură, suntem totuși gata să ne certăm cu furie cu cei care consideră orice lucru urât, după părerea noastră, frumos sau frumos - urât; uităm chiar și proverbe primitive precum: "nu există tovarăș pentru gust și culoare", sau "gusturile nu se dispută") Obiceiul de a numi Acest viciu constă în faptul că, în loc de o definiție științifică a artei, încercăm să definim ceea ce se numește de obicei artă, respingem, așadar, din granițele clasei tot ceea ce nu este considerat a fi artă și trecem, pe pe de altă parte, în aceste limite, tot ceea ce este artă falsă acceptat să fie luat în considerare Acest viciu însoțește aproape invariabil viciul inadecvării Acestea sunt erorile metodologice generale care stau la baza teoriilor existente și implică în esență eroarea fiecăreia dintre aceste teorii Biblioteca "Runivers" I MANDELSHTAM Vom face acum o privire generală asupra lor, în principal pentru ca, într-o coliziune cu ele, teoria pe care o susțin să fie mai clar definită și clarificată Cititorul trebuie să fi acordat deja atenție faptului că în formarea clasei "artă", în definirea acestui concept, am trecut complet în tăcere și nu am definit în niciun fel "percepția artistică" Am vorbit doar despre activitatea artistică, despre latura activă a artei Și în acest punct constă principalul meu dezacord cu toți teoreticienii artei Ei îndreaptă toată puterea analizei către latura pasivă a artei, către percepție, iar în proprietăți, în specificul percepțiilor artei, îi caută atributul de clasă Asemenea percepții le numesc în general estetice, dar în ceea ce privește ceea ce trebuie înțeles prin acest termen, există un mare dezacord VI Să luăm în considerare mai întâi acele teorii care identifică estetica cu frumosul, cu frumosul, care văd scopul artei în slujba frumosului În primul rând, trebuie spus că există și neînțelegeri în ceea ce privește sensul cuvântului "frumusețe", că conceptul de frumos este definit în moduri diferite Există definiții fiziologice, psihologice, biologice, metafizice și, în final, trebuie să le recunoaștem tuturor un drept egal la existență, căci doar știind că doi ori doi este egal cu patru, putem afirma că două ori doi nu este egal cu cinci Atâta timp cât nu există o definiție de nerefuzat, nici una dintre definițiile existente nu poate fi infirmată și lăsăm cititorul să accepte oricare dintre ele Niciuna dintre ele nu poate intra în conflict cu definiția mea despre artă, pentru singurul motiv că se află într-un plan complet diferit Dar, indiferent de asta, multe dificultăți pentru admiratorii artei - frumusețea - sunt faptul că de multe ori trebuie să găsești arta în urâțenie, adică în urâțenie frumusețea în urâțenie și totuși aceasta este o contradictio in adjecto

Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI Venus este frumoasă și statuia ei este frumusețe, dar Esop este urât și statuia lui este și frumusețe Tolstoi a remarcat că limba rusă a adoptat relativ recent din limbile occidentale utilizarea adjectivului "frumos", adică "estetic" la idei etice și de altă natură, pe care am început relativ recent să le spunem: o faptă frumoasă (în loc de bună), un mod frumos (în loc de sublim) de a gândi etc Și vom vedea acum de ce sfera de aplicare a utilizarea acestui cuvânt s-a extins atât de mult *) Dar alături de sublim, arta înfățișează baza, fără a înceta să fie considerată artă Iambicul lui Pușkin este artă, iar proza masculină a lui Tolstoi ("în gura acele plăcinte chinezești cu mazăre") este, de asemenea, artă Acordul este artă, disonanța este artă În mod involuntar, pentru a ieși din dificultate, esteticienii trebuie să creeze expresii atât de ciudate precum frumusețea urâțeniei, frumusețea forței, expresia, gândul, sufletul, suferința, moartea - frumusețea Sodomei (Dostoievski) etc , etc - trebuie pentru că, considerând ca obiect de artă doar frumusețea în sens literal, ar trebui să luăm artei toate posesiunile ei incontestabile Deci nu este altceva decât o încercare de a salva teoria printr-o utilizare modificată - cu prețul distorsionării adevăratului sens al cuvântului Același gen de încercări ar trebui atribuite îmbunătățirile terminologice presupuse de unii esteticieni Astfel, de exemplu, Richard Hamann, în Aesthetics * , publicat recent, s-a oprit asupra inconvenientului de a numi faimosul "Gille Bobbe" al lui Franz Hals frumos - "aceasta este o față de bețiune disolută într-o imagine pictată cu pensule îndrăznețe și cu precizie * acoperit cu tot felul de murdărie" Acest lucru îl face pe autor să facă distincția între conceptele de frumos și de estetic, dar totuși trebuie să admită că atât frumosul, cât și esteticul există și pe lângă artă și, prin urmare, a le distinge nu înseamnă a aborda soluția problemei artă Trebuie remarcat însă că limitele utilizării acestui adjectiv în limba rusă sunt departe de a fi la fel de largi ca în Occident Încă nu vorbesc rusă: vreme frumoasă (sebones Welter, beau temps) sau și mai bine: "gust frumos", "căldură frumoasă" (das schmeckt schõn, hier ist's schõn warm)) Traducere rusă de H V Samsonov Moscova,) Biblioteca "Runivers" I MANDELSHTAM, D Konrad Lange, la rândul său, încearcă să iasă din dificultate introducând cuvântul "das Kunstschõne" - "frumos în artă", și îl contrastează cu "frumos în natură" ("das Natur-schõne"), constatând totodată că "frumos în artă poate urât" ("das Kunstschõne kapp auch hãsslich sein") Dar atunci de ce să spui "das Kunstschõne" și nu "das Kunst-hassliche"? Evident doar pentru a nu se rupe de tradiția de a numi frumoase produsele de artă, evident doar din cauza "obiceiului de a numi" pernicios Cu cât mai firesc ar părea să admitem că împreună cu frumusețea, și nu prin ea, că pe lângă frumusețe, urâțenia, expresia, gândul, sufletul și suferința ne pot afecta emoțional, că, într-un cuvânt, arta ne poate să provoacă nu numai estetică, ci și orice altă experiență, toate cele care se trezesc în viața noastră într-un mod natural, iar toată diferența dintre prima și a doua constă în evocarea lor artificială Acum cititorul înțelege de ce, cu definiția artei pe care o propun în sensul activității artistice, nu este nevoie să definim percepția artistică O astfel de percepție diferă de percepția vieții doar prin originea ei, ceea ce înseamnă că definiția sa ar putea fi doar următoarea: Percepția artistică este rezultatul influenței artistice, înțelegând această influență în sensul de mai sus definiției date (în capitolul IV) și cu condiția ca cel care experimentează percepția să fie conștient de artificial, i e natura deliberată a acestui impact Altfel, i e dacă

această ultimă condiție nu este respectată, pur și simplu nu este nevoie să numim percepția artistică În timp ce le numeam, alegându-le destul de întâmplător, acele idei care apar în psihicul nostru, cu care esteticienii sunt obișnuiți să asocieze atât de absurd conceptul de frumusețe, cititorului i s-ar putea părea că teoria mea nu introduce altceva decât un amendament la obișnuit utilizarea cuvintelor Dar cu toată interpretarea pe scară largă a acestui concept, teoria criticată de noi este încă extrem de șchiopătată, pentru că nu s-a putut fixa frumusețea de multe alte idei Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI Estetica nu s-a împăcat încă cu frumusețea ororii, curiozității, entuziasmului, veseliei sau chiar bombile dictu! - pofta, cruzimea, lăcomia și alte "sentimente inferioare" Între timp, din punctul nostru de vedere, aceste idei sunt egale în drepturi cu cele anterioare în fața artei, dacă ar fi fost evocate artificial în noi Obiectivității științifice nu îi pasă să împartă sentimentele în joase și înalte La aceasta trebuie adăugat că teoria mea proclamă o individualizare strictă, cu alte cuvinte, afirm - și acesta este un adevăr care nu necesită dovezi - că nu există și nu poate exista un criteriu general în art Tot ceea ce afectează artificial psihicul unui anumit individ este artă pentru acel individ Tolstoi și Pinkerton, teatrul lui Stanislavsky și Petrushka, simfonia a noua și meciul - în egală măsură au dreptul de a fi clasificate drept artă Și rostind aceste cuvinte, hule pentru esteticieni, ne dăm seama, desigur, că trebuie să renunțăm la orice speranță de împăcare cu ele Dar din nou, principala piedică în calea reconcilierii este "obiceiul de a numi" - obiceiul de a asocia reprezentările sublime cu arta, obiceiul de a spune: sfânt, divin, nepământesc, mare artă În definiția mea, admiratorii unei astfel de arte vor vedea răsturnarea idolului Între timp, sunt departe de blasfemie și afirm doar că atitudinea subiectivă față de fenomene nu ar trebui să interfereze cu clasificarea lor științifică obiectivă Puteți admira o orhidee frumoasă și, în același timp, puteți înțelege că aparține aceleiași clase, regnului vegetal, ca și disprețul brusture Se pot citi laudele unui om și se pot cunoaște originea lui de la o maimuță Și se poate considera operele de artă binecunoscute ca fiind divine și mărețe, recunoscând în același timp natura lor comună cu operele de artă "inferioare" și realizând că cunoașterea naturii generale a artei trebuie în mod necesar să preceadă studiul tipurilor acesteia Dar să construiești clase, sau măcar grupuri de specii, în cadrul unei clase, după caracteristicile subiective ale fenomenelor, după calitățile pe care le atribuie psihicul individual, după "elevarea", "divinitatea", "frumusețea" acestora etc , este din punct de vedere științific complet nonsens Întrebări de filosofie, KN I I Biblioteca "Runivers" I MANDELSHTAM" VIL Cu totul în afară de teoriile artei este învățătura lui Tolstoi Izolarea sa, evident, a fost motivul pentru care este aproape complet ignorată în literatură și, totuși, Tolstoi a fost cel mai aproape de adevăr, dacă nu foarte aproape Să notăm definiția lui*) "A evoca în sine un sentiment odinioară trăit și, după ce l-a evocat în sine, prin mișcări, linii, culori, sunete, imagini, exprimate în cuvinte, să transmită acest sentiment pentru ca și alții să experimenteze același sentiment - aceasta este activitatea de arta Arta este o activitate umană, constând în faptul că o persoană în mod conștient, prin semne exterioare cunoscute, transmite altora sentimentele pe care le trăiește, iar alte persoane se infectează cu aceste sentimente și le experimentează Dacă cititorul își va face osteneala să se aprofundeze în această definiție, va vedea imediat că are în comun cu definiția mea Tolstoi, la fel ca mine, își construiește

definiția pe activitate, pe latura activă a artei, în niciun fel limitând cercul sentimentelor evocate de artă, ocolind percepția artistică în tăcere Dar nici cititorului nu este greu să înțeleagă care este dezacordul dintre teoriile lui Tolstoi și ale mele Tolstoi consideră asemănarea experiențelor în influencer și influencer o condiție indispensabilă pentru apartenența la arta oricărei influențe artificiale asupra psihicului uman El repetă și subliniază aceeași idee de-a lungul lucrării sale Iar defectul teoriei sale constă tocmai în această condiție restrictivă Este ușor să arăți asta PENTRU A INTRODUCE ARTIFICIAL ORICE FRICĂ CUNIVA, nu este în niciun caz necesar să experimentezi singur frica, ci mai degrabă să "intimidezi", să sperii subiectul Spectatorul, privindu-l înfuriat pe Othello, experimentează emoțiile fricii, în timp ce actorul care îl întruchipează pe Othello trebuie să experimenteze cu totul alte emoții - furia II când acelaşi Othello este gelos, nu rezultă de aici că spectatorul ar trebui să fie gelos Dimpotrivă, spectatorul este enervat că Othello "Ce este arta", capitolul V Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI nerezonabil de gelos Astfel încât orice sentiment poate fi evocat prin înfățișarea chiar și a unui sentiment direct opus Atrăgând cruzimea, poți trezi un sentiment de milă etc Vedem, prin urmare, că chiar și cea mai bună dintre teorii este destul de șchioapă Aceasta vine din faptul că, în ciuda puterii obișnuite de analiză a lui Tolstoi, pentru a rezolva problema, în locul unei clasificări științifice, a propus un postulat a priori, iar această invenție kantiană a cauzat destul de multe necazuri științei Tolstoi postulează un anumit scop al artei - comunicarea între oameni, dar are nevoie de acest lucru pentru prevederile religioase și morale, pe care și-a propus dinainte să le dovedească Eroarea metodei sale este în esență aceeași cu cea a creatorilor de teorii estetice, asupra cărora el însuși cade Esteticienii postulează frumusețea, Tolstoi postulează bunătatea Ideea este însă că postulatul, în general, ca atare, nu are dreptul la niciun loc în cercetarea științifică, pentru că știința este interesată nu de ceea ce ar trebui să fie, ci de ceea ce este *) *) Trebuie spus însă că, în afară de greșeala făcută de Tolstoi în definiția însăși, întreaga sa carte este plină de contradicții, chiar și în raport cu aceasta, propria sa definiție Acest lucru se aplică în principal acelei părți a acesteia, în care este tratată despre artă falsă În primul rând, remarcăm că arta însăși, prin definiția ei și prin definiția noastră, se dovedește a fi o contrafăcută din fire Modalități de a imita arta Tolstoi ia în considerare: I) Poetic Acestea includ lucrări care evocă doar "amintiri ale sentimentelor artistice trăite înainte, produc o impresie asemănătoare artei și trec între oameni care caută plăcerea de la artă pentru așa ceva " Dar, la urma urmei, singurul criteriu de clasificare a oricărei opere ca artă este acela că aceasta "trece pentru artă" Este clar că Tolstoi, dus de temperamentul său, începe să lupte cu armele inutile ale adversarilor săi, când, atacând, de exemplu, Visul prințesei lui Rostand, spune: "Nu există nicio scânteie de artă în ea, dar se pare că pentru mulți, și probabil pentru autorul său, foarte poetic" Dacă pare poetic, atunci este poetic II) "Imitație" Din exemplele date, reiese clar că Tolstoi înseamnă realism, sau mai bine zis, naturalism în artă Inutil să spun că astfel de lucrări sunt plasate liber în cadrul clasei mele adecvate și nu se potrivesc teoriei lui Tolstoi doar pentru că de şchioarea ei * Biblioteca "Runivers" I MANDELSHTAM VIII Trecem acum la acel grup de teorii ale artei pe care Tolstoi le unește sub titlul de "fiziologic-evoluționar"; ideea corespunzătoare acestora a fost exprimată pentru prima dată de

Schiller, fundamentată științific de Spencer și a primit recent o nouă întărire în scrierile lui Groos De asemenea, Conrad Lange încearcă să-și armonizeze teoria iluzorie cu învățătura acestuia din urmă Să începem cu Spencer "Condiția reprezentării estetice", spune Spencer, "este eliberarea oricărui sentiment de sarcina de a servi direct viața " ("Fundamentals of Psychology", volumul IV, USD) Dacă această condiție ar fi atribuită nu reprezentării estetice, ci oricărei reprezentări, ci cauzată de artă, atunci teoria mea s-ar dovedi a fi o repetare a lui Spencer În adevărata sa formă însă, aceasta din urmă este absolut falsă, căci sentimentul estetic, dacă nu este cauzat de artă, servește vieții, așa cum a fost stabilit în special de teoria darwiniană a selecției sexuale Dar dacă teoria lui Spencer nu ar fi absolut falsă, atunci ar rămâne totuși șchioapă; căci nu numai estetică, ci și orice altă idee, de îndată ce este evocată în noi de artă, eliberată, în sensul pe care l-am stabilit, de slujirea vieții - și aceasta este esența teoriei mele Dar teoria plăcerilor estetice a lui Spencer are o altă mare semnificație Spencer, unul dintre primii, a adus aceste plăceri în legătură cu jocul și a încercat să găsească o bază biologică pentru nevoia de ambele III) "Eficacitatea (uimitoare)" Tolstoi exclude din cadrul operelor de artă, unde "nu există un sentiment transmis, ci există doar un impact asupra nervilor" O astfel de distincție mai mult decât ciudată nu poate fi admisă, desigur, din punctul de vedere al științei psihologice IV) "Divertisment" Tolstoi consideră că sunt false şi lucrările care joacă cu curiozitatea Dar emoţiile curiozităţii, fiind teoretic egale cu restul, ocupă de fapt în artă, cel puţin în unele zone ale acesteia, aproape o poziţie dominantă nur beflügek jeden Schrîtta - spune Goethe despre publicul de teatru Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI Și aici trebuie să scuturăm gunoiul de pe adevăr Plăcerile estetice trebuie din nou înlocuite de conceptul de artă, iar în ceea ce privește jocurile, este necesar să cădem de acord care dintre ele poate fi comparată cu arta Spencer, urmând același obicei de a numi, trage în comparație chiar și un joc de șah Dragostea pentru acest joc trebuie, în opinia sa, să fie explicată prin dorința de a experimenta emoțiile unei lupte imaginare și dorința de victorie Cu această întindere, nu pot fi de acord și sper, cu privire la acest dezacord special, să epuizez întrebarea într-o asemenea măsură încât să nu apară neînțelegeri cu privire la teoria mea Jucătorii de șah joacă pentru a lupta și a câștiga, și nu pentru a experimenta emoțiile de luptă și victorie, astfel încât aceste emoții sunt doar o consecință a jocului, și nu sarcina acestuia, și apar în procesul jocului involuntar Dar există și alte jocuri copii - vânătoare, păpuși, soldați, tâlhari, care sunt jucate dintr-o nevoie excepțională, dacă p inconștientă, de a experimenta emoțiile corespunzătoare și în care astfel de emoții sunt nu numai o consecință, ci și sarcina jocului Copiii se joacă de tâlhari nu pentru a lupta și a câștiga, ci pentru a-și imagina că se luptă și câștigă Și deoarece emoțiile sunt trezite în mod deliberat, atunci în astfel de jocuri găsim un semn de clasă al artei, iar astfel de jocuri ar trebui atribuite artei În special, conform diferenței pe care am stabilit-o între elementele imitative și neimitative în artă, trebuie să admitem că jocurile numite aparțin artei imitative, întrucât sunt caracterizate, pe lângă premeditare, de motive imaginare, imaginative ale experiențelor, iar scopul lor este auto-amăgirea conștientă Care este esența auto-înșelăciunii conștiente - vom vedea acum dintr-o examinare a "teoriei iluzorii" a artei Această teorie, care în vremea noastră și-a găsit cel mai frapant exponent în persoana deja menționatului Konrad Lange, își are originea în Moses Mendelssohn Acest

filosof a observat următoarele "Imitația trebuie să reprezinte o iluzie estetică pentru noi pentru a fi frumoase Plăcerea pe care ne-o oferă imitația constă în conștiința corespondenței sale cu originalul Astfel, este necesar să existe Biblioteca "Runivers" II MANDELSHTAM dualitatea judecății, astfel încât să ne putem bucura de imitație: această imagine este similară cu originalul, iar această imagine nu este originalul Atunci apare de fapt un fel de "înșelăciune de sine conștientă" și în această formă, adică, aplicată artei imitative și numai în măsura în care această artă acționează prin imitație, teoria iluziei este impecabilă (dacă ar fi să renunțăm din nou la epitetele complet irelevante: estetic și frumos) Dar în această formă teoria se dovedește a fi foarte modestă și se rezumă pur și simplu la faptul că imitația tinde să dea iluzia realității Cu o astfel de afirmație, evident, nu este nevoie să argumentăm Așa că Konrad Lange a decis să transforme o modestă teorie "iluzorie" într-o teorie generală a artei percepția artistică și în excitarea iluziei vede sarcina artei Această teorie psihologică poate fi cel mai ușor evaluată din punctul de vedere al științei psihologice Să ne amintim, așadar, ce înțelege psihologia prin iluzie, care, apropo, nu este în niciun fel în contradicție cu utilizarea obișnuită a cuvintelor în această chestiune Iluzia este un fel special de fantezie; fantezia este un tip special de reprezentare; reprezentările sunt fantastice și amintesc; primele sunt combinații noi de idei reproductibile, a doua sunt combinațiile lor anterioare; fanteziile sunt corecte și greșite; acestea din urmă se numesc iluzii și constau într-o adăugare nefericită a bazei senzațiilor prin elemente de reprezentări Este suficient să ne conformăm acestor elemente ale psihologiei cunoașterii pentru a răsturna teoria iluziei în aplicarea ei la artă în general Să ne întoarcem mai întâi la artele imitative Dacă luăm bulgări de vopsea într-o poză, care se disting clar la o distanță apropiată, la o distanță pentru a fi o imagine a ceva, atunci ne facem o iluzie Dacă îl luăm pe actorul X pentru Othello, atunci și aceasta este o iluzie În ambele cazuri, completăm fără succes baza senzației cu reprezentări Dar odată ce am văzut "Das Wesen dei Kuost*, Gruudzüge einer iilusionisiischen Kunsïiehre Berlin, Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI pozele nu sunt cocoloase culorile, și imaginea, și întrucât în locul actorului X ne imaginăm pe Othello, atunci toate ideile ulterioare pe care fantezia noastră le asociază cu imaginea sau cu Othello, sunt completări destul de reușite la baza senzațiilor Prin urmare, acestea sunt fantezii corecte și nu iluzorii În ceea ce privește artele non-imitative, dacă în ele nu există imitație a realității, atunci numai prin aceasta nu poate exista nicio iluzie a realității, ci doar fantezii corecte și este necesar să se denatureze complet sensul termenului "iluzie" pentru a-l descoperi în aceste arte Așa face K Lange, inventând diverse feluri de iluzie - iluzia sentimentelor (psihologia cunoaște iluzia doar în domeniul cunoașterii, și nu sentimentelor), mișcărilor, forțelor etc etc O critică detaliată a acestor construcții arbitrare ar dura prea mult timp Să spunem doar "iluzie" Lange trebuie înțeles ca o "fantezie" în general, altfel toată cartea lui voluminoasă își pierde orice sens Dar autorul însuși renunță la acest mijloc salutar pentru carte și, prin urmare, o lipsește chiar și de o semnificație relativă K Lange înțelege că pentru artă nu este nicidecum o proprietate specifică de a excita fantezia Într-adevăr, știința are această proprietate, cum ar fi, de exemplu, tehnologia și matematica (în special geometria descriptivă și fizica), și într-adevăr realitatea în sensul cel mai larg (nu numai natura) - și înțelegând acest lucru, Lange încearcă totuși să furnizeze

elementelor fanteziei din artă astfel de condiții încât să elimine din artă tot ceea ce nu este considerat artă În general, munca acestui om de știință este interesantă în principal pentru deficiențele sale, deoarece arată la ce exagerări, concepții greșite și contradicții duce formarea unui concept, în funcție de obiceiul numelui Pe de o parte, autorul înțelege că estetica nu poate proveni din experiențele estetice ale unei "persoane moderne de cultură" pentru nedeterminarea completă de acest tip, pe de altă parte, singurul criteriu de referire la domeniul artei cutare sau cutare operă este opinia unei "persoane educate estetic:" Și astfel, de exemplu, observând că th fotografia și pirotehnica, care sunt oameni "educați estetic" nu aparțin artei, ei excită fantezia sau, în terminologie Biblioteca "Runiverse" eu MANDELЬШТАМЪ Lange - o iluzie, cere el, pentru a le îndepărta din domeniul artei, astfel încât perceptorul unei opere de artă să aibă conștiința că această operă este produsul unui act creator al unei persoane și, ca urmare, a acestei conștiințe, închinarea creatorului Este necesar să se demonstreze că aceasta este o exagerare grosolană? Într-adevăr, admirația pentru creator nu reprezintă nimic specific artei - dacă desenul geometriei descriptive ne predispune la fantezie, atunci putem experimenta respectul pentru creatorul său, Gustave Monge, dacă imaginea naturii, atunci față de Creator cu capitală scrisoare, așa cum se întâmplă adesea la oamenii religioși Dar cu această ultimă ocazie există o nouă alegere de la K Lange: - se cere conștiința că creatorul este invariabil un om De ce omul este indispensabil este necunoscut, dar în orice caz, în această împrejurare, K Lange vede diferența dintre frumusețea naturii și frumusețea artei (das Kunstschõne-das Naturschõne) Să credem pentru o clipă că toate acestea sunt adevărate, dar la ce anume trebuie să ne închinăm în acest om? Evident că nu măiestria lui, pentru că orice fel de activitate poate fi marcată de măiestrie, nu este artă singură, și ne închinăm fiecare persoană deșteaptă Puterea fanteziei lui? Dar ca să nu mai vorbim de faptul că atunci când arta folosește mijloace tehnice, atunci în aceste mijloace tehnice se poate respecta imaginația inventatorului (chiar și Edison, ascultând gramofonul, ceea ce Lange nu-l permite să intre în limitele artei), este aceasta închinarea este deloc necesară? La urma urmei, închinarea evocă în noi calități care sunt absente în noi De ce, atunci, un artist poate obține plăcere din opera altuia chiar și atunci când, în puterea fanteziei, el nu este în niciun fel inferior altuia și, prin urmare, nu este capabil să-l venereze? Într-un cuvânt, autorul se încurcă din ce în ce mai mult în contradicții și, în cele din urmă, ajunge la absurd, inventând așa-zisa iluzie inversă Care este influența estetică a naturii? - spune el Pentru că arată ca un tablou Se dovedește că, fără a vizita galeriile de artă, nu se poate simți estetic frumusețea naturii Acestea sunt concluziile ridicole la care duc prejudecățile în știință Desigur, nici pe baza iluziei, nici măcar pe baza fanteziei, nu se poate construi o clasă de artă Artă Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI evocă în noi nu numai fantezie, ci pură amintire, și nu numai idei, ci pure senzații IX Este imposibil să găsești un atribut de clasă al artei sub forma experiențelor, așa cum încearcă să facă iluzioniștii, ca și esteticii După cum am spus mai sus, experiențele artistice diferă de experiențele realității doar prin originea lor, prin urmare teoria noastră vede centrul de greutate tocmai în origine, și nu în formă, și se bazează pe o analiză a părții active, adică activități artistice Eşecul încercării lui K· Lange de a baza teoria artei pe analiza percepţiei, i e latura pasivă, am arătat-o mai sus, dar se poate arăta într-o formă mai generală că orice

încercare de a distinge arta de realitate în această direcție psihologică este sortită aceluiași eșec Într-adevăr, vorbim despre percepție, adică despre complexul de idei care iau naștere pe baza senzațiilor și au ca rezultat diverse feluri de sentimente și emoții Deci, din nou, știința psihologiei definește termenul "percepție", iar din aceasta este deja clar că atât percepția realității, cât și percepția artei pot fi incluse cu ușurință în definiție Percepția, fiind un complex de idei, denotă ceva complet instabil, schimbându-și constant compoziția, iar toate percepțiile individuale ale realității diferă unele de altele, așa cum toate percepțiile individuale ale artei diferă unele de altele și diferența dintre oricare două percepții ale acțiunilor sau între două percepții arta este aceeași ca între orice percepție a realității și o percepție a artei Cu alte cuvinte, psihologia nu oferă nicio bază pentru a distinge o percepție de alta Elementele de bază ale cunoașterii noastre - senzația - atât în realitate, cât și în artă sunt percepute de aceleași organe Membrana timpanică percepe nu numai muzica, ci și toate sunetele, retina nu doar colorează într-o imagine, ci tot felul de culori, același sistem nervos reacționează atât la artă, cât și la realitate Elementele secundare ale cunoașterii sunt reprezentările, amintirile și fanteziile; Biblioteca "Runiverse" - eu MANDELЬШТАМЪ despre ele am vorbit pe pagina de mai sus Complexele de reprezentări sunt percepții; tocmai am vorbit despre ele Unde altundeva să cauți diferența - în psihologia sentimentelor? Dar dacă muzica ne latră bucurie, iar o întâlnire cu un prieten ne dă bucurie, atunci, în ciuda tuturor diferențelor de circumstanțe în care a apărut bucuria, bucuria rămâne bucurie Și deși un puf de puf nu seamănă deloc cu un pud de fier, un pud cântărește întotdeauna la fel de mult ca altul Nuanțele, intensitatea, colorarea, compoziția experiențelor senzuale sau emoționale pot fi diferite, dar nu trebuie să fii biolog sau psiholog pentru a înțelege că indiferent de ce ne facem griji, triști, ne bucurăm de artă, acestea sunt toate la fel sentimente care sunt în noi în viață dezvoltate pentru viață sau date nouă de natură pentru viață Nu ar trebui să căutăm această diferență în domeniul voinței? Așa face metafizicianul Schopenhauer, dar metafizica este ultima ratio, ultima soluție a științei, la care se recurge numai în absența unui mijloc mai valid Problema artei nu se află într-o poziție atât de lipsită de speranță În raport cu acesta, se poate face fără metafizică și chiar * fără psihologie În spatele tuturor acestora, formula la care ajunge K Lange este foarte aproape de adevăr Iată concluziile cărții sale: "Arta este orice activitate umană prin care își oferă lui însuși sau altora plăcere liberă de interese practice, bazată pe autoînșelăciune conștientă; Prin această activitate, el umple involuntar golurile din viața spirituală a omenirii și contribuie la extinderea și aprofundarea naturii spirituale, intelectuale și etice a omului Prin auto-amăgire conștientă, K Lange, din păcate, înțelege în acest caz o iluzie experimentată conștient, iar mai sus am respins această interpretare Dar dacă suntem de acord prin auto-amăgire conștientă să însemnăm a ne pune la cheremul unor influențe deliberat artificiale, atunci putem accepta formula lui K Lange în întregime În ceea ce privește a doua parte, ea pretinde să elucideze semnificația biologică a artei: nu sunt biolog și nu am pretenții corespunzătoare, dar ipotetic această explicație nu îi aparține lui Lange, ci celei deja citate mai sus Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI Penser, pare a fi cel mai plauzibil dintre cele existente Aceasta este așa-numita "teoria complementului") Aplicată la jocuri, aceeași teorie este susținută de Groos, pe care Lange o repetă spunând: "Pentru oameni și

animale, jocul înlocuiește realitatea și se joacă pentru că viața nu le oferă toate acele sentimente și idei pe care au nevoie să le experimenteze " Și astfel Lange constată că singura formă în care experiența ideilor și sentimentelor este posibilă, în absența unor motive pentru ele în realitate, este o iluzie Dar afirmăm că centrul de greutate nu se află în nici un caz în formă, ci tocmai în ocazii Esența artei, în opinia noastră, este că în absența unor motive reale, oamenii și animalele creează cauze artificiale pentru experiențe, iar experiențele în sine pot lua, ca în realitate, orice formă: iluzorie, fantastică, reminiscentă, orice Semnul de clasă al experiențelor provocate de artă nu constă în formă, ci în artificialitatea deliberată a motivelor lor X Până acum, nu am fost nevoit să operez cu datele științei psihologice Așa cum am argumentat - și îndrăznesc să cred, am demonstrat - arta îmbrățișează întregul psihic cu activitatea sa, poate evoca în el totul, tot felul, tot felul de experiențe, de la sublim la ticălos, de la tragic la estimabil, de la suprasensibil la reflex Pentru formarea și fundamentarea celei mai înalte clase de influențe artificiale asupra psihicului sub denumirea de "artă", nu contează în ce elemente poate fi descompus psihicul însuși, analiza acestor elemente este și ea indiferentă, într-un cuvânt, știința psihologiei este indiferentă Prin urmare, în prezentarea anterioară, nu am considerat că este necesar să-mi fac griji cu privire la corectitudinea terminologiei psihologice și a unor expresii precum emoții, experiențe, sentimente etc , nu am folosit în sensul special atașat acestora de psihologie, Erganzungstheorie Biblioteca "Runivers " I MANDELSHTAM sau mai degrabă, de către una sau alta școală a acesteia, dar urmând uzul uzual al cuvântului și urmărind scopul celei mai mari accesibilități a expoziției Dar dezvoltarea teoriei mele presupune în mod necesar o clasificare ulterioară în cadrul clasei superioare Dacă arta în general este crearea de ocazii pentru orice experiență, atunci ea se încadrează în mod natural în atâtea feluri câte tipuri de experiență corespunzătoare există *) Astfel, clasificarea artei este direct dependentă de clasificarea fenomenelor mentale Din păcate, psihologia nu a creat încă o clasificare unificată și, în sine, se află într-un stadiu destul de scăzut de dezvoltare Principalele întrebări luate în considerare de această știință nu au găsit încă o soluție consensuală și de nerefuzat și, prin urmare, teoria artei nu poate avansa departe Într-adevăr, pe ce clasificare psihologică ar trebui să te oprești pentru a merge cu siguranță? Dominanta este o clasificare în trei termeni (cunoaștere, simțire, voință), dar în esență mai găsește adversari puternici, iar din punct de vedere metodologic, în orice caz, este eronată, așa cum a dovedit același prof Petrazhitsky, ale cărui legi metodologice au stat la baza teoriei mele De asemenea, a reformat în esență știința psihologiei, formând și investigând sub denumirea de emoții o clasă specială de fenomene mentale Dar nu intenționez să pun nici psihologia dominantă, nici psihologia reformată la baza dezvoltării teoriei mele Să amânăm dezvoltarea ei deplină și de-a lungul timpului la acel timp nedefinit, din păcate, în care psihologia va atinge același grad de irefutabilitate ca și legile logice pe care singur am întemeiat definiția artei Deocamdată, ne vom mărgini să semnalăm căile generale pe care ar trebui să le urmeze psihologii pentru a ajunge la o acoperire cuprinzătoare a problemelor artei, la deplina dezvoltare a doctrinei artei Să luăm în considerare, în primul rând, următoarea întrebare Arta este evocarea deliberată a experienței Hai sa sunăm Unul dintre aceste tipuri este arta care evocă experiențe estetice, dar nu există niciun motiv să le acordăm o atenție

preferențială într-un tratat de artă, mai degrabă decât de estetică Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI în mod condiționat, o persoană care are o astfel de intenție este un artist În cine ar putea intenționa să provoace o experiență? Evident: i) fie în sine, } fie nu numai în sine, ci și într-o altă persoană (sau un grup de alte persoane), h) sau în sfârșit numai într-o altă persoană (sau un grup de alte persoane) Vom analiza toate cele trei cazuri separat i) Artistul intenționează să evoce un fel de experiență în sine Am spus doar că nu intenționez să epuizez toate variantele acestui caz, pentru că nu vreau să mă bazez pe cutare sau cutare clasificare psihologică Care este strânsoarea acestei categorii de artă, se poate vedea din faptul că, de exemplu, cazul ar trebui să i se atribuie, dacă cineva, dorind să provoace un sentiment de durere în sine, se ciupește Dar în limitele acestei categorii, atenția noastră ar trebui să fie ocupată mai ales de acea variantă, a cărei denumire adecvată este " creativitate artistică", - a cărei teorie și analiză - face obiectul lucrărilor în mai multe volume *) Creativitatea este în general înțeleasă ca crearea a ceva nou În consecință, creativitatea mentală este ceea ce se numește în mod obișnuit fantezie, deoarece fantezia este crearea de idei în combinații noi Psihicul poate realiza ceva nou doar prin fantezie Dar dacă fantezia este creativitate psihică în general, asta nu o face încă creativitate artistică Așa cum activitatea artistică (arta) se caracterizează prin semnul intenționalității, tot așa creativitatea artistică, fiind un tip de activitate artistică, se caracterizează prin același semn și, prin urmare, fantezia devine nu numai creativitate mentală, ci și artistică, atunci când este controlată de voi; prin urmare, creativitatea artistică trebuie definită ca o fantezie controlată de voință și constă în crearea unor cauze pentru acele experiențe pe care psihologia le numește fantezii Fantasmele, adică ideile fantastice (împreună cu memoria și altele, în funcție de terminologie) pot apărea i) fie involuntar (sub influența oricăror stimuli externi sau interni, fie prin asociere cu alte idei) *) În Rusia, școala prof Potebni Biblioteca "Runivers" treizeci I MANDELSHTAM leniami)-) sau în mod arbitrar, numai sub influența efortului voinței, tensiunea fanteziei Numai în al doilea caz fanteziile sunt produse ale creației artistice, adică lucrari artistice Produsele creativității involuntare, "inconștiente", precum, de exemplu, limbajul uman, din punctul de vedere al teoriei mele, nu pot fi atribuite artei (artei) !) ' Fie că artistul este predispus la creație de o impresie exterioară, fie că creează fără niciun stimul imediat, în primul caz, ca și în al doilea, forța motrice este voința Inspirație, inspirație, impuls creativ - toate acestea nu contrazic deloc poziția declarată Ca o ocazie sau o impresie accidentală, inspirația precede doar efortul voinței creatoare, iar acest efort provoacă fantezie și o ghidează în producerea fanteziei Atunci fantezia este o operă de artă Pentru a apăra această poziție, îl invit pe Goethe însuși ca expert, care ilustrează acest proces în toate detaliile în primele rânduri ale lui Faust "Ihr naht euch wieder, schwankende Gestaltcn ' Die früh sich einst déni trüben Blick gezcigi * Fie că inspirația, inspirația sau amintirile vagi au apărut în mintea lui Goethe, în orice caz, aceasta nu este încă creativitate și nu aceste "imagini fluctuante" vor fi turnate într-o operă de artă În fața noastră este doar un pretext pentru apariția creativului proces în sine · "Versuch idi wohl euch diesnial testzuhalten, Fühl ich mein Herz noch jenem Wahn geneigt? * Aceasta exprimă voința artistică a creatorului Depinde de ea să "țină" imaginile vacilante, sau să nu întârzie, să lase fantezia să treacă, în

funcție de dacă inima este încă "înclinată spre acest vis" sau nu Iar a "ține" înseamnă a întoarce voința artistică, privirea și puterea asupra acestor imagini *) În acest punct, teoria mea se abate în mod fundamental de învățăturile lui Potebnya și ale adepților săi, care nu sunt deloc preocupați de corectitudinea metodologică a construcțiilor lor Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI imaginație Arbitrarul a tot, procesul, este exprimat clar în decizia artistului: "Xun gut, so mogi ihr \valten!" Și numai după această decizie "Mein Busen fühlt sich jugendlich erschüttert \om Zaubehauch, der euren Zug um\vittert!" Așa este creația artistică, dar pentru a ne forma un concept exhaustiv al conținutului ei este necesară extinderea limitelor clasei de "reprezentări", după cum a spus prof Petrazhitsky "Definiția reprezentărilor ca senzații și percepții reproduse ar trebui recunoscută ca fiind prea restrânsă și înlocuită cu o formulă mai generală: experiența imaginilor de tot felul de obiecte, nu datorită prezenței și acțiunii obiectelor în sine, ci pe baza a urmelor lăsate de experiențele anterioare etc p ") Dacă reprezentarea este înțeleasă în acest fel, atunci conținutul creativității artistice este complet epuizat prin definiția dată mai sus Pe de altă parte, repet, activitatea artistică este departe de a epuiza activitatea artistică, așa cum cred și demonstrează mulți oameni Pentru a gândi în acest fel, trebuie pur și simplu să uităm că creativitatea este crearea a ceva nou Până la urmă, cei care gândesc în acest fel nu pot să nu conștientizeze că nu numai cu noi combinații de idei, ci, de exemplu, cu amintirile pe care arta le trezește în noi, ne va captiva Și astfel, alături de fantezia controlată de voință și memoria controlată de voință, evocarea artificială a amintirilor este, de asemenea, o artă Și în general, întrucât numai reprezentările fantastice, subiectul creativității artistice, constituie doar unul dintre tipurile de fenomene mentale, este clar că creativitatea artistică în sine este doar unul dintre tipurile de artă, în special unul dintre tipurile de primul caz luat în considerare, când artistul provoacă o experiență în sine, când este un efect artificial) miercuri Wilhelm Wundt - Võlkerpsychologie / al-lea capitol al volumului Traducere rusă, ed prof A P Nechaeva "Fantezia ca bază a artei" Ed T-va M O Wolf) Eseul sus-menționat, p iii (§ Cunoașterea) Biblioteca "Runivers" I MANDELSHTAM autoaprindere) nysshviem Astfel, fără a aduce atingere întrebării câte feluri și ce fel de artă va fi posibil să se stabilească, atunci când tipurile corespunzătoare de fenomene mentale sunt stabilite într-o formă neclintită de psihologie, teoria mea indică și determină locul în care clasa " creaţia artistică" ocupă în cadrul clasei superioare Și acelor cititori care încă nu se pot împăca cu paradoxul aparent al concluziilor mele, cu faptul că a-ți provoca intenționat durere sau a-ți evoca în mod deliberat amintiri în sine înseamnă a te angaja în artă, i e activitate artistică - vă reamintesc încă o dată că ideea nu este în nume, ci în adecvarea orelor Aș face bucuros o concesie în acest sens și sunt gata să accept, de exemplu, să nu numim arta activitate artistică, păstrând acest nume de familie ca sinonim al creativității artistice, întrucât ar trebui să fie plăcut altor teoreticieni ai artei; dar acest lucru nu schimbă esența întrebării, iar creativitatea artistică este doar unul dintre tipurile clasei superioare Nu puteți numi această artă de clasă superioară, ci veniți cu un alt nume pentru ea (Mi s-a părut convenabil să numesc această clasă "artă" din cauza legăturii sale cu "artificialitatea"), dar din această cauză nu va înceta să fie clasa cea mai înaltă XI Să trecem la al doilea caz a) Artistul intenționează să evoce un fel de experiență

nu numai în sine, ci și în altă persoană (dacă acesta este un grup de alte persoane, atunci problema nu se schimbă, deoarece atunci artistul produce un impact mental asupra fiecărui membru al acest grup) În măsura în care artistul evocă o experiență în sine, în măsura în care tot ceea ce s-a spus în capitolul anterior cu privire la artistul care acționează singur i se aplică în termeni generali, în termeni generali, deoarece o clasificare corectă și exhaustivă va indica probabil o serie de opțiuni care sunt posibile doar în primul caz, și nu în al doilea Există acest tip de auto-influență, care la altul Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI Ele sunt invizibile pentru o persoană, inaccesibile pentru observația sa (cum ar fi, de exemplu, eforturile fanteziei sau ale memoriei) și, prin urmare, nu sunt conectate cu impactul asupra altei persoane Întrucât artistul acționează asupra altei persoane, trebuie în primul rând să stabilim - și acest lucru este extrem de important pentru concluziile ulterioare - că acest efect poate fi exprimat direct doar în excitarea senzațiilor, în iritarea celor "cinci simțuri externe" ale altei persoane !) Și acum este extrem de util să distingem acele cazuri în care senzația este scopul influenței, de cele în care este doar un mijloc de influență, iar scopul este o altă experiență a) Dacă artistul îşi propune să irite sentimentele exterioare ale subiectului, evocând în el numai senzaţii, atunci acţionăm!# în întregime în puterea artistului şi este un obiect de artă complet pasiv Retina lui nu poate să nu reacţioneze la culori, timpanul la sunete etc (Dacă nu închide ochii sau închide urechile, dar acest lucru, desigur, nu schimbă esenţa psihologică a întrebării) Evident, acest caz se potrivește cu ceea ce Tolstoi a definit ca "un efect fiziologic asupra nervilor" și a numit "un fals pentru artă" Vedem că, din punctul de vedere al teoriei noastre, chiar și această gamă de influențe este aceeași artă Include în principal impacturi bruște, precum un țipăt isteric neașteptat pe scenă, căderea lui Bobchinsky cu ușa smulsă, palme ale clovnilor de circ; în muzică, o bătaie bruscă a unei tobe sau o tranziție de la pian la forte, de la solo la tutti etc β c) Dar în plus, dacă senzația implică o idee, un sentiment etc strict definite (sau o serie de astfel de idei și sentimente, combinații întregi ale acestora etc - termenii sunt din nou condiționali), - definit în acest sens, că Conținutul nu depinde de caracteristicile individuale ale psihicului subiectului care trăiește - și aici, artistul continuă să fie *) Această propoziție este atât evidentă, cât și binecunoscută Potebnya, de exemplu, a împărțit artele în spațial și temporal, în funcție de faptul că percepem o operă de artă prin vedere sau auz Adevărat, doar două simțuri externe sunt folosite aici pentru clasificare, și nu toate cele cinci - și aceasta este eroarea de clasificare - dar acest lucru nu este esențial Întrebări de filosofie, KN , Biblioteca "Runivers" I MANDELSHTAM omnipotent asupra persoanei afectate, dacă numai experiența corespunzătoare a apărut în influență involuntar, indiferent de voința acestuia Este din nou de neconceput să stabilim cu acuratețe limitele acestei categorii de influențe, având în vedere starea actuală a psihologiei, deoarece, pe de o parte, psihologii nu se pot pune de acord între ei cu privire la prezența unui element de voință în cutare sau cutare proces mental, și pe de altă parte, psihologia nu a stabilit încă ce experiențe (dacă astfel de experiențe există) nu depind de proprietățile individuale ale psihicului și sunt trăite în același mod de fiecare psihic separat Prin urmare, ar fi riscant să acoperim cele de mai sus cu exemple, dar acest lucru nu ne împiedică să separăm teoretic influențele luate în considerare într-o categorie specială Astfel, el îmbrățișează acele

cazuri în care artistul este atotputernic asupra actului, nu numai pentru că îl face, din proprie voință, să experimenteze anumite senzații (ca la categoria a), dar și anumite, izvorâte pe baza acestor senzații, involuntare experiențe În această categorie, persoana afectată continuă să fie un obiect de influență complet pasiv Cu o anumită toleranță și rezerve, poate fi necesar să se includă, de exemplu, arta naturalistă, o copie exactă a realității, în această categorie de influențe Desigur, pentru aceasta este necesar să neglijăm acea colorare individuală, care, după toate probabilitățile, este inevitabil în percepția artei naturaliste și pur și simplu a realității Doi observatori văd în mod inevitabil unul și același obiect concret în moduri diferite Știința teoretică trebuie să țină cont de astfel de erori de observație, în timp ce știința practică le neglijează adesea (cum ar fi, de exemplu, fotometria) II acum, dacă neglijăm această colorare individuală a experiențelor, atunci ar trebui să recunoaștem că un naturalist - un scriitor, pictor, actor etc - deoarece influențează tocmai naturalismul operelor sale, predetermina experiențele celui afectat, până la cel mai mic detaliu, căci el concretizează complet impactul Toți spectatorii văd obiecte reale într-o panoramă rotundă sau pe scena unui teatru naturalist în aproximativ același mod, adică se reprezintă în același mod Aceeași Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI În imaginile apar și în imaginația cititorilor pe baza unor descrieri detaliate din punct de vedere naturalist, când, de exemplu, sunt indicate exact culoarea, forma, dimensiunea etc ale obiectului descris În mod similar, perceptorii de teatru aud sunete exact imitate - câini lătrând, greierii ciripit, păsările cântând Acesta este efectul muzicii onomatopeice - de exemplu, Waldweben a lui Wagner sau Pastorala lui Beethoven (desigur, vorbim doar despre părțile corespunzătoare ale acestor lucrări) Într-un cuvânt, categoria luată în considerare îmbrățișează acele cazuri în care nu există spațiu pentru fantezia proprie a influencerului, când tot ceea ce îi rămâne este să perceapă - să perceapă exact asta și exact în modul în care și cum îl inspiră artistul c} Artistul începe să-și piardă puterea nelimitată asupra subiectului atunci când experiența care ia naștere pe baza senzației depinde de caracteristicile mentale individuale ale subiectului Experiențele din această categorie apar în continuare independent de voința persoanei afectate, încă involuntar Însă artistul nu mai poate ști cu siguranță ce rezultate obține prin iritarea sentimentelor exterioare ale subiectului, nu poate fi accesibilă (cel puțin destul de accesibilă) experiența care ia naștere în psihicul celui afectat Această clasă educată teoretic, din nou, nu are nevoie de exemple concrete și, dacă totuși mă refer la câteva exemple, este doar pentru a face construcția acestei clase mai puțin speculativă În secțiunea anterioară, am vorbit despre efectul obiectelor reale asupra impresionabilității vizuale Merită ca aceste obiecte spațiale reale să fie înfățișate într-un plan în pictură, astfel încât trebuie să le înzestram cu ajutorul imaginației cu trei dimensiuni și să le vedem în spațiu, este suficient ca ele să devină incolore, fără sânge în sculptură, astfel încât să-i înzestrăm cu carne și oase în imaginație opera, cu cât participarea propriei noastre imaginații la percepția ei este mai puternică, cu atât mai puțin avem dreptul de a neglija colorarea individuală a experiențelor, care a fost neglijată în versiunea anterioară și cel mai slab * Biblioteca "Runivers" II MANDELSHTAM arbitrariul artistului asupra noastră Dacă, de exemplu, presupunem că percepțiile muzicale sunt involuntare, atunci astfel de percepții pot fi atribuite și

categoriei luate în considerare și se poate argumenta că muzicianul nu poate ști (sau ști în întregime) ce fantezii, emoții etc apar în mintea ascultătorului pe baza senzaţiilor sonore Această împrejurare, în general, explică evaluarea diferită a aceleiași lucrări de către diferiți oameni (sau grupuri de oameni, generații etc) La o persoană artistul obține rezultate mai puține decât și-a dorit, la alta - mai mari, la a treia opusă, la a patra - niciunul etc La urma urmei, experiențele anterioare ale fiecărei persoane sunt diferite, pentru că fiecare are propria sa viață specială și propria sa experiență de viață specială; dacă ne amintim mai departe că fantezia sau memoria sunt facultăți care în fiecare persoană ating grade diferite de dezvoltare etc , etc ; e În această categorie de influenţă, artistul ar putea păstra o putere nelimitată asupra subiectului numai dacă psihicul său ar fi complet identic cu psihicul influenţei-mago Dar acest lucru este la fel de incredibil ca asemănarea absolută a două fizionomii d) Puterea scapă din mâinile artistului și mai mult atunci când experiențele subiectului sunt arbitrare, când acesta se predă în mod deliberat acestora În acest caz, persoana afectată nu este doar obiectul de artă, ci în egală măsură cu artistul și subiectul său El experimentează aceeași reacție de sine pe care am stabilit-o la artist (mai sus, în capitolul X) Cu alte cuvinte, influencerul de aici devine același "artist" ca și influencerul Să numim, pentru a evita amestecarea a două omonime, precum și pentru scurtare, primul este B, al doilea este A Acea iritare exterioară pe care B o experimentează la voința lui A (și în acest sens B este un obiect de artă) servește doar ca stimul pentru B să se influențeze pe sine însuși după bunul plac (și în acest sens B este un subiect de artă) Iritația externă experimentată de B joacă pentru el același rol ca și impresia externă, Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI inspirație, inspirație - pentru A; precedă doar autoacțiunea artificială, doar o stimulează Astfel, rolurile lui A și B în categoria luată în considerare sunt exact aceleași Să dăm din nou un exemplu condiționat Am admis mai înainte că percepțiile muzicale sunt involuntare, dar aceasta nu este în orice caz o regulă generală Și cea mai mare excepție de la ea este muzica de program Informând ascultătorii programului operei muzicale, compozitorul îi invită astfel să nu-și lase imaginația liberă sub influența sunetelor, ci să o orienteze după acest program prestabilit, adică să-ți imaginezi, cu unele sunete, cum Francesca și Paolo se iubesc, cu alții, cum Till Eulenspiegel glumește în fața tribunalului, cu al treilea sunete, că "așa bate soarta la ușă" etc Dar pentru asta, ascultătorul trebuie să-și controleze voluntar fantezia și am văzut că fantezia, controlată de voință, nu este altceva decât creație artistică Dacă scoatem o zonă mai restrânsă din categoria influențelor luate în considerare, îmbrățișând acele cazuri în care autoacțiunea B se exprimă în creativitate artistică, atunci în această zonă putem distinge, la rândul său, două opțiuni: a) când creativitatea lui B completează creativitatea lui A; β) când creativitatea lui A se transformă în creativitatea lui B Un exemplu de opțiune a poate fi impresionismul în artă Treplev în "Pescărușul" vorbește despre maniera literară a lui Trigorin: "gâtul unei sticle sparte strălucește pe baraj și umbra roții morii devine neagră - iar noaptea luminată de lună este gata" Gata pentru că orice altceva completează imaginația arbitrară a cititorului Simbolismul poate servi ca exemplu de variantă β Se poate simți, desigur, semnificația simbolică a oricărei imagini doar prin propria creativitate B trebuie el însuși, conform formelor exterioare care i-au fost date de A, să recreeze simbolul ascuns în ele, trebuie să-l creeze

din nou, așa cum a creat-o anterior A Lucrarea B este astfel inversul lucrării A, deoarece descifrarea este reversul lui criptare, dar în valoare absolută ambele lucrări sunt aceleași Pentru a extrage un simbol dintr-o imagine artistică, este, de asemenea, necesar să aveți o fantezie, Biblioteca "Runivers" I MANDELSHTAM cum să includeți un simbol într-o imagine Dar din nou, ca și în categoria c, simbolul perceput de B poate fi mai mic și mai mare și poate să nu semene deloc cu simbolul creat de A Și, în general, în această categorie, ca și în cea anterioară, - A nu poate să să cunoască (sau să cunoască în întregime) experiențele pe care le evocă în B - acest lucru necesită identitatea absolută a organizațiilor psihice A și B, ceea ce este empiric de necrezut XII Rămâne să luăm în considerare al treilea și ultimul caz Artistul intenționează să evoce o experiență doar la o altă persoană (sau un grup de alte persoane) Pentru acest caz, este extrem de potrivit să folosim distincția existentă și extrem de comună în vorbirea noastră de zi cu zi între "artizan" și "artist", "artizanat" și creativitate "autentică" Într-adevăr, acest tip de artă este o muncă pentru consumator, este un meșteșug, dar arta artizanală nu trebuie să fie opusă artei, ci doar evidențiată ca o formă specială a acesteia Și din acest punct de vedere, care decurge din întreaga mea teorie, atât trecerile hipnotizatorului, cât și toate metodele mecanice de influență artificială asupra psihicului ar trebui atribuite artei Și râșnița de orgă, rotind mânerul orgii cu butoi, și fotograful, și mecanicul de cinema, și pirotehnicianul, și dulgherii de teatru și mașiniștii - toți fac opera de artă Și repet din nou, în toate aceste cazuri este posibil să numim artiști-artiști, poate un nume atât de special reprezintă chiar o anumită comoditate și sunt dispus să o accept *) Dar un astfel de "meșteșug" nu poate, din cauza numelui său, să piardă dreptul la un anumit loc în clasa superioară, pe care l-am numit "artă" *) A vorbi împotriva unei astfel de comoditati, este totuși considerația că, de multe ori, influența artistică este o combinație a cazurilor anterioare (al doilea) și luate în considerare Artistul poate face multe în munca sa nu numai pentru cei influențați, ci și pentru el însuși și multe numai pentru cei afectați Deci, în majoritatea cazurilor, fiecare artist este cel puțin parțial un artizan Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI În ceea ce privește funcția persoanei B în cauza în cauză, atunci nu se deosebeşte câtuşi de puţin de poziţia acestei persoane în cazul precedentului Și aici B poate experimenta sub influența influenței "artizanului" A-a) fie numai senzații, b) fie senzații plus anumite experiențe, c) fie senzații plus experiențe involuntare nedefinite, d) fie senzații plus experiment voluntar nedefinit - și nu, nu există niciun motiv să afirmăm în termeni generali că percepțiile din arta artizanală sunt în vreun fel inferioare percepțiilor din arta non-artizanală Uneori, o fotografie poate acționa asupra psihicului mai puternic decât pictura, iar o ghiurdă este mai puternică decât un virtuoz Totul depinde de starea aleatorie și temporară a psihicului persoanei afectate Dacă, de exemplu, subiectul, dintr-un motiv oarecare, nu este predispus la auto-influență, atunci nu te vei descurca cu niciun fel de muzică "inspirată", dar poetul Lilienkron, fiind acordat accidental liric, a auzit o ghiurdă , și asta i-a inspirat o experiență largă: "În depărtare e o ghiurbă Inima este sensibilă Primul se ridică Care este lumea noastră de dureri? Joc de umbre? Viziune? Gluma proasta? Moartea vine, ne predăm ei etc Astfel, dacă măiestria poate fi dezmințită din punctul de vedere al artistului, atunci nu se poate face același lucru din punctul de vedere al publicului Iar "publicul" timpului nostru se

află, aparent, într-o mare greșeală în acest sens XIII Deci, am luat în considerare diverse combinații de efecte artificiale asupra psihicului, diverse rapoarte; în care intră în acest proces obiectele şi subiectele artei Repet, gruparea pe care o propun este pur teoretică Granițele clar delimitate în teorie sunt adesea ascunse în practică, iar unul sau altul efect nu poate fi atribuit decât uneia sau alteia dintre categoriile considerate doar situ grano salis În același timp, nu trebuie să pierdem din vedere faptul că, în majoritatea cazurilor, ceea ce se numește "rău" Detlef von Lilienkron An dìe Musik Biblioteca "Runivers" I MANDELSHTAM "lucrare naturală", este un întreg complex de efecte artificiale diverse, iar înainte de a le grupa conform schemei propuse, este necesar să se descompună întreaga lucrare în aceste efecte separate Uneori acest lucru nu este dificil, uneori, dimpotrivă, necesită o analiză extrem de fină În cele din urmă, nu se poate decât să se țină seama de faptul că o astfel de schemă poate fi folosită numai condiționat, până când această condiționalitate este înlăturată de știința psihologică Adepții cutare sau cutare direcție a psihologiei pot, în orice caz, și acum, fără să aștepte vremuri mai bune, care pentru această știință, trebuie să sperăm, vor veni, să-mi umple schema cu conținut abundent: sunt nevoit să refuz o astfel de muncă, iar scepticismul meu este de vină pentru asta la atitudinea psihologiei moderne Dar următoarea concluzie din această schemă, care rezumă toate cele de mai sus, o consider încă necesar să o trag Din schemă este clară următoarea propoziție: puterea artistului este cu atât mai nelimitată, cu atât experiențele pe care le evocă sunt mai sărace O astfel de poziție, desigur, dă peste cap opinia general acceptată și, totuși, nu este mai puțin de nerefuzat Orice artist are puterea nelimitată de a-mi irita nervii - chiar și cu ceva care va zgâria sticla cu un cuțit; dar în puterea de a mă face să-mi imaginez ceva, să simt ceva, artistul este limitat de gradul meu de dezvoltare, educație și starea mea de spirit, și capacitatea imaginației mele, memoria și caracterul meu etc , etc și cu cât sunt mai limitate, cu atât experiențele mele sunt mai bogate Construcția teoriei mele în termeni generali este finalizată Rămâne de constatat semnificația ei - semnificația științifică pentru orientarea în lumea fenomenelor, care împreună cu aceasta constituie legitimarea sa științifică Orientarea în lumea fenomenelor presupune un anumit sistem, o anumită ordine, existența unei anumite scări Știința modernă a artei nu are o asemenea scară generală Așa cum tehnicienii nu ar putea ajunge la o înțelegere între ei dacă una și aceeași lungime ar fi determinată de unii în metri, alții în picioare, tot așa și teoreticienii artei nu se pot pune de acord între ei, pe baza diferitelor definiții ale acesteia Este deci necesar ca fiecare dintre ei să renunțe la definiția sa, pentru ca toți împreună să poată Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI luați o definiție generală Dar pentru a fi acceptabilă pentru fiecare teoretician al artei, o astfel de definiție nu ar trebui să intre în conflict cu nici una dintre teoriile artei, cu alte cuvinte, ar trebui să se afle pe un plan complet diferit Odată, slavii, dorind să restabilească ordinea în țara lor mare și abundentă, au refuzat să încredințeze această chestiune vreunuia dintre prinții lor, dar s-au îndreptat către autoritatea lor comună, varangii Însă autoritatea comună și indiscutabilă, unificată a științei este gândirea logică - și doar apelând la metodologia științifică se poate spera la stabilirea ordinii în știința artei Construcția mea metodologică nu exclude niciuna dintre definițiile existente ale artei, ci doar contestă universalitatea, dovedește inadecvarea acesteia și propune o definiție

nouă, adecvată și general acceptabilă Este acceptabil pentru toți gânditorii, deoarece logica este acceptabilă pentru fiecare gânditor Fiecare teorie își găsește un anumit loc în clasa superioară educată de mine, iar educația ei, fără a contesta o singură teorie în esență, necesită doar revizuirea ei metodologică pentru a aduce tot ceea ce obține știința artei într-un sistem științific integral Stabilirea principiilor generale în știința artei are o mare importanță practică Arta a ocupat prea mult spațiu în viața noastră, prea multe forțe personale și materiale ale societății au fost condamnate să-și slujească ea însăși, astfel încât cineva să poată rămâne în ignoranță cu privire la esența și valoarea ei Acea situație ciudată, că știința artei este parțial disprețuitoare, parțial indiferentă chiar și față de slujitorii artei, poate avea loc, desigur, numai în condițiile generale ale vieții noastre absurde, unde forța elementară a inerției umbrește orice conștiință a sensul și scopul activității noastre La fel ca majoritatea figurilor vieții moderne, atât de aproape de imaginea cuștii unei veverițe, artiștii, neînțelegând sensul activității lor, înțeleg doar motivele acesteia și de cele mai multe ori se referă la o vocație, o atracție pentru artă O vocație este un sentiment în sine al anumitor abilități specifice, al oricărei forțe potențiale (în special, creatoare) Dar trebuie să ne amintim întotdeauna de formula mecanicii, care spune că munca este produsul a două Biblioteca "Runiverse" eu MANDELЬШТАМЪ factori - forța și distanța parcursă, iar pentru acest ultim factor, direcția și punctul de aplicare al forței sunt decisive Dacă direcția este aleasă incorect, rezultatul aplicării forței poate fi nu numai egal cu zero, dar poate deveni și o valoare negativă O forță care nu se justifică prin niciun efect este lipsită de sens Prin urmare, o persoană care se dedică unei anumite activități acționează și ea fără sens, pentru că aceasta este vocația sa, și nu pentru a atinge un scop anume cu ajutorul acestei vocații Până când știința artei primește o bază solidă, toate căutările în domeniul artei, la care cei mai curioși, conștiincioși și conștienți reprezentanți ai acesteia se complace în mod firesc, sunt sortite eșecului în avans și că o astfel de situație se limitează uneori la tragedie - am văzut pe noi toţi un exemplu memorabil al lui V F Kommissarzhev-sky Abnegația ei minunată, amploarea ei artistică, talentul ei imens - toate acestea nu au fost suficiente pentru a salva de la prăbușire încercarea ei de a rezolva practic, intuitiv acele întrebări la care se poate răspunde doar printr-o gândire științifică invulnerabilă din punct de vedere metodologic Tot ceea ce în artă provoacă dispute și neînțelegeri, tot ceea ce în artă este supus încurajării sau, dimpotrivă, exilării, în cele din urmă, toată arta viitoare în lumina teoriei mele primește iluminare strălucitoare Nu îmi propun să acopăr în acest articol toate sau chiar cele mai acute întrebări ale artei - sunt prea multe și apar în fiecare zi mai multe noi Odată cu dezvoltarea corespunzătoare a științei artei, majoritatea acestor întrebări nu ar fi apărut deloc, în timp ce altele ar fi primit o rezolvare imediată și precisă *) Cu toate acestea, unii dintre ei erau în mine Iată, cu titlu de exemplu, o dovadă de actualitate a neputinței la care duce absența esperantului în domeniul disputelor despre artă Destul de recent, societatea rusă a fost interesată de protestul lui Gorki împotriva lui Dostoievski Dar la fel cum protestul în sine, la fel și toate obiecțiile pe care Gorki a trebuit să le audă din diferite părți, sunt izbitoare prin absurditatea lor evidentă Se pare că oamenii vorbesc dialecte complet diferite Gorki vorbește despre "rău" lui Dostoievski, dar este imposibil de înțeles ce coboară el prin aceasta, pentru că, fără a fi de acord asupra

înțelegerii artei, Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI În prezentarea anterioară au fost evidențiate pe scurt, ceea ce a dovedit deja parțial comoditatea schemei propuse de orientare în domeniul art Am stabilit, de exemplu, ce loc ocupă creativitatea în artă, care este esența unor mișcări artistice majore precum naturalismul, realismul, impresionismul, simbolismul, care este trăsătura distinctivă a artei "meșteșugărești" Cu același succes această schemă poate fi aplicată oricărui alt fenomen al artei Pe de altă parte, vă permite să descoperi imediat ce fenomene nu aparțin deloc artei și s-au strecurat în ea prin contrabandă Aceasta este ceea ce vom face în capitolul următor XIV Metodologic, am conturat sub denumirea de "artă" un domeniu extrem de larg de fenomene, atât de larg încât, după cum am văzut, conține în mod liber mult din ceea ce nu este considerat artă în epoca noastră Dar dacă aruncăm o privire mai atentă la ceea ce în epoca noastră este considerat a fi artă și care, așa cum sa arătat mai sus, nu este o zonă metodologică, ci lingvistică, atunci trebuie să ne asigurăm că nu se poate încadra în zona lingvistică se încadrează în cea metodologică, în ciuda tuturor strângerii mari asupra ei Vorbesc aici despre acele influențe care arta in general, este imposibil de stiut ce se intelege prin "arta nociva"* Între timp, toți oponenții s-au prefăcut că subiectul disputei a fost în general înțeles și au început să demonstreze că arta lui Dostoievski nu era deloc dăunătoare În același timp, logica argumentului din ambele părți este înlocuită de patos și retorică și se dezvăluie multă ardoare și indignare nobilă Chiar nu este clar că ar fi necesar să aflăm mai întâi ce fel de artă ar trebui considerată dăunătoare? Altfel, se dovedește că unul vorbește despre Tom, celălalt despre Yerema, iar amândoi se entuziasmează pentru că nimeni nu știe de ce În special, din punctul de vedere al teoriei complementare (Ergãnznngstheorie) prezentată mai sus, întrebarea este rezolvată foarte simplu Se dovedește că nu există și nu poate fi artă dăunătoare în general și, prin urmare, nu este nimic de ce să discutați Dacă există un fel de artă, înseamnă că cineva are nevoie de ea, chiar dacă doar autorul, iar ceea ce este necesar nu poate fi dăunător Cine se întoarce la Dostoievski, are nevoie de el, iar cui Dostoievski este inutil sau dăunător, nu se va întoarce la el Biblioteca "Runivers" I MANDELSHTAM nu pot fi clasificate ca artistice, adică efecte artificiale din simplul motiv că sunt efecte naturale Le vom analiza pe categorii i) Arta este măiestrie Am văzut deja la începutul articolului că cuvântul "artă" servește drept sinonim pentru conceptul de: a) activitate artistică și c) pricepere Datorită acestei sinonimii a două concepte complet diferite, cel care percepe adesea nu își dă socoteală despre diferența lor Între timp, este necesar să delimităm aceste zone, să ieșim din obiceiul de a le amesteca atât de comun, pentru a nu polua clasa "de artă" cu impurități care îi sunt complet străine Îndemânarea artistului în sine produce un anumit efect natural asupra noastră, ca orice altă abilitate - chirurg, muncitor, cositor, călăreț, sportiv etc , etc , dar acest lucru nu este esențial Să numim convențional o astfel de impresie uimire II, numai în cazul în care scopul influenței este de a provoca o asemenea uimire, activitatea magistrală devine, împreună cu aceasta, activitate artistică, iar măiestria devine artă Dar aceasta este doar arta circului - arta acrobatului, a magicianului, a înghițitorului de sabie, a călărețului de circ Uimirea provocată în noi de dexteritatea nu a unui circ, ci a unui simplu călăreț, i e un om care nu călărește pentru a ne impresiona cu dexteritatea sa și a cărui dexteritate este doar o calitate secundară a călăriei sale - o astfel de uimire nu poate fi atribuită experiențelor artistice, deoarece este

o experiență naturală Aceasta rezultă direct din cele spuse mai sus Din același motiv, impresia de pricepere a artistului nu poate fi pusă pe seama experiențelor artistice în cazul în care priceperea este pentru el doar un mijloc în alte scopuri artistice, doar o calitate a activității sale artistice Și, prin urmare, dacă suntem uimiți de capacitatea unui portretist de a înțelege asemănările, de un compozitor prin strălucirea instrumentației, de un pianist de fluența degetelor sau de puritatea pasajelor etc , etc într-un cuvânt , dacă ne frapează așa-zisa tehnică a artistului, atunci nu are nicio legătură cu artistică Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI percepția, cu excepția faptului că o astfel de uimire în fața fluenței degetelor epuizează impresia artistică, iar meritul artistic al artistului este epuizat de tehnică În acest din urmă caz, desigur, el este și un artist, dar de același rang cu acrobații și înghițitorii de sabii În toate celelalte cazuri, numind îndemânarea drept artă, trebuie să o distingem fundamental de artă Și aceste din urmă cazuri predomină în mod natural a) Farmecul talentului Dar dacă tocmai am văzut că priceperea cuiva ne oferă plăcere firească, atunci priceperea este o manifestare a unor abilități speciale - înnăscute sau dezvoltate -, talente, forță, talent, geniu etc - și, de asemenea, atât contemplarea manifestării lor, iar conștientizarea prezenței lor în cineva, produce un efect firesc asupra persoanei care este conștientă de acest efect firesc, provoacă, după curiozitate și uimire, să zicem, încântare și închinare (denumirea acestui sentiment este iarăși condiționată) Oamenii s-au declarat de mult timp, în cuvintele lui A Tolstoi, "nevoia de a se întinde mai întâi în fața lui, apoi în fața ei pe burtă", de a crea idoli și eroi pentru ei înșiși - și dacă un astfel de idol este un monarh sau atlet, un gigant sau un artist - farmecul unui idol este în esență întotdeauna omogen Această experiență naturală de răpire și închinare însoțește atât de des experiența artistică, atât de des chiar o înlocuiește pur și simplu *), încât ambele experiențe din conștiința celui care trăiesc sunt inseparabile - dar teoria trebuie să le separe fundamental și să excludă farmecul talentului de limitele artei H) Calitatea exterioară a artistului Aici vorbim de o categorie mai restrânsă de fenomene și se referă doar la acele cazuri în care artistul stă față în față cu influența - așa sunt artiștii de scenă și de scenă Ei aduc în scenă, aduc în arta lor toate acele calități umane proprii, care se manifestă în ei în viața privată în comunicarea cu oamenii; aceste calități afectează oamenii care stau într-o sală de concert sau teatru, precum și oamenii pe care îi întâlnesc în viața de zi cu zi și din moment ce acţionează în acest fel, în măsura în care Nu pot să nu mă gândesc la Willy Ferrero Biblioteca "Runivers" P MANDELSHTAM actiunea nu are nicio legatura cu arta Aceasta apare fără explicație, ca axiomă, nu numai din toate cele anterioare, dar π fără aceasta anterioară, iar între timp nici această simplă axiomă nu este suficient de clară! și mărturisește Înfățișarea, vocea, mersul, obiceiul - atâta timp cât nu sunt transformate artificial de artă - nu aparțin artei Între timp, ei joacă un rol uriaș în impactul general - și adesea, când se aud discursuri laudative pentru un artist, ei vorbesc simultan despre calități atât de diferite precum talentul și "unda energetică" la dirijor, talentul și "figura frumoasă" în actriță, talent și "coama de leu" a pianistului etc Unul este fermecat de mâinile lui Duse, altul este apucat de inima vocii lui Kachalov, al treilea este râs de figura lui Varlamov și Cavalieri, de exemplu , ei merg doar să vadă, nu să asculte) Individualitatea artistului Pentru a ilustra această categorie de influențe naturale, amestecate cu

artificiale, să ne oprim în detaliu asupra acelei mișcări scenice, care în esența ei, la fel ca calitatea exterioară a artistului, nu are nimic de-a face cu arta Vorbesc despre așa-zișii actori "din interior", t despre "joc din interior" Dacă un actor folosește mijloace artificiale pentru a-și expune "interiorul", eul său interior, publicului, dacă se joacă pe sine și, fiind numit X, Y, Z conform piesei, de fapt rămâne el însuși în toate rolurile, cu alte cuvinte - nu este întruchipat într-un tip, ci întruchipează tipul prin el însuși - și acest lucru îl afectează pe privitor, atunci, întrucât acționează în acest fel, percepțiile privitorului nu aparțin domeniului artei, întrucât efectele corespunzătoare sunt naturale Această idee trebuie clarificată pentru a evita neînțelegerile Un actor, care înfățișează pe cineva pe scenă, se poate simți fie o altă persoană, fie în poziția altei persoane Aceasta este, desigur, o diferență uriașă În primul caz, el va arăta privitorului caracterul persoanei reprezentate, în al doilea, propriul său caracter În primul caz, privitorul vede cum, în anumite condiții, acționează persoana înfățișată de actor, în al doilea, cum în aceleași condiții Biblioteca "Runivers" NOUA TEORIE A ARTEI T actorul însuși ar acționa în viață Cu toate acestea, activitatea actorului în ambele cazuri aparține în mod egal domeniului artei, întrucât în ambele cazuri actorul trebuie să se influențeze artificial În mod similar, experiențele spectatorului în ambele cazuri aparțin domeniului artei în măsura în care sunt o reflectare a experiențelor artificiale ale actorului Dar miezul problemei este că, în al doilea caz, experiențele artificiale ale actorului sunt dezvăluite pe baza caracterului său adevărat, firesc, și că spectatorul percepe nu numai aceste experiențe imaginare, ci și acest personaj real Pe lângă diversele emoții trăite de spectator în concordanță cu acțiunile și pozițiile persoanei care acționează, întreaga imagine a acestuia crește sintetic în psihicul spectatorului și, deoarece imaginea persoanei care acționează în acest caz este înlocuită cu imaginea actorului, aceasta nu este deloc artistică, adică imagine artificială, dar imaginea este naturală, autentică, reală Acesta este genul de influență care trebuie exclusă din artă în sensul nostru Din acest exemplu particular, nu este dificil să trecem la concluzii generale Majoritatea operelor de artă (în orice caz, majoritatea celor care se numesc opere de artă) poartă "ștampila individualității" autorului În fiecare dintre ele se poate vedea chipul creatorului său Printr-un act artistic, artistul familiarizează subiectul cu personalitatea sa, îl introduce, după cum se spune, în lumea lui interioară Dar este evident că, cu această individualitate, artistul își influențează, din nou, cunoștințele din viața privată, precum și telespectatorii, cititorii și ascultătorii săi Prin urmare, este evident că influența individualității, adică calitățile interioare ale artistului sunt la fel de supuse eliminării din clasa artei ca și influența calităților sale exterioare Iar această influență în domeniul "lingvistic" al artei ocupă un loc foarte mare; farmecul multor artiști se bazează pe ea, la fel cum farmecul altora se bazează pe aspect și dacă l-am numit Cavalieri ca exemplu în categoria anterioară, atunci în cea de față nu pot să nu amintesc de Kommissarzhevskaya Kommis-Sarzhevskaya a fost atât de capabilă să-și arate mulțimii, încât pentru fiecare dintre mulțimi a devenit, parcă, o cunoștință apropiată Și au îngropat-o înăuntru Biblioteca "Runivers" I MANDELSHTAM aceasta nu ca actriță, întruchiparea tipurilor, ci ca persoană înrudită Ea a fost ea însăși în toate rolurile, dar a știut să ne facă să ne iubim pe ea însăși, și în măsura în care am fost captivați de "frumusețea" sufletului ei, în măsura în care ea ne-a dezvăluit-o înaintea noastră,

nu am fost captivați de artă, și în măsura în care am fost captivați de "frumusețea" sufletului ei ea a servit artei XV Dacă excludem toate influențele naturale enumerate din ceea ce se numește artă, atunci aria lingvistică astfel purificată intră cu totul în limitele ariei metodologice conturate de mine, deși constituie o foarte mică secțiune din aceasta din urmă Dar mai departe, mi se pare corect, în limitele așa-zisei arte, să disting două tipuri de artificiale, adică arta experiențelor evocate - intuitive și heteronome) Atitudinea noastră față de o operă de artă nu este întotdeauna determinată într-un mod intuitiv; propriul nostru gust nu pronunță întotdeauna judecată Destul de des ne infectam cu gustul altuia sau al altor persoane, iar evaluarea noastră, pozitivă sau negativă, depinde de faptul că aceasta este opinia autorității, sau opinia generală, sau opinia strămoșilor, cu alte cuvinte, depinde de legile celorlalţi şi se formează heteronomic Originea acestui fenomen își găsește în primul rând o explicație în același mod ca și arta în general Manifestarea oricărui sentiment în afară este contagioasă Nu numai când vedem plânsul, vrem să plângem, iar când vedem râsul, vrem să râdem, dar chiar și atunci când vedem căscat, vrem să căscăm A da acestui fenomen o explicație științifică este treaba psihologiei; în orice caz, oricare ar fi această explicație, ea este aplicabilă și acelor cazuri în care ni se transmite deliciul altcuiva sau dezgustul altcuiva pentru o lucrare artistică; iar același fenomen determină posibilitatea influenței celei mai artistice a unei persoane asupra alteia, atunci când este o manifestare a simțirii din afară (am văzut că este vorba despre un caz special - al doilea dintre cele pe care le-am considerat - de influență artistică) *) Paralel cu distincția lui L I Petrazhytskyi între conștiința juridică intuitivă (autonomă) și pozitivă (heteronomă) Biblioteca Runiverse CONCEPTUL DE "SIMPATIE" ÎN FILOZOFIA LUI D HUME Întrebați dacă moralitatea poate fi derivată din tendințele egoiste ale unei persoane sau pentru explicarea ei este necesar să recunoaștem prezența altruismului în rasa umană, adică tocmai bunăvoința, sau simpatia pentru ceilalți, iar Hume vorbește categoric în favoarea acestei a doua ipoteze; mai mult decât atât, identifică în mod direct bunăvoința, sau umanitatea, cu moralitatea "Aceleași calități ale spiritului", spune el, "în toate împrejurările sunt plăcute atât pentru sentimentul moralității, cât și pentru sentimentul umanității; același temperament este capabil să atingă un grad înalt atât al unui sentiment, cât și al celuilalt; aceleași schimbări în obiecte, adică abordarea lor, sau legătura lor strânsă, le însuflețește atât pe unul, cât și pe celălalt Prin urmare, pe baza tuturor regulilor filozofiei, trebuie să concluzionăm că aceste sentimente sunt de la început identice, deoarece în toate părțile, chiar și cele mai mici, sunt controlate de aceleași legi și sunt cauzate de aceleași obiecte") În același mod, în capitolul despre sentimentul moral, luând în considerare întrebarea ce să recunoaștem drept criteriu al moralității - rațiunea sau sentimentul, Hume ajunge la concluzia că, dacă rațiunea ne familiarizează cu diverse tendințe de acțiuni, atunci nimic altceva decât umanitatea se exprimă în favoarea celor folositori şi binefăcători) Astfel, în "Investigație" vedem în sfârșit identificarea completă a lui Hume a conceptelor de simpatie, umanitate sau bunăvoință și morală! despre sentimente - toate aceste concepte sunt definite ca fiind capacitatea de a simpatiza cu alți oameni, adică capacitatea de a experimenta fie un sentiment plăcut sau neplăcut atunci când experiențele altor persoane diferă în același caracter, experiențe fie direct percepute, când, de exemplu, contemplăm manifestările bucuriei

altcuiva, fie imaginar, când evaluăm doar tendințele acelor sau altor acțiuni pentru binele sau răul oamenilor este într-adevăr definit ca un sentiment aparte de plăcere sau neplăcere, aprobare sau vina , experimentat de noi în percepția acțiunilor sau !) Ibid , p) Ibid , p Întrebări de filosofie, KN Σ I Biblioteca "Runivers" S TSERETELI personajele care sunt, prin urmare, recunoscute ca virtuoase sau vicioase; dar simpatia nu se identifică cu acest sentiment: este baza lui, adică acel principiu, cu ajutorul căruia putem fi impregnați de interesele altora, intrăm în ele și învățăm să privim acțiunile și caracterele oamenilor nu dintr-un punct de vedere egoist, ci dintr-un punct de vedere altruist - la urma urmei, doar acest punct de vedere a unui interes comun ne poate oferi una, comună tuturor, evaluare criterială a faptelor În anchetă, găsim doar urme slabe ale acestui sens al simpatiei, doar exemple izolate ale aplicării sale: este greu de spus, desigur, ce l-a determinat pe Hume să sacrifice în această lucrare ulterioară a sa principiul pe care l-a analizat cu atâta atenție și folosit atât de larg în Tratatul său" Un singur lucru rămâne neîndoielnic, și anume că tocmai interpretarea simpatiei pe care o găsim în Tratat trebuie recunoscută ca cea mai valoroasă și numai datorită ei Hume poate fi recunoscut ca predecesor al filosofului contemporan T Lipps în înţelegerea acestui principiu al spiritului uman S Tsereteli Biblioteca "Runivers" CRITICA SI BIBLIOGRAFIE Recenzie de cărți S t Kechekyan Viziunea etică asupra lumii a lui Spinoza Moscova Publicarea editurii de carte "Calea" (-J-XIV pp , preț rublă) Eseul analizat de S t Kechekyan este o încercare de a studia sistematic învățăturile morale și filozofia dreptului lui Spinoza Sarcina pe care și-o propune autorul nu este de a urmări geneza istorică a acestor învățături, ci de a-și orienta propria gândire în ele, de a-și aprofunda propriul punct de vedere asupra moralității și dreptului O monografie despre spinozism nu este pentru domnul Kechekyan altceva decât un mijloc de a-și determina atitudinea față de întregul tip de gândire filozofică, care joacă un rol enorm în istoria doctrinelor etice Autorul distinge două tipuri principale din acestea din urmă - "Pentru unele sisteme, alături de problema cunoașterii existentului, alături de problema ființei, se pune problema justificării existentului, problema a ceea ce ar trebui să fie, alături de obiectul - subiectul Acesta este un tip dualist, istoric un tip Kant-Platon Alte sisteme pun un semn egal între ceea ce este și ceea ce ar trebui să fie (Sein-Sdllen, wirklich=gut) Întreaga lume le apare doar ca obiect; pentru ei, singurul unghi de vedere este cauzalitatea naturală, în care întreaga lume se dizolvă și în termenii căreia se construiește toată știința Acesta este un tip de gândire naturalistă, un tip de monistică, istoric - tip Spinozo-Kontovsky În ea, etica - tehnologie Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE bunăstarea umană; cea mai înaltă înțelepciune a sa etică este imperativul ipotetic" (p VII) Prin studiul lui Spinoza, domnul Kechekyan vrea, în primul rând, să-și dea socoteală despre valoarea eticii imperativului ipotetic în general Autorul nostru vede diferența principală între această direcție a eticii în faptul că nu recunoaște niciun scop absolut și încearcă să înlocuiască obligativitatea generală a normei morale cu universalitatea legii naturale "Căută o efort universal în natura omului și o ridică inconștient la un principiu moral (p IX)" Așa este, de exemplu, efortul de autoconservare, pe care Spinoza o pune la baza eticii sale necesitatea ei divină eternă Din punctul de vedere al unei astfel de viziuni naturaliste asupra lumii, întreaga doctrină morală se transformă într-o "etică a imperativului ipotetic", adică, "într-un

sistem de prescripții condiționate pentru un scop natural relativ etic, dar universal" (X) Autorul arată în detaliu că, în esență, aceeași tendință stă la baza unei întregi serie de etici pseudoștiințifice, pozitive, a timpului nostru În special, "gândul marxist despre legile de fier ale vieții sociale, despre avansul necesar și inevitabil al sistemului socialist, se putea baza cu succes pe metafizica lui Spinoza, așa cum s-a bazat istoric pe metafizica lui Hegel" (XI) unul dintre teoreticienii moderni al marxismului - Stern Pentru autorul nostru, spinozismul în general personifică acea tendință pozitiv-rea- dietetică în etică, reînviind constant în filozofie, împotriva căreia consideră că este necesar să lupte Alături de aceasta, însă, el recunoaște în învățătura morală a lui Spinoza și valori pozitive care pot fi de mare importanță pentru gândirea modernă Astfel, de exemplu, predica lui Spinoza a unui om cu o rațiune puternică poate servi drept o contrabalansare valoroasă împotriva democrației de nivelare contemporană De asemenea, studiul filozofiei dreptului a lui Spinoza poate fi extrem de util pentru orientarea în problemele moderne - pentru cercetare Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE fără condiții a priori de drept în general și de drept natural în special Sarcina unui studiu sistematic al sistemelor filozofice nu poate fi complet separată de sarcina istorică: ca orice doctrină filosofică în general, sistemul lui Spinoza este o continuare logică și o dezvoltare a unora dintre curentele de gândire care l-au precedat Acest lucru îl obligă pe domnul Kechekyan să se oprească asupra acelor predecesori imediati ai lui Spinoza, fără cunoștință cu care nu poate fi înțeleasă învățătura filosofului din Amsterdam Pe de o parte, Spinoza este un succesor direct al lui Descartes; pe de altă parte, doctrina sa morală și juridică are multe puncte de contact cu succesorul opusului - curentul de gândire baconian - Hobbes După ce i-a caracterizat pe acești gânditori în introducerea operei sale, autorul introduce astfel cititorul "în cercul de probleme și idei care erau destinate să devină puncte de plecare pentru sistemul lui Spinoza În primul rând, acest sistem continuă munca începută de ambii fondatori a noii filosofii - depăşirea scolasticii El aduce până la urmă principiul raționalist propus de Descartes împotriva ei, dar în același timp ia în sistemul său câteva elemente din învățăturile lui Hobbes, care îmbina raționalismul lui Descartes cu empirismul lui Bacon în politică În el, însă, găsim expresia cea mai consecventă și extremă a acelui principiu naturalist, germenii căruia sunt deja remarcați la predecesorii săi amintiți mai sus Spre deosebire de Descartes și Bacon, Spinoza îl identifică pe Dumnezeu cu natura Potrivit domnului Kechekyan, el este primul și singurul filosof care a alungat din filosofie orice altă considerație decât cea cauzală, a alungat conceptul de scop de pretutindeni și, prin urmare, a afirmat în studiul filozofic monismul necondiționat al metodei Cu el "etica și politica sunt caracterizate prin expulzarea completă a adevăratului ethos, teleologiei și teologiei" ( ), ceea ce nu se poate spune încă despre Descartes, sau Bacon sau Hobbes Trecând la însuși Spinoza, domnul Kechekyan subliniază pe bună dreptate imposibilitatea de a-și înțelege etica în sensul propriu al cuvântului, fără legătură cu teoria cunoașterii sale Biblioteca "Runivers" RECENZIE de cărți si metafizica Acest lucru îl obligă pe autorul nostru să prefațeze doctrina etică propriu-zisă a lui Spinoza cu trei capitole: i) Despre teoria cunoașterii și metodologiei lui Spinoza,) despre metafizica sa și, în cele din urmă,) despre antropologia și psihologia sa În același timp, domnul Kechekyan dezvăluie o cunoaștere profundă atât a sistemului lui Spinoza în sine,

cât și a literaturii despre acesta: singurul reproș care i se poate face aici este că părțile numite ale învățăturii lui Spinoza sunt expuse de el prea detaliat; pentru scopurile sale, ar fi suficient să clarifice principalele premise epistemologice, metafizice și psihologice ale doctrinei pe care o are în vedere, ceea ce ar duce la o reducere semnificativă a celor trei capitole de mai sus Cu toate acestea, acest neajuns al lucrării analizate este cealaltă latură a calității sale pozitive Legătura dintre etica lui Spinoza și alte părți ale învățăturii sale a fost clarificată de autor cu o deplinătate exhaustivă În primul rând, el luminează extrem de strălucitor unitatea metodei naturaliste, care străbate ca un fir roșu întregul sistem luat în considerare Aici epistemologia, metafizica și etica constituie un întreg - "Raționalismul dogmatic, care presupune identitatea spiritului și a trupului în cunoaștere, produce, drept consecință, doctrina unității metodelor adevăratei cunoaștere, monismul metodologic ( )" Spinoza recunoaște doar o singură metodă genetică, metoda care operează cauzalitatea El cunoaște o singură necesitate științifică naturală, necesitatea cauzelor și efectelor, și nu cunoaște nicio necesitate a scopurilor, el recunoaște doar cunoașterea științifică naturală a realității și nu recunoaște nicio evaluare a acestei realități"( ) şi binele sunt identificate aici De aici însăşi formularea problemei eticii Spinoza: În cuvintele domnului Kechekyan, aici "categoria fiinţei a înghiţit categoria cuvenitului Efortul lucrurilor, actualitatea, mişcarea, schimbarea lor , toate acestea sunt gata să intre în sistemul lui Spinoza, dar sistemul nu vrea să se abată nici măcar de la categoriile de ființă și cauzalitate Nu vrea să ridiculizeze, să plângă și să disprețuiască natura umană, ci să o cunoască de parcă ar fi un materie de linii, planuri și corpuri" ( ) Aici etica lui Spinoza este direct adiacentă antropologiei și psihologiei sale: pentru el, "sufletul uman este o parte a naturii Ca atare, poate fi studiat ca Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE La fel ca restul naturii: doar mecanic Prin urmare, cunoașterea psihicului uman, psihologia rațională, este doctrina afectelor sau mecanica pasiunilor* ( ) Tendința naturalistă unilaterală a lui Spinoza, în dezvoltarea sa succesivă, duce la o negare completă a eticii - Sarcina eticii conform lui Spinoza este de a "compune ideea de om ca model al naturii umane, metoda ei este să-i luăm pe oameni așa cum sunt ei și nu așa cum suntem noi " ar vrea să-i vadă* ( ) Există aici o contradicție între sarcină și metodă? Cum este posibilă și legitimă sarcina de a compila ideea-normă a unei persoane în cadrul unui sistem care neagă în mod fundamental considerația normativă și permite doar un studiu cauzal al realității? G Kechekyan răspunde la aceste întrebări în trei capitole întregi ale cercetării sale: i) Enunțarea problemei etice,) Soluția problemei etice și) Evaluarea învățăturii morale a lui Spinoza În primul rând, autorul nostru caracterizează sarcina eticii așa cum o înțelege el însuși; această sarcină nu are nimic în comun cu cunoaşterea realităţii: se referă nu la ceea ce este, ci la ceea ce ar trebui să fie Zona sa este zona valorilor necondiționate "Omul își stabilește scopuri, omul evaluează realitatea, omul recunoaște ceva ca o datorie necondiționată - acesta este faptul de la care pornește etica filosofică Sarcina sa este de a aduce regularitate în stabilirea obiectivelor oamenilor, de ex pentru a găsi acea lege prin care este determinată semnificația scopurilor sau, pentru a spune mai simplu și mai clar, pentru a găsi acel ultim scop, împotriva căruia se sprijină orice stabilire a scopurilor, adică pentru a găsi ceea ce este bun în sine și servește unui scop fără referire la nimic altceva Etica este

deci doctrina binelui suprem* ( ) Autorul subliniază temeinic că din acest punct de vedere, Spinoza nu poate avea etică în sensul propriu al acestui cuvânt: "cel care își pune sarcina de a explica lumea dintr-o singură unitate fundamentală, care propovăduiește monismul ființei și monismul metoda, trebuie să nege legitimitatea problemei etice* ( ) Etica dizolvată în categoriile științelor naturii încetează să mai fie etică Ce * transformă etica în Spinoza? Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE G Kechekyan notează în primul rând că filosoful pe care l-a studiat respinge toate premisele necesare ale eticii filozofice "Spinoza nu a recunoscut niciun "imperativ categoric", a refuzat să accepte ideea de bunătate absolută și, prin urmare, a respins posibilitatea de a construi acel "tărâm al scopurilor" care constituie obiectul eticii filozofice Dacă, totuși, nu voia să se limiteze la psihologia teoretică, atunci nu avea de ales decât să construiască lângă tărâmul naturii un tărâm al mijloacelor, care se bazează în întregime pe primul și, în esență, se încadrează în el Etica imperativului ipotetic este singura cale de ieșire consecventă pentru toți cei care, dorind să păstreze premisele naturalismului, întreprind construcția eticii" (-) Etica lui Spinoza este etica comenzilor condiționate Nu pretinde universalitatea morală, adică la obligaţia necondiţionată a prescripţiilor lor Universalitatea scopului autoconservării, spre care oamenii prin natură se străduiesc, pentru el este universalitatea legii naturii și nu a poruncilor Nu stabilește obiective pentru o persoană, ci pune doar întrebarea prin ce mijloace el atinge cel mai bine acel obiectiv de conservare sau creștere a ființei sale, la care toți oamenii se străduiesc prin natură Este clar că din punctul său de vedere naturalist, Spinoza nu poate admite o altă presupunere necesară a moralității-libertate; este un susținător al celui mai riguros determinism mecanic Dacă admite posibilitatea libertății umane, este doar în sensul unei varietăți de necesitate naturală Când sunt determinat numai de necesitatea naturii mele, sunt liber; când sunt determinat de necesitatea unui alt exterior mie, nu sunt liber O persoană este liberă numai atunci când este determinată să acționeze prin atracția interioară a propriei minți și nu prin ceva străin Respingând premisele necesare oricărei etici, Spinoza încearcă totuși să-și fundamenteze propria învățătură etică și, prin urmare, de înțeles, cade într-o serie întreagă de contradicții interne Dezvăluind aceste contradicții într-o analiză detaliată și excelent scrisă, domnul Kechekyan arată în mod convingător că nu avem aici un accident întâmplător Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE inconsecvența unui filozof și contradicțiile interne ale oricărei etici naturaliste în general, ca atare, foarte instructive Pe de o parte, "Spinoza își construiește învățătura morală, așa cum ar spune Nietzsche, "dincolo de bine și de rău" Consecvent și fără teamă, el distruge toate premisele morale obișnuite și desființează în etica sa toate categoriile de moralitate El elimină din sistemul său conceptele de bine și rău, păcat și merit, răsplată și virtute și se întâlnește față în față cu natura goală și fără suflet * ( ) Din acest punct de vedere, s-ar părea că totul în natură este la fel de bun, căci totul este la fel de natural; Într-adevăr, Spinoza afirmă în mod repetat că "binele și răul nu înseamnă nimic pozitiv în lucruri", că binele și răul sunt aceleași afecte naturale de bucurie și tristețe care apar în mod necesar în fiecare persoană, doar conștientă și cunoscută în cauzele lor Pe de altă parte, însă, se dovedește că nu toată bucuria este bună și nu toată întristarea este rea Mai mult decât atât, nu totul se dovedește a fi bun în natură însăși: contrar logicii sistemului său, Spinoza nu se

poate abține de la o atitudine moralizatoare față de acesta cunoaștere naturalistă În domeniul cunoașterii realității, toate formele de ființă și toate tipurile de realitate sunt echivalente Dacă, totuși, se încearcă desemnarea unei forme drept ființă adevărată, iar alta de a nega acest sens, atunci punctul de vedere fundamental al naturalismului este deja încălcat, pentru care tot ceea ce există, există la fel de necesar și nicio realitate nu poate fi calificată drept ființă insuficientă și realitate imperfectă, incompletă* ( ) Sistemul lui Spinoza vrea să fie monism perfect: în loc de, așa cum arată domnul Keche-kyan, ca urmare a introducerii inconștiente a unui punct de vedere etic, viziune, în acest sistem însuși conceptul de ființă este dublu: ceea ce este o lipsă a ființei, o lipsă de realitate Un fel de realitate se califică drept fericire, libertate Biblioteca Runiverse RECENZIE DE CARTE perfecțiunea, virtutea, binele suprem, bunătatea; un alt tip de realitate este ca sclavia, imperfecțiunea și răul ( ) Alături de aceasta se încadrează și acel punct de vedere relativ, convențional, pe care domnul Kechekyan îl numește punctul de vedere al imperativului ipotetic Autorul lucrării luate în considerare arată cum, imperceptibil pentru Spinoza însuși, sistemul său este invadat de criteriul necondiționat respins de acesta Plecând din punct de vedere naturalist, Spinoza "afirmă calea binelui care este comună tuturor și acordă însuși conceptului de bine și rău o semnificație de o scară necondiționată și de netăgăduit Tonul condiționat, ipotetic își pierde din forță și se transformă într-o predicare a unui drum dur și anevoios, nedorit de nimeni, nerealizat de nimeni, dar nu mai puțin bun pentru toată lumea"'' ( ) - în etica lui Spinoza este principala unul; între timp, depășește clar limitele considerației naturalistice și imperativului ipotetic, ca orice cerere în general, în forma ei, necondiționată, universală În concluzie, critica eticii naturaliste îl conduce pe domnul Kechekyan la o concluzie pozitivă despre ceea ce ar trebui să fie etica filozofică "Deci", spune el, "etica trebuie să fie o știință nu numai a propriului, ci și o știință a propriului în sine și nu pentru nimic altceva Acesta este ceea ce o deosebește de anumite discipline practice și de acele sisteme "etice" imaginare care aduc științei surogate mizerabile sub venerabila egida naturalismului științific de astăzi" (ibi) Nemulțumit cu o critică negativă a lui Spinoza, care, prin contrast, clarifică idealul eticii așa cum ar trebui să fie, autorul nostru caută cu sârguință acele valori pozitive care sunt cuprinse în etica lui Spinoza, în ciuda metodei sale fundamental false Spre deosebire de metafizica naturalistă a lui Spinoza, care dizolvă personalitatea în substanță, etica lui readuce personalitatea la sensul ei G Kechekyan arată cum această etică este impregnată de o idee înaltă a demnității individului, în ciuda faptului că în metafizica lui Spinoza nu există loc nici pentru individ, nici, în general, pentru ființe individuale independente Din aceleași puncte de vedere, autorul nostru îl evaluează și pe filosof Biblioteca Runiverse RECENZIE DE CARTE fiyu-ul dreptului lui Spinoza, de asemenea pătruns de naturalism Aici considerațiile sale capătă cu atât mai mult interes cu cât literatura dedicată acestei ramuri a învățăturii lui Spinoza este destul de săracă, în ciuda numeroaselor titluri: pe lângă studiul solid, dar învechit al lui Sigvart, cu care domnul Kechekyan nu este în mod fundamental de acord, constă parțial din articole mici ъ jurnal, parte a disertațiilor care sunt nesemnificative în conținut Aici meritul domnului Kechekyan constă în primul rând în elucidarea conținutului însuși al învățăturii lui Spinoza Folosește o tehnică extrem de reușită: luminează trăsăturile lui Spinoza comparând

construcțiile sale cu filosofia dreptului și cu statul lui Hobbes; Tocmai asemănarea exterioară a celor două doctrine, care a indus adesea în eroare cercetătorii, îi oferă posibilitatea de a sublinia clar diferența fundamentală profundă dintre ele: principalele trăsături ale spinozismului ies în relief extrem de aici, în contrast Cu toată asemănarea aparentă cu Spinoza, Hobbes se află pe un punct de vedere pur normativ Pentru el, legea naturală este prescripția minții drepte, mereu încorporată în sufletul omului, dar nu întotdeauna împlinită Aceasta este o lege morală și divină în sensul unei cereri adresate omului Când comparăm învățăturile lui Spinoza cu acest punct de vedere, naturalismul său iese în evidență puternic Spre deosebire de Hobbes, lex naturalis este "o lege a naturii în sensul științei naturale pure, un concept în niciun fel moral, teleologic sau legal" ( ) Ambele învățături converg în terminologie și sunt închise în aceeași înveliș, Căci ambele lex naturalis este legea lui Dumnezeu Dar din cauza contrastului dintre principalele idei metafizice, în spatele asemănării expresiilor se ascund concepte diametral opuse "Pentru Hobbes, conform conceptului transcendent al lui Dumnezeu, Dumnezeu este creatorul și legiuitorul lumii, prescriind legi oamenilor deja în starea lor naturală, pentru Spinoza, după conceptul său imanent Doamne, legile naturale pot fi doar legi ale naturii divine Pentru Hobbes, numai prescripțiile rezonabile scrise de el în inimile oamenilor vin de la Dumnezeu; pentru Spinoza, toată natura și, în consecință, fiecare lucru în necesitatea și regularitatea sa, vine de la Dumnezeu" ( ) Pornind de aici, autorul Biblioteca "Runivers" RECENZIE de cărţi De asemenea, nu explică corect principala divergență în învățătura de stat a ambilor filosofi, remarcată de însuși Spinoza La Hobbes, dreptul natural al individului dispare în stat, pentru că este transferat în întregime puterii La Spinoza, dimpotrivă, "legea naturală rămâne pentru totdeauna inviolabilă"; aceasta se datorează faptului că, la prima, legea naturală se reduce la reguli care pot fi încălcate, în timp ce la cea din urmă este o lege a naturii care funcționează constant, care, ca atare, nu poate fi desființată de stat Gândind corect realist, Spinoza îl identifică cu puterea G Kechekyan arată că în drept acest naturalism este la fel de insuportabil ca și în morală - "După ce și-a curățat sistemul de teleologie, Spinoza l-a eliminat astfel din etică și drept, conform proverbului german: împreună cu apa a aruncat copilul afară a baii Dacă fiecare lucru are un drept în măsura în care puterea sa se extinde, dacă fiecare lucru urmează dreptul în măsura în care urmează proprietățile naturii sale, atunci dreptul aici se dovedește a fi complet lipsit de sens și un concept de prisos "(-) Afirmațiile conform cărora peștii mari au dreptul să-i devoreze pe cei mici sau că mărul are dreptul să crească, sunt în mod clar lipsite de sens Este evident că legea, cu o asemenea viziune asupra ei, devine un semn gol pentru a desemna orice ființă și stare naturală Criticând spinozismul, autorul ilustrează poziția generală a filozofiei dreptului și ajunge astfel la un anumit rezultat dogmatic: conceptul de drept și de forță sunt în general ireductibile unul la altul; În urma lui I A Ilyin, domnul Kechekyan susține că aceste concepte se mișcă "în rânduri indiferente din punct de vedere metodologic " Există și alte rânduri metodologice în care legea poate fi privită ca o forță: de exemplu, sociologia o poate studia ca fenomen social, experiență mentală În măsura în care operează în viața socială și în psihicul subiectiv, ea poate fi privită ca o forță Dar pentru esența dreptului, acest semn nu este mai puțin nesemnificativ, întrucât legea rămâne lege complet indiferent dacă are sau nu putere sau acțiune reală în viață Biblioteca

"Runivers" RECENZIE DE CARTE Din păcate, o anumită inexactitate se strecoară în formularea de către domnul Kechekyan a acestei idei absolut corecte Arătând că în studiul științific dreptul poate fi introdus într-o serie de fenomene reale psihologic și sociologic, sau chiar privit ca o realitate metafizică, el remarcă: "în toate aceste sensuri, conceptul de drept se poate apropia sau chiar coincide cu conceptul de forță O altă întrebare este cât de semnificativă și valoroasă în scopuri cognitive este o asemenea apropiere, care dă o definiție foarte palidă și generală" ( ) Aici autorul face în mod evident o concesie inutilă adversarului, ceea ce nu se potrivește cu punctul său de vedere general Dacă definiția dreptului, ca forță, dar în esență, este incorectă, așa cum dl Kechekyan insistă destul de corect asupra acestui lucru, atunci este greu de consecvent să o numim, alături de aceasta, doar de mică valoare sau palid; dacă este de mică valoare și palid, atunci nu este fals, ci doar incomplet, insuficient Atunci, deci, semnul forței nu trebuie exclus din conceptul de drept, ci trebuie doar completat de un alt semn De fapt, chiar și ca obiect de cercetare istorico-psihologică sau sociologică, legea în conceptul său nu poate coincide cu conceptul de forță, la fel cum conceptul geometric de "minge" nu poate coincide cu conceptul de corp fizic sferic Pentru conceptul de lege, semnul de forță este la fel de nesemnificativ și străin ca semnul de "substanțialitate" pentru conceptul geometric de minge Așa cum un studiu fizic al oricăror corpuri sferice, evident, nu ar trebui să le identifice cu însuși conceptul de minge, la fel și studiile de sociologie, psihologie etc , care se ocupă de aceste sau alte manifestări ale puterii, îmbrăcate în formă de lege , sau cu normele individuale care au forță, nu ar trebui să-și ia obiectul drept esența dreptului în general: căci legea rămâne drept cu totul independent de dacă are sau nu forță Pot avea putere normele juridice separate, care în această calitate pot fi introduse în seria reală corespunzătoare, devenind subiecte de considerație istorică, sociologică sau psihologică Dreptul în sine, ca atare, în nici un caz în general, nu poate fi o putere în orice considerente Biblioteca "Runivers" O B O ? Kommersant CARTE, În următoarele patru capitole, consacrate filozofiei dreptului a lui Spinoza, autorul expune doctrina sa despre starea de natură și contractul social, statul, diferitele forme de guvernare și, în special, cea mai bună structură (rațională) a statului În cele din urmă, ultimul său capitol conține observații finale În capitolele de mai sus, găsim, în primul rând, o elucidare extrem de interesantă a acelor contradicții în care se încadrează Spinoza din cauza imposibilității construirii unei doctrine juridice și de stat pe baze naturaliste Deosebit de interesante aici sunt remarcile referitoare la doctrina lui Spinoza despre originea statului În plus, de valoare în lucrarea luată în considerare este un studiu detaliat al evoluției în concepțiile lui Spinoza de-a lungul a douăzeci de ani, separând "teologic-politic" al său de un tratat pur și simplu "politic" Aici se arată clar cum trecerea de la o înțelegere teistă la una panteistă a lui Dumnezeu presupune în mod necesar o trecere de la un punct de vedere normativ la unul naturalist în drept Acest studiu, care este destul de independent, capătă o semnificație mai mare deoarece distincția insuficient de precisă între cele două etape ale dezvoltării lui Spinoza a constituit până acum o sursă de confuzie considerabilă în interpretarea învățăturii sale Conturând doctrina lui Spinoza despre stat, autorul, într-o serie de remarci potrivite, evidențiază liberalismul acestei doctrine, un pilon care contrastează puternic cu absolutismul lui Hobbes Acest liberalism este adus în mod neașteptat,

dar nu mai puțin convingător, în legătură cu concepția real-psihologică a dreptului a lui Spinoza A reproduce acele detalii interesante care abundă în capitolele domnului Kechekian despre învățăturile legale și de stat ale lui Spinoza ar însemna a prelungi excesiv prezenta recenzie Trec prin urmare direct la observațiile finale ale autorului Aici își rezumă cercetările și oferă ideii sale principale o dezvoltare ulterioară, exprimând o serie de considerații solide despre metodă, care, spre deosebire de naturalismul dominant până acum, ar trebui aplicată în filosofia dreptului Biblioteca Runiverse RECENZIE DE CARTE După ce a descoperit în spinozism prăbușirea monismului naturalist în metafizică și etică, el trage din aceasta o concluzie generală care trebuie recunoscută ca valoroasă pentru filosofia dreptului în general: "atâta timp cât rămânem în limitele naturalismului consistent, vom nu pot crea conceptele de bine și rău" ( ): fluxul de fenomene naturale curge dincolo de judecățile noastre etice "Natura, manifestarea vie și vizuală a forței, este complet indiferentă și indiferentă față de manifestarea legii În natură, totul poate fi etichetat drept drept și greșit cu drepturi egale ( ) Un studiu al construcțiilor lui Spinoza oferă o confirmare strălucită a acestei idei Ca dovadă a inconsecvenței naturalismului ca filozofie a dreptului, autorul se referă la Spinoza, care, grație implementării consecvente a acestui punct de vedere, în esență "nu poate avea decât grade de drept, dar nu poate exista opoziție între drepturi și greșit, deoarece fiecare lucru are un anumit grad de dreptate După ce a distrus opoziția dintre bine și rău, Spinoza nu poate vorbi decât de drept subiectiv și desființează ideea de drept în sens obiectiv, pe care nu ar fi în niciun caz în stare să o explice" (- ^-) Avem de-a face aici cu o amăgire trăită deja de gândirea filozofico-juridică? G Kechekyan arată temeinic că nu este Naturalismul, care amestecă legea cu cutare sau cutare fenomen natural și, prin urmare, distruge legea, rămâne tendința dominantă până în zilele noastre Potrivit domnului Kechekyan, chiar și astăzi problema legii este cel mai adesea "rezolvată în acest fel Legalul este luat ca una dintre clasele proceselor naturale, iar atenția cercetătorului este îndreptată spre acordarea acestei clase de trăsături care o deosebesc de clasele adiacente de fenomene omogene Aceste semne se văd în trăsăturile experiențelor mentale, dacă legea este luată ca o realitate psihică (Petrazhvdkiy, Löning), sau în trăsăturile organizării externe a forței, dacă legea este luată ca o realitate socială (Gumplovich^ Merkel)), în trăsăturile psihologiei sociale, dacă dreptul este luat, ca fapt al psiho-ului colectiv Biblioteca "Runivers" EU MERG REVIZUIRE la n p G ъ logică (recunoaștere generală, voință generală, constrângere) etc În toate aceste cazuri, legea este luată ca obiect natural, ca "parte a naturii", iar conceptul de "legal" se formează ca unul dintre conceptele științei naturii științifice Acesta este păcatul fundamental al direcției dominante a jurisprudenței" (jii-) Autorul subliniază urâțenia generală a oricărei definiții a dreptului construită prin metoda științelor naturii O astfel de definiție va "da în mod inevitabil importanță semnelor care sunt complet nesemnificative din punctul de vedere al cunoștințelor științifice naturale și, dimpotrivă, va ascunde semnele fenomenelor care determină limitele claselor pentru știința naturii, în urma cărora vom obține prefabricate din punct de vedere al claselor științifice, în care fie clasele naturist-științifice cele mai opuse, fie părți de clase sub denumirea comună de "drepturi", fie, dimpotrivă, clasa se va forma corect din punct de vedere natural-științific de vedere, și atunci va include nu numai procesele legitime din punct de vedere juridic, ci și ilegale din

punct de vedere juridic C-J, deoarece din partea naturii nu se poate aştepta criterii pentru distincţia lor "(-)" Împreună cu aceste concepte de drept şi greşit din punct de vedere juridic, depăşim clar limitele naturii indiferente şi intrăm în domeniul conceptelor teleologice În acest fel, i e prin formarea teleologică a conceptelor, iar conceptul de "legal", ca obiect special de cunoaştere, se poate constitui o realitate aparte, diferită de realitatea fizică, mentală sau socială, ca atare" ( ) Spre deosebire de monismul metodologic al lui Spinoza, autorul consideră recunoaşterea dualismului metodologic o condiţie necesară pentru cunoaşterea dreptului în esenţa sa (vezi) În încercările naturalistice din zilele noastre, ca şi în spinozism, el vede "rezultatul unui transfer necritic al metodelor ştiinţei naturale în domeniul greşit" ( ) Ultimul capitol al studiului luat în considerare este plin de ilustraţii interesante ale acestor gânduri, printre care se remarcă o analiză amănunţită a concepţiilor legii naturale ale lui Spinoza, care, în conformitate cu sarcina generală a lucrării domnului Kechekyan, sunt comparate cu tendinţa modernă a dreptului natural Neputând reproduce Biblioteca "Runivers" Fundamentele ideologiei lui Rosemini eu Analiza istorico-critică!) l-a condus pe Rozmini la ideea unei existenţe nediferenţiate Această idee devine punctul de plecare pentru toate construcţiile ideologice pozitive ale lui Rosemini Rosemini porneşte dintr-un fapt, în opinia sa, absolut incontestabil: o persoană gândeşte a fi într-un mod universal (l'uomo pensa l'essere in un modo universale) A te gândi la a fi într-un mod general înseamnă a te gândi la o calitate comună tuturor lucrurilor, independent de toate celelalte calităţi, private sau nu tocmai comune Depinde de mine să îndrept atenţia asupra acestor sau altor proprietăţi ale lucrurilor, iar dacă îndrept atenţia către proprietatea cea mai generală, i e asupra fiinţei lor, atunci se poate spune că eu gândesc a fi (l'essere) sau a fi (Fente) într-un mod universal Dar asta este ca şi cum ai spune: am ideea de a fi luat universal Este necesar să explicăm originea acestei idei Pentru ca explicaţia să fie corectă, trebuie mai întâi să caracterizam natura ideii de a fi Prin urmare, prima întrebare pe care şi-o pune Rosemini este întrebarea proprietăţilor de bază ale ideii de a fi În primul rând, ideea de a fi este insensibilă Nu putem avea nicio imagine senzuală despre el Căci o imagine sensibilă nu poate fi obţinută decât dintr-un lucru "individualizat" şi unul care este perceput de simţuri Pentru a stabili principiul: "nu putem gândi ceea ce nu ne apare într-o imagine sensibilă" şi pe baza acestui concluzie: "în consecinţă,) Vezi Q fpl şi psihic , carte Întrebări de filosofie, KN I I Biblioteca "Runivers" V E R n ββ nu există universale" - aceasta înseamnă de la bun început să arăţi prejudecăţi; înseamnă a încălca faptele şi natura, în loc să le asculti şi să le interpretezi cu prudenţă În al doilea rând, ideea unui lucru se distinge cu siguranţă de judecata existenţei acestui lucru Să luăm, spune Rosemini, destul de în spiritul lui Kant, ideea unui cal în toată concretetatea ei Dacă aş putea concretiza această idee, atunci ideea în sine nu s-ar îmbogăţi deloc Dev rămâne egal cu sine şi independent de realitate O idee poate fi perfectă în sine, iar realizarea ei în lucruri reale nu adaugă nimic la această perfecţiune Prin urmare, judecata existenţei unui lucru, fără a îmbogăţi câtuşi de puţin ideea, este ceva cu totul diferit de ideea însăşi Ideea ne este dată în intuiţie În ceea ce priveşte existenţa lucrurilor, avem o convingere (persuasione), care nu este altceva decât un fel de consimţământ dat de noi sau un fel de recunoaştere Deci, în ideea de a fi, trebuie să distingem între realitate şi potenţial, existenţă şi

posibilitate O idee în forma sa cea mai pură nu poate fi inteligibilă decât independent de ceea ce aduce judecata în ea; acestea ființa, care este conținutul ideii pure, trebuie luată ca pură posibilitate (soacra posibilitate) Sub această formă, ideea va fi ultima etapă a abstracției, dincolo de care nu mai este încotro Și Rosemini avertizează că în toate raționamentele ulterioare sub ideea de a fi, el se va referi la ideea de a fi posibil sau de a exista altfel posibil) Ideea de a fi posibil trebuie recunoscută ca un element absolut indispensabil al gândirii Nici o pelerină nu este posibilă și dincolo de această idee Dacă luăm ideea concretă a prietenului nostru Mauritius și începem treptat să facem abstracție de la ea un semn după altul, atunci în final vom ajunge la ideea unei ființe în care atenția noastră nu fixează o singură proprietate specifică care este luată în pură posibilitate și dincolo de care nu mergem absolut nimic, impracticabil de gândire și, prin urmare, incapabil să devină conținutul gândirii) Într-un astfel de caz, ideea de a fi trebuie recunoscută *) Nuovo Saggio V II, p) II, v Și, Biblioteca "Runivers" BAZELE IDEOLOGIEI LUI ROZMINI G cu siguranţă mai întâi în ordinea deschiderii către gândire Nicio altă idee nu precede ființa sa în gândire și, pentru a fi înțeleasă și acceptată de gândire, nu are nevoie de alt mediu Prin urmare, Rosemini numește în mod pitoresc ideea de a fi coloana vertebrală a gândirii, care ține și pe care se află toate conținuturile gândirii, adică toate proprietățile imaginabile ale lucrurilor J) THE Astfel, ideea de a fi este insensibilă și "posibilă" Stabilind mai întâi aceste două trăsături, se eliberează calea pentru a rezolva problema originii acestei idei La început, Rosemini ia o cale negativă, arătând cum originea ideii de a fi nu poate fi explicată, apoi trece la afirmații pozitive, arătând cum originea ideii de a fi poate și ar trebui explicată Urmând prima cale, el stabilește trei propoziții negative: J Ideea de a fi nu poate fi derivată din senzațiile senzoriale] Ideea de a fi nu poate fi derivată din sentimentul existenței noastre personale] Ideea de fiinţa nu poate fi derivată din reflecţia lui Locke Intrând pe calea pozitivă, Rosemini face o afirmație fundamentală: în consecință, ideea de a fi nu poate fi recunoscută decât ca înnăscută El dovedește prima propoziție negativă prin nouă considerații, fiecare dintre ele se bazează pe una sau alta proprietate de bază a ideii de a fi, astfel încât dezvoltarea acestor dovezi este în același timp o caracterizare detaliată a ideii de a fi fiind Ideea de a fi nu este deductibilă din senzații, în primul rând, pentru că este obiectivă, în timp ce senzațiile sunt subiective) Toate senzațiile sunt modificări ale ființei noastre psihofizice, toate sunt modificări ale noastre înșine Prin urmare, ei au întotdeauna o relație cu noi Nu poate exista un sentiment în sine, un sentiment fără relație Însăși expresiile "a exista în sine" și "a fi simțit" sunt opuse una cu cealaltă, la fel cum se opun conceptele de absolut și de relativ, dintre care unul îl exclude pe celălalt Când ne gândim că suntem într-un mod universal, luăm) II, i) P, * Biblioteca "Runivers" $ V E R n z ea așa cum există în sine, fără nicio legătură cu niciun alt lucru În consecință, senzațiile, care arată existența lucrurilor doar în raport cu noi, nu pot explica în niciun fel obiectivitatea perfectă și irelevanța ideii de existență Dacă acest lucru nu este imediat clar pentru toată lumea, este doar pentru că nu avem niciodată senzații pure: ele sunt întotdeauna deja procesate de intelect De obicei nu observăm această reelaborare și acceptăm în mod naiv obiectivitatea senzațiilor noastre reale, nevăzând că este în întregime o chestiune de rațiune În al doilea rând, o idee pură sau simplă este posibilă; nu

este percepția realului, ci doar forma generală a posibilității sale Dar fiecare senzație aparține unui lucru real Nu poate exista nicio senzație cauzată de un lucru posibil În consecință, senzațiile nu explică a doua proprietate a ideii de a fi - posibilitatea) În al treilea rând, ideea de a fi este simplă, în timp ce orice senzație este complexă, deoarece trebuie să fie legată de structura organică a corpului În absența oricărei analogii cu materia, ideea de a fi poate fi numită opusul direct al senzației) În al patrulea rând, ideea de a fi este una și identică cu ea însăși, în timp ce senzațiile sunt multiple și nu sunt conectate între ele) În al cincilea și al șaselea rând, ideea de a fi este universală și necesară Se referă la un număr nedefinit de forme particulare de ființă și, prin urmare, poate fi numit infinit În același timp, ne gândim în mod necesar la ideea de a fi posibil și este absolut imposibil să ne gândim la ea ca fiind imposibilă Dimpotrivă, senzațiile sunt private, fracționate și nu sunt marcate de nicio necesitate Al șaptelea și al optulea, ideea de a fi este neschimbătoare și veșnică Este imposibil de conceput ideea de a fi care s-a întâmplat în timp sau la un moment dat în timp, având alte proprietăți decât într-un alt moment, trecut sau viitor Ideea de a fi trebuie să fie gândită întotdeauna egală cu ea însăși și păstrând întotdeauna în mod invariabil proprietățile sale Sentimentele sunt schimbătoare și trecătoare v>) În cele din urmă, în- !) I, , ·) II,) II,) n, *) B, Biblioteca "Runivers" BAZELE IDEOLOGIEI LUI ROZMYN G În al nouălea rând, ideea de a fi este nedeterminată (indeterminata) Dacă toate proprietățile anterioare ale ideii de a fi pot fi recunoscute ca proprietăți generale ale oricărei idei luate în forma sa pură, atunci nedeterminarea trebuie recunoscută ca o proprietate exclusivă a ideii de a fi, trăsătura ei caracteristică Căci genurile și speciile sunt universale, necesare, posibile etc , dar în același timp determinate Ele sunt specificate printr-un număr de semne, care sunt complet absente din ideea de a fi, care pot fi deci numite absolut nedeterminate]) Și întrucât senzațiile sunt întotdeauna definite și individualizate, opoziția dintre natura senzației și natura ideii de a fi este subliniată mai clar decât cu toate celelalte opoziții, iar posibilitatea de a deriva ideea de a fi din senzații devine evident *) Cele nouă proprietăți pe baza cărora ideea de a fi este recunoscută ca nederivabilă din senzații pot fi reduse la trei proprietăți de bază - obiectivitate, posibilitate și indeterminare - conform celor trei elemente principale care pot fi distinse în ideea de fiind: i ceva (un qualqhe cosa); posibilitate sau idealitate; y incertitudine Primul element fundamentează obiectivitatea, al doilea, următoarele șapte proprietăți ale ideii de a fi, al treilea, incertitudinea) III A doua propoziție negativă: ideea de a fi nu este deductibilă din sentiment, existența noastră personală - Rosmini o consideră o deducție din prima propoziție Dacă ideea de a fi nu poate fi dedusă din simțuri, atunci ea poate fi dedusă la fel de puțin din simțuri, și în special din simțul propriei noastre existențe, așa cum au încercat să facă Condillac și traducătorul și comentatorul său Falletti La urma urmei, sentimentele noastre nu sunt altceva decât senzații interne (sensazioni interne) și, prin urmare, prin natura lor, ele nu sunt mai puțin opuse ideii de a fi decât senzațiile în general) Rosemini consideră că este necesar să se facă distincția clară între sentimentul ego-ului și ideea ego-ului) II,) I,) II,) I, Biblioteca "Runivers" E P n Sunt simplu, ideea sunt complexă Constă în unirea simțului eului, care îl alimentează cu materie, și a ideii de a fi în general, care este forma simțului eului și, astfel, îl face cognoscibil Eu, ca subiect, mă raportez numai la

mine, am o existență privată, definită, individuală Eu, ca obiect, este neoriginal, derivat și dependent de ideea generală de a fi J) Malebranche a avut dreptate când a pus în contrast sentimentul eu-ului cu ideea eu-ului Dar a greșit și când a spus că ne cunoaștem stările interioare din afara ideii doar prin simțuri Această cunoaștere, ca orice cunoaștere în general, este mediată de ideea de a fi, adică fiind luate universal - și dacă ar fi așa, nu am putea raționa despre sufletul nostru, să ne gândim la el ca pe o realitate și ca pe un obiect al gândirii noastre A treia propoziție negativă: ideea de a fi nu poate fi dedusă din reflecția lui Locke, susține Rosemini ca o deducție inevitabilă din cele două propoziții anterioare De fapt, reflecția lui Locke poate fi definită ca o simplă focalizare asupra senzațiilor exterioare sau asupra unui sentiment interior și nu există creativitate, nici creație din nimic în acest focus) Dar odată ce s-a dovedit că ideea de a fi nu este conținută nici în senzațiile exterioare, nici în sentimentele interioare, atunci reflecția, care este îndreptată doar spre acestea și nu produce nimic în sine, nu poate fi recunoscută în mod clar ca sursă a ideea de a fi Rosemini dă o dovadă și mai puternică a acestei idei El spune că reflecția lui Locke este de neconceput, imposibilă în sine, deoarece conține o contradicție internă Este necesar să se facă distincția între două tipuri de atenție: atenția senzuală (sensitiva) și atenția intelectuală (intellettiva) Prima atenție este instinctivă - se îndreaptă către durerea sau plăcerea senzației sau experienței Nu conține momente ideale A doua atenție este intelectuală, adică trebuie să se ghideze după idei generale, iar fără ele este de neconceput În Locke găsim un quatternio terminorum deosebit El recunoaște doar primul fel de atenție, între timp pe tine *) P,) P, * *·) P *) H, - Biblioteca "Runivers" BAZELE IDEOLOGIEI LUI ROZMINI construi apa din a doua Dar atenția, care, pe de o parte, formează ideile cele mai abstracte și, pe de altă parte, își începe activitatea fără nicio îndrumare a ideilor, este un lucru imposibil Și din moment ce este de neconceput și imposibil, atunci este cu atât mai puțin de imaginat și posibil să derivăm din el ideea de a fi și orice altceva IV Din ultima propoziție negativă se poate trage o concluzie generală: ideea de a fi nu își are originea în procesul de percepție, deoarece nu este conținută nici în sentiment, nici în reflecție Reid credea altfel Fără a atribui o semnificație decisivă vreunuia dintre aceste trei momente, luate separat, el a produs totuși existența lucrurilor din percepția luată în întregime, iar sub această formă a caracterizat percepția ca un act misterios și inexplicabil Rosemini nu neagă că există mult mister în percepție, dar nu vede deloc acolo unde Citește *) Percepția corpurilor conform lui Reed constă din trei momente: i Amprente asupra organelor de simț; Sentimente și Percepții asupra existenței corpurilor Aceste trei momente sunt strict secvențiale și conectate între ele, în ciuda faptului că momentul următor nu poate fi dedus din cel precedent Această din urmă împrejurare l-a determinat pe Reed să caracterizeze actul de percepție ca fiind de neînțeles Rosemini vede in aceasta observatie insuficienta si analiza insuficienta) Percepția existenței corpului sau percepția intelectuală poate fi descompusă în elementele sale constitutive și atunci prezența lui în sufletul nostru nu va trebui să fie recunoscută ca inexplicabilă Percepţia intelectuală este compusă din trei momente: t încă fără predicate calitative generale Ideea de existență în general face posibilă clasificarea unui lucru sensibil în categoria unuia existent Judecata realizează această posibilitate prin stabilirea unei relații definite între senzație și

ideea de existență în general Toate cele trei momente împreună creează ύ P,) P,) P, - Biblioteca "Runivers" V era b percepția intelectuală a corpului parcezione intellcttetiva de'corp: b • Set, adică unitate, este condiționată de unitatea și identitatea subiectului sensibil cu subiectul sensibil Astfel, percepția corpurilor, adică percepţia lumii exterioare este misterioasă şi inexplicabilă numai în măsura în care în procesul percepţiei întâlnim un moment care precede percepţia, nefiind în niciun fel creat în ea şi constituindu-l în acelaşi timp) Ideea de a fi nu își începe existența în actul percepției Dimpotrivă, actul percepției este condiționat de el și numai datorită lui se poate primi ființa) Această propoziție devine și mai evidentă dacă ne gândim la absurditatea afirmării contrariului Dacă ideea de a fi își începe existența doar în procesul de percepție, atunci sursa ei poate fi recunoscută: fie mintea divină (care a fost subliniată în special de arabi, care au urmat învățătura lui Aristotel despre mintea activă), fie sufletul uman (care decurge din principiul fundamental al filozofiei lui Kant), deoarece senzația, așa cum s-a dovedit mai devreme, nu poate fi recunoscută ea însăși ca sursă a ideii de a fi Prima opinie a lui Rosemine este atât de ciudată și neîntemeiată încât o lasă fără considerare A doua opinie poate fi împărțită în două propoziții: fie ideea de a fi apare ca un fel de emanație a sufletului, fie ca creație În primul caz, s-ar părea că ideea de a fi este deja cuprinsă în adâncul sufletului, adică i se naște, iar percepția nu ar fi altceva decât un fel de revelație a sufletului față de sine despre senzațiile exterioare În această formă, afirmația se apropie de adevăr Dar Kant este de altă părere Doctrina sa vorbește despre producerea ideii de a fi, sau mai degrabă a tuturor formelor de gândire dependente de ea, de către spiritul cunoscător) Cum este posibil acest lucru? Senzațiile exterioare nu pot fi un motiv pentru a produce ceva care este absolut diferit de ele Dacă ar fi ocazia, cum ar putea întreaga operațiune de producere a formelor gândire să aibă loc în afara întregii noastre conștiințe? În sfârșit, și cel mai important, între ύ P,) P,) P, *) I, b Biblioteca "Runivers" BAZELE IDEOLOGIEI LUI ROZMINI ' între subiectul cunoaștere și ideea de a fi, prăpastia nu este mai puțin mare decât între senzație și aceeași idee Subiectul este parțial, ideea este universală, subiectul este accidental, ideea este necesară, subiectul este real, ideea este posibilă, subiectul este subiectul, ideea este obiectul Eu, subiectul, văd ideea, obiectul Acesta este un fapt greu care nu poate fi infirmat Sunt conștient de ceea ce văd și în niciun caz nu produc ceea ce văd În timp ce producem, suntem conștienți de efort, dar aici nu există nici un efort, așa cum nu există nici un efort pentru ochi pentru a vedea un obiect în afara lui Rosemini spune aici cuvinte care sunt adesea citate de susținătorii săi "Esența ideii de a fi este la fel de independentă de spiritul nostru care o contemplă, precum o stea din firmamentul cerului este independentă de privirea care o contemplă " Trecerea de la pozițiile negative la cele pozitive se face de la sine Dacă ideea de a fi este atât de necesară încât intră într-un mod esențial în formarea tuturor celorlalte idei, astfel încât să putem avea capacitatea de a gândi (de a conecta și separa ideile) numai dacă ideea de ființa este prezentă, Dacă ideea de a fi nu este conținută în senzații, Dacă nu poate fi obținut nici din simțirea interioară, nici din senzațiile exterioare prin reflecție, Dacă nu este creat de Dumnezeu în momentul percepției, $ Dacă, în cele din urmă, afirmația că ea emană din noi înșine este absurdă - atunci rămâne o singură afirmație: ideea de a fi este înnăscută în sufletul nostru, astfel încât ne naștem cu prezență și cu

viziunea unei posibile ființe, deși observăm acest lucru foarte târziu Calea excluderii, care stă la baza tuturor acestor raționamente, pentru a duce la rezultate incontestabile, trebuie parcursă până la capăt, adică, trebuie dovedit că numărul propoziţiilor negate este luat în întregime Rosemini o demonstrează astfel: există o idee de a fi, luată universal Acesta este un fapt incontestabil care necesită explicații Dacă ideea de a fi există, atunci avem doar două posibilități: fie să afirmăm că a început să existe cu noi (adică că este înnăscută), fie să afirmăm că a apărut mai târziu Între aceste două afirmații, nu este posibilă nicio afirmație intermediară Dacă a apărut mai târziu, atunci a fost creat Biblioteca "Runivers" E R n fie de către noi înșine, fie de ceva din afara noastră: din nou, între aceste afirmații, nu este posibilă nicio afirmație de mijloc Prima posibilitate este respinsă Al doilea, la rândul său, se descompune într-o dilemă: fie ideea de a fi este produsă în noi de cauza ordinii sensibile, fie de cauza ordinii suprasensibile (ex Dumnezeu) Ambii membri ai dilemei au fost respinși și, prin urmare, nu există încotro Rămâne o singură afirmație: ideea de a fi este înnăscută De obicei, se obiectează că innăscurea este contrară observației psihologice: nu o observăm în noi înșine Dar Leibniz a răspuns deja corect la această obiecție, iar Rosemini extinde doar puțin gândirea lui Leibniz Nu observăm caracterul înnăscut al ideii de a fi doar pentru că, în general, atenția noastră este foarte îngustă, iar a fi ocupat cu un lucru nu se poate îndrepta către altul *) Este destul de firesc ca, cu o asemenea calitate a atenției, conștiința ideii de a fi să apară în noi foarte târziu și este deja destul de dificil să-i conștientizăm caracterul înnăscut Într-adevăr, încă din copilărie, atenția noastră a fost atrasă de fluxul extern al fenomenelor, de nenumărate senzații gustative, tactile, auditive și vizuale *) Chiar Bonaventura a notat această proprietate a conștiinței și a distins corect între conștiința și conștiința de sine a minții "Uimitoare", spune el, "este orbirea minții noastre, care nu este conștientă de ceea ce vede în primul rând și fără de care nu poate ști deloc Dar așa cum ochiul, percepând diferența de culori, nu observă lumina, datorită căreia le vede, tot așa și ochiul minții noastre, îndreptat către concretul și universalul în lucruri, nu vede însăși esența în afara oricărui generic) v Ajuns la caracterul înnăscut al ideii de a fi luat universal, Rosemini simte că și-a găsit un punct de neclintit ferm și, fără a explica exact ce vrea să spună prin conceptul extrem de complex de înnăscut, merge direct P,) P, -) II, $ -) IT, - - Biblioteca "Runivers" BAZELE IDEOLOGIEI LUI ROZMINI luminat pentru a dezvălui modul în care ideea înnăscută de a fi rezolvă dificultățile conturate de istoric - analiză critică și explică în mod decisiv originea tuturor ideilor, i e întreaga compoziţie a cunoaşterii umane Ordinea în rezolvarea dificultăților și în explicarea originii tuturor ideilor din "ideea de materie" este conturată de distincția de bază dintre cele două elemente în orice fel de cunoaștere Toate cunoștințele noastre, așa cum s-a dovedit mai sus, au o legătură necesară cu ideea unei ființe posibile, sau cu ideea unei ființe nedefinite, sau, cu alte cuvinte, cu ideea unei existențe potențiale - care ideea (căci toți cei trei termeni sunt esența numelui unei singure idei) constituie partea a priori și formală a cunoștințelor noastre Tot restul, minus ideea unei ființe posibile, nu sunt altceva decât modurile acestei ființe, diferitele ei determinări, care constituie partea a posteriori a cunoașterii Având în vedere diferența decisivă dintre aceste două părți ale cunoașterii, este necesar să le explicăm în moduri diferite Partea a priori-formală este ideea de existent, partea a posteriori-materială

este senzația Dar întrucât explicarea acestor două laturi ale cunoașterii trebuie să fie precedată de o serie de considerații generale, întregul set de explicații necesare este împărțit de Rosemini în patru secțiuni: i Originea tuturor ideilor în general este prin intermediul ideii de a fi Originea principiilor generale ale raţionamentului Originea ideilor pure care nu împrumută nimic din sentiment "Originea ideilor, nu pure, împrumutând ceva în formarea lor din simțire Prima secțiune, sau originea tuturor ideilor în general prin intermediul ideii de a fi, este de natură generală și constă în principal din definiții exacte ale acelor concepte de bază pe care Rosemini le folosește în toate "deducțiile" ulterioare) Toate ideile (adică întregul conținut al cunoștințelor noastre), așa cum s-a spus deja, trebuie explicate formal din ideea de a fi, material din senzație Capacitatea de a vedea ideea unei ființe nedefinite Rosemini o numește intelectuală percepţie nouă, constând în atribuirea senzaţiei în termeni generali *) P,) II, - Biblioteca "Runivers" V E R n o serie de lucruri care există prin judecată, nu pot fi explicate doar prin intelect Aceasta necesită o facultate rațională specială, pe care Rosemini o numește rațiune (ragione) Atât intelectul, cât și rațiunea sunt strâns legate de ideea de a fi Fără această idee, care este inerentă spiritului nostru, nu poate exista nici intelect, nici rațiune Prin urmare, putem spune că ideea de a fi ne formează mintea în cele două momente ale sale - intelect și rațiune și ne constituie spiritul în sensul și raționalitatea sa *) Astfel, ideea de a fi este atât de strâns legată de rațiune, încât este recunoscută chiar și ca sursă și forma ei formatoare Printr-o interpretare artificială a lui Rosemine, această gândire este confirmată de teza lui Toma d'Aquino: objectum intellectus est cus vel veruni commune), şi trage o concluzie generală din aceasta: toţi filozofii sunt de acord că ideile se referă la facultatea cunoaşterii, dar la facultate a cunoașterii se naște din combinarea ideii de a fi cu spiritul nostru; - în consecință, ideea de a fi este primul principiu al cunoașterii, sau, cu alte cuvinte, ideea de a fi este începutul toate celelalte idei și sursa lor comună) Reflecția este strâns legată de rațiune Nu este altceva decât o funcție specială a rațiunii Diferă de percepția intelectuală prin aceea că percepția are întotdeauna ca obiect un singur lucru, în timp ce reflecția este îndreptată spre mai multe lucruri deodată și chiar dacă s-ar concentra asupra unui obiect, atunci în mod ideal ar fi prezente alte obiecte în această concentrare Ca urmare a reflecției, se obține o abstracție, care nu este altceva decât o separare a elementelor generalului de elementele particularului Abstracția (astrazione) nu trebuie confundată cu generalizarea (univcrsalizzazione) Abstracția ia ceva de la cunoaștere (trăsături particulare), generalizarea adaugă (comunitatea) Generalitatea sau universalitatea nu este altceva decât posibilitatea unui lucru (posibilità della cosa) Se dovedește așa: percepția intelectuală conectează senzația cu ideile de a fi, apoi intelectul examinează acest lucru !) P, ji :м) П, ·) П, '') П, Biblioteca "Runivers" BAZELE IDEOLOGIEI LUI ROZMINI fiind cât se poate - aici este generalitatea sau universalitatea şi este gata) Abstracția (abstracția) este de obicei confundată cu generalizarea (universalizarea), deoarece procesul tocmai descris include și abstracția Dar Rosemini subliniază că abstracția nu creează în niciun caz universale Rolul abstracției este doar acela de a separa ideea de a fi determinat de astfel de senzații de senzațiile în sine Astfel, abstracția este îndreptată spre percepția intelectuală, și nu spre ideea unei anumite ființe Acesta din urmă este rezultatul unui act

specific - generalizarea, universalizarea Acest act creează specii, abstracție, genuri) Diferența de bază dintre specii și genuri a fost bine recunoscută de antichitate și doar luând-o în considerare putem pătrunde cu adevărat în doctrina ideilor a lui Platon Ideile platonice sunt specii, nu genuri, sunt tipuri care conțin toată perfecțiunea obiectelor incluse în ele, și nu abstracțiuni din ele) Pe lângă aceste abilități, avem și capacitatea de a acorda atenție mai multor idei în același timp și de a le reduce la unitate prin stabilirea unei conexiuni între ele În urma unei astfel de operații, se obțin idei complexe (idee complesse)) În cele din urmă, toate operațiile minții noastre (toate "intelecturile") pot fi aranjate în trei diviziuni: i Percepții intelectuale, Idei în sens propriu; Diverse moduri de idei (idei abstracte și idei complexe)) Pentru prima este nevoie de o generalizare (universalizare); pentru al doilea - o distragere care vizează percepția; pentru alții, o distragere a atenției îndreptată către ideile deja formate Universalizarea sau generalizarea este un act esențial de sinteză și sinteză a originalului), cele două procese care urmează sunt reflectorizante în natură, iar atât în abstracțiile de ordinul întâi, cât și în abstracțiile de ordinul doi limbajul joacă un rol auxiliar enorm) O,) P, -) P, *) II, , o) II, o II, ani o II, s) P, - c ө în н ъ Baza tuturor operațiunilor minții noastre sunt astfel atât ființa, cât și senzațiile) Lucrul comun între ei ar trebui să fie: conceptul de acțiune este recunoscut Căci a gândi fiind universal (o idee înnăscută în noi) înseamnă a gândi prima acțiune (un azion prima) Senzațiile sunt esența anumitor acțiuni din noi Ca acțiuni, a căror cauză nu ne putem declara, ele presupun prima acțiune și, prin urmare, senzațiile sunt legate în mod natural de unicul nostru spirit de ideea înnăscută de a fi) Deja aici Rosemini face o distincție provizorie între idee și cuvântul rațiunii fra l'idea e il verbo della mente Ideea este altceva decât posibilitatea unui lucru, concepibilitatea ei este legată de realitatea lucrului exprimat de cuvânt în același mod în care potențialul este raportat la act NOI Secțiunea de clarificare generală a lui Rosemini se încheie cu o discuție a mai multor posibile obiecții la rezultatele obținute Ideea înnăscută de a fi, devenind începutul tuturor activităților minții, rezolvă principala dificultate evidențiată de analiza istorico-critică: cum este posibilă o nejudecare?) Se pune doar întrebarea: poate fi înțeleasă orice idee de minte fără ajutorul judecății?! Și dacă nu poate, atunci cum poate ideea de a fi, chiar dacă o recunoaștem ca fiind înnăscută, să explice posibilitatea primei judecăți, atunci când pentru a intra în minte și a deveni, ca să spunem așa, un fapt în interiorul minte, are nevoie de medierea unei judecati? Rosemini rezolvă această problemă subliniind că propoziția: "ideile se formează prin judecată" poate fi extinsă la ideile formate și petrecute și în niciun caz la o idee care nu este formată și în sens empiric nu s-a întâmplat În plus, severitatea propoziției tocmai efectuate se datorează faptului că fiecare idee formată constă în mod necesar din două elemente (de exemplu, ideea de corp - din ideea de a fi în general - predicatul - și totalitatea senzaţiilor - subiectul v) I,) II, - -) l, b ') II, o   & în timp ce ideea de a fi este indecompusa în elemente, în subiect și predicat, este una și absolut simplă și, prin urmare, nu are nevoie de medierea unei judecăți Rațiunea nu o formează, ci ea însăși se formează prin ea, având intuiția ei drept început al ființei sale *) Rosemini însuși admite că acest răspuns nu este pe deplin satisfăcător La urma urmei, ideea unei posibile ființe poate fi exprimată ca și cum destul

de adecvat în acest fel: "este posibil ca ceva să existe" O astfel de poziție este o judecată, căci, fiind de acord cu ea, pronunțăm judecata: "ceva este posibil" Aceasta înseamnă că ideea de a fi este introdusă în minte prin judecată Predicatul său este o posibilitate, subiectul său este ceva nedefinit Rosemini elimină această nouă dificultate făcând distincția între posibilitatea pură (posibilitatea logica possibilità logica) și posibilitatea asociată condițiilor reale (posibilitatea, precum probabilitățile-probabilità)) Primul înseamnă doar noi am mâncat - podul, doar absența contradicțiilor interne, logice și, prin urmare, este complet negativ Al doilea are o anumită relație cu o serie de condiții reale (de exemplu, este imposibil ca un copac să nu crească dintr-o sămânță) și, prin urmare, are un caracter pozitiv În niciun caz nu poate fi recunoscut ca fiind congenital Dimpotrivă, această posibilitate-probabilitate este rezultatul operațiilor mentale asupra lucrurilor reale De aici rezultă că expresia: "este posibil să existe ceva" transmite ideea unei ființe posibile, căci în această expresie se ia posibilitatea într-un sens real, în timp ce în ideea unei ființe posibile este luată într-un sens pur logic) Nu se poate spune: "suntem înnăscuți că ceva este posibil", trebuie să spunem: "suntem înnăscuți cu ideea de a fi, lipsiți de contradicții" sau, și mai bine, "suntem înnăscuți cu ideea de a fi" , care, reflectând asupra lui, se dovedește a fi lipsită de contradicții " Cu alte cuvinte, ideea înnăscută a ființei este lipsită de orice predicate și orice determinare Prin urmare, este predicatul cel mai universal, în raport cu care toate determinările, adică toate felurile posibile de ființă definită, pot i) II, i ; I,) I, Biblioteca "Runivers" c ern fie numai subiecte \) Dar această explicație nu elimină toate obiecțiile Mai există o dificultate specifică în doctrina despre natura înnăscută a ideii de a fi În propoziția "suntem înnăscuți cu ideea de a fi" se poate, dacă se dorește, distinge între doi termeni * acesta este, în primul rând, "eu", care percepe și, în al doilea rând, ideea percepută În consecință, expresia îmbinată "suntem înnăscuți cu ideea de a fi" poate fi disecată într-o expresie mai precisă: "percep ideea de a fi" Și aceasta este o judecată, constând în mod necesar dintr-un subiect și un predicat Rosemini elimină această dificultate făcând distincția între percepția "brută" și judecata despre aceasta Așa cum simplul act de a vedea un obiect cu ochiul diferă de judecată: "Văd acest obiect", la fel cum percepția simplă și necompusă a ideii de a fi de către minte este diferită de judecata "Percep ideea de a fi Percepția și judecata percepției sunt două acte esențial diferite Când percep ceva, atenția mea este îndreptată incorect către obiect și nu pot avea nicio conștiință a acestei atenții Dacă luăm actul percepției într-o formă intensă, când, de exemplu, obiectul percepției coincide cu obiectul percepției dorința mea și experimentez extazul, acelea imersiunea totală în obiect, atunci absența oricărui fel de reflexie devine destul de evidentă Este posibil într-o astfel de stare să reflectăm asupra a ceea ce se trăiește? Rosemini crede că este imposibil în același mod în care un copil care alăptează sânul mamei sale nu poate reflecta asupra lui Și își amintește cuvintele lui Dante: , Perchè appressando se al suo desire Nostro inteletto si protenda tanto Che retro la memoria nu poate ire Pot pronunța judecata "Percep ideea de a fi" doar având o reflecție asupra mea Dar această reflecție în sine presupune ideea "eu-ului" meu, care, așa cum am subliniat mai devreme, trebuie să fie strict distinsă de sentimentul natural și primar yuer substanță materială, a atribui, spre deosebire de Berkeley, existența obiectivă împreună cu ființa

absolută În acest caz, diferența dintre substanță și accidente din punct de vedere al ideologiei va fi că substanțialul din corpuri este perceput de noi inițial și independent de orice altceva (duhul nostru sau Dumnezeu), în timp ce accidentalul este condiționat de percepția substanțial și depinde de el) Astfel se explică originea ideii de corp fizic în general Pentru ca explicația să fie completă, rămâne de explicat cum, pe baza percepției generale a corpului, se obține i, percepția corpului nostru, și , corpurile din afara noastră Rosemini stabilește poziția: tot ceea ce știm despre corpuri se rezumă la impresiile pe care acestea ne le fac) Aceasta este ceea ce spune experiența și, din moment ce ne aflăm acum în domeniul ideilor nu în întregime pure, sensul experienței trebuie să fie obligatoriu și autoritar pentru noi) În totalitatea sentimentului nostru al corpului, putem distinge două momente esențiale: simțit și simțit) Primul este înțeles de noi cu simțul principal (sentimento fondamentale), al doilea cu organele de simț Corpul nostru este înțeles de noi în ambele moduri: atât de simțul principal, cât și de diferite organe de simț În primul caz, avem o percepție subiectivă a corpului, în al doilea, o transsubiectivă (extra-soggetiva)) La rândul său, în percepția subiectivă, este necesar să distingem două puncte: în primul rând, putem percepe corpul pur și simplu prin medierea simțului principal În al doilea rând, putem percepe nu sentimentul de bază în sine, ci pe cele ale modificărilor sale, care sunt cauzate de acțiunea obiectelor asupra organelor de simț Părțile sensibile ale corpului nostru, într-un fel sau altul afectate (affetti), servesc ca material în acest al doilea tip de percepție Activitatea simțului de bază, care este una în esență, este direct îndreptată spre percepția stării în care se află părțile sensibile) II, - ·) II, deoarece-ibi) II, -) II,) II, -) P, Biblioteca "Runivers" V 'E R n ъ corpul nostru Acest determinism definit al senzației este limita sentimentului de bază, adică granița corpului nostru La urma urmei, motivul cutare sau cutare determinism, în care ne simțim complet pasivi, constă în acțiunea corpurilor care se află în afara noastră, asupra simțurilor noastre, și deci momentul este transsubiectiv Sentimentul de bază este acel reziduu care rămâne după deducerea tuturor experiențelor definite ale corpului nostru Dacă ne plasăm într-un întuneric complet și rămânem într-o imobilitate completă, dacă chiar alungam cu totul toate imaginile din imaginația noastră și, ca să spunem așa, ne abstragem de toate experiențele legate de părțile sensibile ale corpului nostru, rămânem cu un anumit general sentiment de viață (sentimento vitale) Că aceasta nu este numai (de care suntem convinși prin simpla observație), ci și trebuie să fie - acest lucru este dovedit, în primul rând, de faptul că corpul nostru este supus continuu presiunii atmosferice, continuu are o anumită temperatură, este supus continuu acțiunii de atracție și, în final, în ea are loc în mod continuu circulația sanguină *) La urma urmei, dacă acestea și multe alte acțiuni asupra corpului nostru și acțiunile corpului nostru nu intră în conștiința noastră, atunci ele constituie totuși niște impresii imperceptibile, care împreună formează sentimentul principal În plus, cum s-ar putea simți senzațiile asociate cu acest sau acel organ de simț dacă nu am avea o bază comună pentru senzații - simțul de bază *) Statuia Condillac, în care senzațiile sunt generate de o atingere din afară, Rosemini apare ca un fel de mister inexplicabil, ceva ce depășește cu siguranță forțele rațiunii naturale *) Deci, analiza senzației relevă două momente în ea: momentul subiectiv (sentimentul de bază cu modificările sale) și momentul transsubiectiv (percepția unui obiect diferit de corpul nostru) s)

Ambele momente sunt indisolubil legate între ele și sunt părți integrante ale oricărei senzații Orice) I,) p -) P, E K) II, Biblioteca "Runivers" BAZELE IDEOLOGIEI LUI ROZMINI senzația este în același timp subiectivă și transsubiectivă Rosemini notează această dualitate chiar și în senzațiile tactile, pe care el, după Toma de Aquino și Aristotel (omnes autem alii sensus fiindantur supra tactum), le consideră a fi baza tuturor celorlalte senzații La urma urmei, sentimentul de bază, pe care se bazează toate senzațiile, este atingerea interioară și simultană a întregului nostru corp tatto interiore În atingere, prototipul tuturor celorlalte senzații, se disting cu siguranță: d organul sensibil este (un moment subiectiv) și un agent extern care produce o senzație (un moment transsubiectiv) *) "Dacă orice substanță este strâns legată de noi prin legătura pe care o numim viață, atunci acesta este corpul meu subiectiv, care produce un efect constant și uniform asupra spiritului meu, pe care îl numesc sentimentul de bază Dacă această legătură nu există, atunci această substanță este un corp străin pentru mine și poate provoca în mine doar impresii trecătoare și parțiale") Existența corpului nostru se bazează întotdeauna pe dovezile simțului de bază Existenţa altor corpuri are drept criteriu existenţa corpului nostru) Ambele presupun acea afirmație fundamentală a existenței substanței corporale în general, care a fost făcută mai sus Dacă nu am putea respinge argumentele lui Berkeley și să dovedim existența substanței corporale în general, nu am fi capabili să dovedim atât existența corpului nostru, cât și a corpurilor din afara noastră Acele cazuri negative, care sunt de obicei aduse în discuție pentru a respinge fiabilitatea cunoștințelor noastre despre corpuri, Rosemini le consideră a fi lipsite de importanță în formularea întrebării Astfel, de exemplu, cazul unui bărbat al cărui picior a fost amputat și care continuă să simtă durere în piciorul tăiat, el explică astfel: durerea în piciorul tăiat este o modificare a sentimentului de bază Dar modificarea sensului de bază nu dovedește în sine existența corpului Într-adevăr, pentru aceasta ar fi necesar să se reducă extensia simțită în senzație (estensione sentita colla sensazione) la extinderea celor mai elementare) II, -) II, a) II, * Întrebări de filosofie, KN I I Biblioteca "Runivers" V E R n sentimente (alVcstcìisione del sentimento fondamentale) Acesta din urmă, determinat de părțile sensibile ale corpului, se caracterizează prin două trăsături: i) prezență uniformă și constantă și capacitatea de a suferi diverse modificări Într-un picior tăiat, care evocă în principal un singur sentiment - modificare - durere, nu există tocmai capacitatea de a provoca diverse modificări, adică nu doar pentru a răni, ci și pentru a ne mișca, atinge și acționa asupra tuturor simțurilor noastre Piciorul tăiat se simte, dar nu de sensul principal d) De aceea, ideea unui picior tăiat pe baza durerii experimentate este înșelătoare Dar această înșelăciune nu mărturisește deloc împotriva siguranței necondiționate a sentimentului de bază La fel de puțin pe cât exemplul piciorului tăiat mărturisește împotriva validității sentimentului de bază al exemplului viselor Întrebarea: nu sunt visele și percepțiile noastre reale, puse de "idealiști"', complet nefondate La urma urmei, chiar visele care ne pot induce în eroare, doar în chestiunea existenței corpurilor exterioare, nu pot pune în discuție existența corpului nostru Nu am putea avea vise adormite dacă nu am fi conectați cu corpul și doar corpul, în anumite condiții, ne prezintă acest gen de fenomene Într-un cuvânt, o eroare este posibilă în două cazuri: în percepția corpurilor exterioare și în percepția corpului nostru, deoarece îl percepem prin analogie cu corpurile externe Dar percepția

corpului nostru, în măsura în care este dată de simțul de bază, este cu siguranță sigură și nicio obiecție a scepticilor nu poate submina această certitudine) XII În discuția anterioară, ideea unui corp transsubiectiv este doar sugerată Este necesar să analizăm această idee cu cea mai mare grijă posibilă Dar "deoarece ideile unui corp transsubiectiv preced în mod logic ideile de timp, mișcare și spațiu, analiza ideii unui corp transsubiectiv trebuie precedată de o analiză a celor trei idei numite Ideile de timp, mișcare și spațiul sunt la mijloc între) II, ·) II, I p, - Biblioteca "Runivers" BAZELE IDEOLOGIEI LUI ROZMINI ideea unui corp subiectiv și ideea unui corp transsubiectiv; sursa lor comună este corpul subiectiv Ca și timpul, mișcarea și spațiul sunt conectate în interior organizarea noastră suflet-corp Și în același timp, în unele privințe, ele constituie ideile noastre despre corpul transsubiectiv Prima dintre ideile la care se oprește Rosemini este ideea de timp Este primit de noi din conștiința acțiunilor noastre (dalla coscienza delle proprie azioni) Când facem ceva, spune Rosemini, ne simțim limitați în două privințe În acțiunea noastră există un grad de intensitate (grado d'intensità) și o anumită durată (durata) *) Până la un anumit punct, atât tensiunea, cât și durata pot crește Ne putem chiar imagina că sunt capabili de o creștere infinită Durata secvenţială este ideea de timp (la durata următoare este l'idea del tempo * *) Nu numai acțiunea noastră, ci și orice altă acțiune poate avea durată succesivă Compararea duratei acțiunii noastre cu durata unei alte acțiuni creează dimensiunea la misura del tempo Rotația pământului în jurul propriei axe și în jurul soarelui este de obicei luată drept începutul unei astfel de măsurători Dacă dorim să menținem constantă cantitatea de acțiune, atunci trebuie, atunci când se scurtează durata, să creștem intensitatea, iar când intensitatea este redusă, să creștem durata Având în vedere această proporționalitate strictă între durata și intensitatea acțiunii, suntem îndreptățiți să spunem că "în cadrul aceleiași durate, valoarea acțiunii va fi direct proporțională cu intensitatea") De aici și ideea uniformității timpului (equabilità del tempo) Acționând în posibilitățile sale, și lăsând deoparte limitările duratei succesive, ajungem la ideea de timp pur Cu o intensitate continuă dată, măsura timpului este cantitatea de acțiune, iar "uniformitatea" timpului înseamnă doar aceeași cantitate de acțiune cu același grad de intensitate Adăugând) II,) II,) II, '-*· Biblioteca "Runivers" V E R n în ultima poziție față de cantitatea de acțiune conceptul de posibilitate, obținem o idee pură a timpului finit *) Luând ideea de timp din punctul de vedere al continuității (continuitate continuità), ne confruntăm cu o dificultate serioasă) Cum să gândim această continuitate? În experiență nu vedem nicio continuitate și nu numai că nu o vedem, dar nu o putem vedea Din experiență, orice efect vizibil vorbește despre intervale în timp, și nu despre continuitatea acestuia Efectul imperceptibil ne face să ne gândim la intervale mici de timp care nu sunt susceptibile de a explica sentimentele noastre și, din nou, nu la adevărata continuitate) Dar din moment ce tot ceea ce se întâmplă se întâmplă "instantaneu" (per istanti), întrucât ideea de timp, așa cum o cunoaștem din experiență, nu este altceva decât o relație între fenomene sau, mai bine, între cantități de acțiune în aceleași momente, atunci orice experiență, chiar infinit mai subtilă și perceptivă decât cea de care este capabil omul, nu poate duce în niciun caz direct la înțelegerea continuității timpului sau la succesiunea lui continuă În plus, Rosemini neagă posibilitatea de a gândi un număr infinit Fiecare număr real este limitat și, prin urmare, desigur Dar

atunci nu poate exista o succesiune infinită de lucruri sau fenomene Cu alte cuvinte, observarea lucrurilor reale nu poate da ideea de timp continuu sau succesiune continuă, deoarece succesiunea continuă necesită un număr infinit de momente infinit de mici Prin urmare, succesiunea continuă a unui fenomen real este absurdă δ) Totuși, în ciuda acestui fapt, ideea noastră despre timp este continuă Aceasta înseamnă, în primul rând, că timpul, în măsura în care îl observăm în experiență în sensul cel mai pur, este fenomenal și iluzoriu (puramente phenomenale illusoria) Aceasta înseamnă, în al doilea rând, acel id, timpul său continuu, care) II, -) II,) II, *) II,) II - p Biblioteca "Runivers" BAZELE IDEOLOGIEI LUI ROZMINI pe care o posedăm, își are sursa nu din experiență, ci din altceva Ce anume? Mintea noastră cu ideea ei pură? posibilităților Ne gândim la timp în mod abstract, ca la ceva în care, în fiecare moment, un fenomen poate avea un început Mai mult, în sensul posibilității începutului (sau sfârșitului) unui fenomen, toate momentele de timp pentru gândirea noastră abstractă sunt egale și cu siguranță aceleași Această asemănare face ideea noastră de timp continuă și continuă, deoarece în sensul posibilității începutului (sau sfârșitului) a unui fenomen, momentele de timp sunt indistinse x) Ceea ce este contradictoriu în interior este absurd Misterios este ceea ce este inexplicabil Continuitatea urmăririi reale este absurdă Continuitatea timpului pur este misterioasă Kant a greșit plasând timpul într-o categorie a priori Ideea de timp este a posteriori și este formată de minte prin abstracție de fenomene De aceea rațiunea în cea mai înaltă activitate este în afara timpului, pentru că în judecăți a priori rațiunea nu depinde de timp, ceea ce a fost recunoscut de vechii gânditori, de exemplu Toma d'Aquino sau Bonaventura) XIII Strâns legată de ideea de timp este ideea de mișcare Căci mișcarea este una dintre acele acțiuni succesive vizibile prin care timpul este format și măsurat Mișcarea poate fi activă (mișcarea corpului nostru, cauzată de noi înșine), pasivă (mișcarea corpului nostru, cauzată de o forță străină) Și întrucât mișcarea este o anumită stare a corpului nostru sau a corpurilor exterioare, ea este percepută de noi în conformitate cu cele trei moduri în care percepem corpul, adică d) subiectiv, prin sentimentul principal;) subiectiv, prin sensibilitatea dobândită, reprezentând dezvoltarea simțului de bază, și j) transsubiectiv, prin organele de simț Întrucât despre corpul transsubiectiv va fi discutat mai jos, deocamdată Rosemini vorbește în principal despre primele două moduri de a percepe mișcarea) *) P,) II,) II, Biblioteca "Runivers" V e g n z Avem capacitatea de a ne mișca corpul Care este această capacitate? Am văzut că simțul de bază ne permite să percepem direct corpul în starea lui prezentă, în timp ce starea corpului este legată de extensie Prin urmare, puterea de a mișca trupul, în măsura în care îl putem judeca prin observație, este o anumită putere a sufletului asupra simțului său fundamental, putere care are ca obiect schimbarea modurilor simțului fundamental Noul mod al acestui sentiment este o nouă extensie Prin urmare, capacitatea sufletului de a schimba modul sentimentului de bază se numește capacitatea de a schimba spațiul sau de a se mișca în el) Ce înseamnă această mișcare activă sau poate fi percepută de "simțul interior al conștiinței sau senzațiile exterioare"; putem percepe mişcarea pasivă numai prin senzaţii exterioare Dacă o forță exterioară ne poartă dintr-un loc în altul fără niciun efect asupra simțurilor noastre, atunci putem judeca mișcarea numai după rezultatele ei, adică conform situaţiei schimbate în care ne aflăm *) Când are loc o mișcare în unele dintre organele noastre senzitive, simțim că particulele

sensibile ale acestui organ capătă o nouă formă în comparație cu cea pe care am simțit-o anterior prin simțul principal Dar mişcarea în acest caz nu este resimţită de la sine, ci doar de o schimbare a poziţiei acelui organ sensibil, care este simţită întotdeauna de noi în poziţia pe care o ocupă) În consecință, nu simțim mișcarea organului în sensul propriu al cuvântului, ci doar "starea sa sensibilă" (il suo stato sensibile) Dacă aruncăm o privire mai atentă asupra sentimentului cu care percepem mișcarea părților sensibile ale corpului, vom vedea în el trei puncte *, i) acest sentiment se caracterizează prin durere sau plăcere, turnată într-o anumită măsură, având propria sa formă;) forma acestei extensii se poate schimba din cauza mișcării relative a părților sale și a senzației de revărsare peste extensie t) II,) I, O) II, Biblioteca "Runivers" BAZELE IDEOLOGIEI LUI ROZMINI în toate schimbările sale succesive, ea percepe și toate formele succesive pe care le ia;) în consecință, simțul subiectiv percepe mișcarea în mod specific, ca o schimbare care are loc în forma (figura) organului și tocmai în acea parte a organului în care acționează o forță externă, modificând-o și provocând senzație Continuitatea mișcării (continuità del moto) provoacă aceleași dificultăți ca și continuitatea timpului Observația nu poate fundamenta continuitatea mișcării) Vorbește doar de continuitate într-un sens pur fenomenal La fel ca în chestiunea timpului, trebuie să trecem la temeiul raționamentului (tentare la via del ragionamento) și la ideea continuității mișcării pe care o avem, pentru a explica prin posibilitatea de a gândi începutul sau sfârșitul de mișcare în orice moment de timp (adică absolut indiferent ce) și în orice punct din spațiu) Direct urmărind mișcarea, Rosemini vorbește despre spațiu Spațiul nu este altceva decât o idee inversă, obținută dintr-o comparație a diferitelor "prelungiri" ale corpului nostru Ca orice idee abstractă, spațiul, după formarea sa, poate exista în noi independent de ideea de corpuri Spațiul în sens abstract este infinit și continuu Infinitul vine din adăugarea ideii noastre de a ne mișca corpul a ideii de posibilitate universală Căci dacă ne putem imagina sau gândi extensia corpului nostru repetată (replicată) - de un număr infinit de ori - avem astfel ideea de spațiu infinit) Continuitatea spatiului este obtinuta de noi din posibilitatea de a trimite senzatia la orice punct al sensibilitatii noastre c) Continuitatea sau soliditatea spațiului înseamnă că nu are părți, diviziuni sau goluri Dacă ne putem gândi la ideea de spațiu infinit în modul de mai sus, atunci ne putem limita gândirea și ne putem gândi la toate "replicațiile" posibile pe) , II,) II,) II - *) II, ") I, Biblioteca "Runivers" V E R n gâturi lungi, dar numai cam câteva De aici și ideea unui spațiu limitat, de exemplu, un pătrat sau altceva Dar chiar și această zonă nu are părți în sine, adică este continuă, deși nu mărginită Îmi pot imagina câte astfel de spații limitate îmi plac, dar fiecare dintre ele, mare sau mică, este întotdeauna continuă *) Acest lucru ne face să credem că spațiile mici sunt părți ale celor mari De fapt, ele nu sunt părți reale, ci doar ideale, iar ideile despre ele, ca părți, sunt formate de alte acte ale minții în comparație cu actele de limitare a posibilelor "replicări" ale spațiului Prin urmare, divizibilitatea infinită a spațiului nu este altceva decât posibilitatea de a repeta la infinit (ripetere indefinitamente) limitarea spațiului pe care o gândim, sau, după cum spune Sf Toma d'Aquino, - "spaţiul are un număr infinit de părţi potenţiale şi nici una actuală" *) xrv Ideile de timp, mișcare și spațiu, tocmai analizate, fac posibilă o privire mai atentă și mai amănunțită asupra ideii de corp transsubiectiv, care a fost menționată mai sus în treacăt

Toate simțurile ne oferă percepția a ceva diferit de noi Diferit de noi înseamnă diferit de spiritul nostru Dar ceea ce este diferit de spiritul nostru poate fi și ceva non-spațial Sentimentele ne dau percepția a ceva diferit de noi și spațial Ceea ce este diferit de noi și spațial este ceea ce este în afara corpului nostru: prin urmare, trebuie să distingem între conceptul de ceea ce este diferit de noi (diverso dà noi) și conceptul de ceea ce este în afara noastră (fuori di' noi) b Corpul nostru este simțit de simțul de bază Ceea ce se simte ca exterior acestui sentiment nu mai este corpul nostru Florile, sunetele, mirosurile nu au nimic în comun cu organele care le percep, pentru că pentru aceste senzații corpul nostru oferă doar materie Și chiar dacă amestecat cu ei) II, l / II) II· i Biblioteca "Runivers" BAZELE IDEOLOGIEI LUI ROZMINI - senzația corpului nostru, dar ceea ce percepem în ele nu este corpul nostru Simțul tactil percepe doar suprafețele corpurilor Acțiunea produsă asupra organelor noastre de suprafața corpului este esențial diferită de sentimentul organului de simț afectat însuși Este un sentiment care are ca termen ceva extins și se extinde într-o măsură superficială (in una estensione superficiale) Dacă adăugăm capacitatea motrică (facoltà locomotrice) la atingere, atunci ne facem ideea spațiului de aproximativ trei dimensiuni În consecință, ideea de spațiu are o dublă sursă: i) simțul de bază și asociat cu acesta capacitatea de mișcare spontană a corpului nostru;) senzații tactile însoțite de aceeași abilitate Prin natura sa, prima sursă este greu de analizat, în timp ce a doua este comparativ foarte ușor) Spațiul perceput în primul mod și spațiul perceput în al doilea mod sunt identice, căci termenul de senzație tactilă este însăși suprafața la care se termină extensia exterioară Combină momentele subiective și transsubiective ale percepției Identitatea acestor două spații, adică extinderea corpului nostru și extinderea corpurilor exterioare nouă, formează o tranziție de la ideea corpului nostru la ideea unui corp exterior sau, parcă, o punte naturală între ele) "Astfel, percepem: i) acţiunea exterioară şi) suprafaţa cu care se încheie acțiunea exterioară; și prin aceasta percepem două proprietăți esențiale ale corpului, comune atât corpului nostru, cât și corpurilor exterioare; suntem convinși că aici sunt două corpuri, că ambele au aceeași natură corporală, deși produc efecte complet diferite asupra noastră") Unii susțin că natura substanței corporale este multiplicitatea Dar, așa cum a remarcat deja Leibniz, nicio "natura" nu poate aparține în esență unei pluralități, iar aceasta din urmă este întotdeauna ceva compus dintr-o pluralitate) II,) II,) II,) II, ") II, Biblioteca "Runivers" V ern gih "natura" *) În corpul nostru observăm o unitate perfectă, un singur sistem dezmembrat și organizat de părți, organe, senzații) Dar întrucât în fiecare element mini-minor al sensibilității noastre putem distinge două laturi: senzația și extensia, putem spune că "în corpul nostru percepem cu egală certitudine atât multiplicitatea, cât și unitatea") Pentru a clarifica toate neînțelegerile, Rosemini face aici o distincție importantă între corp și principiul corporalității Numim lucrurile în funcție de modul în care le percepem intelectual Prin urmare, prin corp, Rosemini înseamnă ceea ce toți oamenii numesc corp Conceptul de corp este alcătuit din două elemente: i) din acțiunea produsă asupra noastră și a) măsura în care se află această acțiune și starea noastră de suferință corespunzătoare acesteia O acțiune care nu ne-ar afecta în niciun fel, nu putem numi în niciun fel Prin urmare, cunoaștem și numim un agent exact în măsura în care acesta acționează asupra noastră Prin urmare, dăm numele trupului aceluia care acționează asupra noastră ca

trup și că știm cum este corpul Este foarte posibil ca un agent care acționează asupra noastră ca corp să aibă și proprietăți necunoscute nouă, ascunse de noi, dar nu le înțelegem prin cuvântul "corp" Pentru a le desemna, astfel încât să nu existe confuzie, este nevoie de un nou concept, iar Rosemini îl numește principiul corporalității-principio corporeo Vorbind despre corp în sensul propriu, putem spune că are un caracter plural Multiplicitatea corpurilor decurge din multiplicitatea senzatiilor primite in multitudinea de puncte din spatiu Într-adevăr, în fiecare loc în care trăim o senzație care se extinde într-o oarecare măsură, trebuie să recunoaștem prezența unui agent dotat cu toate trăsăturile corpului) Pe de altă parte, principiul este întotdeauna acțiunea (senzația) - există și o "forță care acționează" - duce la concluzia că acolo unde senzația nu este *) II,) II,) II, ') II, II, Biblioteca "Runivers" BAZELE IDEOLOGIEI LUI ROZMYN discontinuă și egal în toate punctele prelungirii sale, trebuie să existe o forță activă corespunzătoare Și dacă nu există lacune în senzație, atunci nu există nici lacune în corp În consecință, dacă o senzație este continuă, la fel este și corpul care o evocă Într-un astfel de caz, teoria lui Leibniz, care reduce materia la puncte matematice, trebuie recunoscută ca fiind complet greșită Pentru corpurile, fiind incontestabil multiple, au o anumită continuitate de extensie (estensione continua) "Punctele simple" ale lui Leibniz, ca fiind neextinse, nu sunt supuse perceperii sentimentelor noastre, prin urmare, spune Rosemini, nu sunt corpuri Leibniz a confundat corpul cu principiul corporalității, iar teoria sa se referă la principiul corporalității și nu la corp Corpul ne este cunoscut, dar principiul corporalității este necunoscut Aceasta înseamnă că greșeala lui Leibniz este că a construit o teorie a ceea ce ne este necunoscut în corpuri, considerând că este legat de ceea ce cunoaștem în corpuri *) Granița dintre ceea ce este subiectiv în percepția noastră asupra corpului și ceea ce este transsubiectiv este trasată pe baza următorului principiu: "tot ceea ce intră în senzație, ca atare, este subiectiv; tot ceea ce intră în conceptul pasivității noastre, certificat de conștiința noastră, este transsubiectiv Aplicând acest principiu senzației, obținem, în termeni generali, următoarea împărțire a momentelor subiective și transsubiective în percepția corpului:) Conștiința ne asigură că prin senzație trăim o stare pasivă, adică percepem o oarecare forță în starea actuală Prin urmare, puterea este primul element transsubiectiv al percepției) Conștiința ne asigură că există multe influențe sau forțe pe care le simțim Prin urmare, pluralitatea corpurilor este al doilea element transsubiectiv al percepției) "Conștiința, precum și raționamentul, ne asigură că multiplicitatea forței este de așa natură încât în limitele unei extinde date este imposibil să găsim un singur punct în care să nu existe forță activă și, în consecință, din ideea de o multitudine de) II,) - Biblioteca "Runivers" V ɵ g n ъ Suntem conduși la concluzia neîndoielnică despre extensia continuă, care constituie al treilea moment al percepției transsubiective a corpurilor*) Aceste trei elemente de bază cuprind multe alte elemente transsubiective, la care se poate ajunge prin următoarea analiză simplă Forța acționează asupra spiritului nostru într-un anumit fel Această metodă este determinată de rezultatele subiective pe care forța le produce în noi, adică plăcere, neplăcere, căldură, lumină, culoare, mirosuri etc forță, care constituie esența corpului, sau mai bine, corpul însuși În consecință, prima calitate a corpului dă naștere la multe alte calități, adică toate acele poziții care variază rezultatul acțiunii mobilitate, formă, divizibilitate, impenetrabilitate etc De aici putem concluziona că

celebra împărțire a proprietăților în primare și secundare se bazează pe însăși natura lucrurilor Rosmini reprezintă doar o schimbare de nume și propune să numească proprietățile primare transsubiective, subiective secundare) Dacă momentul transsubiectiv al percepției este caracterizat în principal de cele trei puncte de mai sus, atunci momentul subiectiv al percepției se reduce în general la ceea ce rămâne în percepție după deducerea tot ceea ce este transsubiectiv) Pe baza acestei distincții generale, Rosemini încearcă să definească mai precis) momentele subiective și transsubiective în diverse senzații (în principal vizuale), fără a adăuga, totuși, esențiale la ceea ce am spus deja Aici se termină bazele ideologiei Rozmini a indeplinit sv- b? J) Și, ; II,) II, -) II, - Biblioteca "Runivers" BAZELE IDEOLOGIEI LUI ROZMINI sarcină El a arătat cum, din ideea de ființă nedeterminată, se derivă, în primul rând, idei pure de substanță și cauză, care nu împrumută nimic din simțuri și, în al doilea rând, idei mixte: substanță corporală luată în general, timp, mișcare, spațiu, și, în sfârșit, un telefon sigur în special Fără a intra într-o critică a acestei derivații sau, mai degrabă, a construcției (care se va face în altă parte), putem spune că însăși formularea problemei derivarii întregii mase de idei care se află în mintea umană dintr-un singur principiu de bază, și încercări persistente de a o rezolva in extenso, - corespund profund sarcinilor cele mai esențiale ale filosofiei și, așa cum vom vedea mai târziu, contribuie în cel mai hotărâtor la rezolvarea corectă și critică a problemei epistemologice de bază a problemei interne și autodeterminarea esenţială a minţii filozofice V Ern Biblioteca "Runivers" Conceptul de "simpatie" în filosofia lui D Hume eu După cum se știe, primul volum al Tratatului despre natura umană a lui D Hume este consacrat examinării problemelor epistemologice: analiza conceptelor de cauzalitate și substanță, problema realității lumii exterioare etc El plătește foarte mult de atenție acolo la problema substanței spirituale, sau despre "Eul" nostru * , și ca urmare a unei analize realizate cu atenție, o negare completă a conceptului de "Eu" ca entitate metafizică și concluzia că nu este nimic se obține mai mult decât o grămadă sau un set de percepții separate "Când mă adâncesc cel mai intim în ceea ce îmi numesc "eu", spune Hume, "întâlnesc întotdeauna una sau alta percepție unică: căldură sau frig, lumină sau umbră, iubire sau ură, suferință sau plăcere Nu pot să-mi prind în niciun caz "eu" în afară de percepție și nu pot observa în niciun caz altceva decât o anumită percepție" d) Și mai departe "când încep să mă observ pe mine însumi, eu, eu nu sunt niciodată conștient de ea separat de una sau mai multe percepții, nu sunt conștient de nimic, cu excepția percepțiilor În consecință, totalitatea acestora formează "Eul") "Dacă cineva, după o reflecție serioasă și fără prejudecăți, mai crede că are o altă idee despre "eu" lui, atunci trebuie să mărturisesc că nu mă pot certa mai mult cu el Singurul lucru pe care îl pot recunoaște este că el are la fel de dreptate ca mine, *) Tratat despre natura umană, de la) Hume cd de TH Green și TH Grose, V I, p) Ibid , Anexă, p Biblioteca "Runivers" CONCEPTUL DE SIMPATIE* ÎN FILOZOFIA LUI D HUM HL și că ne deosebim substanțial unul de altul în această privință El, poate, este conștient de ceva simplu și continuu în sine, pe care îl numește "yal, în timp ce sunt sigur că nu există un astfel de principiu în mine" *) Deci, după ce a rezolvat problema naturii "eu-ului" nostru într-un mod exclusiv empiric, cu ajutorul autoobservării, Hume este parcă gata să admită posibilitatea ca autoobservarea altor oameni să-i conducă la un rezultat diferit - dar, desigur, acesta este doar un dispozitiv

polemic, doar o provocare, care ar trebui să-i conducă pe toți cei care se limitează la pură observare de sine, fără amestecul de complexități metafizice, la concluzia trasă de însuși Hume Lăsând deoparte metafizicii de acest fel, mă îndrăznesc să afirm, în ceea ce privește restul oamenilor, că ei nu sunt altceva decât un mănunchi sau o colecție de percepții diverse, care se succed cu o rapiditate de neînțeles și fiind în continuă mișcare, în continuă mișcare Astfel, concluzia lui Hume despre sinele său individual se extinde la toate celelalte, la toate celelalte conștiințe umane; întrebarea dacă există aceste altele, aceste conștiințe străine, nu este pusă de el: poziția sceptică adoptată de el în raport cu conceptul de substanță, cu problema realității lumii exterioare, cu fiabilitatea principiului cauzalitatea etc , nu este aici este menținută de el, iar realitatea minții altora nu este niciodată pusă la îndoială, deși punctul de plecare al filozofiei lui Hume, recunoașterea "Eului", acest mănunchi de percepții, ca singura sursă de cunoștințele noastre, ar fi trebuit să-l conducă la solipsism complet, dacă s-a realizat în mod consecvent Dar dacă recunoașterea realității vieții mentale a altcuiva este un postulat tăcut, inconștient al filozofiei lui Hume, atunci ne-am putea aștepta totuși ca el să atingă în teoria cunoașterii întrebarea cum învățăm despre viața mentală a altcuiva și dacă această cunoaștere poate fi doar empirică (deoarece raționalul este limitat de limitele înguste ale definiției relațiilor dintre idei), atunci cum) Ibid , p ■) Ibid Biblioteca "Runivers" S TSERETELI cum decurge acest proces cognitiv și dacă poate fi explicat din acele principii la care Hume reduce toate cunoștințele noastre empirice II Desigur, tratarea acestei probleme ar fi de așteptat cel mai probabil în primul volum al "Tratatului", consacrat dezvoltării întrebărilor despre cunoaștere Cu toate acestea, împotriva oricărei așteptări, această întrebare este luată în considerare în volumul al -lea, care conține psihologia afectelor și voinței și nu afectează deloc probleme epistemologice independente; de fapt, toate concluziile de natură epistemologică făcute de Hume în volumul i-lea al Tratatului, aici nu găsesc decât o nouă aplicare și confirmare Și însăși problema cunoașterii noastre despre viața psihică a altcuiva nu este formulată de el în mod clar și definitiv, ca o problemă independentă: el, parcă, se lovește în treacăt de ea când analizează întrebări complet străine, care la prima vedere nu au nimic în comun cu ea Hume ne analizează viața emoțională, dezvăluie elementele din care este compusă, precum și relațiile dintre aceste elemente, a căror complexitate crescândă duce la formarea unor afecte mai complexe Așadar, atunci când se iau în considerare cauzele secundare ale afectelor mândriei și umilinței, el se întâlnește, ca un factor care joacă un rol important în explicarea acestor afecte, conștiința noastră a opiniilor și sentimentelor altor oameni; aceasta îl obligă să introducă în analiza sa un nou principiu - "simpatia", pe care apoi l-a aplicat pe scară largă, pe de o parte, în psihologia sentimentelor, pentru a explica o serie întreagă de afecte, pe de altă parte, în etică, în studiul originii moralității și, în sfârșit, chiar și în analiză sentimentul estetic Dar analiza aceluiași principiu de "simpatie" este și singurul răspuns la întrebarea pe care am ridicat-o mai sus: cum explică Hume procesul de cunoaștere a vieții spirituale a altcuiva îi percepem doar cauzele sau efectele; din acestea din urmă concluzionăm că afectează" J) "Când văd acțiunea unei pasiuni în gesturile sau vocea unei persoane, spiritul meu trece imediat de la Tratat despre natura umană, de D Hume, v II, p Biblioteca "Runivers" CONCEPTUL DE SIMPATIE * ÎN FILOZOFIA LUI D HUM DIN dintre aceste

acțiuni la cauzele lor și formează o idee vie a afectului "-" Fiecare afect este mai întâi recunoscut de noi doar prin acțiunile sale, prin acele semne exterioare în exprimare și vorbire care ne evocă ideea despre el") Deci, nu putem percepe direct viața spirituală a altcuiva: doar anumite semne exterioare sunt disponibile percepției noastre - gesturi, expresii faciale, intonație a vocii, pe baza cărora concluzionăm că fețele din fața noastră experimentează anumite stări Dar, desigur, acest gen de concluzie presupune că avem deja cunoștințe despre legătura cauzală dintre semnele externe indicate și anumite fenomene mentale De unde obținem aceste cunoștințe? Sam Yum din nou nu pune această întrebare; el folosește cunoștințele noastre despre relația cauzală indicată în forma sa terminată și nu ia în considerare nici geneza ei, nici gradul de fiabilitate Cu toate acestea, pornind de la propriile sale concluzii despre apariția oricărei relații cauzale, nu este greu de imaginat cum ar putea să picteze o imagine a unei astfel de geneze Pentru a stabili o relație cauzală între două percepții, este necesar să re-observăm legătura constantă a acestora; dacă, să presupunem, a apărut în mine o certitudine că o anumită manifestare exterioară, de exemplu, lacrimile, este efectul unei experiențe, chiar și tristețea, ca cauză, atunci a trebuit să le percep în mod repetat și constant în legătură unul cu celălalt Dar la urma urmei, experiențele emoționale ale altor oameni sunt inaccesibile observării mele directe; prin urmare, am putut percepe această legătură doar prin autoobservare: sentimentul de tristețe trăit de mine în mod repetat a provocat, ca efect, lacrimi în ochi și, ca urmare a observației constante, legătura dintre aceste două fenomene a fost atât de întărită că percepția unuia dintre ele mă obligă direct la formarea de idei despre celălalt; dar până la urmă, după Hume, legătura cauzală a obiectelor se reduce la o astfel de combinație constantă a lor) J) Tratat, p) Ibidem, p ani) Ibidem, v eu, p Q Întrebări de filosofie, carte ° Biblioteca "Runivers" S TSERETELI În plus, dacă trebuie să percep efectul experienței emoționale indicate, lacrimi, asupra altei persoane, atunci din percepție îmi va forța imediat spiritul să-și formeze o idee despre cauza sa, despre un sentiment de durere sau tristețe - doar aceste sentimente, pe care le experimentez mereu in aceste conditii, acum imi sunt prezentate ca apartinand altei persoane, obiectiveaza:, pe mine "Este evident", spune Hume, "că aceste mișcări (spirituale) apar mai întâi în spiritul nostru, ca simple idei, pe care ni le reprezentăm ca aparținând altei persoane, ca orice alt fapt") Astfel, concluzia mea că alți oameni experimentează aceleași fenomene mentale pe care le-am experimentat eu în legătură cu anumite semne exterioare este o concluzie despre un anumit fapt și toate astfel de concluzii se bazează întotdeauna, potrivit lui Hume, pe legătura dintre cauză și efect , cunoștințele care ne sunt date de această concluzie au toată certitudinea care este disponibilă în general oricărei cunoștințe noastre bazate pe legea cauzalității și având ca sursă experiența Această certitudine se reduce la credința în realitatea obiectului despre care concluzionăm, iar singurul criteriu obiectiv pentru această certitudine este vivacitatea yoga care apare în mintea noastră atunci când concluzionăm la el, în ceea ce privește acțiunea sau cauzele unui fapt care noi percepem) Toată diferența dintre concluziile noastre despre faptele lumii exterioare și despre experiențele emoționale ale altor oameni pare să se rezuma la aceasta, că în primul caz "credința noastră în realitatea faptului" poate fi, în caz, confirmată dacă experiența ne oferă posibilitatea de a percepe acel fapt, oh a cărui existență concluzionăm având în vedere prezența efectului sau cauzei

sale Concluziile mele despre experiențele altor oameni cu afecte similare cu ale mele sunt limitate pentru totdeauna de "eșecul în realitate" a acestor fapte; ele nu sunt niciodată menite să primească o confirmare mai puternică, astfel încât fenomenele spirituale ale nimănui altcineva nu pot fi niciodată percepute de mine *) Tratat, v Il, r și -) Ibidem, v eu, r) Ibidem, v eu, r : "Credința este o idee vie legată de relația i sau asociată cu o impresie prezentă Biblioteca "Runivers" CONCEPTUL,, SIMPATII "ÎN FILOZOFIA LUI D HUM Cu toate acestea, procesul de cunoaștere a vieții mentale a altcuiva nu se oprește în descrierea lui Yudia la o simplă concluzie de la percepția anumitor semne externe până la experiența de către alte persoane a acestor sau a altor fenomene spirituale: ideea afectului altcuiva , care a apărut mai întâi în spiritul meu, "se transformă imediat într-o impresie, adică și capătă un asemenea grad de forță și vivacitate care devine afectul însuși și ne produce aceeași emoție ca orice afect primar" Această transformare a ideii de afect în afect în sine este esența principiului "simpatiei" *) căruia Hume îi dedică un rol atât de mare în volumul al Tratatului său Poate că această introducere a unui element emoțional în procesul de cunoaștere a vieții spirituale a altcuiva explică faptul că întreg acest proces nu este luat în considerare în acea parte a Tratatului, care este dedicată studiului naturii cunoștințelor noastre: la urma urmei, dacă în prima sa jumătate, adică În concluzie, de la semnele externe la realitatea experiențelor emoționale ale altor oameni, acest proces este doar o aplicare particulară a legii cauzalității, apoi, datorită includerii principiului "simpatiei" în ea, se alătură vieții noastre afective, studiate de Hume în volumul al "Tratatului" Această transformare a ideii de afect în afectul însuși are loc instantaneu); cea mai simplă experiență ne poate convinge de realitatea ei): îmi este suficient să mă regăsesc în fața unei persoane vesele la minte, iar starea mea de spirit se va îmbunătăți imediat; dimpotrivă, furia altcuiva, tristețea altcuiva se reflectă imediat în mine printr-o scădere a dispoziției mele În felul acesta, sentimentele altora sunt parcă transmise, comunicate, mă infectează Acest lucru este mai ales pronunțat în acele cazuri în care opiniile și sentimentele altei persoane le contrazic pe ale mele și totuși nu rămân fără impact asupra mea: dacă am o ceartă aprinsă cu cineva, dacă îmi iau, ca să spunem așa, în inimă obiecțiile mele dușman, atunci asta se întâmplă doar pentru că eu chiar și pentru un minut !) Tratat, v II, r SH) Ibidem, pp ,) Ibid , p ii) Ibid , p * Biblioteca "Runivers" S TSERETELI Cred și simt, la fel ca el, că "simpatizez" cu el, adică de parcă "intru" în opiniile și sentimentele lui!) Astfel, fenomenele mentale ale altora aproape devin ale noastre), "atât de profund intrăm în opiniile și afectele altora, de îndată ce le deschidem") Deci, cunoștințele noastre despre viața spirituală a altcuiva nu se limitează doar la idei despre aceasta; datorită transformării ideilor în afecte, despre care o știm din experiența cotidiană, intrăm mult mai aproape, mai vioi, mai intim în experiențele emoționale ale celorlalți: cunoașterea noastră despre ele s-ar putea numi "sentiment" Înțelegerea "simpatiei" ca pătrundere în viața mentală a altcuiva este deosebit de izbitoare în unele dintre exemplele cu care Hume ilustrează manifestarea acestui principiu În acele cazuri în care experiența altcuiva, primită de mine prin transmitere, mă surprinde și pe mine - ced cu totul, devine cu adevărat a mea Așa, de exemplu, dacă, sub influența melancoliei altcuiva, eu însumi încep să mă simt trist sau dacă, fiind într-o mulțime, devin atât de infectat cu starea ei de spirit, încât sunt gata să merg într-o

nebunie care nu este caracteristică eu deloc, atunci afectul care mi-a fost transmis din exterior, parcă, își pierde caracterul, doar eu obiectivez sentimentele: eu însumi experimentez același lucru și sunt conștient de o sută, ca a mea Dar în acele cazuri în care afectul și opiniile altei persoane îmi sunt complet străine, când, dimpotrivă, îmi contrazic direct opiniile și afectele (cel puțin în exemplul de mai sus de argument aprins), și nu mai puțin, îmi invadează conștiința și atrage-mă pentru o clipă doar pentru judecata mea - apoi această "simpatie", care pentru un timp, parcă, mă introduce în conștiința altcuiva, nu își pierde caracterul obiectiv, iar afectul meu opus, părerea mea opusă, izbucnesc și mai puternic după această identificare involuntară, de moment, a mea cu altul Trăsătura caracteristică a simpatiei, precum pătrunderea în viața spirituală a altcuiva, este la fel de clar exprimată, iar în acele exemple, *) Tratat, v II, r) Ibidem Ibid , p I Biblioteca "Runivers" CONCEPTUL DE "simpatie" în filozofie D, JMA când, dimpotrivă, sentimentele mele personale nu sunt deloc afectate, când rămân un contemplator complet exterior al experiențelor altora și, nu mai puțin, nu pot decât să le împărtășesc pe acestea din urmă Astfel, sentimentul de respect pentru o persoană bogată și puternică se explică, potrivit lui Hume, prin simpatia față de acele senzații plăcute pe care le trăiește din utilizarea acestor avantaje Eu însumi nu pot spera absolut să primesc niciun beneficiu de la acesta din urmă: în plus, nici măcar nu aș accepta niciunul - astfel, toate motivele personale sunt excluse din sentimentul meu în raport cu o astfel de persoană Prin urmare, dacă simt respect pentru el atunci când contempl bogăția și puterea lui, atunci acest sentiment este o parte compusă a acelor senzații plăcute pe care obiectele frumoase și confortabile în sine mi le oferă, parțial din simpatia față de acele sentimente plăcute pe care i le transmit, ca pentru persoana care le posedă în acest caz, "simpatia" are caracterul deja clar exprimat al pătrunderii în viața altcuiva: sentimentul de plăcere care ia naștere în mine este obiectivat la o altă persoană Însuși actul de a transforma ideea de afect într-un afect în a simpatiza cu o altă persoană reprezintă Hume dincolo de orice îndoială: el este certificat de cea mai simplă experiență și nu are nevoie de nicio ipoteză filozofică pentru confirmarea sa Dar Hume consideră totuși de datoria lui să dea o explicație pentru acest fenomen, adică: o deduce din principiile generale ale filozofiei sale Oricât de instantanee este această transformare a unei idei într-o impresie, ea este rezultatul unor considerații și reflecții ("vederi și reflecții"), care nu vor scăpa de investigația exactă a filosofului, deși pot rămâne neobservate de persoana care le face) În primul rând, Hume subliniază cu tărie faptul că, în general, trecerea oricărei idei în impresia corespunzătoare este întotdeauna foarte ușoară La urma urmei, toate ideile noastre *) Tratat, vol II,) Ibid , p) Ibidem, p ui Biblioteca "Runivers" lis S C E G ETE L П sunt împrumutate din impresii, iar ambele tipuri de percepții diferă unele de altele doar prin gradul de forță și vioicitate Părțile constitutive ale ambelor sunt aceleași, modul și ordinea apariției lor pot fi aceleași și astfel singura lor diferență constă în gradele de forță și vivacitate: pentru a se transforma într-o impresie, o idee trebuie doar să dobândească o forță și vivacitate deosebite Cu ajutorul imaginației putem aduce chiar și ideea de senzație la nivelul percepției: imaginându-ne constant un fel de durere fizică, o putem simți în sfârșit În special, este ușor ca o idee să treacă într-o impresie în afectele noastre, în sentimentele noastre Dar cum poate o idee să dobândească această forță suplimentară

și vitalitate necesară pentru a o apropia de o impresie? Conform teoriei lui Hume, aceasta presupune ca ideea să stea într-o anumită relație cu o anumită impresie, fie că este relația de asemănare, contiguitate sau cauzalitate Într-un astfel de caz, vivacitatea și forța impresiei se transferă cu ușurință ideii asociate acestora, ca și cum ar fi transferate, revărsându-se asupra acesteia *) Impresia de la care ideea afectului altuia își împrumută vivacitatea, suficientă pentru a face din ea un afect în sine, este impresia eului nostru, a personalității noastre Această impresie, spune Hume, este mereu prezentă în fața noastră, este colorată cu o nuanță aparte de intimitate și se caracterizează printr-o vioiciune aparte, depășind-o în grad pe cea a tuturor celorlalte percepții; este clar că orice obiect care stă într-o anumită relație cu a i-ul nostru "va fi și el reprezentat cu forța și vioiciunea corespunzătoare) Dar nu există nicio îndoială că toate pasiunile și sentimentele altor oameni stau în relație cu sentimentele și afectele noastre În ciuda tuturor deosebirilor particulare, asemănarea generală a pasiunilor umane lovește involuntar ochiul; această asemănare este cea care ne ajută să intrăm cu ușurință și de bunăvoie în sentimentele altora) Acest lucru este confirmat și de !) Tratat, v eu, r Ibidem, v C r Ibidem, v ii, p din E Ibidem Biblioteca "Runivers" CONCEPTUL DE SIMPATIE ÎN FILOZOFIA LUI D HUM faptul că dacă, pe lângă această asemănare umană generală, există și o asemănare deosebită care depinde de unitatea de caracter, limbă sau patrie, atunci facilitează și mai mult simpatia, adică comunicarea sentimentelor unei persoane altuia Un rol auxiliar în acest mesaj îl joacă și relația de contiguitate: dacă sentimentele altor persoane sunt foarte îndepărtate de noi, ele au puțin efect asupra noastră; este necesară o relaţie de adiacenţă pentru ca acestea să ne poată fi transferate pe deplin Relația de rudenie, ca un fel de cauzalitate, poate produce uneori același rezultat, ca și cunoștințele Toate aceste relații, luate împreună, "prin transferul impresiei sau conștiinței propriei personalități în ideea de a simți afectele celorlalți, ne fac să le reprezentăm în cel mai puternic și mai viu mod"*) Aceasta este ipoteza prin care Hume încearcă să explice faptul uluitor al transformării ideii de sentimente în aceleași sentimente În această ipoteză, el rămâne fidel acelor principii generale pe care le-a propus în teoria sa a cunoașterii pentru a explica toate cunoștințele pe care le obținem din experiență Și subliniază de bunăvoie această împrejurare, văzând în ea o confirmare a sistemului său general S-ar putea chiar crede că această ipoteză a fost în general prezentată de Hume, în principal cu scopul de a nu încălca unitatea teoriei sale, adică, pentru a reduce la elementele sale şi principiul "simpatiei" remarcat de el prin simpla observaţie, care "nu numai că corespunde pe deplin operaţiilor minţii noastre, ci chiar conţine ceva mai minunat şi mai extraordinar") Căci, în sine, această ipoteză, pe de o parte, este de prisos și, pe de altă parte, este departe de a se distinge prin evidenta pe care Hume încearcă tot timpul să o facă atribuie Adevărat, observațiile lui sunt corecte: intrăm mai ușor în acele sentimente de străini care au multe în comun cu ale noastre; iar dacă percepem direct manifestările acestor afecte, adică gesturi, expresii faciale etc , atunci pătrunderea noastră în viața spirituală a altcuiva are loc mai deplin și mai viu decât dacă aceste persoane sunt departe de noi, iar noi doar *) Tratat, v II, r i) Ibid , p - Biblioteca "Runivers" S TSERETELI le îmbrăcăm starea de spirit pe baza unor semne exterioare precum, de exemplu, un mesaj scris, povestea unui alt mincinos etc ipoteză de prisos despre "transferarea impresiei "eu" nostru la ideea

de altul afectele oamenilor" Căci însăși percepția efectelor unui anumit afect, dacă este imediată, are suficientă forță și vivacitate pentru a ne face să ne imaginăm cauza lui, adică afectul în sine este atât de puternic și viu încât ideea noastră despre el este aproape egală cu o percepție sau "impresie" Atunci când lanțul de acțiuni și cauze se prelungește (de exemplu, când primim știri despre o durere care s-a abătut pe cineva dintr-o scrisoare), însăși transmiterea vivacei impresiei ideii de afect al altcuiva devine mai puțin imediată , ceea ce duce la dificultatea trecerii acestei idei în afectul însuși Mai mult, este imposibil să nu obiectăm față de denumirea pe care Hume o dă aici principiilor prin care încearcă să explice trecerea ideii în perfectul pe care le consideră: le numește "contemplații și reflecții care elud observațiile persoanei" trădându-i, dar nu pot scăpa de la un studiu exact al unui filozof " S-ar putea crede că ceea ce este în joc aici sunt într-adevăr reflecții, care curg deși momentan, dar la o analiză atentă se dezvăluie autoobservării Totuşi, nu este cazul: dacă principiile asocierii prin contiguitate şi asemănare au o influenţă asupra procesului de transformare descris, atunci acţiunea lor decurge mecanic, inconştient; nici un "transfer conștient al impresiei "eu" nostru la ideea afectelor altor oameni" nu poate fi descoperit chiar și cu cea mai atentă analiză și, deși ipoteza lui Humann nu depășește limitele principiilor sale generale, nu depășește limitele principiilor sale generale își pierde caracterul ipotetic și nu găsește confirmare în experiență Cu toate acestea, însuși Hume pare să admită că această explicație ipotetică nu depinde deloc de realitatea faptului pe care îl consideră, ceea ce în sine este, fără îndoială, confirmat de cea mai simplă experiență Am remarcat mai sus că, chiar și cu limitarea cunoștințelor noastre despre viața spirituală a altcuiva, concluzând la aceasta din percepție Biblioteca "Runivers" CONCEPTUL DE SIMPATIE ÎN FILOZOFIA LUI D HUM dintre semnele exterioare ale manifestării sale pe care le putem percepe, certitudinea acestei cunoașteri ar fi egală cu certitudinea realizabilă pentru orice concluzie din experiență Ar fi interesant să ne întrebăm acum dacă această certitudine este întărită de faptul trecerii ideilor despre afectele altor oameni în afectele în sine? Hume însuși nu pune această întrebare, dar nu am putea mai puțin să încercăm să o rezolvăm în spiritul filozofului nostru După cum am menționat în repetate rânduri, întreaga diferență dintre idei și impresii este redusă de Hume la o diferență de grad, putere și vivacitate a uneia și a celeilalte "Percepțiile care intră în minte cu cea mai mare forță și irezistibilitate, le vom numi impresii", spune Hume în primul volum al Tratatului său *) În această forță specială și irezistibilitate se află cea mai înaltă certitudine a impresiilor: ele sunt sursa întregii certitudini a cunoașterii empirice, de la ele se extinde la idei prin relații (similaritate, contiguitate și cauzalitate), iar cel mai înalt grad de certitudine la la care poate aspira o idee este să se apropie de impresie, adică să fie prezentată într-un mod special, excluzând orice îndoială cu privire la realitatea sa "Ideea cu care suntem de acord este simțită de noi altfel decât ideea fictivă pe care ne-o dă numai imaginația; Încerc să explic acest sentiment, numind-o forță sau vioicitate deosebită, forță sau rezistență ") "Așadar, fiecare impresie are pentru noi o mai mare certitudine decât ideea ei, indiferent de modul în care aceasta din urmă o abordează și dacă ideile noastre despre experiențele emoționale ale altor oameni se transformă în aceste experiențe în sine, atunci este evident că cunoașterea noastră despre ele are și o mai mare certitudine , ce ar avea dacă

această transformare nu ar fi prezentă Adevărat, această certitudine este inferioară în grad de certitudinea care este caracteristică impresiilor noastre despre "eu" nostru personal * aceste impresii au un cwiqh special și vioiciune; sunt nuanțate cu o nuanță particulară de intimitate care nu poate fi atinsă de alte percepții; dar totuși cunoașterea noastră despre viața spirituală a altcuiva nu este doar o concluzie despre ea, ea !) Tratat, v eu, p) Ibidem, p Biblioteca "Runivers" S TSERETELI există un "sentiment" pentru ea, este o percepție a ei - este adevărat, nu imediat, sens giratoriu, ca să spunem așa, dar percepție totuși Pentru Hume însuși, această cunoaștere are o realitate și o certitudine indubitabilă - este rezultatul celei mai simple experiențe Și poate, nu este această vivacitate a percepției vieții mentale a altcuiva pentru Hume motivul pentru care el nici măcar nu ridică în filosofia sa problema realității conștiințelor altor oameni, ci acceptă această realitate ca pe un fapt care este complet dincolo de orice îndoială? Termenul "sentiment", pe care l-am folosit de mai multe ori pentru a desemna principiul "simpatiei" al lui Hume, nu îi aparține lui Hume însuși; dar acest termen nu a fost folosit de mine fără intenție Faptul este că procesul de cunoaștere a vieții mentale a altcuiva așa cum este descris de Hume are, în opinia mea, trăsături care sunt cu siguranță similare cu cele care caracterizează procesul "Einftihlung", care, potrivit lui T Lipps, este sursa de cunoștințele noastre despre conștiința altor oameni *) Adevărat, la prima vedere, atât în formularea întrebării de către T Lipps, cât și în metoda de rezolvare a acesteia, pot fi mai degrabă evidente neconcordanțe cu interpretarea aceleiași probleme de către Hume Procesul "Einfühlung" din Lipps explică "însăși formarea cunoștințelor noastre despre "eu" al altor oameni, în timp ce Hume, așa cum am observat deja, descrie percepția noastră asupra experiențelor altor oameni, fără să-i pese de modul în care cunoaștem realitatea s-a dezvoltat conștiința altor oameni Apoi, primul moment al procesului, așa cum este descris de Hume, ca în contradicție directă cu ideea unui proces similar a lui Lipps: la urma urmei, un astfel de moment este în Hume concluzia din manifestarea exterioară a unora afectul în altă persoană la experiența acesteia din urmă a afectului corespunzător; La baza acestei concluzii se află faptul că observasem anterior o asemenea experiență în mine în legătură cu aceleași manifestări exterioare; cu alte cuvinte, acest prim moment nu este altceva decât o concluzie prin analogie din viața mea spirituală cu cea a altcuiva, adică tocmai acesta este raspunsul la problema pusa, care este criticata si infirmata de T Lipps, ca incontestabil "eronata")) Leitfaden der Psychologie, von T Lipps, , S) Ibidem, S Biblioteca "Runivers" CONCEPTUL DE SIMPATIE ÎN FILOZOFIA LUI D HUM II totuși, în ciuda tuturor acestor trăsături de inconsecvență în descrierea de către Hume și Lipps a procesului de cunoaștere a vieții mentale a altuia, este imposibil să nu observăm o asemănare incontestabilă în el, oricât de dificil ar fi să o formulezi clar și distinct Procesul de cunoaștere a "Eului" altcuiva este descris de T Lipps după cum urmează "În timpul perceperii unor fenomene și stări accesibile simțurilor, pe care ulterior le desemnăm ca manifestări ale vieții sau ca o manifestare a sentimentelor noastre de "alt individ", în virtutea unui instinct ireductibil suplimentar, în mine, i e în cel care percepe, se naște imediat gândul unei experiențe, a simțirii, a dorinței etc , asemănătoare celor pe care le-am trăit cândva" x); iar acest gând invadează experiența mea prezentă în așa fel încât tot ceea ce este reprezentat în el este una cu percepția mea senzorială În acelaşi timp,

această idee, împrumutată din experienţa mea anterioară, are tendinţa de a fi trăită de mine în momentul prezent) Și totuși, deși vine de la mine, pentru conștiința mea este legată de percepția mea senzorială, stă în ea, într-un cuvânt, este obiectivată în ea În același timp, această experiență obiectivată de mine într-un fel miraculos devine pentru mine experiența unei conștiințe "străine" Ulterior, toate aceste experiențe extraterestre separate sunt combinate într-un singur "eu" extraterestru) Dacă acum lăsăm fără atenție deocamdată împrejurarea că primul moment al procesului - apariția în mintea mea a ideii experienței altcuiva atunci când îi percep manifestările exterioare cunoscute - este explicat de Hume ca o concluzie din efectul asupra cauzei și rămânem doar la descrierea lui a acestui proces, apoi trăsături similare ale acestei descrieri, împreună cu cea dată de Lipps, nu pot decât să-și atragă involuntar privirea Atât acolo, cât și aici, în aceleași condiții - percepția anumitor manifestări exterioare - în mintea persoanei care percepe apare ideea unei anumite experiențe,) Ibidem, S) Ibidem, S •η ibid , s Biblioteca "Runivers" S TSERETELI atras de el din experiența sa trecută; ici și colo această idee, sau această reprezentare, tinde să devină experiența însăși Cu Hume, ideea unui afect se transformă într-o impresie aproape egală ca forță și vivacitate cu afectul pe care l-am experimentat de fapt la un moment sau altul Apoi, în ambele descrieri, această experiență care apare în mine este legată de mine de o altă conștiință, obiectivată de mine - într-un fel miraculos, spune Lipps; Hume, de asemenea, nu explică cum, dar el consideră faptul în sine dincolo de orice îndoială, deoarece aflăm despre el "din cea mai simplă experiență" Astfel, și în el ne întâlnim cu un fel de obiectivitate de sine, cu inserarea experienței mele în anumite percepții exterioare, iar prin ele în "Eul" altcuiva În fine, dacă la Lipps acest "eu" obiectivat ni se pare imediat obiectiv real *), atunci, după cum am văzut, și la Hume, cunoașterea vieții mentale a altcuiva, care ne este dată de principiul "simpatiei" ", are același grad de realitate obiectivă, care în general este accesibil tuturor cunoștințelor empirice Adevărat, T Lipps refuză să reducă procesul de empatie sau autoobiectivizare la principii mai elementare și îl consideră o sursă independentă de cunoaștere, alături de percepția sentimentelor externe și a percepției interne Hume, pe de altă parte, după cum s-a spus deja, încearcă să derive procesul de "simpatire" pe care îl descrie din principiile de bază ale filosofiei sale: aceasta îl face să tragă concluzia din manifestările externe ale afectului pe care le percepem ca un acţiunea, la afectul însuşi, ca cauză; căci fără o astfel de concluzie, ideea de afect nu ar avea, conform teoriei sale, suficientă forță și vivacitate pentru a deveni o impresie și suficientă realitate pentru a sta cu certitudine deasupra creaturilor fanteziei noastre În scopul interpretării transformării finale a unei idei într-un afect, așa cum am văzut, ea invocă și principiul asocierii prin contiguitate și asemănare În general, cu cât ne îndepărtăm din ce în ce mai mult de simpla descriere a lui Hume a procesului său de "simpatire" și ne adâncim împreună cu el în acele Ibidem, S Biblioteca "Runivers" CONCEPTUL DE "simpatie" ÎN FILOZOFIA LUI D 'HUMA construcții teoretice, cu ajutorul cărora caută să interpreteze acest proces în conformitate cu principiile de bază ale filozofiei sale, cele mai slabe și mai îndepărtate ni se vor părea asemănarea dintre "simpatie", ca sursă de cunoaștere a vieții spirituale a altcuiva , și "sentiment" sau "auto-obiectiv" T Lipps II, însă, trăsături similare ale ambelor procese, cu descrierea lor simplă de către unul și altul filozof, sunt simțite atât de viu, cu toată

dificultatea formulării lor clare, încât îl consider, fără ezitare, pe D Hume, într-o oarecare măsură, ca anticipat în principiul său de "simpatie" principiul "Einftih-lung" sau "Selbstobjectivation" de Lipps și nu pot să nu-l recunosc în această privință ca precursor al filosofului german modern II Am subliniat deja mai sus că principiul "simpatiei" joacă în filosofia lui Hume nu numai rolul unui principiu pur epistemologic care ne oferă cunoștințe despre viața mentală a altcuiva, ci servește și filosofului nostru pentru o serie de alte scopuri: și anume, este aplicat de el atunci când clarifică originea anumitor afecte complexe, precum și în interpretarea genezei moralității și parțial a esteticii Am menționat deja faptul că însăși analiza principiului simpatiei este dată de Hume atunci când ne gândim la viața noastră afectivă, în special atunci când investigăm afectul "iubirii pentru bună faimă", sau acea mândrie și umilință care apar în noi sub influența laudei și cenzurii, o primim de la alți oameni Dacă aprobarea și cenzura altcuiva au un efect asupra noastră, spune Hume, atunci acest lucru se întâmplă în virtutea comunicării către noi a sentimentelor altcuiva care le trăiește, sau având în vedere respectul nostru pentru opinia lui etc - nu numai idei despre noi înșine, ci de asemenea, impresiile corespunzătoare, atunci noi înșine trăim similare -) Tratat, v, II, p Biblioteca "Runivers" G S TSERETELI, sentimente de un caracter plăcut sau neplăcut; iar dacă "eu" nostru este obiectul său, atunci el, acest sentiment, se transformă imediat într-un afect de mândrie sau de umilire, pentru că, conform teoriei lui Hume, acest afect este întotdeauna pus în joc atunci când percepe ceva plăcut sau neplăcut care are o relație nouă personal · θτο poate apărea însă în noi și inițial un sentiment de complezență sau de umilire, întrucât noi înșine considerăm vreun obiect plăcut sau neplăcut, sau aceeași calitate care ne aparține; dar există și cauze secundare ale acestor afecte în opinia altor oameni despre noi, care ni se transmite prin "simpatie" *) În mod similar, Hume explică sentimentul nostru de respect față de oamenii bogați și puternici sau disprețul față de cei săraci și de rang inferior Dacă obiectul sentimentului nostru nu este "eu", ci o altă persoană, dar cauza care excită acest sentiment este o calitate sau un obiect plăcut în sine și aparține tocmai acestei persoane, atunci sentimentul pe care îl trăim se numește iubire sau respect; apartenența la o altă persoană a unor calități sau obiecte de natură opusă stârnește în noi ura față de el, disprețul Acest lucru se întâmplă în virtutea principiului "simpatiei", cu ajutorul căruia intrăm în sentimentele celor bogați și săraci și luăm parte la plăcerea și neplăcerea lor) Bogăția dă plăcere proprietarului ei, iar această plăcere este comunicată spectatorului prin intermediul imaginației, care generează o idee asemănătoare ca forță și vivacitate cu impresia primară Hume respinge ipoteza conform căreia respectul nostru pentru cei bogați și puternici are întotdeauna doar un motiv egoist - așteptarea unor beneficii și avantaje personale de la aceștia, indicând acele cazuri în care acest motiv nu poate avea loc deloc: de exemplu, dacă o persoană se confruntă cu în relaţie respectul şi reverenţa faţă de o altă persoană, din anumite condiţii Tratat, pp ,) Ibidem, p iho) Ibidem, p Biblioteca "Runivers" CONCEPTUL DE SIMPATIE ÎN FILOZOFIA LUI D HUM ? absolut nu pot conta pe primirea unui astfel de avantaj și nici nu ar fi de acord să profite de el Sentimentul de compasiune sau milă își găsește explicația și în principiul simpatiei "Avem o idee vie despre tot ce este legat de noi printr-o relație)) *), spune Yum; "Toate ființele umane sunt legate de noi prin relația de asemănare; in consecinta personalitatea lor, interesele lor, pasiunile lor, durerile

si placerile lor, trebuie sa actioneze asupra noastra foarte viu si sa produca in noi o emotie asemanatoare cu primara, o idee vie se transforma usor in impresie Dacă acest lucru este adevărat în general, atunci ar trebui să fie valabil mai ales în legătură cu durerea și tristețea: acestea din urmă au întotdeauna un efect mai durabil asupra noastră decât plăcerea sau bucuria Astfel, mila sau compasiunea este înțeleasă de Hume direct ca un anumit tip de "simpatie", adică ca simpatia față de durerile și durerile altora, ca compasiunea în sensul deplin al cuvântului Hume nu este de acord cu părerea filozofilor care derivă respectivul afect din reflecțiile noastre asupra fragilității fericirii sau din gândul că noi înșine putem trăi nenorociri similare, la care suntem acum spectatori Compasiunea este deosebit de puternică în acele cazuri când obiectul ei se află în apropierea noastră sau este perceput de vederea noastră, iar acest fapt servește drept dovadă suficientă că acest afect își are sursa nu în reflecție, ci în imaginație, pe baza căreia transformarea ideea de afect depinde de însuși afectul Totuși, notează Hume, uneori putem simpatiza chiar și acolo unde emoția corespunzătoare nu este percepută: uneori compasiunea noastră "este cauzată de comunicarea unor afecte care nu există cu adevărat") De exemplu, dacă vreo persoană, sub influența nenorocirilor care i s-au abătut, nu dă semne de tristețe și descurajare, ne este cu atât mai milă de el: știm din experiență că, de obicei, astfel de nenorociri provoacă întotdeauna anumite sentimente *) Tratat, p) Ibidem, p Biblioteca "Runivers" S TSERETELI și, făcând o concluzie de la cauza nenorocirii la acțiune, un sentiment de întristare, ne imaginăm viu pe acesta din urmă și îl simțim cu calm Aici imaginația noastră se află sub influența aceleiași dispoziții, care evocă în noi o idee vie a pasiunii, exact ca și cum persoana în cauză ar fi cu adevărat în puterea lui Deci, dacă în majoritatea cazurilor procesul de simpatie decurge, potrivit lui Hume, în așa fel încât la început să percepem o anumită manifestare exterioară a sentimentului la o altă persoană, iar apoi din această manifestare, ca acțiune, ajungem la concluzia că există în această persoană și cauza corespunzătoare, adică sentimente, atunci este posibilă și un fel de simpatie: la perceperea unor fenomene care sunt de obicei cauzele acestor sau altor sentimente, concluzionăm la existența acțiunilor lor, adică afectele în sine, care sunt obiectivate, sunt investite de noi în alți oameni, deși ele sunt, de fapt, numai produse ale imaginației noastre, sau simpatie doar cu afecte imaginare Acest tip de simpatie ar trebui inclus și atunci când, de exemplu, văd pregătiri pentru o operație dificilă, când instrumentele îmi sunt scoase în fața ochilor, pansamentele sunt pregătite, forcepsul sunt încălziți și toate aceste "motive" îmi transferă imaginația către " acțiune" la acele chinuri, care se dorește a fi transferat pacientului; Simt în același timp cel mai puternic sentiment de compasiune în raport cu aceste afecte încă neexistente, mă simt în viitor, în posibilele sentimente ale altei persoane Această simpatie față de posibilele sentimente ale altora joacă, de asemenea, un rol important în etica lui Hume, la care ne întoarcem acum III Hume se opune la fel de ferm raționalismului și intelectualismului în etica sa, precum este în filosofia sa teoretică El consacră un întreg capitol în partea a doua a "Tratatului" său) polemicii cu acele filozofice x) Tratat , V P, r ') Ibidem, v II, Cartea a III-a, partea I, sect eu Biblioteca "Runivers" CONCEPTUL DE "SIMPATIE" ÎN FILOZOFIA LUI D HUME direcții care privesc virtutea ca fiind nimic altceva decât corespondența rațiunii, afirmă că există norme eterne, neschimbate ale binelui și răului, obligatorii pentru toate ființele raționale și chiar

pentru Divinitate și recunosc că morala, ca și adevărul, poate fi descoperită numai prin comparație și comparații de idei O analiză atentă a tuturor acestor propoziții ale raționalismului în etică are ca rezultat respingerea completă de către Hume a criteriului intelectual de evaluare morală a acțiunilor și caracterelor oamenilor și nevoia de a căuta acest criteriu într-un alt domeniu și în altă cale Această regiune nu este greu de găsit, după filozoful nostru; întrucât virtutea nu este o "idee" descoperită de minte, trebuie să fie o "impresie" - căci toate stările noastre de conștiință, toate percepțiile noastre, sunt reduse la aceste două feluri) Pentru a descoperi această impresie, trebuie să apelăm la metoda empirică, la autoobservarea Trebuie doar să ne întrebăm ce simțim atunci când evaluăm un act sau un personaj, când îl recunoaștem ca fiind demn de laudă sau învinovățire, de exemplu virtuos sau vicios? O astfel de introspecție în noi înșine ne arată imediat că în cazul aprobării experimentăm un sentiment aparte de plăcere, în cazul cenzurii, un sentiment aparte de neplăcere La acest sentiment, la acest criteriu exclusiv emoțional, se reduce toată evaluarea noastră morală a acțiunilor și caracterelor oamenilor "Simțim moralitatea mai degrabă decât o judecăm", spune Hume) El nu definește mai îndeaproape natura "acest sentiment ciudat, considerând evident că o astfel de definiție este imposibilă: la urma urmei, atât sentimentul estetic provocat, de exemplu, de ascultarea muzicii, cât și senzația de gust plăcut primită de la vinul bun, trezesc de asemenea în noi o plăcere deosebită, mai indefinibilă, dar între timp, nimeni nu confundă această plăcere cu cea pe care o primim atunci când Tratat,) Ibid , p) Ibidem Q Questions of Philosophy, KN eu Biblioteca "Runivers" S TSERETELI simpla luare în considerare a unei fapte bune sau a unui caracter virtuos Evident, trăsătura particulară a sentimentului moral sau moral trebuie să fie cunoscută de toată lumea doar prin autoobservare Singurul lucru care distinge în exterior sentimentul moral de alții în mod egal, dar diferit diferit, este obiectele sale; ultimele sunt acțiunile umane, personajele, sentimentele sau "calitățile spiritului nostru"*); evaluarea lor de către noi ca virtuoase sau vicioase este cea care trezește în noi un sentiment de aprobare sau cenzură morală) Dacă ne întoarcem acum la întrebarea cum își imaginează Hume originea moralității, atunci trebuie remarcat mai întâi că el respinge eudemonismul egoist ca bază a moralității Interesul personal, plăcerea personală a fiecăruia sunt prea diverse și instabile pentru a oferi oamenilor orice punct de vedere general din care ar putea judeca personajele și acțiunile), adică unele norme morale generale Alături de înclinațiile egoiste, al căror rol în viața emoțională a unei persoane nu este cu siguranță mic, Hume notează la o persoană trăsăturile altruismului natural, dispoziția sa naturală față de persoanele legate de el prin legături de rudenie și prietenie Celula principală a acestor afecte sociale este iubirea conjugală și dragostea părinților pentru copii "Cred", spune Hume, "că dacă este rar să găsești o persoană care iubește o persoană mai mult decât pe sine, atunci este la fel de rar să dai peste una în care totalitatea afectelor altruiste, luate împreună, au făcut-o nu depășește ar fi o colecție de afecte egoiste "*)· La baza acestui altruism stă principiul simpatiei, pe care l-am analizat în detaliu mai sus, care ne ajută să intrăm, să pătrundem în viața spirituală a altcuiva "Așa cum, cu corzi la fel de întinse, se transmite vibrația unuia și *) Ibidem, · *) Puțin mai sus (p) Hume încearcă să identifice virtutea cu capacitatea anumitor calități ale spiritului nostru de a evoca iubire sau respect, iar viciul cu aceeași capacitate de a evoca umilință sau ură (r)) Ibid

rr ,) Ibid , p Biblioteca "Runivers" CONCEPTUL DE "SIMPATIE" ÎN FILOZOFIA LUI D HUME restul , deci pasiunile trec cu ușurință de la o persoană la alta și provoacă mișcări corespunzătoare în fiecare ființă umană "*) De aceea, atunci când evaluăm personaje și acțiuni cu ajutorul criteriului emoțional descris mai sus, putem pleca nu de la plăcerea sau neplăcerea egoistă pe care cutare sau cutare act o provoacă în noi personal, ci de la plăcerea sau neplăcerea pe care este capabil să o provoace livra altor persoane, cel putin cat mai aproape de persoana judecata "Asemenea interese și plăceri, probabil, ne ating mai puțin decât pe ale noastre, dar sunt mai constante și mai universale, și ele singure sunt permise în gândirea speculativă ca norme ale virtuții și moralității Ele singure dau naștere acelei experiențe sau sentimente speciale de care depind diferențele noastre morale Astfel, normele care ne conduc dincolo de limitele intereselor personale în evaluarea personajelor și acțiunilor sunt natura și plăcerea derivate din proprietățile caracterului sau acțiunii investigate de către persoana căreia îi aparțin, sau de către alte persoane; astfel de proprietăți sunt recunoscute de noi ca fiind "virtuoase", și invers, proprietăți care sunt dăunătoare sau neplăcute pentru persoana care le posedă, sau pentru oamenii din jurul său, sunt recunoscute de noi ca vicioase Hume stă în detaliu asupra luării în considerare a acelor virtuți care contribuie la binele altor oameni, care servesc fie al indivizilor, fie al societății; sunt preponderent de natură altruistă, depășind în acest sens acele "calități morale, care sunt numai imediat plăcute altora, sau direct plăcute și utile celui care le posedă Astfel de virtuți, caracterizate printr-o tendință spre binele oamenilor, pot fi fie naturale, adică ceva asemănător cu instinctele naturale de natură altruistă, cum ar fi, de exemplu, filantropia, generozitatea, îngăduința, mila sau artificiala, adică cele care nu sunt înrădăcinate în natura umană, ci sunt rodul unor înțelegeri artificiale între) Ibidem , p) Ibid , p * Biblioteca "Runivers" S TSERETELI oameni chemați la viață de preocupările legate de binele public Să vedem acum cum explică Hume, prin intermediul principiului simpatiei, sentimentul de aprobare morală pe care aceste și alte virtuți îl trezesc în noi și să începem discuția cu virtuțile naturale Dacă cineva îndeplinește un act binefăcător care aduce fericire oricărui individ, atunci când vedem acele semne exterioare în care se exprimă satisfacția acestuia din urmă, concluzionăm de la aceste semne exterioare, ca acțiuni, la plăcerea pe care o experimentează și cu ajutorul lui simpatie și să intrăm în ea starea lui; emoția pe care o trăim, la rândul său, evocă acel sentiment specific de aprobare pe care îl numim sentiment moral și prin care recunoaștem actul dat ca fiind virtuos Aici, așadar, principiul simpatiei este aplicat în forma sa cea mai generală și este o empatie pentru semnele exterioare ale emoției pe care le percepem Dar de multe ori aprobăm astfel de calități morale, care nu s-au manifestat încă în acțiuni exterioare, dar care, după cum știm, au tendința de a promova binele oamenilor "Deci, de exemplu, dacă ne gândim la o persoană care are cele mai înalte calități, de exemplu, generozitate, filantropie etc , dar este lipsită în prezent de oportunitatea de a le arăta, chiar dacă din cauza pierderii tuturor proprietatea lui, noi, totuşi, nu negăm aceste calităţi aprobare morală, le recunoaştem totuşi drept virtuoase) Aici deja la baza simpatiei noastre se află concluzia de la cauză la efect, adică de la contemplarea anumitor calități de caracter la reprezentare, la imaginația acelei plăceri, acele bucurii pe care le-ar putea aduce oamenilor în eventualitatea manifestării lor Aici

simpatia noastră este simpatie cu emoțiile imaginare ale altor oameni Aceeași formă de simpatie este folosită de Hume pentru a explica sentimentul moral trezit în noi de acele virtuți pe care le numim artificiale Aceste virtuți nu își au sursa în sentimentele altruiste naturale Ibidem, r Biblioteca "Runivers" CONCEPTUL DE "SIMPATIE" în FILOZOFIA LUI D HUM calitățile unei persoane, cum ar fi filantropia, dragostea pentru copii etc ; ele apar din cauza acordurilor deliberate, artificiale, ale oamenilor, care au ca scop satisfacerea unor interese comune Forța lor motrice este egoismul uman *), limitându-se de dragul atingerii anumitor scopuri utilitariste (aici, așadar, Hume preia punctul de vedere al utilitarismului) O astfel de virtute este în Hume "dreptatea", căreia îi acordă un sens destul de larg, incluzând în ea conceptele juridice de "conștiință juridică" și ordinea juridică implementată, sau ordinea juridică Această virtute este adusă la viață numai atunci când oamenii au o ordine socială; o persoană care trăiește într-o stare primitivă și folosește în mod liber toate darurile naturii nu face distincție între ale sale și ale altcuiva și nu are idee nici despre stabilitatea proprietății, nici despre transferarea acesteia prin consimțământ, nici despre obligația promisiunilor, adică despre cele trei "legi naturale" care stau la baza oricărei ordini sociale Ce îi face pe oameni să recurgă la stabilirea acestor legi? Nimic decât preocuparea egoistă pentru interesul personal Oamenii sunt convinși prin experiență că, pentru a păstra pacea și armonia socială, adică pentru a proteja fiecare individ de consecințele jafului și violenței, proprietatea ar trebui să fie fixată pentru proprietarul ei, iar toți ceilalți oameni ar trebui să refuze să o încalce, cu condiția ca proprietatea lor să întâlnească aceeași atitudine din partea altora Și acum oamenii intră într-un acord tacit pentru a respecta inviolabilitatea proprietății; nu ia forma unei promisiuni clar exprimate, căci însăși obligația promisiunilor are aceeași origine: acest acord este asemănător, de exemplu, cu cel încheiat de oameni care vâslesc împreună în aceeași barcă; nu este altceva decât o vagă conştiinţă a interesului general *) Astfel, sursa acestui acord este egoismul uman, care se limitează, adică refuză să pătrundă asupra proprietății altor persoane pentru a obține beneficii mai mari - posibilitatea de a deține proprietățile proprii și de a se bucura de toate beneficiile vieții publice Tratat v eu, r) Ibidem, p Biblioteca "Runivers" p TSERETELI Dar întrebarea este: de ce considerăm dreptatea drept o virtute și orice încălcare a acesteia este recunoscută ca un viciu J)? - Pe măsură ce o societate umană devine numeroasă și crește dintr-o comunitate mică într-un întreg trib sau națiune, nu fiecare încălcarea justiției dăunează direct intereselor fiecăruia dintre membrii săi; dar, cu toate acestea, oamenii nu încetează să observe că orice infracțiune este direct periculoasă pentru persoanele care au vreo relație cu persoana vinovată și indirect reprezintă un pericol pentru întreaga societate Astfel, interesele egoiste sunt înlocuite aici cu altele altruiste, iar simpatia intră din nou în scenă, obligându-ne să intrăm în interesele publice, să simpatizăm cu suferința care este cauzată, sau poate fi cauzată, indivizilor sau societății prin fapta în cauză? iar această simpatie evocă în sufletul nostru acel sentiment deosebit care poartă numele sentimentului de dezaprobare morală Simpatia față de beneficiul pe care societatea îl primește din fiecare act drept, provoacă în noi un sentiment de aprobare morală și de aceea considerăm această calitate o virtute "Astfel", spune Hume*), "interesul propriu este motivul principal pentru stabilirea dreptății, dar simpatia față de interesul public este

sursa aprobării morale care însoțește această virtute" Diferența dintre dreptate și virtuțile naturale constă în faptul că binele care derivă din acestea din urmă se manifestă în fiecare act individual și servește beneficiului unor indivizi, în timp ce actele individuale de dreptate pot dăuna indivizilor și chiar dăunează societății, dar întregul sistem de justiție în ansamblu servește, fără îndoială, binelui societății Astfel, instanța poate lua în mod legal bunuri de la o persoană săracă și o poate da unui bogat, sau poate oferi unei persoane vicioase mijloacele de a-și face rău lui însuși și altora; s-ar părea că *) Ibidem, p) Ibidem, p) Ibid , p - Biblioteca "Runivers" Conceptul de "simpatie" din filosofia Dr Hume un astfel de act ar trebui să trezească în noi un sentiment de dezaprobare morală - dar întrucât legile justiției sunt în general benefice pentru societate*), atunci aceasta este o considerație generală cu privire la acestea beneficii, sau "simpatia cu interesul public" "învinge simpatia privată pentru interesele indivizilor și ne obligă să tratăm cu aprobare hotărârile instanței de judecată S-ar putea considera o astfel de victorie ca o victorie propriu-zisă a rațiunii asupra sentimentului, adică ideea generală a tendinței dreptății spre binele societății - peste simpatia directă cu cei care suferă în prezent de un act separat de manifestare a acesteia Iar Hume însuși, vorbind despre aprobarea noastră față de virtuțile artificiale, menționează de mai multe ori că aceasta "vine dintr-o reflecție asupra tendinței lor spre binele omenirii" *), iar acest lucru ar putea sugera că Hume introduce aici în analiza sa un element intelectual morala originii, și chiar principiul însuși al "simpatiei" în aplicarea sa la interesele publice pare să-și piardă semnul cel mai esențial și caracteristic în el - transformarea ideii de a trăi în trăirea în sine, semn care mai sus a făcut ne este posibil să identificăm simpatia cu "sentiment" , Hume, însă, deja mai devreme, într-o altă legătură), observă că o asemenea predominare a minții asupra afectelor nu este altceva decât predominarea emoțiilor mai stabile și mai calme asupra celor mai violente și trecătoare Mintea în sine, ca atare, i e ca abilitatea de a compara și contrasta ideile, nu ne poate influența afectele sau acțiunile, ci doar le poate dirija Deci, în acest caz, din motivul) nu ar trebui să înțelegem nimic mai mult decât "o stare generală de calm și echilibrat a afectelor, bazată pe contemplarea sau meditarea la ceva de departe" Și în predominanța simpatiei față de binele public față de simpatia față de interesele indivizilor, trebuie să vedem doar victoria acelui afect calm, care este simpatia pentru interes *) Ibid , p) Ibid ,) Ibid , p) Ibid , p Biblioteca "Runivers" S TSERETELI a omenirii însăși în general asupra unei emoții mai vie și mai imediate - simpatia pentru indivizi Însuși procesul de simpatie față de binele public, evident, trebuie imaginat astfel: percepând un act de dreptate, trecem de la el, ca de la o cauză, la o reprezentare vie a acțiunii sale, adică, acele beneficii, totalitatea experiențelor plăcute pe care le presupune pentru societate; această reprezentare trebuie să fie atât de vie încât să treacă în însăși emoția și tocmai la o astfel de trecere a unei reprezentări sau idei într-o impresie, potrivit lui Hume, principiul simpatiei este redus Astfel, și în acest caz, "simpatia" își păstrează trăsăturile caracteristice, rămânând ca înainte "simțirea-nu", deși acum doar în experiențe imaginare, și nu ale indivizilor, ci ale societății sau chiar ale umanității Mai sus am notat printre calitățile spirituale recunoscute de Hume drept virtuți, care sunt utile numai persoanelor care le posedă și nu au tendința de a contribui la binele societății; printre ele Hume include calități precum înțelepciunea,

moderația, cumpătarea, sârguința, întreprinderea etc π Întreaga valoare a acestor calități rezidă numai în beneficiul pe care îl aduc persoanei care le posedă și, totuși, ele sunt recunoscute de noi ca fiind demne de aprobare morală, ele evocă în noi acel sentiment specific care se numește sentiment moral Explicând apariția acestuia din urmă în acest caz, Hume folosește din nou principiul său de simpatie și vede în posibilitatea unei noi aplicări a acestui principiu o dovadă în plus a adevărului teoriei sale) Simpatia este și aici o pătrundere intimă, simțirea în fericirea altei persoane, în experiențele sale plăcute "Iată un om care nu este lipsit de anumite calități sociale, dar este deosebit de remarcabil prin capacitatea sa de a conduce afaceri; datorită acestui fapt, a reușit să se elibereze de cele mai mari dificultăți și să îndeplinească o serie dintre cele mai subtile fapte cu o dexteritate și o perspicacitate uimitoare Imediat simt că sunt) Ibid , p) Ibid , p t respect pentru el, compania lui îmi face plăcere și, chiar înainte de a avea timp să-l cunosc mai bine, îi voi presta un serviciu mai degrabă decât unei alte persoane, al cărei caracter în toate celelalte privințe este același, dar este inferior personajului luat în considerare în această privință Într-un astfel de caz, toate calitățile care îmi fac plăcere sunt considerate utile unei persoane date, deoarece contribuie la interesele sale, la satisfacția sa Sunt considerate de mine doar ca mijloace care conduc la un anumit scop și îmi plac mie în măsura în care își satisfac scopul Prin urmare, scopul însuși trebuie să fie plăcut pentru mine Dar ce îl face plăcut? Această persoană îmi este străină; nu sunt deloc interesat de el și nu am obligații față de el; bunăstarea lui nu mă privește mai mult decât bunăstarea oricărei alte ființe umane, sau chiar a oricărei ființe animate în general, Cu alte cuvinte, mă afectează doar în virtutea simpatiei În virtutea acestui principiu, ori de câte ori deduc fericirea sau bunăstarea altcuiva, Fie pe baza cauzelor sau a efectelor sale, intru atât de profund în el încât îmi trezește o emoție palpabilă Manifestarea calităților propice acestei stări de bine produce un efect plăcut asupra imaginației mele și îmi excită dragostea, respectul) În sfârșit, pentru a explica ultimele două rubrici de calități virtuoase, care nici nu servesc binelui societății, și anume, cele care sunt direct plăcute celui care le posedă sau altor persoane și pentru a explica aceste calități, Hume își folosește principiul simpatiei Dar întrucât aplicarea ei în general nu diferă în niciun fel de cea descrisă deja de noi mai sus, nu ne vom opri asupra analizei acestor calități și vom trece acum la studiul lui Hume al sensului estetic, la un studiu în care, ca am menționat mai devreme, rolul principal este din nou aparține principiului simpatiei Dar dacă acest principiu ar putea fi într-adevăr de mare folos lui Hume în construirea eticii sale, bazată, după cum am văzut, în principal pe principii altruiste, pe preocuparea pentru fericirea și beneficiul celorlalți, !) Ibid , p   fie că este vorba despre indivizi sau societate, atunci în teoria sa a esteticii, care s-ar putea baza mai degrabă pe alte principii, "simpatia" în cel mai neașteptat mod joacă aproape același rol, sau cel puțin atât de asemănătoare încât Hume însuși nu trage un timp paralelă între evaluarea a ceva din punct de vedere al moralităţii şi din punctul de vedere al frumosului şi al urâţeniei) Evaluând orice din acest din urmă punct de vedere, la fel ca în evaluarea morală, folosim nu un criteriu intelectual, ci unul emoțional Frumusețea și urâțenia se deosebesc de noi printr-un gust sau un sentiment aparte), acesta din urmă având un caracter plăcut când numim ceva frumos și neplăcut în cazul opus Nici frumusețea, nici

urâțenia nu pot fi definite mai strâns în sine, ci doar prin intermediul obiectelor lor Dacă obiectele care provoacă evaluarea morală în noi sunt personajele și acțiunile, sau calitățile spirituale ale oamenilor, atunci evaluarea din punct de vedere estetic este cauzată de o anumită ordine și corelare a părților, fie la o persoană, la un animal, în obiecte artificiale sau în lucrări ale naturii Totuși, aceasta nu înseamnă că percepția frumuseții, ca și percepția adevărurilor geometrice, constă în perceperea anumitor relații și este produsă de minte sau intelect Frumusețea nu stă în figură, nu în părțile ei sau în raportul părților sale - ea stă în acțiunea pe care condițiile date o produc în mintea omului, în acel sentiment plăcut sau neplăcut pe care acesta din urmă îl evocă în el Frumusețea nu este altceva decât o formă care produce plăcere, în timp ce urâțenia este o structură de părți care produce neplăcere, fie în virtutea organizării primare a naturii noastre, fie prin obișnuință, fie prin capriciu S-ar părea că sarcina ulterioară a lui Hume în psihologia sa a "criticii" sau a esteticii ar trebui să fie să ia în considerare rolul *) Ibid , p ,) Ibid , p) Anchetă cu privire la principiile moravurilor, p (Eseuri, morale, politice și literare, de D Hume, v II, ed de Green și Grose)) Tratat, v II, p Biblioteca "Runivers" CONCEPTUL DE "simpatie" în filosofia doctorului Hume care este jucat de condiţiile subiective tocmai indicate de el în apariţia "gustului" sau sentimentului estetic x) În schimb, în cele ce urmează ne întâlnim din nou cu aceleaşi principii care erau atât de larg folosite de Hume deja în etică, cu principiile de utilitate și simpatie Adevărat, Hume prevede că doar majoritatea tipurilor de frumusețe pot fi explicate cu ajutorul acestor principii și anume frumusețea tuturor lucrărilor umane artă, prin care înțelege obiecte precum mese, scaune, șeminee, case etc și majoritatea operelor naturii Sentimentul estetic experimentat în bucuria artelor plastice - pictură, muzică, poezie - este aproape în întregime lăsat deoparte de el, şi se limitează la câteva exemple din acest domeniu, despre care vom vorbi mai jos În limitele pe care le-a conturat, Hume construieşte o teorie pur utilitarista a esteticii Partea principală a frumuseții personale, spune Hume, este un aspect sănătos și o astfel de structură a membrilor, care promite putere și mobilitate) O parte semnificativă a frumuseții animalelor este o anumită structură a corpului lor, în măsura în care este adaptată stilului de viață pe care natura este destinată să-l ducă Aceleași proporții în structura calului, care sunt descrise de Xenofon și Virgil, sunt acum recunoscute ca jochei corecti, iar acest lucru se explică prin faptul că baza unei astfel de evaluări este cunoașterea a ceea ce ne este util într-un animal dat) Frumusețea câmpului este fertilitatea lui, adică din nou utilitatea sa, valoarea ei pentru proprietar; frumuseţea casei constă în comoditatea camerelor, în amenajarea lor oportună, într-un cuvânt, în adaptarea ei la confortul proprietarului) Când evaluăm ceva din punct de vedere al frumosului, nu ne limităm să luăm în considerare singuri obiectele pe care le percepem, ci, în cea mai mare parte, ne transferăm privirea asupra efectului pe care acestea îl au asupra ființelor simțitoare și raționale) Această întrebare este tratată în detaliu de Hume în articolul său "O £ standard of taste" (Eseuri, v I)) Tratat, v II, p) Anchetă, p) Tratat, p) Ibid , p Biblioteca "Runivers" C, TSERETELI Un fizic frumos, sănătos, util celui care îl posedă, este pentru acesta din urmă o sursă de senzații și experiențe plăcute; la fel, un câmp fertil dă proprietarului său bogăție, plăcere, belșug; o casă confortabilă mulțumește proprietarului, servindu-i nevoile; dar noi, prin simpatie, pătrundem în aceste senzații ale

persoanelor interesate, deși noi înșine nu ne bazăm deloc pe niciun beneficiu, iar această pătrundere provoacă în sufletul nostru o experiență deosebită numită gust sau simț al frumosului Și invers, orice obiect, a cărui formă și structură a părților nu corespund scopului său și provoacă un sentiment neplăcut proprietarului său, este recunoscut de noi ca fiind urât din același motiv Într-un cuvânt, întreaga frumusețe a unor astfel de obiecte depinde de utilitatea lor și de adecvarea lor pentru scopul pentru care sunt destinate: dar aceste avantaje sunt benefice numai pentru proprietarul acestor obiecte și numai simpatia poate interesa privitorul în ele Simpatia este aplicată și de Hume la interpretarea anumitor reguli ale picturii și arhitecturii La acesta din urma, de exemplu, se cere ca varful coloanei sa fie mai subtire decat baza, deoarece o astfel de structura trezeste in noi o senzatie placuta de siguranta *) Pictura, în schimb, pune ca o condiție indispensabilă respectarea regulilor de echilibru în figurile reprezentate; dacă vedem o figură într-o imagine care este plasată incorect din punct de vedere al echilibrului, atunci aceasta evocă în noi idei despre căderea acestei figuri, rănire, suferință, dar aceste idei sunt neplăcute dacă dobândesc suficientă forță și vioicitate cu ajutorul simpatiei) Este interesant că în aceste două exemple, preluate din domeniul artelor plastice, Hume își lasă deoparte principiul utilității, aparent negăsindu-și aplicarea acestuia, iar principiul simpatiei, așa cum îl descrie el în acest caz, se apropie din nou de Einfühlung lui T Lipps Aici avem de-a face cu obiectivarea experiențelor pe care le trăim noi înșine (sentimente de securitate într-un caz, trăind înainte) Ibid , p) Ibid , p qi Biblioteca "Runivers" CONCEPTUL DE SIMPATIE* ÎN FILOZOFIA LUI D HUM afirmații despre cădere, suferință - în altul) în obiectele pe care le percepem și în funcție de pozitiv, i e plăcută sau negativă, adică natura neplăcută a acestor experiențe, aceste obiecte sunt recunoscute drept frumoase sau urâte, valoroase sau lipsite de valoare din punct de vedere estetic Din păcate, aceste câteva exemple se limitează la tot ceea ce poate fi găsit la Hume cu privire la aplicarea principiului simpatiei la interpretarea sentimentului estetic, așa cum este cauzat de artele plastice Își dedică cele mai multe dintre excursiile sale, în general scurte, în domeniul esteticii frumuseții "utilitariste", examinate pe scurt de noi mai sus IV Rămâne să luăm în considerare conceptul de "simpatie", deoarece este folosit de Hume într-o altă lucrare a lui dedicată studiului problemelor etice, și anume în "Ancheta sa privind principiile lui Morais" Aceasta din urmă este cea mai recentă revizuire populară a părții a -a a volumului a Tratatului și a fost considerată de autor însuși ca fiind cea mai bună dintre lucrările sale - istorice, filozofice și literare Adevărat, principiile etice ale lui Hume au rămas neschimbate în principalele lor trăsături; totuși, având în vedere faptul că în anchetă ne întâlnim cel puțin cu o altă combinație a acestor principii, cu înaintarea unora și întunecarea altora *), aceasta ne dă deja dreptul să presupunem că principiul simpatiei, care joacă un rol atât de mare în volumul al Tratatului, ar fi putut suferi unele variații și schimbări în această lucrare ulterioară a filozofului nostru Și într-adevăr, chiar și o scurtă privire asupra anchetei ne convinge că rolul simpatiei, care în Tratat a fost recunoscut ca unul dintre cele mai puternice principii ale naturii umane, care a fost, prin urmare, supus celei mai atente analize și apoi pus la bază atât a teoriei etice, cât și a teoriei estetice a lui Hume - că rolul acestui principiu în "Inquiry" este în primul rând mult redus și) N D Vinogradov, Filosofia lui D Hume, partea a II-a

(Moscova,), p Biblioteca "Runivers" S TSERETELI primește mult mai puțină atenție decât înainte Asa de? am căuta în zadar aici o descriere a procesului de simpatie, ca pătrundere în viața mentală a altcuiva, definindu-l ca trecerea unei idei într-o impresie, sau derivând-o din alte principii mai de bază Toată această parte teoretică este complet omisă în anchetă, dar, poate, Hume păstrează totuși pentru simpatie sensul pe care îl acordă acestui concept în Tratat, adică continuă să înțeleagă prin el principiul epistemologic care ne oferă cunoașterea in lipsa unei definitii precise a simpatiei, raspunsul la aceasta intrebare poate fi cautat doar printre acele exemple cu care Hume ilustreaza in "Inchegarea" sa manifestarea acestui principiu in natura umana Unele dintre aceste exemple par să indice că simpatia își păstrează sensul inițial Astfel, descriind în capitolul despre calitățile direct plăcute unei persoane care le posedă, efectul unui temperament vesel asupra noastră, Hume^ spune că, contemplând distracția la o altă persoană, ne infectam cu ea în virtutea simpatiei naturale; imaginația noastră intră în sentimentele și starea de spirit a unei ființe umane vesele, iar acest lucru produce un efect plăcut asupra noastră *) Sau, descriind impresia făcută de o reprezentație teatrală asupra spectatorului, Hume se exprimă astfel: un fel de mișcare (spirituală) este transmisă într-un fel magic publicului, care plânge, tremură, simte bucurie și se aprinde cu toți cei afecte diverse care zdruncina pe diverșii actori ai dramei "*) Și totuși, vorbind despre influența poeziei asupra cititorilor, Hume notează faptul că unei persoane la de ani îi place mai mult Ovidiu, iar la qo ani - Horace, pentru că intrăm mai ușor în sentimente asemănătoare cu cele pe care noi înșine le trăim) Așa cum expresiile folosite de Hume în descrierile tocmai date, chiar și aceste descrieri arată clar că Hume înțelege aici simpatia ca o reflecție asupra privitorului experiențele unei alte persoane și chiar schimbarea acestora Anchetă, p) Anchetă, p) Ibidem, p Biblioteca "Runivers" CONCEPTUL DE "simpatie" ÎN FILOZOFIA LUI D HUM experiențe, adică ca pătrundere în viaţa spirituală a altcuiva Dar alături de exemplele tocmai date, întâlnim și altele, unde simpatiei i se dă, parcă, un caracter puțin diferit; în plus, deși nu există o definiție directă a acestui principiu în anchetă, el este pus în mod repetat unul lângă altul și chiar identificat cu un alt principiu al naturii umane - bunăvoința, umanitatea sau simpatia pentru fericirea și nenorocirea altor oameni, iar acest principiu este definit de Hume destul de precis şi clar Prin bunăvoință sau umanitate, Hume înțelege acea proprietate de bază a naturii umane că însăși contemplarea fericirii, bucuriei, prosperității ne oferă plăcere, în timp ce contemplarea suferinței, chinului, durerii provoacă în noi un sentiment neplăcut "Nimeni nu poate fi absolut indiferent la fericirea și nenorocirea altora; primul are tendința naturală de a provoca plăcere, cel de-al doilea la durere" *) Hume consideră acest principiu atât de elementar și cunoscut de toată lumea prin experiență, încât recunoaște că este de prisos să-l reducă la principii mai simple și mai generale și chiar își exprimă părerea că acest lucru este greu și posibil *) Într-un cuvânt, bunăvoința este atribuită în anchetă acelorași proprietăți ale principiului primar care caracterizează simpatia în tratat Dar, în esența ei, bunăvoința diferă considerabil de cea din urmă Și într-adevăr, dacă prin simpatie în "Tratat" se înțelegea sentimentul vieții spirituale a altcuiva, experiența durerii atunci când percepem semne ale durerii altcuiva, bucuria, când contemplați bucuria, chiar și o părere proastă despre sine personal, deoarece a observa semne de astfel de la o altă persoană, atunci sub

bunăvoință implică experiența unui sentiment plăcut în general, indiferent dacă cealaltă persoană experimentează bucurie, speranță? durere și PR ·? și neplăcut, dacă sentimentele altei persoane sunt pictate în acest ton, indiferent de însuși conținutul sentimentului Cu alte cuvinte, bunăvoința este un sentiment care corespunde doar ca ton cu sentimentele altora; simpatie Ibidem, pp , ,) Ibid , p) Ibid S C EPETE l în sensul cel mai larg (așa cum este definit în Tratat) este experiența oricărei alte persoane în general, iar simpatia în sfera exclusiv emoțională este experiența sentimentului care este identică cu sentimentul altcuiva nu numai ca ton, ci și în conținut Dar, așa cum am văzut, în "Enquiry" Yum echivalează de mai multe ori simpatia cu bunăvoința Prin urmare, nu se poate decât să fie de acord în general cu opinia lui A Schwenninger), care consideră că "în timp ce în Tratat" simpatia este luată în sens larg, ca principiu epistemologic, cu ajutorul căruia ajung să cunosc interiorul viața altor indivizi, în "Inquiry "este un sentiment și anume, un sentiment de plăcere sau neplăcere legat de faptul că o altă persoană experimentează sentimente plăcute sau neplăcute"; iar aceste sentimente ale celorlalți "ar trebui să coincidă cu sentimentul de simpatie" numai din punct de vedere al plăcutului sau al neplăcutului" - Sau, poate, ar fi mai corect să corectăm această concluzie a lui Schwenninger și să spunem că Hume în "Anchetare" nu aderă strict la o definiție a simpatiei și că o folosește în sensul său anterior, că - și aceasta în numărul predominant de cazuri - îl identifică cu El, totuși, uneori pare să facă o încercare de a face distincția între ambele concepte, numind, de exemplu, simpatie, în virtutea căreia ne infectăm cu distracția altcuiva, "sim- pathy"), și simpatie, fără ambiguitate cu umanitatea - "simpatie socială" s) Dar nici măcar aceasta nu poate fi considerată decisivă, deoarece în cartea a -a a Tratatului, care studiază întrebările despre moralitate, principiul simpatiei apare și într-un sens mai particular al simpatiei față de binele public, sau de binele comun, adică de asemenea, ca "simpatie socială" și totuși își păstrează chiar și acolo caracterul de odinioară de a pătrunde în viața spirituală a altcuiva În anchetă, Hume pune principiul bunăvoinței, sau umanității, ca bază a moralității; în general, un rol important este acordat în această lucrare luării în considerare a *) A Schwenninger, "Der SympathiebegrHf bei D Hume Eine Dan>tdking und Kritik" (München,), S) Anchetă, p) Ibid , p   Întrebați dacă moralitatea poate fi derivată din tendințele egoiste ale unei persoane sau pentru explicarea ei este necesar să recunoaștem prezența altruismului în rasa umană, adică tocmai bunăvoința, sau simpatia pentru ceilalți, iar Hume vorbește categoric* în favoarea acestei a doua ipoteze; mai mult decât atât, identifică în mod direct bunăvoința, sau umanitatea, cu moralitatea "Aceleași calități ale spiritului*", spune el, "în toate împrejurările sunt plăcute pentru sentimentul de moralitate și pentru sentimentul de umanitate; unul și același temperament este capabil să atingă un grad înalt atât al unui sentiment, cât și al altuia; aceleași modificări în obiecte, adică abordarea lor, sau legătura lor strânsă, o însuflețește atât pe una, cât și pe cealaltă Prin urmare, pe baza tuturor regulilor filozofiei, trebuie să concluzionăm că aceste sentimente sunt identice de la început, deoarece în toate părțile, chiar și în cele mai mici, ele sunt guvernate de aceleași legi și sunt cauzate de aceleași obiecte * x) În același mod, în capitolul despre sentimentul moral, examinând întrebarea ce să recunoaștem drept criteriu al moralității - rațiunea sau sentimentul, Hume ajunge la

concluzia că, dacă rațiunea ne familiarizează cu diverse tendințe de acțiuni, atunci nimic altceva decât umanitatea * se exprimă în favoarea celor care sunt folositori și binefăcători) Astfel, în anchetă, vedem în sfârșit identificarea completă de către Hume a conceptelor de simpatie, umanitate sau bunăvoință a sentimentului moral - toate aceste concepte sunt definite ca abilitatea de a simpatiza cu alți oameni, adică capacitatea de a experimenta fie un sentiment plăcut, fie neplăcut, atunci când experiențele altor persoane diferă în același caracter, experiențe fie percepute direct, când, de exemplu, contemplăm manifestările bucuriei altcuiva, fie imaginare, când evaluăm doar tendinţele acelor sau altor acţiuni pentru binele sau răul oamenilor În Tratat, sentimentul de moralitate este într-adevăr definit ca un fel de sentiment de plăcere sau neplăcere, de aprobare sau de vina, pe care îl experimentăm atunci când percepem acțiuni sau acțiuni *) Ibid , p) Ibid , p USD Întrebări de filosofie, KN Biblioteca "Runivers" S TSERETELI personajele care sunt, prin urmare, recunoscute ca virtuoase sau vicioase; dar simpatia nu se identifică cu acest sentiment: este baza lui, adică acel principiu, cu ajutorul căruia putem fi impregnați de interesele altora, intrăm în ele și învățăm să privim acțiunile și caracterele oamenilor nu dintr-un punct de vedere egoist, ci dintr-un punct de vedere altruist - la urma urmei, doar acest punct de vedere a unui interes comun ne poate oferi una, comună tuturor, evaluare criterială a faptelor În "Anchetare" găsim doar urme slabe ale acestui sens al simpatiei; doar exemple izolate ale aplicării sale: este, desigur, greu de spus ce l-a determinat pe Hume să sacrifice în această lucrare ulterioară a lui principiul pe care l-a analizat atât de atent și folosit atât de larg în Tratatul său" Un singur lucru rămâne neîndoielnic, și anume că tocmai acea interpretare a simpatiei, pe care o găsim în Tratat, ar trebui recunoscută ca cea mai valoroasă și numai datorită ei Hume poate fi recunoscut drept predecesorul filosofului contemporan T Lipps în înţelegând acest principiu al spiritului uman S Tsereteli Biblioteca "Runivers" CRITICA SI BIBLIOGRAFIE Recenzie de cărți S t Kechekyan Viziunea etică asupra lumii a lui Spinoza Moscova Publicat de editura "The Way" (-^XIV pagini, preț rublă) Eseul analizat de S t Kechekyan este o încercare de a studia sistematic învățăturile morale și filozofia dreptului lui Spinoza Sarcina pe care și-o propune autorul nu este de a urmări geneza istorică a acestor învățături, ci de a-și orienta propria gândire în ele, de a-și aprofunda propriul punct de vedere asupra moralității și dreptului Pentru domnul Kechekyan, monografia despre spinozism nu este altceva decât un mijloc de a-și determina atitudinea față de întreaga varietate de gândire filozofică, care joacă un rol enorm în istoria doctrinelor etice Autorul distinge două tipuri principale din acestea din urmă - "Pentru unele sisteme, alături de problema cunoașterii existentului, alături de problema ființei, există și problema justificării existentului, problema datorului, alături de obiect, subiect Acesta este un tip dualist, istoric un tip canto-platonic Alte sisteme pun un semn egal între ceea ce este și ceea ce ar trebui să fie (Seiii=Sollen, wirklich=gut) Întreaga lume le apare doar ca obiect; pentru ei, singurul unghi de vedere este cauzalitatea naturală, în care întreaga lume se dizolvă și în termenii căreia se construiește toată știința Acesta este tipul de gândire naturalistă, de tipul monist, istoric de tipul spinozo-comtian Etica este tehnologie în ea * Biblioteca "Runivers" S RECENZIE DE CARTE bunăstarea umană; cea mai înaltă înțelepciune a sa etică este imperativul ipotetic" (p VII) Prin studiul lui Spinoza, domnul Kechekyan vrea, în primul rând, să-și dea socoteală

despre valoarea eticii imperativului ipotetic în general Autorul nostru vede diferența principală între această direcție a eticii în faptul că nu recunoaște niciun scop absolut și încearcă să înlocuiască obligativitatea generală a normei morale cu universalitatea legii naturale "Căută o efort universal în natura omului și o ridică inconștient la un principiu moral (p IX)" Așa este, de exemplu, efortul de autoconservare, pe care Spinoza o pune la baza eticii sale necesitatea ei divină eternă Din punctul de vedere al unei astfel de viziuni naturaliste asupra lumii, întreaga doctrină morală se transformă într-o "etică a imperativului ipotetic", adică, "într-un sistem de prescripții condiționate pentru un scop natural relativ etic, dar universal" (X) Autorul arată în detaliu că, în esență, aceeași tendință stă la baza unei întregi serie de etici pseudoștiințifice, pozitive, a timpului nostru În special, "gândul marxist despre legile de fier ale vieții sociale, despre avansul necesar și inevitabil al sistemului socialist, se putea baza cu succes pe metafizica lui Spinoza, așa cum s-a bazat istoric pe metafizica lui Hegel" (XI) unul dintre teoreticienii moderni al marxismului - Stern Pentru autorul nostru, spinozismul în general întruchipează acea tendință pozitiv realistă în etică, reînviind constant în filozofie, împotriva căreia consideră necesar să lupte Alături de aceasta, însă, el recunoaște în învățătura morală a lui Spinoza și valori pozitive care pot fi de mare importanță pentru gândirea modernă Astfel, de exemplu, predica lui Spinoza a unui om cu o rațiune puternică poate servi drept o contrabalansare valoroasă împotriva democrației de nivelare contemporană De asemenea, studiul filozofiei dreptului a lui Spinoza poate fi extrem de util pentru orientarea în problemele moderne - pentru cercetare Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE fără condiții a priori de drept în general și de drept natural în special Sarcina unui studiu sistematic al sistemelor filozofice nu poate fi complet separată de sarcina istorică: ca orice doctrină filosofică în general, sistemul lui Spinoza este o continuare logică și o dezvoltare a unora dintre curentele de gândire care l-au precedat Acest lucru îl obligă pe domnul Kechekyan să se oprească asupra acelor predecesori imediati ai lui Spinoza, fără cunoștință cu care nu poate fi înțeleasă învățătura filosofului din Amsterdam Pe de o parte, Spinoza este un succesor direct al lui Descartes; pe de altă parte, doctrina sa morală și juridică are multe puncte de contact cu succesorul opusului - curentul de gândire baconian - Hobbes După ce i-a caracterizat pe acești gânditori în introducerea operei sale, autorul introduce astfel cititorul "în gama de probleme și idei care erau destinate să devină puncte de plecare pentru sistemul lui Spinoza" În primul rând, acest sistem continuă munca începută de ambii întemeietori ai noii filozofii, depășirea scolasticii El aduce până la urmă principiul raționalist propus de Descartes împotriva ei, dar în același timp ia în sistemul său câteva elemente din învățăturile lui Hobbes, care îmbina raționalismul lui Descartes cu empirismul lui Bacon în politică În el, însă, găsim expresia cea mai consecventă și extremă a acelui principiu naturalist, germenii căruia sunt deja remarcați la predecesorii săi amintiți mai sus Spre deosebire de Descartes și Bacon, Spinoza îl identifică pe Dumnezeu cu natura Potrivit domnului Kechekyan, el este primul și singurul filosof care a alungat din filosofie orice altă considerație decât cea cauzală, a alungat conceptul de scop de pretutindeni și, prin urmare, a afirmat în studiul filozofic monismul necondiționat al metodei Cu el "etica și politica sunt caracterizate prin expulzarea completă a adevăratului ethos, teleologiei și

teologiei" ( ), ceea ce nu se poate spune încă despre Descartes, sau Bacon sau Hobbes Trecând la însuși Spinoza, domnul Kechekyan subliniază pe bună dreptate imposibilitatea de a-și înțelege etica în sensul propriu al cuvântului, în afară de teoria cunoașterii Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE, si metafizica Acest lucru îl obligă pe autorul nostru să prefațeze doctrina etică propriu-zisă a lui Spinoza cu trei capitole: i) Despre teoria cunoașterii și metodologiei lui Spinoza,) despre metafizica sa și, în cele din urmă,) despre antropologia și psihologia sa În același timp, domnul Kechekyan dezvăluie o cunoaștere profundă atât a sistemului lui Spinoza în sine, cât și a literaturii despre acesta: singurul reproș care i se poate face aici este că părțile numite ale învățăturii lui Spinoza sunt expuse de el prea detaliat; pentru scopurile sale, ar fi suficient să clarifice principalele premise epistemologice, metafizice și psihologice ale doctrinei pe care o are în vedere, ceea ce ar duce la o reducere semnificativă a celor trei capitole de mai sus Cu toate acestea, acest neajuns al lucrării analizate este cealaltă latură a calității sale pozitive Legătura dintre etica lui Spinoza și alte părți ale învățăturii sale a fost clarificată de autor cu o deplinătate exhaustivă În primul rând, el luminează extrem de strălucitor unitatea metodei naturaliste, care străbate ca un fir roșu întregul sistem luat în considerare Aici epistemologia, metafizica și etica formează un întreg - Raționalismul dogmatic, care își asumă identitatea spiritului și trupului în cunoaștere, produce, drept consecință, doctrina unității metodelor adevăratei cunoaștere, monismul metodologic ( ) "Spinoza nu recunoaște decât o singură metodă genetică, metoda cauzalității eficiente El cunoaște o singură necesitate științifică naturală, necesitatea cauzei și efectului, și nu cunoaște nicio necesitate a scopurilor, el recunoaște doar cunoașterea științifică naturală a realității și nu recunoaște nicio evaluare a acestei realități '( ) Locul, realul și binele sunt identificate aici De aici însăși formularea problemei eticii lui Spinoza În cuvintele domnului Kechekyan, aici "categoria ființei a înghițit categoria datoriei Efortul lucrurilor, actualitatea lor, mișcarea, schimbarea, toate acestea sunt gata să intre în sistemul lui Spinoza, dar sistemul nu vrea să se abată nici măcar de la categoriile de ființă și cauzalitate Ea nu vrea să ridiculizeze, să plângă și să disprețuiască natura umană, ci să o cunoască de parcă ar fi vorba de linii, planuri și corpuri ( ) Aici etica lui Spinoza este direct adiacentă antropologiei și psihologiei sale: pentru el, "sufletul uman este o parte a naturii Ca atare, poate fi studiat ca Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE la fel ca restul naturii: numai mecanic Prin urmare, cunoașterea psihicului uman, psihologia rațională, este doctrina afectelor sau mecanica pasiunilor* ( ) Tendința naturalistă unilaterală a lui Spinoza, în dezvoltarea sa succesivă, duce la o negare completă a eticii - Sarcina eticii conform lui Spinoza este de a "compune ideea de om ca model al naturii umane, metoda ei este să-i luăm pe oameni așa cum sunt ei și nu așa cum suntem noi " ar dori să-i vadă* ( ) Există aici o contradicție între sarcină și metodă? Cum este posibilă și legitimă sarcina de a compila ideea-normă a unei persoane în cadrul unui sistem care neagă în mod fundamental considerația normativă și permite doar un studiu cauzal al realității? G Kechekyan răspunde la aceste întrebări în trei capitole întregi ale cercetării sale: i) Enunțarea problemei etice,) Soluția problemei etice și) Evaluarea învățăturii morale a lui Spinoza În primul rând, autorul nostru caracterizează sarcina eticii, așa cum o înțelege el însuși; această

sarcină nu are nimic în comun cu cunoaşterea realităţii: se referă nu la ceea ce este, ci la ceea ce ar trebui să fie Zona sa este zona valorilor necondiționate "Omul își stabilește scopuri, omul evaluează realitatea, omul recunoaște ceva ca o datorie necondiționată - acesta este faptul de la care pornește etica filosofică Sarcina sa este de a aduce regularitate în stabilirea obiectivelor oamenilor, de ex pentru a găsi acea lege prin care este determinată semnificația scopurilor sau, pentru a spune mai simplu și mai clar, pentru a găsi acel ultim scop, împotriva căruia se sprijină orice stabilire a scopurilor, adică pentru a găsi ceea ce este bun în sine și servește unui scop fără referire la nimic altceva Etica este deci doctrina binelui suprem* ( ) Autorul subliniază temeinic că din acest punct de vedere, Spinoza nu poate avea etică în sensul propriu al acestui cuvânt: "cel care își pune sarcina de a explica lumea dintr-o singură unitate fundamentală, care propovăduiește monismul ființei și monismul metoda, trebuie să nege legitimitatea problemei etice* ( ) Etica dizolvată în categoriile științelor naturii încetează să mai fie etică În ce se transformă etica la Spinoza? Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE G Kechekyan notează în primul rând că filosoful pe care l-a studiat respinge toate premisele necesare ale eticii filozofice "Spinoza nu a recunoscut niciun "imperativ categoric" , a refuzat să accepte ideea de bine absolut și, prin urmare, a respins posibilitatea de a construi acel tărâm al scopurilor care face obiectul eticii filozofice Dacă, totuși, nu voia să se limiteze la psihologia teoretică, atunci nu avea de ales decât să construiască lângă tărâmul naturii un tărâm al mijloacelor, care se bazează în întregime pe primul și, în esență, se încadrează în el Etica imperativului ipotetic este singura ieșire consistentă pentru toți cei care, dorind să păstreze presupozițiile naturalismului, întreprind construcția eticii ' (yuz-) Etica lui Spinoza este etica comenzilor condiționate Nu pretinde universalitatea morală, adică asupra obligaţiei necondiţionate a prescripţiilor lor Universalitatea scopului autoconservării, spre care oamenii prin natură se străduiesc, pentru el este universalitatea legii naturii și nu a poruncilor Nu stabilește obiective pentru o persoană, ci pune doar întrebarea prin ce mijloace el realizează cel mai bine acel obiectiv de conservare și creștere a ființei sale, la care toți oamenii se străduiesc prin natură Este clar că din punctul său de vedere naturalist, Spinoza nu poate admite o altă presupunere necesară a moralității-libertate; este un susținător al celui mai riguros determinism mecanic Dacă admite posibilitatea libertății umane, este doar în sensul unei varietăți de necesitate naturală Când sunt determinat numai de necesitatea naturii mele, sunt liber; când sunt determinat de nevoia unui alt exterior mie, nu sunt liber O persoană este liberă numai atunci când este determinată să acționeze prin atracția interioară a propriei minți și nu prin ceva străin Respingând premisele necesare oricărei etici, Spinoza încearcă totuși să-și fundamenteze propria învățătură etică și, prin urmare, de înțeles, cade într-o serie întreagă de contradicții interne Dezvăluind aceste contradicții într-o analiză detaliată și excelent scrisă , domnul Kechekyan arată în mod convingător că nu avem aici un accident întâmplător Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE inconsecvența unui filozof și contradicțiile interne ale oricărei etici naturaliste în general, ca atare, foarte instructive Pe de o parte, "Spinoza își construiește învățătura morală, așa cum ar spune Nietzsche, "dincolo de bine și de rău" Consecvent și fără teamă, el distruge toate premisele morale obișnuite și desființează în etica sa toate categoriile de moralitate El elimină din sistemul său conceptele de bine și rău, păcat

și merit, răsplată și virtute și se întâlnește față în față cu i-ul gol natură fără suflet' ( ) Din acest punct de vedere, s-ar părea că totul în natură este la fel de bun, căci totul este la fel de natural; de fapt, Spinoza afirmă în mod repetat că "binele și răul nu înseamnă nimic pozitiv în lucruri", că binele și răul sunt aceleași afecte naturale de bucurie și tristețe care apar în mod necesar în fiecare persoană, numai conștientă și cunoscută în cauzele lor din cealaltă parte , se dovedește că nu toată bucuria este bună și nu toată tristețea este rea Mai mult decât atât, nu totul se dovedește a fi bun în natură însăși: contrar logicii sistemului său, Spinoza nu se poate abține de la o atitudine moralizatoare față de acesta cunoaștere naturalistă În domeniul cunoașterii realității, toate formele de ființă și toate tipurile de realitate sunt echivalente Dacă, totuși, se încearcă desemnarea unei forme ca ființă adevărată, iar cealaltă să o refuze adică, atunci a fost încălcat deja punctul de vedere fundamental al naturalismului, pentru care tot ceea ce există, există la fel de necesar, și nicio realitate nu poate fi calificată drept ființă insuficientă și realitate imperfectă, incompletă" ( ) Sistemul lui Spinoza vrea să fie un monism perfect: în loc, așa cum arată domnul Kechekyan, ca urmare a introducerii inconștiente a unui punct de vedere etic, în acest sistem însuși conceptul de a fi este dublu: lipsă de ființă, lipsă de realitate Un fel de realitate se califică drept fericire, libertate Biblioteca Runiverse RECENZIE DE CARTE, perfecțiunea, virtutea, cel mai înalt bine, bunătatea: un alt fel de realitate - ca sclavia, imperfecțiunea și răul " cum, neobservat de Spinoza însuși, sistemul său este invadat de criteriul necondiționat pe care ea l-a respins Plecând din punct de vedere naturalist, Spinoza "afirmă calea binelui care este aceeași pentru toți și dă însuși conceptului de bine și de rău un sens de o scară necondiționată și incontestabilă Tonul condiționat, ipotetic își pierde puterea și se transformă într-o predicare a unui drum dur și dificil , nedorit de nimeni, nerealizat de nimeni, dar nu mai puțin bun pentru toată lumea" ( ) Cererea unei vieți în armonie cu rațiunea, ca normă obligatorie pentru toți, este cea principală în etica lui Spinoza; între timp, ea depășește clar limitele considerației naturalistice și imperativului ipotetic, ca orice cerere în general și forma sa necondiționată, universală Drept urmare, critica eticii naturaliste îl conduce pe domnul Kechekyan la o concluzie pozitivă despre ceea ce ar trebui să fie etica filozofică "Deci", spune el, "etica trebuie să fie în mod clar o știință nu numai a propriului, ci și o știință a propriului în sine și nu pentru nimic altceva Acesta este ceea ce o deosebește de anumite discipline practice și de acele sisteme "etice" imaginare care aduc științei surogate mizerabile sub venerabila egida naturalismului științific de astăzi" (ibi) Nemulțumit cu o critică negativă a lui Spinoza, care, prin contrast, clarifică idealul eticii așa cum ar trebui să fie, autorul nostru caută cu sârguință acele valori pozitive care sunt cuprinse în etica lui Spinoza, în ciuda metodei sale fundamental false Spre deosebire de metafizica naturalistă a lui Spinoza, care dizolvă personalitatea în substanță, etica lui readuce personalitatea la sensul ei G Kechekyan arată cum această etică este impregnată de o idee înaltă a demnității individului, în ciuda faptului că în metafizica lui Spinoza nu există loc nici pentru individ, nici, în general, pentru ființe individuale independente Din aceleași puncte de vedere, autorul nostru îl evaluează și pe filosof Biblioteca Runiverse recenzie de carte drepturile fiyu ale lui Spinoza , de asemenea, complet saturate de naturalism Aici considerațiile sale

capătă cu atât mai mult interes cu cât literatura dedicată acestei ramuri a învățăturii lui Spinoza este destul de săracă, în ciuda numeroaselor titluri: pe lângă studiul solid, dar învechit al lui Sigvart, cu care domnul Kechekyan nu este în mod fundamental de acord, constă parțial din articole mici ъ jurnal, parte a disertațiilor care sunt nesemnificative în conținut Aici meritul domnului Kechekyan constă în primul rând în elucidarea conținutului însuși al învățăturii lui Spinoza Folosește o tehnică extrem de reușită: luminează trăsăturile lui Spinoza comparând construcţiile sale cu filosofia dreptului și cu statul lui Hobbes; Tocmai asemănarea exterioară a celor două doctrine, care a indus adesea în eroare cercetătorii, îi oferă posibilitatea de a sublinia clar diferența fundamentală profundă dintre ele: principalele trăsături ale spinozismului ies în relief extrem de aici, în contrast Cu toată asemănarea aparentă cu Spinoza, Hobbes se află pe un punct de vedere pur normativ Pentru el, legea naturală este prescripția minții drepte, mereu încorporată în sufletul omului, dar nu întotdeauna împlinită Aceasta este o lege morală și divină în sensul unei cereri adresate omului Când comparăm învățăturile lui Spinoza cu acest punct de vedere, naturalismul său iese în evidență puternic Spre deosebire de Hobbes, lex naturalis este "o lege a naturii în sensul științei naturale pure, un concept în niciun fel moral, teleologic sau legal" ( ) Ambele învățături converg în terminologie și sunt închise în aceeași înveliș Pentru ambii, lex naturalis este legea lui Dumnezeu Dar din cauza contrastului dintre principalele idei metafizice, în spatele asemănării expresiilor se ascund concepte diametral opuse "Pentru Hobbes, conform conceptului transcendent al lui Dumnezeu, Dumnezeu este creatorul și legiuitorul lumii, prescriind legi oamenilor deja în starea lor naturală, pentru Spinoza, conform conceptului său imanent despre Dumnezeu, legile naturale nu pot fi decât legile de natură divină Pentru Hobbes, numai prescripțiile rezonabile scrise de el în inimile oamenilor vin de la Dumnezeu; pentru Spinoza, toată natura și, în consecință, fiecare lucru în necesitatea și regularitatea sa, vine de la Dumnezeu" ( ) Pornind de aici, autorul Biblioteca "Runivers" RECENZIE de cărţi De asemenea, nu explică corect principala divergență în învățătura de stat a ambilor filosofi, remarcată de însuși Spinoza La Hobbes, dreptul natural al individului dispare în stat, pentru că este transferat în întregime puterii La Spinoza, dimpotrivă, "legea naturală rămâne pentru totdeauna inviolabilă"; aceasta se datorează faptului că, la prima, legea naturală se reduce la reguli care pot fi încălcate, în timp ce la cea din urmă este o lege a naturii care funcționează constant, care, ca atare, nu poate fi desființată de stat Gândind corect realist, Spinoza îl identifică cu puterea G Kechekyan arată că în drept acest naturalism este la fel de insuportabil ca și în morală - "După ce și-a curățat sistemul de teleologie, Spinoza l-a eliminat astfel din etică și drept, conform proverbului german: împreună cu apa a aruncat copilul afară a baii Dacă fiecare lucru are un drept în măsura în care puterea sa se extinde, dacă fiecare lucru urmează dreptul în măsura în care urmează proprietățile naturii sale, atunci dreptul aici se dovedește a fi complet lipsit de sens și un concept de prisos "(-) Afirmațiile conform cărora peștii mari au dreptul să-i devoreze pe cei mici sau că mărul are dreptul să crească, sunt în mod clar lipsite de sens Este evident că legea, cu o asemenea viziune asupra ei, devine un semn gol pentru a desemna orice ființă și stare naturală Criticând spinozismul, autorul ilustrează poziția generală a filozofiei dreptului și ajunge astfel la un anumit rezultat dogmatic: conceptul de drept și de forță sunt în general ireductibile

unul la altul; după II A Ilyin, domnul Kechekyan susține că aceste concepte se mișcă "în rânduri indiferente din punct de vedere metodologic " Există și alte rânduri metodologice în care legea poate fi privită ca o forță: de exemplu, sociologia o poate studia ca fenomen social, psihologia ca experiență mentală În măsura în care operează în viața socială și în psihicul subiectiv, ea poate fi privită ca o forță Dar pentru esența dreptului, această trăsătură este cu atât mai puțin neesențială, cu cât legea rămâne lege complet, indiferent dacă au sau nu putere sau acțiune reală în viață Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE Din păcate, o anumită inexactitate se strecoară în formularea de către domnul Kechekyan a acestei idei absolut corecte Arătând că în studiul științific dreptul poate fi introdus într-o serie de fenomene reale, psihologice și sociologice, sau chiar privit ca o realitate metafizică, el notează: "în toate aceste sensuri, conceptul de drept se poate apropia sau chiar coincide cu conceptul de forta O altă întrebare este cât de semnificativă și valoroasă în scopuri cognitive este o asemenea apropiere, care dă o definiție foarte palidă și generală" ( ) Aici autorul face în mod evident o concesie inutilă adversarului, ceea ce nu se potrivește cu punctul său de vedere general Dacă definiția dreptului ca forță este esențial greșită, așa cum insistă pe bună dreptate domnul Kechekyan asupra ei, atunci, pe lângă aceasta, este greu de consecvent să o numim doar de mică valoare sau palidă; dacă este de mică valoare și palid, atunci nu este fals, ci doar incomplet, insuficient Atunci, deci, semnul forței nu trebuie exclus din conceptul de drept, ci trebuie doar completat de un alt semn De fapt, chiar și ca obiect de cercetare istorică, psihologică sau sociologică, chiar în concept, propriul său, nu poate coincide cu conceptul de forță, la fel cum conceptul geometric de "minge" nu poate coincide cu conceptul de corp fizic sferic Pentru conceptul de lege, semnul de forță este la fel de nesemnificativ și străin ca semnul de "substanțialitate" pentru conceptul geometric de minge Ca o aliniere fizică despre ce fel de thala sferică, evident, nu ar trebui să le identifice cu însăși înțelegerea mingii, deci și alinierea socialiste, psihologice etc , proprietatea asupra forțelor sau a altor fenomene norme care au forță nu ar trebui să-și ia obiectul drept esența dreptului în general: căci legea rămâne drept cu totul independent de faptul că are sau nu vigoare Pot avea putere normele juridice separate, care în această calitate pot fi introduse în seria reală corespunzătoare, devenind subiecte de considerație istorică, sociologică sau psihologică Legea în sine, ca atare, legea în general, nu poate fi, în nicio considerație, o forță Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE În următoarele patru capitole, consacrate filozofiei dreptului a lui Spinoza, autorul își expune doctrina despre starea de natură și contractul social, statul, diferitele forme de guvernare și în special cea mai bună structură (rațională) a statului În cele din urmă, ultimul său capitol conține observații finale În capitolele de mai sus, găsim, în primul rând, o elucidare extrem de interesantă a acelor contradicții în care se încadrează Spinoza din cauza imposibilității construirii unei doctrine juridice și de stat pe baze naturaliste Deosebit de interesante aici sunt remarcile referitoare la învățăturile lui Spinoza despre originea statului În plus, de valoare în lucrarea luată în considerare este un studiu detaliat al evoluției în concepțiile lui Spinoza de-a lungul a douăzeci de ani, separând "teologic-politic" al său de un tratat pur și simplu "politic" Aici se arată clar cum trecerea de la o înțelegere teistă la una panteistă a lui Dumnezeu presupune în mod necesar o trecere de la un punct de vedere normativ la unul naturalist în drept

Acest studiu, care este destul de independent, capătă o semnificație mai mare deoarece distincția insuficient de precisă între cele două etape ale dezvoltării lui Spinoza a constituit până acum o sursă de confuzie considerabilă în interpretarea învățăturii sale Conturând doctrina lui Spinoza despre state'!;, autorul unei serii de remarci potrivite luminează liberalismul acestei doctrine, care contrastează atât de puternic cu absolutismul lui Hobbes Acest liberalism este adus în mod neașteptat, dar nu mai puțin convingător, în legătură cu concepția real-psihologică a dreptului a lui Spinoza A reproduce acele detalii interesante, care abundă în capitolele domnului Kechekyan despre doctrina legală și de stat a lui Spinoza, ar însemna alungirea excesivă a prezentei recenzii Trec prin urmare direct la observațiile finale ale autorului Aici își rezumă cercetările și oferă ideii sale principale o dezvoltare ulterioară, exprimând o serie de considerații solide despre metodă, care, spre deosebire de naturalismul dominant până acum, ar trebui aplicată în filosofia dreptului Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE E După ce a descoperit în spinozism prăbușirea monismului naturalist în metafizică și etică, el trage din aceasta o concluzie generală care trebuie recunoscută ca valoroasă pentru filosofia dreptului în general: "atâta timp cât rămânem în limitele naturalismului consistent, vom a nu putea crea conceptele de bine și rău" ( ): fluxul de fenomene naturale curge pe cealaltă parte a evaluărilor noastre etice "Natura, manifestarea vie și vizuală a forței, este complet indiferentă și indiferentă față de manifestarea legii În natură, totul poate fi etichetat cu drepturi egale drept drept și greșit " ( ) Un studiu al construcției lui Spinoza oferă o confirmare strălucită a acestei idei Ca dovadă a inconsecvenței naturalismului ca filozofie a dreptului, autorul se referă la Spinoza, care, grație implementării consecvente a acestui punct de vedere, în esență "nu poate avea decât grade de drept, dar nu poate exista opoziție între drepturi și greșit, deoarece fiecare lucru are un anumit grad de dreptate Distrugând opoziția dintre bine și rău, Spinoza nu poate vorbi decât de drept subiectiv și desființează ideea de drept în sens obiectiv, pe care nu l-ar putea explica în niciun fel" (-) Avem de-a face aici cu o amăgire trăită deja de gândirea filozofico-juridică? G Kechekyan arată temeinic că nu este Naturalismul, care amestecă legea cu cutare sau cutare fenomen natural și, prin urmare, distruge legea, rămâne tendința dominantă până în zilele noastre Potrivit domnului Kechekyan, chiar și astăzi problema legii este cel mai adesea "rezolvată în acest fel Legalul este luat ca una dintre clasele proceselor naturale, iar atenția cercetătorului este îndreptată spre acordarea acestei clase de trăsături care o deosebesc de clasele adiacente de fenomene omogene Aceste semne se văd în trăsăturile experiențelor mentale, dacă legea este luată ca o realitate psihică (Petrazhitsky, Löning), sau în trăsăturile organizării externe a forței, dacă legea este luată ca realitate socială (Gumplovich, Merkel)), în trăsăturile psihologiei sociale, dacă dreptul este luat, ca fapt de psiho- colectiv Biblioteca "Runivers" GO RECENZIE CARTE logip (recunoaștere generală, voință generală, constrângere), etc În toate aceste cazuri, legea este luată drept obiect natural, pentru; parte a naturii", iar conceptul de "legal" se formează ca unul dintre conceptele științei naturii științifice Acesta este păcatul fundamental al direcției dominante a jurisprudenței "(-) Autorul subliniază urâțenia generală a oricărei definiții a dreptului construită prin metoda științelor naturii O astfel de definiție va "da în mod inevitabil importanță semnelor care sunt complet nesemnificative din

punctul de vedere al cunoștințelor științifice naturale și, dimpotrivă, va ascunde semnele fenomenelor care determină limitele claselor pentru știința naturii, în urma cărora vom obține prefabricate din punct de vedere al claselor științifice, în care fie clasele naturist-științifice cele mai opuse, fie părți de clase sub denumirea generală de "drepturi", fie, dimpotrivă, clasa se va forma corect din punct de vedere natural-științific de vedere, și atunci va include nu numai recuzită legal legitimă, ci și ilegală din punct de vedere juridic (?), deoarece din partea naturii nu se poate aștepta criterii pentru distincția lor "(-) "Împreună cu aceste concepte de drept și rău din punct de vedere juridic, depășim în mod clar limitele unei naturi indiferente și intrăm în domeniul conceptelor teleologice În acest fel, i e prin formarea teleologică a conceptelor, iar conceptul de "legal", ca obiect special de cunoaștere, se poate constitui o realitate aparte, diferită de realitatea fizică, mentală sau socială, ca atare" ( ) Spre deosebire de monismul metodologic al lui Spinoza, autorul consideră recunoașterea dualismului metodologic o condiție necesară pentru cunoașterea dreptului în esența sa (vezi) În încercările naturalistice din zilele noastre, ca și în spinozism, el vede "rezultatul unui transfer necritic al metodelor științei naturale în domeniul greșit" ( ) Ultimul capitol al studiului luat în considerare este plin de ilustrații interesante ale acestor gânduri, printre care se remarcă o analiză amănunțită a concepțiilor legii naturale ale lui Spinoza, care, în conformitate cu sarcina generală a lucrării domnului Kechekyan, sunt comparate cu tendința modernă a dreptului natural Nu se poate reproduce Biblioteca "Runivers" O V sau cărți acestor discuții interesante, în concluzie mă pot alătura pe deplin dorinței care rezumă concluzia generală a autorului: "știința juridică trebuie să fie impregnată de spiritul criticii și eliberată de asimilarea dogmatică a metodelor științelor naturii În loc să imite metodele de construcție a științelor naturii și să tragă adevărul din logica științelor naturale, avocații ar trebui să aibă grijă să-și dezvolte propria logică a științelor juridice * ( ) Ca urmare, în lucrarea domnului Kechekyan avem nu numai o monografie exemplară despre etica și filosofia dreptului lui Spinoza, ci în același timp un studiu metodologic valoros pentru știința noastră Mai sus, a trebuit deja să subliniez unele dintre neajunsurile sale: am văzut că, purtați de compararea spinozismului cu învățăturile moderne, domnul Kechekyan a exagerat apropierea acestui sistem esențial metafizic de pozitivismul antimetafizic al timpurilor moderne; pe de altă parte, el și-a exprimat atitudinea față de pluralismul metodologic într-o formulă nu tocmai precisă, care este o digresiune zadarnică de la implementarea consecventă a punctului său de vedere general corect La aceasta, poate, se mai poate adăuga că expresia "dualism metodologic", cu care autorul își caracterizează poziția în contrast cu Spinoza, nu este în întregime reușită G Kechekyan opune metoda considerației cauzale, care predomină în știința naturii, metodei luării în considerare a normativului, care ar trebui să domine în etică, și în aceasta are perfectă dreptate Dar este posibil pe această bază să numim punctul său de vedere "dualism metodologic"? Din punctul de vedere al domnului Kechekyan însuși, toate metodele din filozofie sunt epuizate de acestea două? Metoda deducției matematice sau metoda transcendentală, căreia autorul însuși le dă o aplicare atât de largă în filosofie, se reduce la una dintre ele? Întrucât domnul Kechekyan însuși în lucrarea sa se pronunță în mod repetat în favoarea pluralismului metodologic, care corespunde complet ideii sale principale, expresia "dualism metodologic" ar trebui lăsată ca fiind

complet inconsecventă cu aceasta În general, aceste neajunsuri - minore și ușor de corectat - nu ascund meritele remarcabile ale Questions of Philosophy, KN " Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE, lucrarea luată în considerare, care trebuie recunoscută ca excelentă atât în proiectare, cât și în execuție Autorului trebuie să i se atribuie o alegere remarcabil de bună a subiectului: punându-și sarcina de a-și clarifica valoarea metodei naturaliste în filosofia dreptului, nu ar fi putut face o alegere mai bună decât sistemul lui Spinoza, care, într-adevăr , , este un exemplu clasic al acestei metode Mai mult, în îndeplinirea sarcinii sale, domnul Kechekyan a dat dovadă de un talent critic neîndoielnic, puternic nu numai în distrugere, ci și în creație, o mare claritate și obiectivitate a gândirii și o maturitate rară pentru un scriitor începător În lucrarea luată în considerare, avem o lucrare științifică solidă, care dezvăluie în autor un cercetător talentat Rămâne de adăugat la cele spuse că lucrarea domnului Kechekyan este scrisă ușor și elegant; pentru a-şi perfecţiona stilul filozofic, i-a putut fi sfătuit doar să reducă şi mai mult numărul expresiilor străine, care însă nu pot fi numite excesive la el Carte Evgheni Trubetskoy Cărți și broșuri noi primite de la editori Volzhsky, A S În mănăstirea Sf Serafim Moscova Art C k Gurevici, A V Cercetări filozofice și eseuri Ediție postumă cu portretul autorului Ed și cu o prefață de S L Frank Moscova Art XXXID- C p k Durylin, S Biserica Orașului Invizibil Legenda "orașul Kitezh" Moscova Art C k Dyushen, L Istoria bisericii antice Artă II p Moscova Ehrlîch E Grundlegung der Soziologie des Rechts Munchen Art C M Zvonitskaya, Agn Experiență în sociologie teoretică T ¡ Conexiune socială Kiev Art IX - C p Zusman, Anna esenieni Moscova Art C k Kechekyan S F Viziunea etică asupra lumii a lui Spinoza Moscova Art XIV+ C i p Landau, G Motive obiective ale construcțiilor filosofice Artă Biblioteca "Runivers" CĂRȚI ȘI BROȘURI NOI Lebedev, Al La întrebarea, ce este corect? Moscova Art C Levitov, P V Natura iubirii sexuale Fericire Ekaterinoslav Art C k Lossky, Filosofia intuitivă a lui N Bergson Moscova Art C k Mendelev, Iv De la critică la epistemologie etică Klin Art IV-i io C o k Nikolaev, A P Înțelegerea spiritual-monistă a lumii Moscova Art C o k Ozertsov, I Gânduri de petrecere a timpului liber despre educație Kiev Art C k Raportul Academiei Pedagogice din Sankt Petersburg - şi - Sankt Petersburg Florensky, P Stolp și afirmarea adevărului Moscova Art i C s r k · Editura "Po sre zile k" H E Gorbunova "Priviți natura" Ts k N Hlebnikov "Printre pericole" Ts k A Johnston "Micul Colonel" C k E Korotkova "Cum se țese din împletitură, rafie, așchii, ve- hohote; lucrați din fire și mărgele "Ts k S Durylin "Dincolo de soarele de la miezul nopții" C o k Revista "Mayak" nr yu și i C o Jurnalul "Educația liberă" Nr Ts I Gorbunov-Posadov "Copii mici" de la I-a până la , cu excepția cărților și C - k fiecare Proprii lui "Little Guys" de la i-th la th best ed C la fiecare carte Kaidanova și F Glagolev "Nutriția școlarilor" Ts k S Lagerlef ş a "Poveşti de Crăciun" C k K F Lebedintsev "Metoda de predare a matematicii în școlile vechi și noi" C k M K "Cum să faci singur un motor cu vânt" Ts k K Allen și alții "Little Pigeon Boy" și alții poezii și activități pentru copii C k unsprezece* Biblioteca "Runivers" Societatea Psihologică din Moscova CCLXXVIL Proces-verbal al ședinței închise (cu invitați) din martie Ședința a fost deschisă la ora seara în Auditoriul Teologic, sub președinția lui L M Lopatina, secretar N D Vinogradovъ, în prezența lui clauză valabilă: K A Andreeva, N A Berdiaeva, P II Blonskago, B N Babynina, S A Kotlyarevskago, M B Krolya, H M Gorbova, I A Ilyina, Yu V Kannabiha, B A Kistiakovskago, N P Korelinoi, F B Lanna, N O Loscago, M

K Morozovoi, I F Ogneva, G A Račinskago, M N Rozanova, M M Rubinstein, Π P Sokolova, A N Savina, A N Severtsova, V M Hvostova, V K Khoroshko, G I Chelpanova, A M Shcherbina, B V Yakovenko; membri concurenti: A V Blomerius, N P Ferster, E M Mstner, M N Hmelenski În timpul întâlnirii s-au întâmplat următoarele: Președintele L M Lopatin a anunțat decesul unui membru de onoare al Societății, V Schuppe, și a făcut o scurtă descriere a activității filozofice a defunctului La propunerea președintelui, adunarea a onorat memoria defunctului ridicându-se în picioare Un membru cu drepturi depline al Societății, N O Lossky, a citit un raport pe această temă: "Remarci critice asupra epistemologiei lui Bergson" După o pauză, a avut loc o dezbatere despre rezumatul citit, la care au participat, pe lângă referent, următoarele persoane: B N Babynin, N A Berdyaev, V M Khvostov, Π P Sokolov și L χM Lopatină Întâlnirea s-a încheiat la ora noaptea Biblioteca "Runivers" SOCIETATEA PSIHOLOGICĂ MOSCOVĂ CCLXXVIII Procesul-verbal al ședinței administrative de urgență din martie Ședința a fost deschisă la ora , în holul consiliului de administrație al universității, sub președinția lui L M Lopatin, cu secretarul N D Vinogradov, în prezența membrilor titulari: B N Babynina, Π P Blonsky, H P Korelina, G I Rossolimo, M M Rubinshtein, P P Sokolov, G I Chelpanov, A M Shcherbina, B V Yakovenko și F θ Rau În timpul întâlnirii s-au întâmplat următoarele: I Procesele-verbale ale celor două ședințe anterioare au fost citite și aprobate S-a discutat despre ce s-a transmis prin G I Rossolimo din Societatea de Pedagogie Experimentală din Sankt Petersburg și Societatea de Psihologie Experimentală din Moscova au propus Societății de Psihologie din Moscova să participe la organizarea unui congres de psihologie experimentală la Moscova la Paștele Secretarul N D Vinogradov a raportat un certificat cu privire la decizia Psihologiei din Moscova Societatea din ianuarie privind chestiunea convocării unui congres psihologic la Moscova, iar G I Chelpanov a făcut precizări suplimentare în legătură cu acest certificat La schimbul de opinii care a urmat, pe lângă G I Chelpanov și G I Rossolimo, au participat următoarele persoane : M M Rubinstein, Π P Sokolov, L M Lopatin În urma acestui schimb de opinii, Societatea de Psihologie a decis că poate participa activ la organizarea congresului proiectat numai cu condiția ca acest congres să fie un congres psihologic, și nu doar un congres de psihologie experimentală S-a decis să se solicite lui G I Rossolimo să informeze Societatea de Pedagogie Experimentală din Sankt Petersburg și Societatea de Psihologie Experimentală din Moscova despre această decizie a Societății de Psihologie din Moscova Apoi s-a hotărât, în cazul în care Societățile menționate au fost de acord cu decizia Societății de psihologie din Moscova, să se procedeze la următoarea ședință a Societății la alcătuirea unui comitet de organizare pentru convocarea unui congres psihologic Întâlnirea a fost închisă la ora seara Biblioteca "Runivers" SOCIETATEA PSIHOLOGICĂ MOSCOVĂ CCLXXIX Procesul-verbal al ședinței închise (cu invitați) din aprilie Ședința a fost deschisă la ora , în sala Institutului de Psihologie, sub președinția lui L M Lopatin, cu secretarul N D Vinogradov, în prezența domnilor membri titulari: N A Berdyaeva, P P Blonsky, B N Babynina, S N Bulgakov, I A Ilyin, B A Kistyakovsky, N P Korelina, G A Bachinsky, θ E Rybakova, M M Rubinshtein, V K Khoroshko, G I Chelpanov, A M Shcherbina, B V Yakovenko, membru concurent al H II Foerster și oaspeții În timpul întâlnirii s-au întâmplat următoarele: Un membru cu drepturi depline al Societății, B V Yakovenko, a citit un rezumat sub titlul: "Filosofia lui V Schuppez După o pauză, a avut loc un schimb de opinii despre raportul citit, la care au participat, pe lângă referent,

următoarele persoane: П II Blonsky, N A Berdyaev S N Bulgakov, L M Lopatin În partea închisă (fără invitați) a ședinței a fost citit și aprobat procesul-verbal al ședinței precedente G I Chelpanov a transmis răspunsul lui A II Nechaev, raportat de G I Rossolimo, pe tema organizării unui congres psihologic de către Societățile: Petersburg - Pedagogie experimentală, Moscova - psihologie experimentală și psihologică Din acest răspuns a reieșit că Societatea de Pedagogie Experimentală din Sankt Petersburg a decis să convoace un congres special de pedagogie experimentală la sfârșitul lunii decembrie a anului curent în ѣ въ în cursul anului (nu mai devreme de Paștele) ședința prezentă, s-a hotărât acum alegerea unui comitet de organizare care să pregătească congresul, dotându-l cu puterile necesare În comitetul de organizare au fost aleși: G I Chelpanov, P II Sokolov, N D Vinogradov, M M Rubinshtein, V I Khorishko și ILE Osipov În legătură cu solicitarea unora dintre membrii prezenți (I A Ilyina, N A Berdyaeva, S N Bulgakov) s-au adunat - Biblioteca "Runivers" SOCIETATEA PSIHOLOGICĂ MOSCOVĂ A aflat că problema convocării unui congres filosofic nu poate fi pusă decât după ce congresul psihologic s-a desfășurat S-a făcut un scrutin pentru cei propuși pentru alegerea membrilor cu drepturi depline A Steppun și O V Lurie și membri - concurenți: S V Zotova Au fost aleși toți candidații: θ A Steppun cu voturi împotrivă, O V Lurie - împotrivă, S V Zotov- împotrivă i Şedinţa a fost suspendată la ora / noaptea SSEHHH Procesul-verbal al ședinței închise (cu invitați) octombrie Ședința a fost deschisă la ora , în holul consiliului de administrație al universității, sub președinția lui L M Lopatin, cu secretarul N D Vinogradov, în prezența domnilor membri titulari: B N Babyniia, П P Blonsky, D V Viktorov, M B Krol, G I Chelpanov, A M Shcherbina și invitați În timpul întâlnirii s-au întâmplat următoarele: La propunerea lui L M Lopatin, întâlnirea a onorat memoria membrilor cu drepturi depline ai Societății decedați, ridicându-se în picioare: V M Sobolevsky, P V Preobrazhensky și I V Tsvetaev Un membru cu drepturi depline al Societății, A M Shcherbina, a citit un rezumat sub titlul "Metodologia eticii" După pauză, a avut loc o dezbatere despre rezumatul citit, la care au participat următoarele persoane, cu excepția referentului: П P Blonsky, B N Barynin și L M Lopatin În partea închisă a ședinței (fără invitați), au fost propuși pentru alegerea membrilor cu drepturi depline: V N Polovtsova, N N Ilyin (ur Vokach) și S I Tsereteli (L M Lopatin, G I Chelpanov și N D Vinogradov) Ședința a fost suspendată la ora Biblioteca "Runivers" SOCIETATEA PSIHOLOGICĂ MOSCOVĂ SSEHHH Procesul-verbal al ședinței închise (cu invitați) din decembrie Ședința a fost deschisă la ora , în holul administrației universității, sub președinția lui N D Vinogradov, sub secretarul adjunct H P Korelina, în prezența domnilor membri actuali: B N Babynina, B A Kistyakovsky, G A Bachinsky, M N Rozanova, f E Rybakova, A M Shcherbina, B V Yakovenko și invitați În timpul întâlnirii s-au întâmplat următoarele: La propunerea președintelui, amintirea defunctului membru fondator al Societății V T a fost cinstită ridicându-se în picioare Miller Un membru cu drepturi depline al Societății, BV Yakovenko, a citit un rezumat pe tema: "Sistemul filozofic al lui Josiah Royce" După pauză, a avut loc o dezbatere despre rezumatul citit, la care au participat, pe lângă referent, următoarele persoane: G A Rachinsky, A I Ognev, A E Petrova și N D Vinogradov În partea închisă a ședinței (fără invitați), au fost citite și aprobate procesele-verbale ale celor două ședințe anterioare S-a făcut un scrutin pentru cei propuși pentru alegerea membrilor cu drepturi depline ai Societății: H N Ilyina-Vo-kach, S I Tsereteli și V

N Polovtsova Toți candidații au fost aleși în unanimitate Au fost organizate alegeri pentru membrii comisiei de acordare a Premiului D A Stolypin Au fost aleși: G I Chelpanov, N D Vinogradov, B K Mlodzevsky și V P Karpov S-a hotărât să se considere în calitate de Președinte al Comisiei, în conformitate cu regulamentul privind Premiul, pe Președintele Societății, L M Lopatin Ședința a fost suspendată la ora Biblioteca "Runivers" Controversă Răspuns I S Vândut la recenzia lui B Yakovenok a cărții "Cunoașterea și obiectul ei, justificarea bunului simț" Când am scos cartea menționată mai sus, eram destul de sigur că multor oameni nu le-ar plăcea În prefața acestei cărți, printre altele, se spune: " acei specialiști ale căror învățături le încalc, și mai ales kantienii, nu mă vor cruța" (X) "Dar chiar și printre iubitorii de filozofie vor fi cei cărora nu le va plăcea cartea mea Pentru alții, le poate părea insuficient de chibzuit: îi lipsește acea ceață specială caracteristică lui filozofi, iar acel lat sofisticat terminologie care ține de filosofia "profanimi vul-gus" Filosofia mea nu va fi găsită profundă, mai ales de acei amatori care sunt uimiți de expunerea lui Kant despre "Crit ore "· din "Crit ore de experienţă" de Avenarius şi, în general, din diverse "bucniţe" şi "cuvinte groaznice" făcute după vechile reţete ale bucătăriei scolastice latine" (XI) "Cartea mea nu va fi pe gustul unor astfel de oameni; este scrisă în limbajul uman comun obișnuit, în el lucrurile sunt numite prin numele lor proprii, cele îndoielnice și necunoscute nu sunt prezentate ca adevăr neîndoielnic" (XII) Toate acestea sunt spuse în prefața cărții mele > Prevăzând acest lucru, tot nu puteam să prevăd că un kantian nemulțumit de cartea mea ar merge până acolo încât să folosească expresii jignitoare în raport cu adversarul său în concepții filozofice și, mai mult, într-o jurnal științific respectabil) Vezi "Q carte de filosofie (V) : a) asupra ţărilor , al -lea rând din partea de jos a cărţii mele se spune că este "copilăr să bâlbâiești" (marcând o recenzie) Această expresie se repetă la , ib sn ; b) , p s "nepongima naiva- Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ Nu mi-aș putea imagina că într-un astfel de jurnal ar putea exista un recenzent care, în recenzia lui, să dea o idee complet greșită despre cartea pe care o revizuiește În "Întrebări de filosofie și psihologie" din cartea (V, pentru noiembrie-decembrie , Da), apărea o astfel de recenzie, cu semnătura "B Yakovenko", care îmi este complet necunoscut - nici ca filozof, nici ca om de știință *) Soliditatea acestui jurnal filozofic mă obligă să refac adevărul în ochii cititorilor săi Mărturisesc că am fost foarte vinovat în cartea mea în fața kantienilor: am rupt complet legăturile cu "tradiția", cu "linia de cercetare" (dintre germani) și nu sunt deloc (și nu am fost) în "atmosfera epistemologică" a acestora (Toate acestea sunt acuzațiile și expresiile recenzentului- , rândul de mai jos) Voi spune mai multe M-am bazat pe fapte noi pe tema cercetării mele și, pe baza acestora, am supus o critică detaliată a "analiticii transcendentale" a lui Kant Am demonstrat nu numai din punct de vedere psihologic, ci și din punctul de vedere "transcendental" al lui Kant, că învățătura lui, atât în părți, cât și în totalitatea ei, este greșită: Kant însuși se contrazice constant și nu a reușit să împace ireconciliabilul și opus Dar toate acestea nu sunt suficiente pentru a da o asemenea recenzie precum cea intitulată cu semnătura "B Yakovenko Cert este că în întreaga recenzie de de pagini, cu excepția a două observații neimportante despre Kant, toate celelalte sunt lipsite de orice bază, atât faptică, cât și logică Cititorul se va convinge de acest lucru din răspunsul meu În primul rând, îi voi aminti recenzentului și cititorilor recenziei sale despre ceea ce prezint publicului în cartea

mea, despre care recenzentul păstrează "tăcerea de moarte" nis lângă domnul Prodana"; c) , și , "naivitatea" domnului Prodana; d) , "munca ei* (adică domnului Prodan) trebuie învinuită pentru lipsa de conștiinciozitate și lipsa de conținut* (Marc rep); e) , şi "invenţii ale domnului Prodana* Expresii similare se repetă destul de des, de cel puțin de ori *) Îmi este cunoscut doar prin faptul că cu patru luni mai devreme în ziarul "Russkaya Vedomosti" (în nr din august) o recenzie similară a cărții mele a fost publicată sub aceeași semnătură "B Yakovenko" , doar mult mai scurt (total în rânduri); dar chiar și în ea, domnul Reviewer s-a expus în aceeași lumină nefavorabilă ca și în prezent Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ În prefața acesteia, printre altele, se spune următoarele:) "Întrucât noi și printre cercurile largi am trezit de multă vreme interesul pentru filozofie, am decis să-mi dedic cercetările în materie de cunoaștere nu numai pentru o duzină de specialiști și pentru că zac nemișcat pe un raftul unui cabinet de bibliotecă, ci și pentru citirea unui public educat " (IX)) " Sper ca specialiştii, neinfectaţi de opinii şi învăţături preconcepute, să-mi trateze, în general, echitabil cercetările: sper că vor acorda atenţie laturii faptice şi mai ales metodei cercetării, care este încă doar în engleza și scoțiana au fost folosite cu succes Sper că deficiențele și lacunele din munca mea nu vor ascunde aspectele pozitive ale acesteia În ceea ce privește inovațiile mele, nu mă pot aștepta ca acestea să fie imediat acceptate de specialiști; dar ei, în orice caz, se pot "trezi din somnul dogmatic" (X)) Mai departe, se spune în prefața mea: "Am folosit metoda inductiv-analitică de cercetare, care a fost folosită de Locke, Berkeley, Hume și Reed Întrucât îmi propun să rezolv științific probleme controversate, plec de la faptele de observație, pe care le preiau din domenii eterogene de cunoaștere: din psihologie, lingvistică, filologie, biologie, zoologie și chiar fizică; analizele psihologice și epistemologice ale proceselor cognitive se bazează pe autoobservarea și observarea vieții psihice a copilului; fiecare dintre propozițiile mele este ilustrată prin exemple concrete: nu se dă o singură generalizare fără legătura ei cu faptele "(XVI)) "În cercetarea mea, nu m-am ghidat după nicio teorie sau doctrină filozofică gata făcută, ci am avut în vedere să ajung la teoria adevărată; trebuie încă găsită, având în vedere dezacordurile existente chiar și pe principalele probleme ale epistemologiei, adică teoria cunoașterii Întrucât nici soluția științifică a acestei probleme nu este ușoară, eu, desigur, nu mi-am propus să epuizez întreaga teorie a cunoașterii O sarcină atât de vastă este în prezent peste puterea unui singur om, chiar și pe parcursul întregii sale vieți" (XVII)) "Având în vedere planul și metoda mea, ar fi inutil să analizez critic în cartea mea diferitele învățături în totalitatea lor, în special ultimul secol trecut, abundent Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ şcoli şi direcţii Un studiu istorico-critic al teoriei cunoașterii nu poate rezolva probleme controversate, nu poate avea un preț decât atunci când autorul și cititorul au luat același punct de vedere, când cititorul este deja familiarizat cu faptele corespunzătoare ale cunoașterii din prima surse)) Totodată, s-a făcut următoarea notă de subsol: "Îmi propun să fac o critică faptică similară a învățăturilor mai remarcabile în a doua parte a studiului meu și anume: în primul rând, o infirmare a vechilor sceptici pirronieni și a celor mai recente, începând cu Hume ; apoi, o infirmare a materialismului din secolul al XIX-lea și a panteismului lui Spinoza" (XIX)) "Critica însăși asupra judecăților altora, dacă are în vedere adevărul, este posibilă doar cu o bună cunoaștere a faptelor: atunci îi poate convinge pe cei care gândesc

diferit Altfel, nu poate avea valoare științifică Prin urmare, am încercat în primul rând să aflu faptele din primele surse (XIX) "Numai examinând faptele se pot înțelege erorile altora Numai studiind faptele se poate aborda adevărul, evitând erorile altora "(XX) x)) Mai departe se spune în prefața mea: "Unele erori sunt încă rezolvate de mine pe parcurs Acest lucru l-am considerat obligatoriu în raport cu Critica pură o singura data Kant, la logica lui Sigwart și Mill și la psihologia lui Spencer Acești autori, pe lângă Sigwart, sunt prea des întâlniți printre noi pentru a fi ignorați: opiniile și termenii lor au intrat chiar în manualele școlilor secundare Cât despre Sigwart, el, după părerea mea, ocupă primul loc în logica modernă Am încercat nu numai să dezvălui anumite erori, ci și să le corectez" (XIX)) Acestea sunt trăsăturile caracteristice ale cărții mele: fără știrea lor, cititorul nu poate avea nicio idee despre cartea mea; Dar *) Același lucru se explică și în alte locuri, de exemplu, în ï (și cap str); cartea mea spune: "Dacă cititorul îndeplinește tot ce i se cere și ajunge la convingerea adevărului faptelor enunțate, precum și a concluziilor desprinse din acestea, atunci prin aceasta va fi scutit de nevoia de a reciti și verifica tot ceea ce contrazice adevărul Toate acestea în ochii lui pot avea o semnificație istorică interes " Iar în § (cap) se spune: "la începutul cercetării noastre, consider că este inutil ca cititorul să analizeze erorile diferitelor teorii Ideea este ," (de țări) Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ recenzentul a tăcut despre toate acestea, deși în introducerea sa nu s-a oprit pe un raționament extrem de instructiv, ștergând cu el trei pagini care nu aveau nimic de-a face cu cartea mea (-) Recenzia a reprodus doar în treacăt (, GB) o frază care poate dezvălui semnificația cărții mele, și anume, ceea ce am spus după critica mea față de prioritatea lui Kant: "cel care urmează o singură credință în autorități, această carte nu este scrisă pentru el " Cartea mea ar fi trebuit să fie criticată din punctul de vedere al sarcinii și al metodei pe care mi-am luat-o asupra mea, și nu din cea pe care am respins-o ca lipsită de valoare: nu a dat rezultatele așteptate pe parcursul întregului secol al XIX-lea și doar a sporit numărul de dezacorduri, învățături și școli Dacă cartea mea nu a dat ceea ce am promis, dacă metoda mea s-a dovedit a fi inutilă sau inconsecventă, atunci domnul Yakovenko m-ar putea învinovăți pentru asta Dar recenzentul nu a făcut asta, pentru că nu l-a găsit în cartea mea Deci, săgețile lui au lovit spațiul gol) Recenzia nici măcar nu a explicat sensul titlului cărții mele "Cunoașterea și obiectul ei"; iar diferența dintre "cunoaștere" și "cunoaștere" am distins-o precis în cartea mea chiar la începutul acesteia (vezi Cap I, § , p) După cum vom vedea, recenzentul omite în comparațiile mele între "cogniție" și "cunoaștere" primul concept; recenzentul nu a menționat niciodată această diferență și nici nu a menționat problema prezentă și subiectul cercetării mele, adică, despre ceea ce dau În întreaga recenzie, el critică doar ceea ce se presupune că lipsește din cartea mea, iar acest lucru nu este doar pus pe seama mea, ci și explicat prin "ignoranța" mea; în acelaşi timp, recenzentul merge până acolo încât mă acuză de "rea-credinţă" (,)) Acum să ne întoarcem la ceea ce oferă rap-ul în critica lui Principala acuzație a recenzentului se repetă în diferite locuri: iar la început în introducere (-), iar la sfârșit (-) și de multe ori la mijloc (, , , , , ,) Această acuzație, repetată în diferite variante, se rezumă la următoarele: nu am făcut ceea ce nu m-am gândit să fac, deoarece este complet inutilă, adică, Nu am scris o carte pe care să nu o citească nimeni) Să presupunem pentru o clipă că judecata decisivă a

recenzentului este corectă și că într-adevăr nu m-am familiarizat cu contemporanul Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ schimba reprezentanții epistemologiei Atunci nu am putut folosi în cartea mea lucrurile valoroase pe care le-au dat Totuși, recenzorul însuși, instruindu-mă, citează doar trei astfel de "achiziții incontestabile" ale ultimei epistemologie (, io sn), sau "cuceriri" (,): evident, le consideră cele mai bune, întrucât ar trebui să nu lipsească din cercetările mele despre epistemologie Din păcate, aceste trei "cuceriri" importante "indiscutabile" ale "epistemologiei recente", după cum vom vedea mai jos, se dovedesc a fi altceva decât baloane de săpun Să presupunem în continuare că aceste trei "cuceriri" ar fi "indiscutabile" și valoroase Meritele cărții mele ar avea de suferit de pe urma asta? Dacă ar lipsi din cartea mea, atunci ar putea avea de suferit numai completitudinea, pe care nu am pretins-o (Vezi prefața XV' I) Cititorul se va convinge mai târziu că presupunerile mele, care sunt de acord cu acuzațiile recenzentului, contrazic realitatea: una dintre aceste "cuceriri indiscutabile" este o foarte veche eroare a idealismului epistemologic: cealaltă repetă ceea ce s-a cunoscut și discutat de mult în mine carte; iar a treia este greșeala imaginației creatoare a recenzentului însuși) Să ne întoarcem acum la însuși conținutul acestor "cuceriri ale ultimei epistemologie" (În obiecțiile mele, păstrez în mod deliberat ordinea revizuirii, pentru a nu fi suspectat de omisiuni, dispozitive retorice și jongleri) Prima dintre acestea, potrivit recenzorului, "este o distincție clară și precisă între psihologie și logică, mentală și logică, concentrându-se în epistemologie, doctrina "sensului" sau "conținutului obiectiv" al actului cognitiv (pag , și * De fapt, diferența dintre psihologie și logică a fost înțeleasă de Aristotel, întemeietorul acestor științe, adică acum - secole Adevărat, teoretic această distincție a fost formulată tocmai în secolul al XVIII-lea de către Christian Wolf și Kant ; dar în practică și nici acum nu toți logicienii aderă strict la acestea Chiar și Sigwart, în logica sa, recurge la psihologie, la analiză, pentru a descoperi noi sau a testa propoziții vechi ale logicii Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ Am chiar o distincție între aceste științe în Manualul meu de logică, destinat instituțiilor de învățământ secundar și autoeducației X) În consecință, această distincție aș putea presupune că este deja cunoscută de cititorii mei Cu toate acestea, este prezent și în ultima mea carte Pe lângă cel citat mai sus (Ç nd și Ch), este explicat în treacăt în multe alte locuri (Deci, de exemplu, în Ch I, în p i ; în Ch II, în și ; în Ch IV, în h, § și h) În cap II în ¿ (p) se spune, printre altele, următoarele: "Judecata reprodusă este o chestiune de moment: în ea se gândește numai conținutul judecății, iar ceea ce a fost condiționat și cauzat această judecată este nerecunoscut În cunoașterea obiectivă și în logică avem de-a face exclusiv cu propoziții reproduse (adică cu "conținut" Această explicație și marcaje sunt acum făcute) Astfel, acuzația recenzentului de "lipsa" acestei distincții în cartea mea este îndreptată către adresa greșită Între timp, această "achiziție recentă" este lungă (p), instructivă, dar vag "explicată" mie de către recenzent, deși este cunoscută chiar și de ascultătorii și studenții mei de la gimnaziu, dar numai într-o formă ușor de înțeles Mai mult, aici sunt prinse autorități dubioase, două dintre ele cu denaturari ale numelor lor (, sn); totul, desigur, fără nicio referire la scrierile lor În cele din urmă, recenzentul, la fel ca Schuppe, devine în cele din urmă confuz în "explicațiile" sale) Vezi /I S Prodano, Manual de logică, Harkov , ¿ "Diferența dintre punctele de vedere asupra gândirii în logică și psihologie" În cea de-a

doua ediție din ('C) această diferență este formulată astfel: "Logica se ocupă numai de conținutul gândirii, oricum ar putea fi exprimat" "Logica învață care ar trebui să fie gândirea tuturor oamenilor, în orice moment" "Regulile logicii nu sunt întotdeauna respectate și apoi rezultă o gândire eronată sau falsă Legile psihologiei nu sunt niciodată încălcate " "Psihologia consideră gândirea așa cum este în realitate, adică în sufletul unui anumit subiect, la un moment dat, în anumite împrejurări Pe lângă acest paragraf, în același manual am în vedere diferența de puncte de vedere în logică și psihologie și în Și (p) Vezi >, de mai jos: "De fapt, sensul afirmației", "acolo, voi vedea un om care merge", explică domnul Yakovenko, nu are altcineva Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ În concluzie, rec trage concluzia: "Cercetarea domnului Prodan, această realizare fundamentală a epistemologiei, s-ar putea spune, nu a atins-o deloc" (Marc apoc)) "A doua dobândire indiscutabilă a epistemologiei din ultimele decenii, potrivit recenzorului, este distrugerea finală a teoriei afinării de către un subiect extern al conștiinței cunoașterii sau efectul cauzal al unui obiect asupra sufletului, adică a acelei rămășițe dogmatice care figurează în sistemul lui Kant sub numele de doctrina lucrurilor în sine Lovitura de moarte adusă acestei teorii reziduale fusese deja dată de Maimon, Fichte și Beckom Dar pentru a o scoate complet din epistemologie cunoștințele au reușit numai după studiile lui Cohen, Schuppe, Renouvier (sfârșitul paragrafului; , - Marcajele sunt ale mele) Aceasta este, potrivit recenzentului, cea mai recentă "achiziție de necontestat" Revizorul nu face din nou nicio referire la scrierile autorităților sale infailibile, iar Renouvier este plasat complet nepotrivit lângă Schuppe Renouvier în epistemologie - realist Această "achiziție recentă" nu este altceva decât ipoteza idealismului epistemologic, care afirmă că lucrurile nu există în afara cunoscătorului, independent de el Cu toate acestea, această ipoteză este foarte veche (Renouvier îl contestă) Este deja dovedit de George Berkeley în Tratatul său despre principiile cunoașterii umane, care a apărut pentru prima dată în , și este dovedit incomparabil mai clar și mai convingător decât de autoritățile recenzentului În cartea mea din ¿ , cap IX, sub titlul "O obiecție la idealismul lui Berkeley", printre altele, se spune următoarele: legătura cu psihicul și experiențele, pe lângă faptul că este dat în ele Dar o astfel de atitudine, fiind clar recunoscută și investigată, servește drept cea mai bună confirmare a independenței sale depline " "Lasă cititorul să înțeleagă această explicație a recenzentului! *) Renouvier et L Prat, La nouvelle monadologie, Paris , pag : "La perception externe comprend une impression et une connaisence La connaisence est l'avertissement qui lui est donné de la présence de quelque chose d'extérieur à lui, c'est a dire à'autre que luia (Mark Renouvier) Tocmai asupra acesteia din urmă insistă Renouvier sub termenul "alteritè", Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ tu, desi Reid, si Kant, si kantienii i-ai obiectat Dovada în acest sens este apariția unor noi adepți ai idealismului epistemologic, asemănători lui Berkeley sau Fichte" ( ) Dar chiar înainte de Berkeley, filosoful francez Malbrant a negat posibilitatea ca lucrurile să acționeze asupra minții umane în faimosul său studiu "Recherche de la vérité"), care a fost publicată cu ani mai devreme decât cercetarea majoră a lui Locke, care a pus bazele epistemologiei După cum știți, faimosul său canapea Essay înțelegerea umană a apărut pentru prima dată în Deci, această viziune, care neagă "affinarea" spiritului uman de către lucruri, este mai veche chiar decât epistemologia științifică a englezilor: are mai bine de două secole Însăși ideea acestei negații a

fost împrumutată de Malebranche de la fericitul Augustin, la care idealistul francez se referă în mod repetat (Vezi Malebranche, Recherche de la vérité, ed Jules Simon, Paris , pag) Deci, această "achiziție" are deja de decenii, și nu mai multe Totuși, în comparație cu eternitatea, acesta este un moment!) Acum să luăm în considerare "indiscutabilitatea" acestei "achiziții" după însuși recenzent: "reductio ad absurdum" mea a teoriei lui Berkeley (-) se pare că nu l-a convins pe recenzent, deși nu a spus niciun cuvânt despre aceasta G Yakovenko, la finalul recenziei sale, uitând cele spuse în acest loc, citează pentru edificarea mea câțiva dintre cei mai noi realiști, mai întâi englezi (cu o transcriere inexactă, pe care o rețin): "Godsen, Gebhaus, Rössel, Moore ," apoi american merge- "Fullerton " apoi -" Filosofii neorealişti americani: Pirri, Pytkin, Montagu, Marvin Pe lângă aceștia, recenzentul menționează și realiștii germani: "Kirchmann, Riehl, Freytag, Frischeizen-Keller" cu adaosul invariabil "și alții" ( ) Nu citez acești autori în cartea mea și nici "alții" Doi dintre americanii enumerați îmi sunt complet necunoscuți *) Rec luați în considerare aceste mașini) Dar pentru că ei, ca și alți autori, sunt dați fără referire la vreuna dintre lucrările lor; atunci nici măcar nu voi întreba despre ele: domnul Yakovenko, în cele două recenzii ale cărții mele, și-a dezvăluit suficient cunoștințele și fiabilitatea referințelor sale, precum și verdictele sale categorice, cuceririle "neîndoielnice" și exclamațiile patetice! Întrebări de filosofie, KN Biblioteca "Runivers" POL E M I C A șanțul sunt atât de importante încât să nu le ratez ( ) Sunt de acord pentru o clipă cu recenzentul Cu toate acestea, acești filozofi importanți sunt tocmai realiști în epistemologie: în consecință ei resping ipoteza idealismului, care nu recunoaște "afectarea" și chiar "lucrurile în sine" lui Kant Astfel, rezultă că ipoteza idealismului este respinsă nu numai în America "cultă", ci și în cea mai cultă Germania - și, mai mult, de către filosofi importanți, care, parcă, nu ar trebui să lipsească din cartea mea: fără ei, cartea mea s-a dovedit a fi lipsită de valoare Deci, "distrugerea finală a teoriei afinării", în ciuda "lovirilor de moarte" și "eliminarea definitivă a acesteia din cunoștințele epistemologice", conform datelor edificatoare ale recenzentului , s-a dovedit a fi inexistent în știință) Așadar, nu este de mirare că "cercetările domnului Prodan și în acest caz, potrivit recenzorului, rămân cu totul surde la realizările epistemologiei moderne" *)) "A treia realizare incontestabilă a modernului Epistemologia, în opinia recenzorului, nu poate decât să recunoască respingerea finală a teoriei (sic!) a adevărului, ca corespondență a cunoștințelor noastre cu realitatea, înțeleasă ca ceva care este perceput în mod egal de toți oamenii normali Schuppe, Rickert Royce, Bradley arată acest lucru cu o claritate ireversibilă sfarsitul paragrafului; Marcă Ale mele) Ca și în alte părți, tot așa și aici, apelul la autoritățile recenzentului se face fără nicio referire la lucrările și locurile corespunzătoare ale acestor "autorități" Dar cu această a treia "realizare incontestabilă" domnul recenzent a avut cu totul ghinion: adevărul este că definiția realității dată de recenzent, dată în cartea mea, îmi aparține numai mie; o definitie similara Epistemologie realismul constă tocmai în faptul că recunoașteți "affinarea" spiritului prin obiecte exterioare, considerând cunoașterea lumii exterioare ca rezultat al unei astfel de "affinări" cu altceva ("nu-eu*), care își are propriul independent pca ii noe fiind, independent de de la cunoscator Și Renouvier este la fel de realist ca și mine, dar nu "naiv" Rec din greșeală și a fost legat de idealiști)

Aceste "cuceriri" s-au dovedit a fi foarte vechi, iar ultimii idealiști germani nu au adăugat nimic la dovezile anterioare Nu numai că le-am citit cu atenție, ci am făcut și fragmente; cu toate acestea, am învățat mult mai puțin din cărți groase germane decât din cele subțiri engleze Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ nicio realitate (și nu "reala", așa cum naratorul transmite în mod eronat la de țări, în rândul) nu este prezentată pentru prima dată în Manualul meu de logică pentru țări din Niciunul dintre filosofii cunoscuți de mine nu o are; și citez mai mult de două sute dintre ele în ultima mea carte *) Într-un astfel de caz, nu ar putea exista o astfel de "teorie a adevărului" care să ia ca bază definiția mea a realității: în consecință, nu ar putea exista o respingere definitivă a acestei teorii inexistente și, mai mult, cu o claritate ireversibilă) Risimi teneatis amici! Și într-o altă formulare și definiție a adevărului nu există nicio respingere a teoriei adevărului care este esența realismului Acest lucru a fost dovedit în paragraful anterior)) După cele trei "cuceriri de necontestat" citate, care lipsesc din cartea mea, op al său nr începe astfel: "Lipsa epistemologiei din cartea domnului Prodan și naivitatea sa psihologică nedovedită (italice, rev) sunt și mai izbitoare dacă ne întoarcem la cele zece adevăruri evidente enumerate mai sus, care (sic) se bazează pe ele ca bază elevul său niya" (După cum am văzut, rec observă doar un "absent- *) Vezi indexul meu alfabetic al autorilor, p - ; în ea, în afară de filosofi, sunt vreo despre oamenii de știință pe care i-am citat) Nu am menționat nicăieri că această definiție îmi aparține, precum și cu privire la multe dintre noile mele poziții și descoperiri; și rec Am crezut că am citit definiția mea de la unul dintre filozofi, dar nu am spus sursa Prin urmare, a avut o "respingere definitivă" a definiției mele "cu o claritate irevocabilă", care a fost atribuită autorităților sale Această definiție, desigur, nu se află nici în dicționarul lui Eisler: în consecință, nici eu nu am putut să o copiez de acolo, dar a copia de acolo este un discurs îmi atribuie referința, "majoritatea" citatelor mele (, sn) Evident, nu se poate călăuzi în conjecturi doar prin introspecţie) autoritatea recenzentului Shuppe, "cu danele" "a refuzat în cele din urmă" hotărârea mea, a scris cartea sa despre problemele epistemologiei "Erkentnisstheoretische Logik" , adică cu de ani înainte de determinarea mea Acest lucru este încă necesar adăugați că Schuppe scrie într-un mod vag și neconvingător, vorbesc atât germană, cât și rusă, și totuși am înțeles cu greu multe pasaje din lucrarea menționată * Biblioteca "Runivers" DISCUȚIE viya") Problema de față este, evident, o deducere din cele anterioare; nu aduce nicio acuzație nouă împotriva mea, cu excepția dubiilor celei de-a șaptelea și al zecelea adevăruri evidente și că, în general, adevărurile "mei" evidente sunt bazate în mod dogmatic ca fiind baza învăţăturii mele Vom lua în considerare mai întâi acuzația de dogmatism și îndoielile recenzentului cu privire la al șaptelea și al zecelea adevăr Prin cuvântul "dogmatic" și rec , ca toți filozofii, el poate înțelege "lipsa probei primelor premise de bază" Dar astfel de presupoziții sunt conduse în mod deschis sau ascuns de toate școlile filozofice, fără a exclude toate autoritățile scriitorilor condus de Kant Acest lucru este deja afirmat în cartea mea din prefață (p XIV și XV) în mod cert și clar, că fără condiții prealabile nu poate exista nici măcar un simplu schimb de gânduri Diferența dintre premisele bunului simț și premisele altor doctrine filosofice constă în faptul că acestea din urmă provin din pozițiile nu numai nedemonstrate, ci și contestate de filozofii altor școli; iar premisele sunt sănătoase semnificațiile sunt recunoscute tacit de toți,

nu pot fi serios contestate de niciun sceptic dacă el caută adevărul Aceste presupoziții sunt adevăruri evidente și succesul necesar al tuturor cunoștințelor (Marcul XV este acum gata) Acestea sunt numite "a priori" de către Kant și adepții săi Aceste adevăruri nu au nevoie de dovezi, deoarece sunt mai evidente decât orice dovadă ( ) Deci cerința de a dovedi imediat evident este absurditatea, Aristotel a remarcat că dovezile nu pot merge la infinit, că în cele din urmă se bazează fie pe principii cognitive superioare (axiome), fie pe percepții directe; cele mai înalte concepte și principii sunt în rațiune (Aristoteles, Analytica post lib II, cap XIX) "') Mai departe în același L există exclamații: "Nu este nimic aici Deci, toată epistemologia poate fi alcătuită, poate, doar din adevăruri evidente Deci, și tot empirismul aproximativ și controversat cunoștințele se vor dovedi a fi dovezi obligatorii De exemplu, să luăm a șaptea dintre ele și a zecea " Vom lua în considerare mai întâi aceste exemple ale recenzorului din exterior Dacă recenzentul Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ le-a ales, este evident că le consideră cele mai potrivite scopului său - vrea să arate că sunt "cunoștințe empirice controversate" Să ne întoarcem la aceste adevăruri suspectate *) "Al șaptelea" adevăr este citat de recenzent cu omiterea cuvântului "cunoaștere" plasat înaintea cuvântului "cunoaștere", și anume: "cunoașterea există în toți oamenii, fără a exclude idioții și psihopații" (,) În cartea mea despre țări în primul rând se spune cu un semn: "cunoașterea și cunoașterea există în toți oamenii, nu excluzând") Reviewerul fundamentează controversa acestui adevăr cu următoarele cuvinte: "Se pare că autoobservarea și analiza psihologică îi oferă domnului Prodan cea mai evidentă în adevăr ideea de normalitate, idioție și psihopatie Este doar surprinzător de ce oamenii de știință (psihiatri, psihologi etc) se ceartă despre asta atunci când soluția este atât de simplă "(sfârșitul nr și secțiunea; în acest nr nu am ratat niciun cuvânt din recenzie) Voi explica gândul recenzentului: mi se pare că a vrut să spună că întrebarea cine este o persoană "normală" și cine este un psihopat ridică uneori îndoieli chiar și în rândul specialiștilor (psihiatri și psihologi): prin urmare, dubiul nu poate fi un "adevăr evident" Dacă cineva citește această obiecție pe scurt, poate părea sănătoasă De fapt, al șaptelea adevăr evident nu constă în ilustrarea cuvântului "toată lumea" (prin "neexcluderea idioților și psihopaților", care sunt și oameni, adică sunt incluși în sfera conceptului de "uman"); adevărul constă în propoziţia "cunoaşterea şi cunoaşterea există în toţi oamenii" Adăugarea "neexcluzând și " nu modifică în niciun fel nici conținutul, nici sfera de aplicare a conceptului de "om", nu schimbă sensul expresiei "toți oamenii"; a fost făcută doar pentru că idioții și psihopații sunt de obicei greșit înțeleși, uitând că și ei sunt oameni x) Numerotarea și ordinea adevărurilor mele evidente a fost stabilită de recenzent, și nu de mine, de altfel, nu după cartea mea; un "adevăr evident" a fost chiar omis de către recenzent, între "al șaptelea" și "al optulea" lui (Vezi cartea mea I, cap § , p)) Comparația ambelor concepte de "cogniție și cunoaștere" se repetă în aceeași țară, încă de două ori De ce recenzentul a omis "cunoașterea" va fi explicat mai jos Biblioteca "Runivers" DISCUȚIE) Revizorul reproduce cu fidelitate al zecelea adevăr evident, iar aici îndoielile sale par mai solide Acest adevăr este formulat de mine astfel: "activitatea în general, și cunoașterea în special, se desfășoară în același mod la toți oamenii normali;) Revizorul este confuz de cuvântul "normal"; · Deoarece experții științifici se ceartă uneori dacă să clasifice o anumită persoană drept normală sau psihopată, poziția pe care am prezentat-o

este "îndoielnică" Totuși, cu același drept se poate contesta orice axiomă a geometriei, de exemplu, că "o linie dreaptă este cea mai scurtă distanță dintre două puncte; Nu numai vechii sceptici pirronieni s-au certat cu geometrii despre ce este "itsmka", ci și în geometria modernă conceptul de "linie dreaptă" este discutabil De asemenea, este posibil să contestați orice adevăr, care include conceptul de "om", deoarece acest concept nu a fost încă dezvăluit cu deplină claritate (Vezi masa mea, cartea IV cap \ "Conceptul de logică și psihologie ") Dar niciun om de bun simț nu își va duce scepticismul până acum Fiecare judecată comunicată altuia presupune în ascultător acele cuvinte și concepte deja cunoscute, care fac parte din această judecată (Vezi prefața cărții mele, paginile XIV * și cap V și xb) Și dacă recenzentul meu nu știe ce este o persoană "normală**, atunci nu este vina mea *) Deci, îndoielile recenzentului cu privire la ambele adevăruri evidente se bazează pe o neînțelegere Adevărurile evidente ale lui Reed și ale mele sunt clar enunțate și, după cum am văzut, nu pot fi puse la îndoială Kant în "analitica transcendentală" citează "fundamente sintetice ale unei minți pure" similare sub diferite denumiri complicate: "axiome ale vederii", "anticipări ale percepției", "analogii experienței", "postulate ale gândirii empirice" Printre ei sunt *) Totuși, astfel de îndoieli cu privire la "normalitate" sunt încă rare Chiar și în vremea noastră de sinucideri angro, desfrânare, diverse vicii, crime josnice, există încă puțini oameni anormali (în sensul abilităților cognitive) merge liber; nu există mai mult de unul din două mii de psihopați și cu greu o fracțiune dintre ei, chiar și unul la o sută, poate provoca dezacord Prin urmare, îndoiala cu privire la "normalitatea" unei persoane ar putea apărea în raport cu i la de oameni Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ asemenea, care nu au nicio semnificație pentru cunoaștere și altele, care sunt îndoielnice și chiar false, (Vezi capitolul VII ξio, paginile -) Dar recenzentul îl apără pe Kant, dar s-a îndoit de cele două adevăruri evidente ale mele; mai mult, el distribuie își pune la îndoială tot ceea ce critica lui nu a atins într-un singur cuvânt Acestea sunt principalele argumente care demonstrează inutilitatea cercetării mele) După ce am citat nr op acum, într-un nou paragraf, face o concluzie ulterioară, literal în următoarele cuvinte (nu scap un cuvânt din pagina pe care am citat-o): "Din cele de mai sus rezultă clar că i Prodan nu înțelege principalele probleme epistemologice și le substituie problemele psihologice" (Marc rev , sn) Psihologismul cercetării mele va fi discutat mai târziu; între timp, rog cititorul să ia în considerare validitatea logică și consistența recenziei Pentru aceasta, rog cititorul să revină la punctul meu Pornind de la acest punct, consider trei "achiziții incontestabile") sau "cuceriri" de epistemologie "din ultimele decenii"; pe tari rec doar pe primul dintre ele l-a numit "fundamental" În concluzia de la pagina , această "fundamentalitate" este generalizată la toate achiziţiile, care la rândul lor sunt ridicate la "probleme" Între timp, "prima problemă", după cum am văzut , s-a dovedit a nu fi nou și nu este direcționat către adresă; este chiar în manualul meu de logică din opt pagini ( ) A treia "realizare incontestabilă" (p) s-a dovedit a fi o greșeală foarte nefericită a imaginației creatoare a recenzentului însuși: o astfel de "realizare" nu ar fi putut fi În cel de-al patrulea număr, recenzentul a interpretat greșit sensul, sau "conținutul" celui de-al șaptelea" adevăr evident, fără să-și dea seama că conceptul de totul nu pierde nimic și nu câștigă nimic din adăugarea cuvintelor "neexcluzând idioții") i) i) Si din asemenea premise, rets a primit concluzia sa

categorică Aproximativ același lucru se găsește în "al zecelea": recenzentul a fost derutat de concept Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ) Înainte de a începe să consider următoarea secțiune a recenziei, care este dedicată exclusiv lui Kant, voi lua în considerare principala acuzație a recenzentului, care se rezumă la faptul că nu sunt familiarizat cu literatura problemei mele epistemologice Această acuzație se repetă de multe ori - și la sfârșit, și la mijloc, și la început "Impresia din cartea domnului Prodan, din toate replicile, socotelile, considerațiile, argumentele, criticile, reproșurile și acuzațiile sale (care nu este menționat) este ca și cum secolul al XIX-lea al lucrării filozofice, în special epistemologice, nu ar exista deloc" Ultimul loc, în comparație cu toate cele de mai sus, pare să însemne că nu sunt complet familiarizat cu literatura secolului al XIX-lea) La aceste acuzații "grele", atât de des repetate, voi răspunde în primul rând cu cuvintele însuși recenzorului, că ^prin citatul neobosit și repetat (Marcul meu) pretind necondiționat cunoașterea literaturii germane "(, i) Cu două pagini mai devreme, recenzentul însuși spune că eu "deloc oameni anormali" (adică, sănătoși mintal); deoarece acest concept este discutabil, este ca și cum întregul adevăr evident în general, că cunoașterea este realizată în același mod la toți oamenii normali, este discutabil " Pe țări sn recenzentul spune: " Iroan s-a ocupat de o problemă puțin cunoscută și aproape de el, Na stran spune același lucru, dar mult mai tranșant: Domnul Prodan nu înțelege principalele probleme epistemologice, în majoritatea cazurilor fondatorii epistemologiei (și câți au fost?), precum și reprezentanții ei moderni Acelaşi gând se repetă: , i; ^ i, st; $, ;~ > x > $> CHí &> şi în altul m , sn recenzentul s-a îndoit chiar dacă am citit Critica rațiunii pure a lui Kant!) Cu patru luni mai devreme, domnul Yakovenko a scris o recenzie a aceleiași cărți a mea în Rus Vd " (nr) Aici el exprimă un gând asemănător şi anume că "trec peste aproape tot ce s-a făcut în secolul al XII-lea * Asta însemna că aproape că am respins totul şi îmi încep din nou cercetările Ultima judecată a recenzentului este destul de aproape de adevăr: eu, * într-adevăr, încep din nou cercetările mele, respingând tot ceea ce este controversat, dar accept indiscutabilul ca fapt științific și nu mă mai extind asupra acestui lucru atât de puțin indiscutabil în studiile epistemologice din secolul al XIX-lea În acest caz, recenzentul, aparent, dă un alt sens frazei sale despre literatura secolului al XIX-lea Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ Îmi țin promisiunea de a vorbi despre gnoseologii moderni doar în partea a doua și din belșug (Marcul meu) îi implic în această lucrare * (,) Cum sunt toate acestea de acord: pe de o parte, "nici măcar nu m-am gândit să studiez" literatura secolului al XIX-lea, "nu înțeleg principalele probleme epistemologice", iar pe de altă parte, "implic din abundență epistemologi moderni în lucrare" în "citate necruțătoare și repetate" Cu toate acestea, dau: observații, calcule, considerații, argumente, critici Cum se pot face toate acestea fără să ne gândim măcar să studiem epistemologii moderni? De ce nu m-a respins criticul într-un singur punct, chiar și asupra filozofiei zeului său, Kant?) La cele spuse, voi adăuga şi că din cei două sute de filosofi pe care i-am citat, o sută unu aparţin tocmai secolului al XIX-lea Fără îndoială, recenzentul a folosit indexul meu alfabetic De ce nu a dat un exemplu pentru cel puțin unul dintre filozofii noștri care are un index alfabetic mai complet al filosofilor? Și există unul, dar numai la unul dintre filozofii noștri contemporani, în Lapshin În general, pe toată durata existenței filozofiei ruse, indexul alfabetic, cu excepția mea și a I Lapshin, a *) Dintre aceste sute unu, sunt amintite de mine o

singură dată; recenzentul poate explica acest lucru prin "necunoștință" și extragerea lor din dicționarul lui Eisler, la care m-am referit de două ori în întreaga carte Cu această ocazie, recenzentul exprimă "gândul trist" pe care l-am scris majoritatea (de ce nu toate?) din informațiile mele din acest dicționar (de note) Domnul Yakovenko a pierdut din vedere faptul că într-un astfel de caz, adică dacă aș vrea să fac stropi, aș tăcea deloc în legătură cu dicționarul lui Eisler și nu este suficient să judec pe alții doar pe baza observațiilor de sine Restul de de filozofi ai secolului al XIX-lea sunt citați de mai multe ori; de multe zece ori sau mai mult, deci de exemplu: Avenarius de ori, Wundt de ori, Haeckel de ori, Sigvart de ori și (- și -), Husserl de ori, O? Cont , Lossky i , Lotze , Mill J St de peste de ori; mai mult de jumătate din capitolul VIII îi este consacrat (-); Ostwald io raz, Reinks i , Spencer de de ori și (~" ^)> Schuppe io raz Pe lângă acestea, sunt adesea citate următoarele: Schubert-Soldern], Herbart , Külpe , O Liebmann, Nietzsche , Faikhinier de ori, Schopenhauer, Chicherin Toate acestea sunt ușor de verificat în alfabetul meu index (-) · Nu trebuie uitat că nu am vrut să fac un studiu istorico-critic Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ numai în N Grot *) Dar recenzentul nu a acordat atenţie acestui fenomen, care este rar la noi În indexul meu alfabetic sunt doar de nume, dintre care aproximativ o aparțin oamenilor de știință: biologi, gramaticieni, fizicieni; restul sunt filozofi; dar nu am vrut să prezint un studiu istoric Cu toate acestea, recenzentul notează în mod instructiv și cu reproș absența a nume în cartea mea cu completările: "Dl Vandut nu mentioneaza intr-un singur cuvant "sau" nu se refera la "," nu spune nimic "sau" nu stie deloc "( ) Aproape toți autorii citați de recenzent nu au absolut nimic de-a face cu problemele luate în considerare în cartea mea: mulți nici măcar nu au scris nimic despre epistemologie, așa cum o înțelege recenzorul În ciuda acestor reproșuri de mare autoritate, recenzentul nu menționează nici o singură lucrare, nici măcar un articol al acestor filosofi "importanti" Chiar și numele lor îi sunt necunoscute exact) În N Groth, "Psychology of Feelings" a sa are un index alfabetic de de nume din partea sa istorică, în partea teoretică, nu mai mult de treizeci de autori sunt citați în note de subsol Studiul lui I Lapshin despre "legile gândirii", care este în deplin acord cu "atmosfera epistemologică" a germanilor și cu "tradițiile" acestora, nu a fost, de asemenea, remarcat de recenzent și nu s-a hotărât pentru edificarea mea: și eu nu-l cita și "nu îl ating cu un singur cuvânt", deși autorul a fost imediat premiat de profesorul său prof A I Vedensky și întreaga facultate a gradului științific de doctor în filozofie, fără a avea diplomă de master Acest fenomen este fără precedent, la fel ca și cartea sa, distinsă cu o astfel de distincție Recenzia ei, cu dreptate deplină, ar putea să-mi dea un exemplu (În ea, la subiectul principal, "legile gândirii" în de pagini, s-au adăugat încă două anexe în de pagini, rezumate citite în societatea filozofică) În cartea lui I Lapshin există un alfabet index cu de nume Acest lucru m-ar putea impresiona mult mai mult decât Pytkin și Montagu II, totuși, nu-l menționez în cartea mea nici pe I Lapshin, nici măcar venerabilul său profesor, arhicantianul, pe care îl cunosc mai bine decât însuși elevul său (Vezi studiul meu critic "Noua logică") Totuşi'} , nu pomenesc foarte mulţi alţi filozofi, pe care i-am citat şi examinat în celelalte studii ale mele) Dintre acești , se menționează "cel mai semnificativ" dintre reprezentanții școlii scoțiane, Du Gald Stewart, al cărui nume de familie recenzentul l-a dat cu denaturare în prima sa recenzie, tipărindu-l prin Stewart; dar cel mai semnificativ "Adeptul lui Reed în

întrebări, considerat de mine, nu a dat nimic în comparație cu Reed, cu excepția termenului Sugestie Transcrierea numelor nu a fost făcută corect de către recenzent peste tot și în această recenzie Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ Cu toate acestea, dacă duzina de nume ale acestui diavol nu lipseau din cartea mea, atunci recenzentul ar putea scrie din jurnalele din ultimul an (cartea mea a fost publicată luni) alte duzini de nume (inclusiv cele inexistente, așa cum sa întâmplat în primul revizuire) Astfel, nu poate exista o apărare de încredere împotriva criticii "absențelor" Din ea nu prea garantează absența alfabetelor index de nume *) În cele din urmă, prezența unui număr mare de nume în indexul alfabetic nu servește întotdeauna ca un criteriu de încredere pentru învățare Cine urmărește numai nume le poate smulge și din indexurile altor cărți și le poate fixa de textul său fără nicio legătură internă)) Cealaltă vină a mea, potrivit recenzorului, este absența epistemologiei în cartea domnului Sold" (,) că "nu înțeleg principalele probleme epistemologice și le substituiesc problemele psihologice (, sn) Această acuzație se va repeta și de multe ori) Cine citește recenzia domnului Yakovenok și chiar citește cu atenție conținutul cărții mele, poate că poate fi de acord cu el Eu însumi, citind acest "rezumat" pe scurt, l-am umflat *) Un critic al "absențelor" îl poate învinovăți chiar pe I Lapshina pentru două mii de nume care lipsesc din cartea sa: nu este greu să le scrieți din indexul alfabetic al Istoriei filosofiei de Iberweg (Heinze) sau din vreun dicționar filozofic) În acest sens, Index nominum nu este perfect în cartea lui I Lapshin, care are de nume Nu vreau să slăbesc erudiția venerabilului autor; dar la o examinare mai atentă este alfabetică Indicator, se dovedește că un număr foarte mare dintre aceste nume nu au nimic de-a face cu filozofia, ca să nu mai vorbim de epistemologie Printre aceștia se numără nu numai poeți de primă clasă ai tuturor popoarelor, scriitori, muzicieni, pictori, ci și scriitori minori ruși de un fel; Bashkirtseva, Boborykin, Gorkago, Veresaev, Cernigoveți; chiar Hristos este dat printre autori Mai mult, din de nume ale indexului, sunt menționate o singură dată; în consecință, nu au o legătură internă puternică cu lucrarea În toate cele trei eseuri ale acestei cărți, foarte puțini filozofi sunt citați de mai mult de șase ori, în total; dintre ele aparțin secolului al XIX-lea, iar doar unsprezece aparțin celorlalte secole Vezi I Lapgiin, "Legile gândirii", Sankt Petersburg, , Index nominum) Vezi în recenzie tari: , u- ;-Na tari , și următoarele Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ stabilit de o mână pricepută și bine Celălalt cititor îl va găsi în continuare imparțial și va crede că are ideea corectă despre cartea mea; se fac referiri la el", cuvintele sunt date sub ghilimele; expunerea nu este întreruptă de exclamații preferate, fals - patos retoric - într-un cuvânt, m-ar putea induce în eroare chiar și pe mine, autorul cărții fiind criticat Abia la sfârșitul răspunsului meu mi-a venit un gând Lasă-mă să verific rezumatul* Ce bine, și acolo adevărul este denaturat! Am scris paginile citate de recenzent și am început să compar expunerea lui cu cartea mea Și ce? Omisiunile s-au dovedit a fi foarte suspecte și, în plus, nu numai în raport cu cele remarcate de recenzent: "cercetări gramaticale și biologice ale domnului Prodan", care au fost lăsate de acesta la judecata specialiștilor (note de subpagina)) Cel mai firesc mod de a transmite conținutul unei cărți, s-ar părea, este să te ghidezi după propriul "cuprins" În cartea mea, există, în plus, comoditatea ca tot ceea ce esențial și concluziile sunt marcate în tip Sunt frapante chiar și cu o privire superficială : iar recenzentul cărții mele, deja cu patru luni înainte de ultima recenzie, a dat o recenzie similară despre

cartea mea în ziarul Russkaya Vedomosti* (nr) Nu menționați numărul imens de inexactități și cazuri de transmitere greșită: mă voi limita la a găsi omisiuni deloc întâmplătoare Deja în Introducere (între și adevăr evident) este omis un adevăr important, care este cuprins chiar în titlul § (p), și anume că "există cunoștințe necondiționat adevărate"'*) D După cum se știe, Kant și kantienii cred că observațiile psihologice, ca având un "caracter empiric", nu pot da adevăruri absolute; prin urmare, psihologia este deplasată în epistemologie și, din moment ce sunt declarat recenzent pentru un psiholog, și, în plus, una extremă, atunci de la mine nu se poate aștepta recunoașterea adevărului necondiționat Mulți senzualiști și Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ s-a adăugat adaosul "pe lângă subiectul cunoaștere și obiectul cunoscut" În afară de aceste omisiuni esențiale și cinci inexactități, Introducerea mea nu a avut de suferit în transmiterea "conținutului scurt *; doar că s-a dovedit a fi prea scurtă În caz contrar, vom vedea în alte capitole Voi nota lucruri mărunte și omisiuni minore Nu pot epuiza omisiunile și modificările semnificative făcute de recenzent în toate capitolele Mă voi limita la doar câteva, deși acest lucru va dura a ocupat prea mult spațiu în răspunsul meu În capitolul III "Elemente de cunoaștere i-judecăți* au făcut un decalaj între paginile și La acest interval se omit următoarele paragrafe: § "Modul dublu de formare a judecăților *; în am marcat următoarea concluzie, respingând pe Kant și Wundt: "judecățile primare apar pe bază de sinteză; pe baza analizei, judecățile apar mai târziu ' La începutul § , se remarcă faptul că "cunoașterea precede conștiința" a acestei cunoștințe * În plus, § este omis "Materialul judecăților primare * În acest §h, următoarea concluzie este marcată în cartea mea: "senzația pură nu reprezintă încă cunoștințe obiective până când nu este percepută " În plus, §§ și "complicarea propozițiilor* și "modalitatea propozițiilor*" sunt omise Aceste paragrafe resping atât logica lui Kant, cât și a lui Sigwart Omis § "Adevăruri necesare și faptice"; conţine din nou o obiecţie la logica lui Sigwart Mai departe se omite § "Hotărârile negative în logica lui Siegwart *; aici se dă confirmarea corectitudinii sale în această chestiune, care este complet de neînțeles fie pentru Kant, fie pentru Avenarius În ceea ce privește restul materialului din acest capitol, există deja o referire a unui recenzent la cartea mea, dar ce! Se transmite destul de mult din § i, i e fenomenaliștii, după sceptici, nu recunosc adevărul necondiționat; dar le infirm E Pe țări , recenzentul spune: "aici (adică, în Introducere , pp și) nu există nici cel mai mic indiciu al unei analize epistemologice a cunoașterii, nici al unei analize logice care să descompună la rândul său sensul conținutului în elemente - formale și materiale * Între timp, în introducere, după cum înțelege toată lumea, nu acesta este locul} de ce, atunci, în capitolul despre "elementele cunoașterii" recenzentul a considerat necesar să omite exact ceea ce nu a găsit în introducerea mea și ceea ce pune eu de vina? Biblioteca "Runivers" POLITICI sunt enumerate opt elemente ale celei mai simple judecăți; au fost descoperite de mine pentru prima data > dar recenzentul tace despre asta Cu toate acestea, titlul meu din acest paragraf "Analiza psihologică a celei mai simple judecăți" este omis Dacă ar fi comunicat, atunci cititorii ar putea ghici că eu însumi disting analizele psihologice de cele logice și epistemologice; dar nu aceasta a fost intenția recenzorului , ξ ΐ - i) (p -ιοί) sunt mototolite într-o singură propoziție de șase rânduri și, în plus, cu un transfer incorect de sens (, n despre judecăți și evaluarea lor Toate acestea nu sunt o interpretare) de întrebări psihologice şi nu

psihologie) În capitolul IV, la rubrica "concepte", care se referă exclusiv la valoarea logică și epistemologică a conceptelor, recenzentul nu a menționat niciun cuvânt despre următoarele paragrafe: § , "Conceptele individuale în el pentru prima dată, spre deosebire de Aristotel și Sigwart, valoarea acestor ii În plus, § ; V); "rațiunea este capacitatea conceptelor * (A ; V) La începutul analizei sale transcendente, Kant explică : "rațiunea în general poate fi reprezentată ca capacitatea de a judeca" (A ; V) "După cele spuse mai înainte, este "capacitatea de a gândi"; iar "gândirea este cunoaștere prin intermediul conceptul " (Marc, al meu; A ; V) "Funcţiile gândirii pot fi reduse la patru grupe (Titel): relaţii de cantitate, calitate, modalitate" (A - ; V) -) Kant stabileşte acelaşi număr de grupe faţă de categorii: în primele două sunt trei categorii, iar în ultimele două sunt şase: astfel nu obţine , ci categorii! Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ Apriorismul dentar al lui Kant este cu totul diferit atât de priorismul psihologic, cât și de suprasensibilitate, și de origine "pură", adică neempiric Astfel, de exemplu, conceptul de spațiu kantian (adică, matematic, tridimensional) îl conține și conţine elemente suprasensibile În consecinţă, nu poate fi considerat pur empiric Dar nu poate fi obţinut nici fără experienţă: în consecinţă, nu este "pur" şi nici a priori în sens psihologic Fără acest concept, multe cunoștințe adevărate sunt posibile, nu numai ale experienței interioare, ci chiar ale naturii exterioare: în consecință, nu este a priori în sens transcendental , ( ) Aceste concluzii ale mele din analizele și raționamentele anterioare sunt suficiente pentru a ne asigura că toate argumentele recenzentului din acest paragraf sunt îndreptate către adresa greșită: el îmi dovedește ceea ce este mult mai clar dovedit în cartea mea Dar recenzentul nu distinge conceptul de "spațiu" de "condiții contemplative" sau, așa cum am spus în cartea mea, de "relații spațiale" Totuși, Kant însuși este constant confuz în acest sens, după cum vom vedea) Insinuarea recenzentului din paragraful cu privire la argumentul meu despre precabiliile lui Kant este, de asemenea, neîntemeiată, și anume că le consider doar din punctul de vedere al apriorismului psihologic (, - ib) Că acest lucru nu este de acord cu ceea ce se spune în cartea mea se vede clar și din citatul meu anterior Și cu patru pagini mai devreme de , indicat de recenzent în cartea mea, se spune următorul: "Kant folosește și această expresie (adică a priori) pentru a desemna un fundament logic sau o condiție logică necesară cunoașterii, care nu include conceptul de timp (, sn) În plus, trebuie remarcat că recenzentul nu formulează corect cele patru observații ale mele în propriile sale cuvinte Și argumentele recenzentului în apărarea lui Kant pe această problemă nu rezistă critică Recenziarul spune: - mental, iar derivatul logic mental poate apărea cu ușurință înaintea celui care produce logic; de exemplu, principiile logice superioare ale matematicii au fost identificate mai târziu prin teoreme separate dependente logic de ele Recenziatorul ar putea extrage această idee și din cartea mea (Introducere § , pag ; Biblioteca "Runivers" DISCUȚIE § - ; VI, - $ etc) La aceasta voi răspunde: în primul rând, trebuie să pătrundem în sensul cuvintelor pentru a filozofa corect "A produce" înseamnă a face ceva care nu era acolo înainte În consecință, acest concept include, ca element, timpul În logică, însă, nu se poate vorbi despre timp și producție, precum și despre "derivarea" conceptelor: în logică există concepte omogene și eterogene, generale și particulare, subordonate și subordonate Același lucru este valabil și pentru "transcendentalul" lui Kant "logica, dacă să o interpretăm în sensul kantienilor Cohen și Riehl, ca străină

psihologismului ^ Cu toate acestea, procesele logice, chiar și în cărți (și nu numai în mintea gânditorului), se ocupă de judecăți", conceptele sunt considerate doar ca elemente ale judecății Dar totuși conceptele producătoare logic nu există în logică: toate conceptele sunt presupuse de această știință nu numai a fi date, ci și gata făcute și adevărate (adică, fără contradictio în adjectq) Alte lucruri se întâmplă în conștiința celui care cunoaște: aici totul se întâmplă în timp conceptele de "producător" și "derivat": dar cunoașterea vie, așa cum apare și se dezvoltă, este considerată de psihologie, iar în opinia mea și de epistemologie este un fruct interzis, deși Kant însuși mănâncă ocazional din acest fruct chiar și în Critica sa) Cu toate acestea, Kant însuși nu s-a angajat să explice și să epuizeze această întrebare în ceea ce privește precabilismul)) În același al patrulea paragraf, recenzentul îmi remarcă că "spațiul și timpul lui Kant nu sunt concepte, ci forme contemplative de cunoaștere" (, sn) Aceasta este doar opinia predominantă a lui Kant, dar chiar și în "transcendentală" sa estetică" el numește aceste concepte și "reprezentări"); Și mai târziu E Sam Kant, când a scris începutul Criticii orei, era încă străin de antipsihologismul asupra căruia Cohen și Riehl se încăpățânează Acest lucru este remarcat și de Volkelt, cu care recenzentul este "familiar" și Faihinger, cu care recenzentul nu este familiarizat) Vezi Vàibînger op cit II bd S -) Vezi Kant, Kritik Dr Vern Aufl - ; Aufl -) Kant, Kritik Dr Vern S (B,): a) "die Zeit ist eme notwendige Vorstellung*; b) "Die ursprürngliche Vorstellung Zeit" (A, ; B și B,); b) "Es gibt ausser dem Raum keine andere Vorstellung (A, ; R), Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ El folosește în mod repetat termenul "concept" în raport cu spațiul și timpul * Evident, Kant însuși nu a distins clar conceptele de "spațiu și timp" de "vederi" și "reprezentări" ale spațiului și timpului (Rãumlichkeit și Zeitverhãltnisse) Dar chiar și în estetica sa transcendentală, Kant are în minte concepte, nu vederi: spațiul de trei dimensiuni și, în plus, infinit, nu poate fi numit "vedere": infinitul nu poate fi "vizuit"; nu poate fi decât gândit În cartea mea, pe baza analizelor, pentru prima dată se face o distincție strictă între conceptul și relațiile de timp, între conceptul de spațiu (Raum) și relațiile spațiale (Rãumlichkeit), deși aceasta diferă atât de criticii lui Kant, cât și de tot de Vaihinger Valoarea epistemologică a acestor concepte este foarte diferită; precum şi originea psihologică Conceptele de "spațiu" și "timp" sunt dobândite târziu și nu de către toți oamenii Și Kant însuși a distins ulterior între "empirischer Raum" și "absoluter Raum" Am notat acest lucru încă din în pamfletul meu Psihologia experienței interioare Raționamentul recenzorului despre "recunoaștere" nu îmi este complet clar) În al cincilea punct al lui Kant, recenzentul spune: "G Prodan susține că Kant nu ia în considerare cea mai importantă condiție a cunoașterii: identitatea (și urm) și ignoră identitatea persoanei ( )" nu ia în considerare în mod deosebit în Orele sale de critică și nici în alte lucrări publicate după ea "( ) Acest lucru este fals Un alt loc este, de asemenea, transmis incorect de către recenzent În cartea mea se spune așa: "Reed a notat nu numai această unitate, ci și identitatea persoanei, pe care Kant a lăsat-o fără atenție (,) Pronumele "ce" se referă în mod evident la unitate, altfel s-ar fi folosit cuvântul "ultimul" în loc de "ce") În al șaselea paragraf, recenzorul spune: "G Prodan este perplex cu privire la ce înseamnă Kant prin el însuși "lucru în aparență" ( ) Pe pagina indicată de recenzent Kant op cit A, ; B, : "Wir habeii jetzt schoii zweierlei Begriffe , die Begriffe des Raumes u der Zeit ais Formen der Sinnlichkeit" ·

Biblioteca "Runivers" de polemică nu există nimic asemănător Am ghicit o greșeală de tipar, care este destul de ușor posibil; dar nici pa nu se spune nimic despre "lucruri": pe str , § poartă titlul "ce este un lucru"? Aici mă așteptam să găsesc "nedumerirea" menționată; dar nici aici nu există) În al șaptelea paragraf kantian, recenzentul mă acuză că am tradus greșit învățătura lui Kant (,): "Dl Prodan (se presupune) afirmă în mod repetat că, potrivit lui Kant, realitatea nu poate fi decât în minte și nicidecum în fenomene ( ) "Între timp, această pagină a cărții mele spune următoarele: "Dacă ne amintim că "realitatea", potrivit lui Kant, este o "categorie a minții", atunci ea poate fi doar în minte și în niciun caz în fenomene În consecință, această propoziție a lui Kant (adică anticiparea percepțiilor) este contrară propriei sale priorități a categoriilor " Așa se spune în cartea mea Recenziarul prezintă concluzia mea din învățăturile lui Kant ca un citat Totuși, în Critica lui Kant , bunul simț răzbate adesea, contrar ipotezelor lui nefondate; dar asta nu este vina mea Același lucru este valabil și pentru formele a priori în general și, în special, pentru categoria de "substanță"; în opinia recenzorului, ca și cum aș atribui lui Kant vederi neobișnuite pentru el De fapt, în dovezile mele, folosesc dispozitiv "reductio ad absurdum"; dar nu trec absurditatea drept cuvintele sau gândurile lui Kant, de care mă acuză recenzentul, ci ca o deducție necesară din propozițiile sale Prin urmare, "profunda uimire" a recenzentului: "De unde am luat toate acestea nu se aplică cărții mele Nu cred că recenzentul nu cunoaște acest dispozitiv logic Dacă recenzentul a scris argumente întregi din cartea mea și dovada, atunci "uimirea" nu ar mai fi loc Îl trimit la cartea mea: lasă-l să o citească din nou în ordine și în legătură Pentru un kantian inveterat îi este greu să arunce imediat coaja de care s-a atașat) Ceea ce tocmai am spus - care se aplică și celui de-al optulea punct referitor la cauzalitate (,) În ea, recenzentul spune următoarele: "Neînțelegere completă i Testul domnului Kant (cursive ale recenzorului) culminează cu afirmația sa că, potrivit lui Kant, legea cauzalității este "doar o invenție a spiritului nostru" ( )" Ultimele patru cuvinte puse de recenzent în Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ ghilimelele, într-adevăr, sunt în cartea mea; dar trebuiau reproduse cel puţin printr-o propoziţie simplă Pentru de țări, după ce am analizat mai multe exemple, am făcut, printre altele, următoarea concluzie din cea precedentă: "legea cauzalității există cu adevărat în natură însăși și nu este o nișă a invenției spiritului nostru, ci pur și simplu creativitatea subiectivă, așa cum a presupus în mod eronat Kant" X) Toate acestea sunt spuse în § ib, intitulat "uniformitatea în natură și conceptele epistemologice bazate pe ea " Dar s-a spus despre conceptul gnosic de "necesitate" și după ce învățătura lui Kant fusese mult timp destrămată și destrămată de mine (cinci cu zece pagini mai devreme) Cele patru cuvinte puse între ghilimele de către recenzent nu pot fi interpretate ca afirmații autentice ale lui Kant: ele sunt spuse doar ca o explicație, pentru o mai mare claritate a gândirii De ce recenzentul nu a citat cuvintele mele despre Kant din Capitolul VII, dedicat special lui Kant!, așa cum îl citează în ultima sa acuzație, pe care o voi analiza acum) A doua acuzație a punctului al optulea, și ultima (, L) sună astfel: "Maltratarea de către domnul Prodan a textului kantian (cursive de către recenzent) culminează cu afirmația sa că Kant nu dă deloc sau nu analiza exemple specifice ( )" Cuvintele puse între ghilimele de către recenzent sunt din nou în cartea mea, dar numai în combinație cu alte cuvinte și într-un sens diferit decât a spus recenzentul Există de țări cu numele specificat § începe cu

următoarele cuvinte: "Pentru o mai bună înțelegere a subiectului, vom lua un exemplu concret, pe care Kant nu îl dă și nu îl analizează deloc " Aceasta înseamnă că Kant nu dă și nu analizează astfel de exemple ca ale mele de către recenzent) !) Mai sus, în al -lea paragraf, am citat cuvintele originale ale lui Kant, prin care el declară fără ambiguitate și categoric că "rațiunea este legislația pentru natură " Ea prescrie legile ei naturii, și nu ea rațiunii) În plus, voi spune că în Kasch, de fapt, există foarte puține exemple, iar acestea sunt nereușite și necaracteristice, iar Kant nu are absolut nicio analiză reală, precum cele date de filozofii englezi Locke, Berkeley, Hume și Stuf, Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ Acestea sunt cele opt puncte kantiene ale recenzentului! În aceasta din urmă, sunt prezentate acuzații de "neînțelegere completă" și "tratare proastă a textului kantian" După cum au văzut cititorii, niciuna dintre acuzații nu are temei suficient în cartea mea -' niya" în ceea ce nu am Cu toate acestea, declarându-se "kantian", el spune despre sine: "apartenența la kantieni nu îl privează în niciun caz de capacitatea de a analiza în mod imparțial (sic!) opiniile, opiniile, observațiile, caracteristicile, criticile și judecățile altora* Această "imparțialitate" a fost deja dezvăluită într-o măsură suficientă deja și încă pe zece pagini (-) ale criticii sale) "Imparțialitatea" ego-ului recenzentului este și mai izbitoare în ultimele cinci pagini ale recenziei sale: ele diferă mult de secțiunea kantiană anterioară În acestea din urmă, însă, exista cel puțin aparența de critică științifică: erau referințe, citate și argumente, deși nu suficient de fundamentate, dar totuși era ceva științific în ele În ultima secțiune, justificarea și citările sunt complet absente, iar referințele la paginile cărții mele fie reproduc incorect gândurile exprimate în cartea mea, fie sunt direct în contradicție cu adevărul Recenzătorul pare să încerce să expună în cartea mea (în $oo p) aceleași neajunsuri pe care recenzentul le-a arătat cu atâta abundență pe zece pagini ale recenziei sale și, după cum vom vedea, fără succes Recenzătorul s-a străduit cu atâta sârguință spre acest scop, încât nici măcar nu a lăsat fără atenție faptul că "în mod invariabil îl numesc pe Husserl" pe cunoscutul filosof german, și nu pe Husserl, așa cum și-a dat numele de familie traducătorul rus *) Și în ultima secțiune sunt opt capete de acuzare, nu șapte *) Transcrierea mea cu semn ferm este mai aproape de ea Husserl: dar recenzentul se bazează mai mult pe un traducător necunoscut decât pe mine În indexul alfabetic al autorilor, scriu și "Husserl *, pentru ca cititorii familiarizați cu traducerea în limba rusă a acestui filozof să nu fie induși în eroare, G Yakovenko, chiar corectează cuvântul pe care l-am tradus Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ a) În privinţa lui Husserl, recenzentul spune: "pe ţări Husserl figurează ca realist* Între timp, nici în acest loc, nici în altul, în toată cartea mea nu se spune nimic de acest fel; Am spus că Husserl aparține acelor filozofi care recunosc drept criteriu al adevărului "acordul cunoașterii cu realitatea" (, sn și ,), deși în formulări și interpretări diferite Recenzătorul găsește probabil că acest lucru este în dezacord sau contrar "idealismului" epistemologic al lui Husserl; în acest sens pot fi de acord cu el; dar inconsecvența lui Husserl, precum contradicțiile lui Kant, nu poate fi învinuită pe mine dacă referințele și citatele mele sunt corecte Iar recenzentul nu neagă aceasta; el crede doar că am înțeles greșit și am tradus greșit cuvântul das Gegebene în studiul logic al lui Husserl ( ) Dar neg acest lucru; corectitudinea traducerii mele este vizibilă pe pagina următoare citată de recenzent, la) De asemenea, recenzentul îşi lipeşte în grabă etichetele: Bergmann,

Cornelius, Volkelt, care nu sunt în cartea mea, c) Referitor la acesta din urmă, recenzentul este uimit, "de când a căzut Volkelt în kantieni? (-)" Acest termen iar atribuirea lui Volkelt neo-kantienilor, sau semi-kantienilor, nu a fost introdusă de mine, este general acceptată, de exemplu, în istoria filozofiei lui Iberweg, cea mai răspândită Eu însumi nu aprob o utilizare atât de largă a acestor termeni (La final, toți cei care au scris sau chiar l-au infirmat pe Kant vor fi numiți kantian, inclusiv eu!) e) Același lucru este valabil și pentru Lossky (ext) f) După aceasta, același recenzent afirmă că kantienii au respins "lucru în sine " Dacă este așa, atunci ei au devenit idealiști, nu kantieni Gegebene, susținând că prin traducerea mea prin "această experiență" "învățătura lui Husserl despre cunoaștere este pur și simplu halimatizată* precum și rusă, că mi-am terminat cursurile la Gimnaziul German din Cernăuți și la Universitatea Germană din Viena Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ De asemenea, recenzentul extinde cuvântul "Kantian" la astfel de filozofi care resping semi-idealismul-semi-realismul lui Kant, inclusiv pe ei înșiși spune deja direct că Schuppe și Husserl "chiar și întrebarea a fost dezvoltată cu o deplinătate exhaustivă * După cum vom vedea, (n) propunerile și definițiile mele cu privire la această întrebare au apărut pentru prima dată în cartea mea, h) Nu consider deloc filozofii realismului naiv și "criteriul naiv-realist al adevărului", pe care mi-l atribuie recenzentul Nu am absolut niciun filozofi cu o astfel de etichetă nici pe această pagină a -a, nici pe paginile următoare sau, în general, în întreaga mea carte Pentru de țări (Rândul) în cartea mea scrie: "Acest criteriu (adică acordul cunoașterii cu realitatea) în diverse formulări este recunoscut de marea majoritate a filosofilor"; iar în nota de subsol sunt date principalele; printre ei se numără Schelling și Schopenhauer, pe care nimeni nu-l va numi realiști, și chiar recenzentul însuși au refuzat să-l recunoască pe Husserl, despre care este menționat aici, ca realist ; , ib n și alții) De fapt, acest lucru nu este în concordanță cu părerile mele exprimat în cartea mea Am arătat prin multe exemple că nici un om de rând nu interpretează întotdeauna lucrurile în sensul realismului "naiv", de exemplu, asupra ţărilor , , etc Și recenzorul însuși menționează pe scurt prevederile mele, care spun contrariul) După aceasta, începe secțiunea finală - jalnică, și anume cu următoarele cuvinte: "Aș putea (!) să continui să semnalez inexactitățile, incorecțiile și fabricațiile domnului Prodan și nu numai; dar cred că ceea ce s-a spus este suficient La pp , , recenzentul citează cuvintele mele; "În timpul procesului cognitiv, nu avem de-a face cu lucrul real în sine, ci doar cu acesta sau cutare semn al lui Nimeni nu numește o astfel de vedere cum este făcută de un recenzent Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ Io, pentru a-i caracteriza cartea și a fundamenta judecata mea asupra ei, exprimată la început Λ Prodan s-a ocupat de o problemă puțin cunoscută și apropiată de el (, *)*· Recenziarul a folosit chiar și un semn ferm în transcrierea mea Husserl; recenzentul a contestat expresia "atenția cuvenită" cu strângerea autorităților științifice ale recenzorului Pe ce parte se aflau greșelile și fabricațiile, s-a dovedit în cea precedentă Chiar și în cea mai bună secțiune a recenziei despre Kant, așa cum am văzut, doar două observații ale recenzorului aveau o bază aparentă, restul nu sunt nici una! Cu toate acestea, sunt de acord cu recenzentul nu mai puțin că el "ar putea continua" în același spirit să "caracterizeze" cartea mea, adică să noteze ce nu este în el La urma urmei, un milion de "absențe" pot fi atribuite unei singure linii Nu acord nicio atenție inexactităților recenzentului și transmiterii incorecte a expresiilor

individuale: răspunsul meu a ieșit deja prea voluminos) În concluzie, voi observa încă o trăsătură caracteristică a revizuirii Există astfel de contradicții în recenzie, care pot fi explicate doar prin faptul că diferite locuri din recenzie aparțin unor autori diferiți Există un număr mare de repetări, o diferență de stil și de decorațiuni interioare Lipsește chiar și mâna redactorului, care ar uni părțile disparate Voi sublinia doar următoarele contradicții interne Una dintre ele a fost deja menționată mai sus a) pe țară recenzentul (care consideră "lovitura de moarte" și "distrugerea finală" a teoriei reziduale a lui Kant drept "dobândirea de netăgăduit a epistemologiei") se numește "kantian"; iar în privinţa lui Volkelt, care gândeşte acelaşi lucru, el nu admite posibilitatea de a-l numi nici măcar "neo-kantian" sau semi-kantian (,) Singurul motiv este că Vol-Celt din cartea mea este clasat printre "Neo-Kantieni", în conformitate cu obiceiul stabilit în cursurile lui East Philos b) Mai sus s-a dat și o altă contradicție; dar acolo nu s-a notat şi anume: în ţări "A doua dobândire incontestabilă a epistemologiei din ultimele decenii a fost ipoteza idealismului; pagina enumeră nume Biblioteca "Runivers" Iî O L E M I C A ultimii realiști care o resping, dar sunt atât de importanți, în opinia recenzorului, încât nu ar trebui să lipsească din cartea mea c) Întreaga recenzie, pe de o parte, urmărește să demonstreze lipsa totală de valoare a cărții mele; dar i se reproșează totuși că nu a enumerat duzinele de nume ale diavolului menționate de recenzent, adică că îi lipseşte plenitudinea literaturii de ultimă oră O carte proastă, care nici măcar nu s-a asumat să reproducă și să critice literatura secolului al XIX-lea, poate fi învinuită pentru "incompletitudinea" ei?) Despre ţări recenzentul spune: "Nu vreau nicidecum să-l lipsesc pe domnul Prodan de dreptul de a deține opinii psihologice în epistemologie* *) Totuși, recenzentul își contracarează imediat gândul cu obiecția: "dar aș dori să aud fundamentarea lor, care presupune inevitabil o analiză detaliată a tezei principale a epistemologiei moderne* (Am analizat nu numai această "teză de bază", ci și toate cele trei "realizări fundamentale" ale recenzorului și le-am dovedit valoarea) Așadar, recunoscând, pe de o parte, dreptul meu de a avea opinii psihologice în epistemologie, reproșuri de parcă aș înlocui problemele epistemologice cu "psihologice", deși nu dă un singur exemplu din cartea mea pentru a-și confirma acuzația și nu își pune sarcini psihologice*) Cum se pot împăca toate acestea?Am notat patru asemenea contradictii* dar sunt mai multe) În concluzie, luați în considerare planul întregii revizuiri Primele trei pagini (-) prezintă pe un ton foarte edificator principala acuzație a mea și a lucrării mele, adică: că eu, după ce am preluat soluția unei "sarcini foarte grele), mi-am asumat o "responsabilitate foarte mare) (Marc rep): va Catalogul se trimite gratuit la cerere Biblioteca "Runivers" ANUNTURI Abonamentul pentru este deschis XXV editii pe revista XXV editii "VESTNIK EDUCATION" Revista își pune ca sarcină clarificarea problemelor educației și educației pe baza pedagogiei științifice, în spiritul publicității, al democrației și al liberei dezvoltări a individului În acest scop, revista urmărește dezvoltarea ideilor pedagogice, starea actuală a educației și educației în Rusia și în străinătate și oferă feedback cu privire la cărți noi de pedagogie, științe naturale, științe sociale, cărți pentru copii și altele În plus, revista conține articole de știință de popularitate despre diferite ramuri ale cunoașterii și artei, eseuri literare și pedagogice, povești, memorii și așa mai departe Colaboratori la reviste: Doctor în Filosofie V Henri (Victor Henri), IO I Aikhenvald, A

D Alferov, prof Dr D D Bekaryukov, acad V M Bekhterev, IO A Bunin, acad I A Bunin, acad V Vernadsky, IO A Veselovsky, priv -asoc A V Gorbunov, S G Grigoriev, A E Gruzinsky, A G Dauge, E A Zvyagintsev, Dr V E Ignatiev, prof M A Kablukov, prof II A Kablukov, membru al statului Duma I S Klyuzhev, prof M M Kovalevsky, P S Kogan, prof H M Kulagin, E I Lozinsky, A I Lototsky, Pr -Asoc P I Lyublinsky, S P Melgunov, prof I I Mechnikov, H F Mihailov, prof A P Nechaev, N M Nikolsky, acad D N Ovsyaniko-Kulikovsky, prof I G Orshansky, G Rokov, pr -asoc M M Rubenshtein, S F Rusova, P N Sakulin, Pr -Assoc E D Sinitsky, L D Sinitsky, S G Smirnov, N V Speransky, B I Syromyatnikov, V Ya Ulanov, G A Falbork, prof A t Fortunatov, L B Khavkipa-Hamburger, V P Khoprov, V I Charnolusky, N V Cehov, Prinț D I Shakhovskoy, prof I D Shishmanov, prof F F Erisman, Dr Vl I Yakovenko, E N Yanzhul, acad I I Yanzhul și mulți alții Revista este publicată de ori pe an (în lunile de vară revista nu este publicată); în fiecare carte a revistei există mai mult de de coli tipărite Prețul abonamentului: pe an fără livrare ruble, cu livrare și expedierea a ruble, în jumătate de an ruble; cu expediere in strainatate p k ; pentru persoane insuficiente, pretul pe an cu si fara livrare este de p Zemstvos, autoguvernări ale orașului, societăți de învățământ și de predare, atunci când se abonează la cel puțin exemplare, se face o concesiune în valoare de % din prețul abonamentului și când se abonează la mai mult de exemplare, în valoare de ° / despre Aceste concesii se fac sub condiția indispensabilă de a trimite bani direct la redacție Taxă pentru reclame în revistă: de ruble pe pagină și ruble pentru o jumătate de pagină Se acceptă abonament: în biroul redacției (Moscova, Arbat, strada Staro-Konyushenny, casa nr), în toate instituțiile poștale și poștale-telegrafice și în toate librăriile mari gg Nerezidenții sunt rugați să contacteze direct editorul Editor-editor Dr H F Mihailov Biblioteca "Runivers" ÎNTREBĂRI DE FILOZOFIE ȘI PSIHOLOGIE Abonamentul pentru este deschis rGHI SCOALA si VIATA merg'"X Ziar socio-pedagogic săptămânal cu suplimente lunare Ziarul va fi publicat în format săptămânal Programul ziarului:) Articole despre: a) organizarea școlară și legislația școlară, b) teoria și practica pedagogică generală) Articole pe diverse probleme de educație și educație) Feuilleton, care caracterizează în principal viața interioară a școlii sau popularizează diverse aspecte ale cunoașterii) Imprimare prezentare generală) Cronica educaţiei; activitățile zemstvos și orașe, instituții legislative etc) Cronica vieții școlare în Rusia și în străinătate) Revizuirea literaturii speciale ruse și străine Sub redacția generală a lui G A FALBORK Prețul abonamentului: Pentru un an m m Cu livrare si expediere rub frecați frecați Pentru elevii din școlile primare, sunt permise rate: la abonament, ruble și până la februarie, martie, aprilie și mai - frec Abonamentul este acceptat: în biroul principal, Sankt Petersburg, Kabinetskaya, satul Gubernsky Zemstvo, nr , în toate mail-tel o: del și în cărți solide magazin Anunțuri: O linie non-pareil în fața textului k , în spate - k Al cincilea an de publicare temporar'* Societatea pentru promovarea progreselor științelor experimentale și a aplicațiilor lor practice, numită după Kh S Ledentsov, afiliată la Universitatea Imperială din Moscova și la Școala Tehnică Imperială din Moscova Revista este publicată în numere, în cantitate de până la file, de cel puțin trei ori pe an cu numeroase ilustrații, sub redacția generală a onorului prof II A Umova Jurnalul conține informații despre activitățile Societății și ale Consiliului, discursuri și rapoarte citite la adunările generale ale Societății, referitoare la "sarcinile, problemele științei și tehnologiei, organizarea instituțiilor

științifice și tehnice din Rusia și din Occident ; rezumate ale comisiilor de experți ale Societății și rapoarte despre lucrările și cercetările efectuate cu asistența Societății: știri ale legislației ruse și străine privind invențiile Pe parcursul anului, mai multe suplimente sunt publicate sub Vremennik, încheind articole despre departamente omogene de știință și tehnologie Revista are o secțiune de referință în care se oferă răspunsuri la întrebări de natură tehnică și juridică legate de invenții Cu cerințe, contactați redacția revistei: Moscova M Kharitonevsky per Tel - - Biblioteca "Runivers" ANUNTURI í Al -lea an de publicare ABONAMENTUL ESTE DESCHIS pentru Al -lea an de publicare Buletinul Juridic Jurnalul Societății de Drept din Moscova, publicat cu asistența Societății de Drept din Sankt Petersburg și a Societății AI Chuprov pentru dezvoltarea științelor sociale Sub conducerea generală a lui B A KISTYAKOVSKAGO Cea mai apropiată participare în comitetul editorial este luată de: A S Alekseva, M M Vinaver, A E Worms, N V Davydov, N M Zhdanov, I A Kistyakovsky, M M Kovalevsky, A A Manuilov, V D Nabokov, P I Novgorodtsev H N Polyansky și M P Chubinskiy Buletinul Juridic* este publicat în cantitate de patru cărți pe an - în februarie, aprilie, octombrie și decembrie în cantitate de până la coli tipărite Seturile rămase ale Buletinului juridic pentru , care au rămas în cantități mici, sunt vândute pentru ruble, dar odată cu lansarea a cărți, prețul va crește la ruble Prețul abonamentului pentru un an este de ruble, pentru o jumătate de an este de ruble cu poștă și livrare Prețul fiecărei cărți într-o vânzare separată este de ruble Abonamentul este acceptat în redacția și biroul revistei "Yurydicheskiy Vestnik*" din Moscova, Prechistenka B Levshinsky per d nr , ap Pentru afaceri de birou, contactați în zilele lucrătoare de la la la tel - - La Kiev, strângerea este acceptată în librăria lui N Ya Ogloblin, Khreshchatyk, d Nr Editura: Law Society at Imperial Universitatea din Moscova Editor B A Kistyakovsky Abonamentul se deschide pentru Ziar de psihiatrie publicată cu participarea în comitetul de redacție a prof L V Blumenau, Pr -Conf univ S A Sukhanov, Dr A V Timofeev, Dr N A Yurman și Pr Conf univ A I Iuscenko, editat de Dr S Ya Lyubimov Ziarul Psihiatric* va fi publicat de două ori pe lună (pe și) la dimensiunea a două coli tipărite "Ziarul de psihiatrie* este dedicat problemelor de neuropatologie, psihiatrie, psihologie normală și patologică, psihopatologie criminalistică și domenii științifice conexe Vor fi plasate: articole originale, recenzii, rezumate, recenzii, note bibliografice etc , rapoarte oportune despre întâlnirile societăților învățate și întâlnirile științifice și o cronică a evenimentelor actuale din viața psihiatrică Prețul abonamentului ruble cu transport și livrare Se acceptă abonamente la redacția Ziarului de Psihiatrie*: St Petersburg, All Who Sorrow Hospital, Peterhof Highway, tel : - Anunțurile sunt acceptate la k pe linie, pe pagină - de ruble, pentru / țări ruble, pentru țările * /-lea p Imprimare pe copertă cu acord special Biblioteca "Runivers" ÎNTREBĂRI DE FILOZOFIE ȘI PSIHOLOGIE ABONAMENTUL ESTE DESCHIS PENTRU la revista lunară "Probleme de psihiatrie și neurologie" "Revizuire anuală a literaturii ruse despre psihiatrie și neurologie" Comitetul editorial Neurologie : M Yu Lakhtin, V eu Semidalov ; A M Grinstein, V E Dzerjinsk A Suhanov ¡ skii, M A Zakharchenko, N N Yakunin Editor M Yu Lakhtin "Întrebări de psihiatrie și neurologie" pune sarcina de a selecta în mod sistematic arbitri și recenzii pentru a reflecta pe deplin pe paginile lor literatura neurologică și psihiatrică modernă, precum și literatura din domenii conexe ale medicinei și științelor naturale În plus față de rezumate și recenzii individuale, revista va

publica recenzii ale literaturii despre una sau alta ediție a timpului nostru În final, fiecare număr va conține și articole originale despre psihiatrie și neurologie Revista este publicată lunar în cantitate de coli tipărite Prețul abonamentului ruble intr-un an Adresa editorială: Moscova, Krasnoselskaya st lângă Piața Elokhovskaya, casa nr Tel - n-MUST PA ABONAMENT pl Buletin de psihologie, antropologie penală și pedologie (Buletinul Institutului Psiho-Neurologic) Sub conducerea generală a academicianului V M Bekhterev și cu participarea strânsă a tsrof S K Gogel (antropologie penală), prof A F Lazurekago (psihologie) și director al Institutului Pedologic prof K I Povarnina (pedologie) Se acceptă abonament: în cabinetul Institutului Psiho-Neurologic gg Nerezidenții sunt invitați să trimită cererile de abonament și banii de abonament la: "Institutul Psiho-Neurologic St Petersburg Librăriile care acceptă abonamente la reviste beneficiază de o reducere de % din prețul abonamentului Prețul abonamentului - ruble într-un an cu expediere; pe V g, - p Pentru studenții din instituțiile de învățământ superior și cadrele didactice din școlile primare la înscrierea directă prin biroul Institutului - p k ; * / g - p ABONAMENTUL PENTRU LA REVISTA ESTE DESCHIS Ani - PSIHOTERAPIE Revizuirea problemelor de tratament psihic și psihologie aplicată Participanți la jurnal: A Adler (Viena), M M Asatiani (Moscova), F Asnaurow (Geneva), R Assagioli (Florența), AH Bernshtein (Moscova), I A Birshtein (Odesa) E Wexberg (Viena), O Hinrichsen (Basel), Vera Eppelbaum (Zurich), Yu V Kannabykh (Moscova), O Kaus (Viena), V N Lykhnytsky (Odesa), H E Osypov (Moscova), Stein (Budapesta), W Stekel (Viena), Ch Strasser (Zurich), O B Feldman (Moscova), Frisehauf (Viena) Editor H A Vyrubov Revista apare în șase cărți pe an, nu mai puțin de trei foi fiecare Prețul abonamentului pentru un an cu livrare și expediere ruble Prețul unei cărți separate este de de copeici Abonamentul se acceptă în biroul redacției "Psihoterapie": Moscova, Iazurile Patriarhului, Ermolaevsky per , ; Tel - · Biblioteca "Runivers" ANUNTURI Viiinyo a experimentat №ш și shish matvmatsh " Publicat de de ori pe an în numere separate, de și de pagini fiecare, editat de Privatdozent VF Kagan Programul jurnalului: Articole originale și traduse din domeniul fizicii și matematicii elementare Articole dedicate problemelor predării matematicii și fizicii Experimente și dispozitive Cronica stiintifica Stiri diverse Trivia la matematică Teme pentru angajați Probleme de rezolvat Rezolvari ale sarcinilor propuse cu numele celor care le-au rezolvat Exerciții pentru elevi Atribuții de premii Departamentul bibliografic: recenzie a revistelor speciale; note și recenzii ale cărților noi Articolele sunt compilate cât mai popular, fără a aduce atingere laturii științifice a bunicului Semestrele precedente au fost recomandate: Uchen Com Min Nar Pr - pentru imn, masculin și feminin, realitatea Uh , imn , oraș profesor, predator Internet și seminarii; Gdavn Ex Invatamant militar Cap - pentru militari unități; Uchen Com la Sfântul Sinod - pentru duh seminarii și școli Se trimite un număr de probă pentru unul de copeici marca TERMENI DE ABONAREA: Prețul abonamentului cu transport: ruble pentru un an, ruble pentru șase luni Profesorii și profesorii școlilor inferioare și toți elevii care se abonează la jurnal direct de la redacție plătesc ruble pe an, ruble pe jumătate de an Este permisă instalarea taxei de abonament prin acord cu redacția Librării % reducere Tarif pentru reclame: de ruble pe pagină; la imprimarea nu mai puțin de De ori - ° / o reduceri, de ori - %, de ori - % Jurnalul ultimilor ani, p k , iar pentru studenți și vânzători de cărți p pe semestru Probleme separate ale semestrului curent, k , semestre anterioare, k Adresă de corespondență: Odesa Redactorilor

Buletinului de fizică experimentală * "Buletinul teologic" anul Al -lea an de publicare Ca anexă la jurnalul Buletinul Bogoslovski, abonaților săi din li se vor oferi PARTEA A ŞAPTEA ŞI A OPTA Creatie Pred, bfrema Sirin Prețul abonamentului pentru "Buletinul Teologic" * împreună cu anexele și părți din lucrările Sf Efrem Sirul opt ruble sunt expediate Notă Șapte ruble fără poștă, zece ruble în străinătate Este permis un abonament la jurnal fără apendice (prețul este de ruble) Rata pentru doi termeni este permisă: la abonament ruble iar la iulie, ruble; pentru cei care s-au abonat la jurnal fără un plan de rate al aplicației: la abonare frecați iar la iulie, ruble Pentru schimbarea adresei copeici X Noii abonați care au achitat integral taxa anuală înainte de ianuarie , pot primi gratuit tipărite în foi din "Investigațiile Apocalipsei" a lui A M Buharev (Arhim Teodora) O Notă Abonații The Bogoslovsky Vestnik * din toate edițiile redacției beneficiază de o reducere de până la %, în funcție de mărimea comenzii Adresa editorială: Sergiev Posad, provincia Moscova, în redacția Buletinului Bogoslovski Preotul editor Pavel Florensky Biblioteca "Runivers" ÎNTREBĂRI DE FILOZOFIE ȘI PSIHOLOGIE Abonamentul pentru este deschis PE lunar popular natural-istoric cu ilustrații în textul revistei "PRIRODA** (anul publicării II) În editare sunt implicate următoarele departamente: Mag geogr S G Grigoriev, prof N K Koltsov, prof H M Kulagin, prof II P Lazarev, prof L V Pisarjevski prof K D Pokrovsky, asistent conform catedrei de fizică geogr S A Sovetov, prof L A Tarasovici, art miner Acad Nauk A E Fersman, prof N A Shilov, prof univ V V Shiichinsky CUPRINS: Filosofia stiintelor naturii -Astronomie -Fizica -Chimie -Geologia cu paleontologie -Mineralogie -Microbiologie -Medicina -Igiena - Biologie generala -Zoologie -Botanica -Antropologia -Omul si a lui loc în natură Condiții de abonament: timp de un an (cu livrare și transfer) - ruble, timp de un an - ruble k , timp de trei luni - p k , timp de lună - k , în străinătate timp de un an - ruble Seturi de toate numerele pentru și trimis fiecare la primirea a ruble, în legatură de lux - ruble k Adresa biroului principal și a redacției: Moscova, Myasnitskaya, Gusyatnikov per , I - ~Kpb|Ț" NOTE DE STUDIU IMPERIAL Kazansky Și și mai mulți copii timp de Í Í ani NOTELE ȘTIINȚIFICE includ: I Departamentul de Științe II Departamentul de critică și bibliografie III Cronica universitară IV* Aplicații: cursuri universitare pentru profesori și profesori, monumente istorice și literare, cu comentarii științifice și monumente cu semnificație științifică și eme nefăcute publice Notele științifice sunt publicate lunar Prețul abonamentului pe an cu toate aplicațiile cu expediere ruble Abonamentul este acceptat de Consiliul Universității Editor A Piontkoveky ANUL PUBLICĂRII AL PATRICEȘI-NOUA "Astrahan Listok" EDIȚIE ILUSTRATĂ ZILNICĂ "Astrakhan Listok YGprvGnTrOdGkts ey igp" și aceeași componență a angajaților permanenți Pret abonament cu transport an-frecții cop , * / s ale anului - ruble copeici, luni- ruble, lună- rub Editor-editor V I Sklabinekiy Biblioteca "Runivers" ANUNTURI unsprezece Anul XX în Anul XX "Jurnalul MINISTERULUI JUSTITIEI" vor fi publicate lunar, cu excepția lunilor iulie și august, în cărți de aproximativ de file Anul abonamentului începe în ianuarie "Jurnalul" publică:) Legalizări și ordine ale guvernului, ordine și circulare cu privire la departamentul lui M Yu ;) Articole despre istoria, teoria și dezvoltarea practică a dreptului și a procesului judiciar, în special civil și penal;) Trecerea în revistă a practicii judiciare curente, extrase sistematice din hotărârile Cassului civil și penal, tovarășul D și Adunarea Generală a Senatului de Guvernare;) Recenzie literară: recenzii critice de cărți și broșuri noi, rusă și străină, index

bibliografic al literatură juridică, rusă și străină;) Revista de -nodatelstva străină: informații despre noi legi și proiecte de lege în state străine;) Scrisori din Anglia și Paris;) Revista de reviste străine Taxa de abonament ruble pe an cu livrare si expediere Funcționarii, atunci când se abonează prin trezorieri, beneficiază de un plan de rate de până la rublă pe lună, cu scopul ca toată plata să fie efectuată în primele luni ale fiecărui an Toți ceilalți abonați, atunci când se abonează exclusiv la biroul principal, beneficiază de un plan de rate de până la ruble într-o lună cu faptul că întreaga plată ar trebui efectuată în primele patru luni ale fiecărui an Candidați pentru posturi în departamentul judiciar, persoane lăsate la universități pentru a se pregăti pentru o profesie, precum și studenți ai Universităților Imperiale și ai Liceului Juridic Demidov, absolvenți ai Școlilor Imperiale de Drept și ai Liceului Alexandru și studenți ai Academiei de Drept Militar plătiți, la abonament la sediul principal ъ, - ruble pe an Cărțile individuale se vând pentru rublă, cu anexe pentru ruble Librăriile beneficiază de o concesiune de % pentru acceptarea de abonamente și reclame și de % pentru vânzarea de cărți individuale Sediul principal: Librăria M M Stasyulevich, Sankt Petersburg, Insula Vasilyevsky, linia , Anunțurile pentru tipărire în "Jurnal" sunt acceptate la biroul principal cu o taxă de ruble pe pagină și ruble pe jumătate de pagină Redacția Jurnalului Ministerului Justiției este situată în Sankt Petersburg, pe strada Ekaterininskaya, în clădirea Ministerului Justiției Editor V t Deryuzhinsky Biblioteca "Runivers"